Willy Barral

Corpul copilului ne vorbește

Istoria părinților se reflectă în simptomele copiilor

philobia

Corpul copilului ne vorbește

Celor unsprezece nepoți ai mei:
Olivier, Alexandre, Julie, Florian,
Rémi, Lou, Yann, Jade, Hugo, César și Lila.

Exemplele prezentate în această carte provin din practica mea de clinician. Dacă se simte cineva inconfortabil, regăsindu-se printre ele, îmi cer scuze și îl asigur că nimeni altcineva nu l-ar putea identifica.

Willy Barral

Cuprins

Câteva cuvinte de la Catherine Dolto 7

Cuvânt înainte
Omagiu pentru Françoise Dolto
din partea Annei Ancelin Schützenberger 9

Prefață de Michel Cazenave 13

Introducere
Corpul gândește 19

Capitolul I
Corpul copilului reprezintă limbajul istoriei părinților săi 25

Capitolul II
Povestea unei „nașteri miraculoase" 39

Capitolul III
Un trup care vorbește 53

Capitolul IV
În Armenia: Grădina Curcubeu de la Erevan 57

Capitolul V
O hidrocefalie foarte stranie 61

Capitolul VI
O informație transgenerațională inconștientă 69

Capitolul VII
Un bebeluș-terapeut pentru mămică 77

Capitolul VIII
Copilul în terapiile adulților
sau arheologia cunoașterii inconștiente 83

Capitolul IX
Duplicarea: despre ce este vorba? 105

Capitolul X
De la compulsia repetitivă la compulsia reparatorie 115
Capitolul XI
„Mama mea mi-a răpit fiica!" 121
Capitolul XII
Geea: incestuoasa Mamă Pământ 127
Capitolul XIII
Chemarea pustiului afectiv 137
Capitolul XIV
Nu te atinge de mama mea! 145

Mărturii
Capitolul XV
Problema abandonului de către tați
(Corinne Bondu, realizatoare de filme documentare) 153
Capitolul XVI
„Pentru Christine, numele lui este micuțul Willy"
(Dr. Christine Canault, haptoterapeut) 181
Capitolul XVII
Nașterea prematură a unei fetițe supradotate 199
Capitolul XVIII
Suferința Sfântului Vitus 213
Capitolul XIX
Corpurile deghizate.
Cum ajutăm copilul să devină el însuși? „Învinge!" 233
Capitolul XX
Problema „păcatului originar" 293
Capitolul XXI
Povestea unei patologii foarte grave 299
Concluzie 305

Mulțumiri din partea Isabellei Yhuel 307

Câteva cuvinte de la Catherine Dolto

Françoise Dolto n-a avut niciodată intenția de a crea o școală, declarând cu fermitate că nu are discipoli. Cu toate acestea, ea a căutat toată viața o cale de a transmite ceea ce a înțeles din suferința pacienților săi.

Am auzit-o adesea spunând că cel mai mult a avut de învățat de la copiii cu care terapia nu a avut succes și că își dorea ca măcar învățămintele respective să le fie de ajutor altor pacienți aflați în suferință. Ea a inventat astfel consultația publică, pe care a practicat-o vreme de treizeci și opt de ani la Spitalul Trousseau, în cadrul căreia grupul de psihanaliști prezenți participa precum un cor în jurul diadei formate din copil și psihanalistul acestuia.

Timp de mai mulți ani, ea a susținut un seminar public pe tema desenelor făcute de copii și un seminar de psihanaliză pentru profesioniști, perioadă în care a scris mult. Nu preda, însă dorea ca, expunându-se astfel, cu riscuri, cum spunea ea, să formeze tineri psihanaliști, pe care îi considera întotdeauna egalii săi, ceea ce pe aceștia îi tulbura profund. Avea oroare de diletanții care pretindeau că „practică Dolto".

„Ascultați ce vă spun eu, ascultați ce spun ceilalți, apoi faceți cum credeți voi de cuviință", repeta ea, îngrijorată fiind de fenomene precum moda și transferul, care făceau din ea un mit.

Când ești înțeles, devii pentru celălalt un sprijin, o prezență care inspiră și eliberează geniul propriu fiecăruia, în spiritul unei etici comune.

Willy Barral face parte dintre cei care au urmărit-o îndelung și care au înțeles-o cu adevărat. El a știut, și mărturie stă cartea de față, să se inspire din ceea ce a dobândit de la ea, dovedind, în activitatea sa de psihanalist, o creativitate care o onorează pe Françoise Dolto.

Cartea aceasta, atât de prețioasă și atât de pasionantă, îi aduce pediatrei Françoise Dolto un vibrant omagiu de viață și de psihanaliză veritabilă. Ea ne arată cum teoria imaginii inconștiente a corpului prinde viață prin munca terapeutului.

Catherine DOLTO

Cuvânt înainte

Omagiu pentru Françoise Dolto

din partea Annei Ancelin Schützenberger

Françoise Dolto, incomparabila, ne-a învățat cât de importantă este ascultarea autentică și deplină și că fiecare ființă este un adult care înregistrează și înmagazinează – fie *in utero*, bebeluș sau copil mic – și care poate să asculte și să înțeleagă totul, atunci când îi vorbești sau doar când resimți puternic unele lucruri, fără a le putea verbaliza. Ea ne-a învățat, de asemenea, că tot ceea ce nu e rostit va deveni boală și se va exprima prin dureri...

Cartea lui Willy Barral, care a lucrat atât de mult cu Françoise Dolto, prezintă, pe această temă, cazuri clinice de transmitere prin intermediul corpului și de la o generație la alta, absolut remarcabile.

Françoise ne învăța că orice ființă este o „devenire" [fr. *allant-devenant*], iar, într-o casă, copiii și câinii știu întotdeauna totul, mai cu seamă, ceea ce nu se rostește, dar este resimțit.

Fenomenala și uimitoarea sa intuiție asupra celuilalt, ea o punea pe seama – sau îi lăsa pe ceilalți să o pună pe seama – „influenței indiene".

Avea o manieră formidabilă de a-i percepe pe ceilalți, indiferent că era vorba despre un copil, un bolnav sau o persoană care nu aparținea culturii noastre.

Ea a introdus o nouă modalitate de a asculta copilul, bebelușul, sugarul, „ca pe o persoană" căreia i se vorbește despre

situația familială și despre tot ceea ce are legătură cu ea, dar și cu care se vorbește: ne adresăm celui mic, nu doar vorbim în fața lui, în prezența lui, ca și cum el n-ar exista și n-ar înțelege. Françoise îl asculta pe copil și îl observa cu cel de-al treilea ochi al său și cu cea de-a treia ureche, cu inima, cu bunul simț, vorbindu-i cu sinceritate și degajare. Îi asculta tăcerile, gânguritul urmat de tăcere, frazele lui rămase neterminate. Îi observa mimica și gesturile. În plus, îi vorbea copilului așa cum un alt copil i-ar fi putut vorbi: de la un subiect adult la un alt subiect adult – subiect cu voință proprie, care a depășit stadiul de obiect.

Françoise „spunea adevărul" și a reușit astfel „vindecări miraculoase".

Ea izbutea să stabilească de îndată un raport direct, autentic și total cu oamenii (cel puțin cu cei capabili să înțeleagă ce le spunea, fără a se simți șocați de limbajul ei sincer și direct).

Ah! Prospețimea, „justețea"... și impactul *rostirii adevărului*, descătușate de limbajul cizelat al convențiilor sociale și de limba de lemn medicală și oficială – mă refer, bineînțeles, la limbajul folosit în terapia copiilor sau a adulților, ori când era invitată la un post de radio sau cu prilejul prea scurtelor ei apariții televizate.

În viața socială de zi cu zi, ca de altfel și în timpul congreselor, Françoise era amabilă și directă, adesea amuzantă, interesată de orice, „un om de viață" și o companie plăcută.

Demersul ei clinic și terapeutic era atât de autentic și atât de important încât, pe vremea mea, devenise o modă ca analiștii, chiar și cei practicanți, să se ducă la ea ca să-și ia „porția". Toți ne duceam... și cred că am învățat mai multe din aceste „porții de analiză" (scurte, așadar, prin forța împrejurărilor) decât în decursul psihanalizei mele clasice de lungă durată (să fiu sincer, ambele m-au ajutat să devin ceea ce sunt).

Surprinzător este și felul în care știa să insufle căldură unei ședințe de psihanaliză și să spună adevărul atunci când se petrecea (rar, dar într-o viață e loc pentru orice) ceva neprevăzut, cum ar fi intruziunea exterioară a unui apel telefonic.

Iar Françoise era extrem de capabilă să „înglobeze", adică știa și putea să pună contraforți edificiului fragil care este ființa aflată în suferință.

Ea este cea care m-a condus pe drumul transgeneraționalului și al psihogenealogiei (i-am dedicat, de altfel, ultima mea carte, *Psihogenealogia*[1]). Françoise insista asupra urmelor memoriei și spunea că „ar trebui" să cunosc evenimentele trăite de bunicile și de străbunicile mele întrucât îmi petrecusem copilăria în aceeași casă cu ele. Și tot ea m-a ajutat să recuperez aceste trăiri, pentru că cine caută găsește sau își conturează cu mai mare precizie propriul adevăr...

Anne ANCELIN SCHÜTZENBERGER,
Paris, 1 mai 2008

[1] Anne Ancelin Schützenberger, *Psychogénéalogie. Guérir les blessures familiales et se retrouver soi*. Paris, Payot, 2007 (n.t.)

Prefață

de Michel Cazenave

În aceste vremuri în care, dacă lucrurile înaintează ca și până acum, psihanaliza – adică descoperirea, explorarea, asumarea statutului de subiect – nu mai are de trăit decât vreo zece-cincisprezece ani, sub atacurile întețite ale unei neurobiologii triumfătoare și a teoriilor comportamentiste[2], care ar vrea să se ridice de la rangul de pseudoștiințe la demnitatea de științe recunoscute, apariția unei cărți ca aceasta este lăudabilă.

O carte care, înainte de toate, se adresează publicului larg, cruțată fiind de jargonul specializat în care se refugiază atâția psihologi, acel limbaj aproape neinteligibil pentru neinițiați; o carte care demonstrează oricui, cu cuvinte obișnuite, dar pline de emoție și de întreaga încărcătură a unei experiențe îndelungate, că latura pur umană a tuturor celor suferinzi – și a tuturor celor care oferă îngrijire – este esențială în orice activitate terapeutică.

O carte care, în plus, dă dovadă de umilință [fr. *humilité*] (în sensul originar al termenului latin: la nivelul *humus*-ului, adică la nivelul țărânei din care cu toții am apărut cândva), o carte lipsită de fanfaronadă, de acea aroganță de care a dat

[2] Cunoscute și sub denumirea de behaviorism, aceste teorii fac parte dintr-un curent în psihologie, care consideră drept obiect exclusiv al psihologiei comportamentul exterior, fără a se recurge la mecanismele cerebrale ale conștiinței sau la procesele mentale interne. (n.red.)

dovadă atâta vreme psihanaliza – și al cărei preț îl plătește astăzi. Mărturii, povești de viață... Willy Barral nu se numără printre aceia care cred că dețin *adevărul* și ni-l trântesc în față fără menajamente; el caută, bâjbâie uneori și, cu o încântare aproape copilărească (în cel mai bun sens al cuvântului), constată miracolele comprehensiunii, ale instaurării unui veritabil dialog, ale interesului autentic față de celălalt, ale teoriei, de îndată ce aceasta ia contact cu realitatea, așa cum este ea.

Iar teoria, ca de obicei, nu este niciodată definitivă; ea se află într-o continuă mișcare și ia în considerare realul, sub toate aspectele lui diverse și schimbătoare.

De unde și interesul deosebit al lui Willy Barral față de două abordări – și față de aplicarea adesea atât de eficientă a acestora – care au revoluționat, am putea spune, domeniul psihologiei, începând de la primele ei tentative de a se aventura în cele mai adânci profunzimi ale psihismului.

Pe primul loc se află aducerea la lumină a ceea ce numim în prezent *transgenerațională*, cuvânt devenit notoriu și care a invadat domeniul îngrijirilor medicale, de la *psihogenealogie* până la *constelațiile familiale*, pe care le vedem astăzi înflorind aproape pretutindeni – altfel spus, de la așezarea lui în arborele generațiilor până la utilizarea, uneori, a psihodramei, care nu îndrăznește să-și spună numele și care vizează fenomene de protecție asupra cărora nu s-a lucrat.

Dar Willy Barral este o persoană riguroasă. Pentru a dezvălui transgenerațională (acele suferințe psihice care se transmit de la o epocă la alta și se insinuează în urmașii noștri pentru că noi nu am fost în măsură să le rezolvăm), el va merge direct la sursă; altfel spus, la Anne Ancelin Schützenberger, care a lansat această ipoteză cu toată rigoarea formării sale profesionale anterioare, dar și la Françoise Dolto, care a descoperit originea fobiilor, considerate până atunci „incurabile", și despre care ea afirmă că sunt rezultatul unei tulburări

profunde în relația psihoafectivă dintre mamă și copil – tulburare care, la rândul său, o reproduce întocmai pe cea de care mama lui ar fi suferit în relația cu propriii părinți; și, în unele cazuri, se poate merge înapoi pe firul mai multor generații, până să se descopere problema inițială...

În zorii psihanalizei, unul dintre marii rebeli ai acesteia, și anume Carl Gustav Jung, reperase deja problema respectivă și declara că el tratează copilul numai dacă bunicii lui sunt de față. Și este bine cunoscută legenda familială potrivit căreia străbunicul său (care, în plus, avea același prenume ca al lui!) ar fi fost copilul adulterin al lui Goethe; Jung povestește în autobiografia sa cum a trebuit să regleze cumva problema pe cont propriu – și nu întâmplător același Goethe, cu a sa „Împărăție a Mumelor" din *Faust II*, ar fi fost dintotdeauna mentorul lui declarat; așa cum tot la Goethe a găsit el inițial ideea de „Urbild", imaginea primordială, care va deveni ulterior faimosul său arhetip. De altfel, cum s-ar putea omite faptul că, într-o scrisoare adresată lui Henry Corbin, după scandalul stârnit de cartea sa *Răspuns lui Iov*, el îl invocă pe Schleiermacher, filosof german al religiilor, ca fiind strămoșul său spiritual, când se știe că unul dintre unchii acestui prim Carl Gustav se căsătorise tocmai cu sora cea mai tânără a respectivului gânditor?

În lumina fenomenului transgenerațional, s-ar putea face o investigație pasionantă în privința „antecedenților" celor mai însemnați psihanaliști, a engramelor lor familiale (este de ajuns să ne gândim la ceea ce știm, pe de altă parte, despre „tribul" Freud), a *pictogramelor* lor, cum ar trebui să le numim, preluând vocabularul lui Piera Aulagnier; altfel spus, această primă perioadă a copilăriei în care puiul de om este, în același timp, el însuși și celălalt...

Însă transgenerationalul ne conduce la această a doua noțiune, pe care se bizuie cu atâta fermitate Willy Barral, și

anume aceea denumită de Françoise Dolto *imaginea inconștientă a corpului.*

În corpul (!) cărții sale, Willy Barral explică limpede cum această imagine este „zona intermediară a celor dintâi relații psihoafective dintre copil și părinți, un fel de *memorie relațională arhaică*".

Ceea ce înseamnă a reabilita rolul și funcția corpului în viața noastră, în pofida întregii noastre tradiții culturale, filosofice, teologice și religioase. Îndepărtându-se de anticul joc de cuvinte *soma sema tes psyches einsi* („trupul este mormântul sufletului"), Willy Barral ne arată că *trupul gândește*, că el reprezintă mult mai mult decât ceea ce ne-am obișnuit noi să credem – și că, pentru a împrumuta o veche formulă a lui Paracelsus sau din alchimia noastră occidentală, există o *lumen naturae*, o „lumină de la natură" și mai cu seamă un *adevăr* al corpului nostru care se manifestă în activitatea noastră psihică – și *viceversa*. (De fapt, adeseori, noi nu ne situăm la prea mare distanță de ceea ce ne spune Patanjali în *Yoga Sutras*[3]; nu suntem prea departe de ceea ce înseamnă această noțiune după ce este eliberată de toate sensurile fantasmatice cu care a fost atât de des împovărată.)

Iar meritul lui Willy Barrel, format la școlile psihanaliștilor Françoise Dolto și Pierre Solié (unul dintre cei mai importanți psihanaliști de orientare jungiană ai Franței, la vremea respectivă), nu este deloc neglijabil: ajutat de întrebările pertinente ale Isabellei Yhuel și bazându-se pe practica sa și pe ani întregi de experiență, el pășește pe un tărâm încă prea puțin explorat, departe de refrenele zgomotoase sau de reorientările la modă, dar cu o siguranță garantată de activitatea sa clinică și cu modestia pe care se cuvine să o aibă cel care încearcă să deslușească labirinturile sufletului omenesc.

[3] *Yoga Sutra* este o carte care cuprinde 196 de aforisme, compilate de înțeleptul Pantajali undeva între 200 î.e.n și 300 î.e.n. (n.red.)

Corpul nostru gândește: imensă revelație! Așadar, el nu e doar o mașinărie – deși este *și* asta. Purtăm însă mereu în noi acest „oaspete necunoscut", care, la urma urmelor, știe deseori mai multe decât știm noi înșine.

O carte care trebuie neapărat citită...

Michel CAZENAVE

Introducere

Corpul gândește

Fiecare generație își trăiește viața trecând prin trauma originară, pe care o transmite generației următoare sub o formă mai ușoară.

Problemele vieții nu sunt iremediabile și cu atât mai puțin lipsite de speranță.

Părinții se confruntă dintotdeauna cu boli sau tulburări misterioase ale copiilor, numite tulburări psihosomatice din primii ani de viață. Uneori, aceste tulburări ajung să perturbe întregul echilibru familial, într-atât sunt de stăruitoare și de rezistente, aparent, la orice tratament medicamentos. Părinții sunt atenționați cu privire la aceste tulburări prin intermediul „vorbirii corpului", copilul nedispunând de limbajul prin care să se exprime: simptomul nu se lasă interpretat.

Tulburările psihosomatice din primii ani de viață: despre ce este vorba?

Este vorba despre un proces prin care – pornind de la fapte legate de istoria unui simptom, de la întâmplări trecute – se revine la emoțiile corespunzătoare, pentru a se relua firul unui discurs, mai mult sau mai puțin conștient, care rămâne aproape întotdeauna confuz sau uitat. Pentru că, de cele mai multe ori, avem de-a face cu un simptom familial care nu cere decât să fie regăsit pentru a-și dezvălui sensul pierdut.

Aș vrea să evoc însă, în mod special, ceea ce numim astăzi fenomen transgenerațional, pornind de la descoperirea

freudiană a conceptului de compulsie la repetiție, pe care Françoise Dolto l-a extins cu o altă compulsie, numită de ea „compulsie la reparație din generație în generație".

Desigur, ar putea părea surprinzător faptul că vorbim despre tulburările psihosomatice din primii ani de viață ca fiind o tentativă de exprimare psihoafectivă a unei relații părinți-copii de-a lungul mai multor generații, cu atât mai mult cu cât Françoise Dolto declara: „Copilul nu este simpla repetare a trecutului părinților săi, ci o ființă predispusă oricând să perpetueze contactul și comunicarea cu ceilalți, într-o manieră extrem de creativă. Este ceea ce eu numesc prevenție, ținând cont de cele expuse mai sus." Dar Françoise Dolto declara, de asemenea: „Corpul copilului este limbajul istoriei părinților săi."

Atunci când părinții conștientizează impactul pe care îl are un roman familial adesea disimulat, ei sunt cei de la care copilul are nevoie să audă lucrurile care îl vor elibera de rolul său în această istorie, pentru a desluși întocmai limbajul propriului corp: „Lucrul cu copilul presupune înțelegerea locului pe care îl ocupă el în familie, pentru că noi, oamenii, ne confruntăm întotdeauna cu educația dată fie de un tată sau de o mamă de băiat, fie de un tată sau de o mamă de fată. Avem de-a face cu stări, cu resurse pulsionale diferite, în funcție de individuația corporală a celor cărora le dăm naștere. Trebuie atunci să decodăm cicatricele înscrise în «curriculumul istoric», începând de la străbunicii copilului și ajungând la bunicii și la părinții lui."

Aș dori să lămuresc puțin acest concept care, la vremea respectivă, nu a fost bine înțeles, date fiind numeroasele opoziții stârnite de ampla sa dimensiune revoluționară. Și voi încerca să fac acest lucru prin prisma unei practici de peste treizeci de ani, care are la bază această convingere: corpul gândește!

Îi datorez mult psihanalistei Françoise Dolto, dat fiind faptul că am avut șansa ca întreaga mea pregătire de analist să se desfășoare sub supravegherea ei.

Aș vrea să confirm genialitatea practicii ei clinice, așa cum am atestat, cu aproape zece ani în urmă, ingeniozitatea teoriei sale psihanalitice, pornind de la conceptul său de imagine inconștientă a corpului[4].

Le sunt recunoscător celor doi terapeuți ai mei, doctorii Pierre Solié, președinte, la vremea aceea, al Școlii psihoanalitice jungiene, și Françoise Dolto, fondatoare, împreună cu Jacques Lacan, Daniel Lagache, Juliette Favez-Boutonier, Blanche Reverchon-Jouve și alți câțiva, a Societății franceze de psihanaliză de la Paris, pentru posibilitatea de a fi fost alături de numeroși pacienți, adulți și copii, în această aventură umană pasionantă, aceea de a asculta inconștientul.

Îngăduiți-mi, înainte de toate, să vă povestesc pe scurt prima mea întâlnire cu Françoise Dolto.

La vremea aceea, mă aflam la conducerea unui spital de zi pentru copii autiști și psihotici.

Îmi încheiasem deja analiza, pe de o parte, iar, pe de alta, mă confruntasem cu enigma comunicării cu copiii autiști. Françoise Dolto era, la acea vreme, una dintre rarele psihanaliste care primea în terapie copii autiști și psihotici. Tocmai publicase *Cazul Dominique* și am fost complet surprins să constat deschiderea spiritului său clinic ce răzbătea din următoarea afirmație: „Autismul este un termen pe care discursul nostru psihiatric l-a inventat pentru a vorbi despre acei copii cu care ne găsim în imposibilitatea de a ști cum să comunicăm."

O psihanalistă spunea lucrurilor pe nume, pornind de la propriile noastre rezistențe inconștiente de a intra în comunicare cu acești copii!

---

[4] Seminarul lui Willy Barral, *Françoise Dolto. C'est la parole qui fait vivre. Une théorie corporelle du langage*, Paris, Gallimard, 1999. Această lucrare colectivă reunea contribuțiile lui Gérard Guillerault, Yannick François, J.-D. Nasio, Heitor O'Dwyer de Macedo, Didier Dumas, Marie-Claude Defores.

Avem motive de speranță...

Dar ea mai afirma și următoarele: „Nu putem înțelege nimic din autismul infantil, dacă nu lucrăm asupra a trei generații". În sfârșit, Françoise Dolto introducea în psihanaliză ceea ce numim astăzi transgenerațional[5]. Eu nu o să vă vorbesc însă aici despre autismul infantil, fiindcă acest subiect ar necesita un timp cu mult mai îndelungat, ci aș vrea să mă adresez neprofesioniștilor și părinților pentru a-i ajuta să înțeleagă cum ascultăm și lucrăm noi, psihanaliștii formați de Françoise Dolto. O întreagă generație de analiști căreia Françoise Dolto i-a transmis ce avea ea mai bun.

O să abordez aici această problemă, încă profund neglijată chiar de comunitatea analitică.

Corpul copilului este limbajul istoriei părinților săi[6]. Să amintim că, într-adevăr, „spre deosebire de Descartes, care afirma că trupul este «o mașinărie alcătuită din carne și oase», Freud avea să inventeze o nouă viziune, ce îl va face să se rupă de medicina epocii sale, la fel și de enunțul lui Auguste Compte, care afirma că «medicii nu sunt altceva decât veterinarii corpului omenesc»! Pentru Freud, dimpotrivă, «clinica subiectului» avea să se construiască în jurul problemei înnodării corpului. Parcursul său teoretic și clinic zdruncină din temelie reprezentarea pur pozitivă a corpului, demonstrând că simplul demers anatomofiziologic nu reușește să prezinte corpul nici sub aspectul sexualizării, și nici sub aspectul manifestării simptomelor."

Ajungând la vremuri mai apropiate de ale noastre, să amintim și de remarcabilele lucrări științifice ale biologului

---

[5] Anne Ancelin Schützenberger, *Aïe, mes aïeux!* [*Rănile de familie*, Philobia, 2014 (n.red.)] și *Psychogénéalogie. Guérir les blessures familiales et se retrouver soi*, Paris, Payot, 2007. [vezi și Catherine Maillard și Patrice Van Eersel, *Mă dor strămoșii*, Editura Philobia, 2011 (n.red.)].

[6] Françoise Dolto, în *École et/ou prévention. Colloque pluridisciplinaire, Strasbourg, 7-8 februarie 1986*, Toulouse, Érès, 1987.

Alain Prochiantz, care susține unificarea, prin intermediul geneticii, a domeniilor embriologiei experimentale și evoluționismului, teză care îl va determina să afirme că, într-adevăr, „corpul gândește": „Am preluat ipoteza potrivit căreia gândul reprezintă relația adaptativă, pe care organismele o întreține cu mediul lor. Această ipoteză mi-a confirmat faptul că cel care gândește este corpul, deși nu putem atribui un loc precis acestor gânduri, la nivel corporal[7]."

De-a lungul evoluției gândirii lacaniene, se face referire la evaluarea subiectivă a unității corpului în fața oglinzii, dar nu în sensul unei unicități: dincolo de coeziunea internă a organismului unificat prin imagine, un alt element este necesar pentru a putea clădi unitatea corpului. Semnificantul trebuie să introducă acel „unu". Răsturnare care schimbă în mod fundamental statutul corpului. Începând din acest moment, se face trecerea la semnificantul care îi atribuie subiectului un corp: subiectul există, așadar, în cuvântul dinaintea și dindărătul corpului.

Corpul gândește prin intermediul spiritului care îl informează și îl inspiră!

Așadar, corpul gândește, corpul cuvântă și corpul dorește.

Françoise Dolto vorbește despre om ca fiind *subiectul unei dorințe autonome* încă din momentul concepției lui, dorință pe care ea o numește „dorința de a comunica a unui om cu un altul, încă din momentul concepției" și care este în întregime axată pe limbaj. Ea încorporează spiritul chiar înaintea corpului. Spiritul se încarnează într-un corp.

Desigur, imaginea inconștientă a corpului, la copii, se țese în timpul generațional împletit în urzeala spațiului mamaizat[8] al legăturilor, dar trebuie să insistăm aici asupra naturii a

[7] Alain Prochiantz, *Les Anatomies de la pensée. À quoi pensent les calamars?* Paris, Odile Jacob, 1997, p. 10.

[8] Neologism inventat de Françoise Dolto, ce desemnează comportamentul copilului care adoptă, prin imitație, un limbaj protector și maternal. (n.t.)

ceea ce numim spirit. Căci, dacă subiectul care se încarnează e mai întâi spirit, aceasta se întâmplă, fără îndoială, pentru că spiritul este vibrație energetică.

Spiritul precede formarea somei: iată sensul enigmatic al încarnării noastre.

„Subiectul dorinței, scria Françoise Dolto, – nu numai în calitate de martor, ci și de actor al propriei istorii, prin intermediul corpului – este cel care se întrupează în acest corp în momentul concepției umane, și care își reînnoiește contractul de viață, de la o inspirație la cealaltă, după ce, de la o expirație la altă expirație, și-a riscat, încrezător, acest contract de viață... Am putea spune că asta înseamnă a trăi, pentru o ființă omenească[9]."

Presupunând că așa stau lucrurile, va trebui să creștem cu acest paradox ce dăinuie în noi pentru devenirea noastră ca indivizi: să nu ne gândim că noi suntem centrul, să nu ne gândim nici că nu am fi.

Să pătrundem însă în miezul subiectului prin intermediul unui interviu acordat Isabellei Yhuel, jurnalistă și scriitoare.

[9] *Françoise Dolto, L'Image inconsciente du corps, Paris, Seuil, 1984, p. 370. (Imaginea inconștientă a corpului,* Editura Trei, 2008*).*

Capitolul I

Corpul copilului reprezintă limbajul istoriei părinților săi

Isabelle Yhuel[10]: *De ce ați dat cărții dumneavoastră acest titlu: „Le corps de l'enfant est le langage de l'histoire de ses parents* (Corpul copilului reprezintă limbajul istoriei părinților săi)*"*[11]*? Pare a fi o nouă paradigmă...*

Willy Barral: Da, chiar este o nouă paradigmă! Altfel spus, un nou model pe care Françoise Dolto ni l-a propus, pentru a înțelege bolile de tip psihosomatic ale copiilor; este o nouă interpretare a relațiilor părinți-copii, un soi de „vorbire a corpului", un limbaj corporal al bebelușilor, adresat părinților.

I.Y.: *Dar cum poate un corp să fie un limbaj? Cum poate el „să vorbească"?*

W.B.: În 1986, cu prilejul unui colocviu susținut la Strasbourg, Françoise Dolto ne-a mărturisit: „Corpul copilului reprezintă limbajul istoriei părinților săi." În orice tradiție, viața este văzută precum un drum dinspre corp către cuvânt sau, în mod simbolic, precum un drum care pornește de la matern pentru a ajunge la patern! Auzim și astăzi vorbindu-se prea mult despre diada mamă-copil, ca și cum numai mama ar fi implicată

[10] Isabelle Yhuel este scriitoare. Ea a publicat numeroase lucrări consacrate femeilor, în general, și, mai cu seamă, *Les Femmes et leur plaisir* (Paris, Jean-Claude Lattès, 2001), o splendidă mărturie.

[11] Titlul original pentru ediția franceză. (n.red.)

în acest dialog cu copilul. Însă există întotdeauna o latură paternă a mamei, este vorba despre un spațiu „mamizat", cum îi plăcea psihanalistei Françoise Dolto să-l numească.

I.Y.: *Să nu înaintăm prea repede, dacă sunteți de acord, pentru că, mai întâi, trebuie să înțelegem originalitatea gândirii psihanalistei Françoise Dolto.*

W.B.: Pentru ea, contrar celor învățate până acum la biologie, noi nu suntem niște ființe care pleacă din corpul lor pentru a-și construi spiritul. Dimpotrivă, mai corect ar fi să spunem că spiritul este cel dintâi și că el informează corpul! Françoise Dolto, doctor și psihanalist, va confirma, ca urmare a activității sale clinice, ceea ce Freud însuși descoperise deja: inconștientul precede conștientul.

O afirmație care are de ce să ne tulbure. Ceea ce numim „psyché", la ființa umană, există înainte de elaborarea conștientă a corpului.

O adevărată enigmă, pe care unul dintre renumiții noștri obstetricieni, doctorul Jean-Marie Delassus, o va demonstra mai târziu, prin lucrările sale de cercetare asupra vieții intrauterine, la fel și doctorul Roger Bessis, unul dintre pionierii ecografiei în medicina fetală sau Barbara Dunden, Jean-Pierre Relier, pionieri în domeniul nașterilor precoce, și mulți alții ... De câțiva ani încoace, există o formidabilă muncă de cercetare a vieții fetale[12]!

Tocmai acest dinamism al conștiinței corporalității este cel pe care Françoise Dolto îl conceptualizează, numindu-l „imagine inconștientă a corpului".

---

[12] Vezi Jean-Marie Delassus, *Le Génie du foetus. Vie prénatale et origine de l'homme*, Paris, Dunod, 2001; Roger Bessis, *Qui sommes-nous avant de naître?* Paris, Calmann-Lévy, 2007; Barbara Dunden, *L'Invention du foetus*, Paris, Descartes et Cie, 1996; Jean-Pierre Relier, *Adrien ou la Colère des bébés*, Paris, Robert Laffont, 2002.

Fiecare dintre noi stabilește așadar o legătură de ordin narcisist cu elementele senzoriale, ca rezonanță a cuvintelor vocabularului. Dolto își conturează astfel teoria asupra corporalității limbajului!

I.Y.: *Cum este posibilă legătura dintre psihism și corp?*

W.B.: Probabil datorită faptului că ființa umană este alcătuită în primul rând din senzații și afectivitate. Voi explica acest lucru ceva mai încolo. Este de altfel confirmat și de haptonomie, o știință a afectivității concepută de Frans Veldman[13].

I.Y.: *Dar dacă trupul este limbajul istoriei părinților săi, cum se transmite informația?*

W.B.: Françoise Dolto și-a pus și ea această întrebare, ceea ce i-a permis să elaboreze conceptul imaginii inconștiente a corpului. Ea a descoperit că, *in utero*, bebelușul „duplichează" activitatea emoțională și psihică a celor doi părinți, deci a celor două filiații ale sale: ceea ce, pentru Dolto, înseamnă încarnare dintr-o dublă filiație. Voi reveni mai încolo asupra acestui aspect.

I.Y.: *Vreți să spuneți că, în timpul vieții fetale, noi duplicăm, în sensul informatic al termenului, programul istoriei celor două filiații ale noastre?*

W.B.: Da! Oricât de incredibil ar putea părea acest lucru, noi ne întrupăm astfel într-o istorie: cea a genitorilor noștri. „Nu ne naștem oameni de Cro-Magnon[14], cu memoria precum o ceară încă nemodelată, spunea Françoise Dolto. Conținem

[13] Frans Veldman, *L'Haptonomie, science de l'affectivité*, Paris, PUF, 1989.

[14] Un reprezentant timpuriu al omului contemporan din Europa, care a trăit în Paleoliticul superior. (n.red.)

toate amintirile părinților noștri, ale străbunilor noștri. În adâncul ființei, suntem parte a unei istorii care, deși nu ne este cunoscută, constituie începutul evoluției noastre[15]."

I.Y.: *Totuși, ce anume vă permite să fiți atât de sigur?*

W.B.: Chiar descoperirile psihanalitice! Dolto a aflat aceste lucruri cu ajutorul unor figurine din plastilină ale unor copii de vârste foarte mici, cu care a început să lucreze înainte ca aceștia să fi dobândit limbajul verbal. De îndată ce deveneau capabili să deseneze sau să modeleze plastilina, cei mici povesteau, pe această cale, evenimente legate de trăirile personale resimțite *in utero*, ba chiar de întâmplări traumatice trăite de părinții lor, pe care, evident, nu și-i puteau reprezenta mental!

Françoise Dolto a descoperit inconștientul transgenerațional.

Ceea ce se petrece pe parcursul gestației, între fetus și mamă, este „engramat" în corpul copilului.

Jean-Marie Delassus va vorbi chiar despre o „memorie celulară[16]". Iată ce ne spune ea în această privință: „Cea dintâi memorie prenatală este o memorie prin impregnare [...], o primă memorie care nu știe nimic, nu poate spune nimic [...], nu păstrează nicio amintire, ea este amintirea însăși [...] înscrisă în corp [...] acest corp care urmează să vină pe lume nu poate fi necredincios memoriei sale [...] carnea este a doua noastră memorie."

La rândul său, Kar Fung Wu, care predă medicina chineză energetică, adică acupunctura și tehnicile Qigong, ne învață că memoria embrionară și memoria fetală se completează într-un continuum ce îi servește drept temelie ființei umane. Ea ne spune cam așa: „Există o memorie originală și universală, înscrisă în corpul energetic embrionar, care se formează

[15] Françoise Dolto, *La Cause des enfants*, Paris, Robert Laffont, 1985, p. 206.
[16] Jean-Marie Delassus, *Le Génie du foetus*, *op. cit.*, p. 40.

pe parcursul primelor patruzeci de zile ale vieții prenatale. În acest stadiu, embrionul nu este încă fixat, ci suspendat între Cer și Pământ, într-o stare de plenitudine, lipsită de suferință și de impregnare psihică. În cea de-a patruzeci și una zi, embrionul, corp vibrant, devine corp material, iar fetusul își începe viața acvatică, învăluit de lichidul amniotic[17]."

Aceste două puncte de vedere clarifică în mare măsură conceptul de imagine inconștientă a corpului, propus de Françoise Dolto, concept care ocupă desigur un loc important în teoria transgenerațională.

Unele tentative de avort, așa cum erau ele practicate cu sălbăticie în trecut, chiar până în 1975, în Franța, sunt grăitoare: urme obsesionale imposibil de șters se regăseau la copiii veniți pe lume în pofida tentativei de avort. La acești copii, era evidentă trauma maternală.

Este motivul pentru care Jean-Marie Delassus, care a cunoscut-o bine pe Françoise Dolto, insistă asupra faptului că sarcina este o experiență personală pentru mamă „care nu concepe copilul, ci îl primește": „Propria imagine inconștientă a corpului este reactivată de prezența, în interiorul său, a fătului care se adresează corpului matern și pe care îl resuscitează din interior. Sarcina este, în primul rând, o stare existențială originară, înainte de a deveni una maternală [...] aceasta aducând-o pe mamă la un nivel unde și ea s-a situat cândva, pe vremea când era ea însăși fetus [...] este o reîntoarcere la origini care se încheie cu nașterea copilului, iar tot ceea ce îi revine femeii se transmite asupra bebelușului descins din ea [...] maternitatea se desfășoară prin transferul acestei origini pierdute asupra copilului, prin transferul către nou-născut a sinelui originar[18]."

---

[17] Kar Fung Wu a fost influențată, în aceeași măsură, de gândirea lui Jean-Michel Eyssalet.

[18] Jean-Marie Delassus, *Le Génie du foetus*, *op. cit.*, p. 40.

Înțelegem astfel mai bine de ce unele sarcini, deși dorite, sunt trăite anevoios. Înțelegem dorința narcisistă a unora dintre mame ca pruncul să rămână o parte din ele, ceea ce poate ajunge până la dorința ca el să nu fi fost zămislit. Acest „delir partenogenetic" de autogenerare le pândește pe toate mamele, chiar și pe cele „îndeajuns de bune"; este ceea ce am putea numi sindromul Fecioarei Maria, care reprezintă sursa atotputerniciei inconștiente a mamei...

Așadar, cum vedeți, tentativele de avort sunt memorizate de către subiectul care le-a fost victimă nu numai ca amintiri, ci și ca „memorie celulară". Este și cazul sarcinilor gemelare despre care nu i se vorbește copilului. Acesta le va desena în cabinetele noastre, ale psihanaliștilor. Informațiile transpuse plastic riscă să rămâne însă doar niște simple fantezii, în lipsa unor date suplimentare oferite de părinți sau bunici, ori chiar a bagajului oniric pe care să îl analizăm simultan; doar astfel putem interpreta creațiile lor în termeni clinici.

I.Y.: *Cum ați ilustra acest lucru?*

W.B.: Mă gândesc, de exemplu, la o pacientă adultă care, la începutul analizei, a avut un vis extraordinar, în care i s-a arătat ceva legat de povestea nașterii surorii ei mai mici, un secret familial păstrat cu strășnicie!

Vom reveni apoi la copii.

Iată așadar, povestea pacientei Monique C., relatată de ea însăși, în cursul unui interviu pe care o să vi-l reproduc cât se poate de exact.

Iată visul inaugural, din perioada primei sale terapii analitice, înainte de a veni să își continue travaliul analitic cu mine, cincisprezece ani mai târziu.

„Se făcea că eram într-o trupă de teatru și că ne aflam în turneu în Italia, într-un sătuc. Ajunsă în piața satului, îmi dau seama că sunt însoțită de o altă artistă pe care o cunoscusem

cândva, cu mulți ani în urmă. Pe vremea aceea, se spunea despre noi că suntem ca două surori, într-atât de mult semănam. În următoarea scenă din vis, ducem cu noi un coș cu provizii, iar eu sunt însărcinată. De fapt, burta mea era ca un balon din sticlă transparentă. Traversăm piața satului, ducând cu noi acel coș cu provizii, care nu știu ce căuta în visul meu. Îmi este frică și, din nou, nu știu de ce. Totul este liniștit și prietena mea artistă îmi spune: «Nu te teme. Nu o să se întâmple nimic. Totul o să fie bine!»

Siguranța ei mă liniștește. După ce terminăm de traversat piața, burta mea se deschide ca și cum ar fi fost un incubator. Văd cum copilul îmi este scos din burtă și așezat în coșul cu provizii, ascunzându-l dedesubtul fructelor și legumelor. Copilul este ascuns cu grijă printre fructe și legume pentru a nu fi văzut! Visul meu se încheie aici.

Ce am crezut eu inițial că ar trebui să înțeleg din visul meu era că terapia analitică îmi va permite, fără îndoială, să-mi exprim dorința de a reuși în meseria mea, adică de a crea o operă de artă cinematografică; este ca și cum ai vorbi despre dorința de a-ți aduce la lumină grădina secretă. Apoi mi-am zis că visul acesta reprezenta viitorul meu travaliu analitic: urma să mă nasc cumva pe mine însămi!

Într-adevăr, cincisprezece ani mai târziu, când am venit să reiau acest travaliu analitic cu dumneavoastră, v-am povestit ce visasem cu cincisprezece ani în urmă, ca să aflu ce părere aveți despre acest vis ciudat. Și iată că dumneavoastră mi-ați propus să i-l povestesc mamei, pentru că încheiasem prin a vă spune că nu înțeleg deloc ce e cu acel bebeluș ascuns în coșul cu legume. Pe de altă parte, dumneavoastră știați deja că avusesem o relație complicată cu sora mea mai mare.

Nu îmi era deloc ușor să-i vorbesc mamei despre asta, pentru că relația mea cu ea era încă și mai complicată, iar, la vremea respectivă, mama era la fel de evazivă în privința

tuturor lucrurilor legate de acea perioadă din viața ei, de sarcinile avute etc. În plus, mama era deja foarte bătrână. De aceea, m-am dus să o întreb mai întâi pe mătușa mea maternă. Pe baza informațiilor pe care mi le-a dat ea atunci, am putut în sfârșit să stabilesc legătura între realitatea evenimentului nașterii surorii mele vitrege, Christine, și faimosul meu vis, rămas enigmatic pentru mine până la acel moment!"

Monique C. are, așadar, acest vis misterios, pe care – îmi spune ea – l-a interpretat, într-o primă fază, pornind de la ceea ce ea însăși „presupunea că știe până atunci":

„Ce știu eu e că sora mea mai mare a venit pe lume în 1942, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, iar eu m-am născut șase ani mai târziu, în 1948, mult după sfârșitul războiului, pe care, prin urmare, nu l-am trăit.

Primul pas a fost să mă duc să vorbesc cu mătușa mea maternă, sora mamei, pentru că mi se părea mai ușor să abordez astfel o poveste de familie aparent misterioasă."

I.Y.: *Cum bine știm, într-o saga familială, se răspândesc adesea povești ciudate, oarecum obscure, secrete știute de toată lumea, dar și lucruri rămase nespuse, dar pline de sens, care sunt foarte traumatizante pentru o întreagă generație.*

W.B.: „Știam, așadar, continuă Monique C., înțelesesem clar lucrurile de una singură – dar nu și fratele meu, căruia i-am vorbit despre ele de curând –, că sora noastră nu era cu adevărat sora noastră, așa cum noi doi eram copiii ambilor noștri părinți. Fratele meu nu știa că, probabil, Christine era sora noastră vitregă și chiar vorbea despre ea ca despre un copil adoptat, pentru că, dintotdeauna, aceasta fusese versiunea oficială pentru toți, oferită din start: «Christine, copil adoptat de familie»!

Or, potrivit celor relatate de mătușa mea, sora mai mică a mamei, afacerea era, de data asta, ceva mai complexă și împovărată de un secret apăsător, legat de naștere și de paternitate.

Era pe vremea războiului, în 1942, în perioada în care tatăl meu se afla pe front. Mama mea, căsătorită cu tata, se îndrăgostise de un bărbat care a lăsat-o însărcinată! Familie catolică tradițională, în care avortul era interzis. Mama a dat naștere, pe ascuns, unei fetițe: sora mea Christine.

Bunica mea din partea mamei a venit de la Paris în satul nostru, ca să își ajute fiica, adică pe mama, să nască acasă, în secret. Apoi, a chemat-o la noi, în același sat, pe fiica ei, mătușa mea maternală, care nu avea încă niciun copil și care, de altfel, nici nu era măritată. Această mătușă a avut drept misiune să ia copilul cu ea la oraș, unde ar fi fost mai ușor să fie prezentat drept un copil găsit și adoptat. Subterfugiul a fost pus în practică prin intermediul trenurilor de noapte. Trebuiau să aibă grijă la nemții care patrulau peste tot.

Așadar, de îndată ce a aflat că mama a rămas însărcinată în urma unei relații extraconjugale, bunica a venit singură, noaptea, cu trenul. A coborât în gara cea mai apropiată de satul nostru. A ajuns în sat mergând pe jos, pe furiș, și s-a cazat la han. După aceea, chemată de ea, a sosit și mătușa mea, în același fel, în cel mai mare secret. Bunicii mele materne i-a venit atunci ideea să ascundă copilul într-un coș cu provizii, dedesubtul fructelor și legumelor (!), pentru ca mătușa mea să-l ia cu ea în orașul în care locuia. Mătușa se temea foarte tare și bunica mea, care o însoțea, îi spunea neîncetat: «Nu te mai teme, totul o să fie bine.»

Exact ca în visul meu!

Bunica a declarat copilul la primărie cu prenumele știut și i-a inventat un nume patronimic. În mod inconștient însă, fără ca măcar să se gândească la asta, după cum i-a spus mai târziu mătușii mele, i-a dat numele ei de fată, deși tocmai declarase un așa-zis copil găsit!

În visul meu, artista era «ca sora mea », dar eu eram cea însărcinată și toată burta îmi era transparentă, ca un incubator..."

I.Y.: *Cum așa?! Adică pacienta dumneavoastră, care avea să se nască la șase ani după Christine, ar fi făcut un duplicat* in utero, *atât de reușit, al acestei adevărate aventuri în care o fetiță e transportată noaptea într-un coș cu provizii? O fetiță între două femei, între două surori, de asemenea, din care una era burta purtătoare pentru cealaltă care nu avea copii? E incredibil!*

W.B.: Da. Visul ei era purtător al acestui mesaj! „Niciodată până acum nu am știut nimic despre realitatea acestei povești, a continuat Monique C. Trebuia să cred, ca și fratele meu, de altfel, că Christine era un copil adoptat de mătușa mea și de unchiul meu, care era totodată și fratele mamei! Unchiul meu maternal a adoptat, așadar, un copil care purta numele de fată al propriei sale mame. Am știut destul de devreme că mama mea era de fapt mama acestui copil, dar am crezut vreme îndelungată – și lucrul acesta mi se părea normal – că fratele mamei era tatăl lui! Prin urmare, timp de aproape treizeci de ani, mi s-a părut la fel de normală și ideea ca mama și cu fratele ei să fi avut un copil împreună. Abia pe la treizeci și trei sau treizeci și patru de ani m-am «gândit» brusc la toate acestea și mi-am reconsiderat această convingere... și acela a fost momentul în care am decis să încep o analiză.

De fapt, înțelesesem, cu mult timp înainte deja, că Christine era probabil sora mea vitregă, dar aveam vagul simțământ că nu trebuia să vorbesc cu nimeni despre asta, ca nu cumva să provoc mânia părinților mei.

Povestea Christinei era una plină de mister pentru mine...

În primul rând, mă întrebam de ce mergem atât de des la oraș pentru a-i vizita pe mătușa și pe unchiul meu și observam ce afecțiune deosebită avea mama față de acel bebeluș, căruia îi oferea o mulțime de cadouri, deși noi eram foarte săraci. Și apoi, de ce unchiul meu, întors din război, se hotărâse să adopte legal acest copil, pentru a-i transmite un nume, fără ca măcar să realizeze că el avea deja unul prin numele

patronimic de fată al bunicii mele din partea mamei. Mă gândeam că, pentru a fi atât de iubită de mama, Christine trebuia să fie în același timp fiica unchiului meu și fiica mamei mele, ca și cum incestul genealogic nu avea de ce să fie înfierat.

Totul era în ordine: interdicția de a vorbi provocase un fel de interdicție de a gândi. Eu chiar am crezut, timp de peste treizeci de ani, că era o poveste absolut banală, clasică. Ce mi se părea totuși ciudat era violența tatălui meu față de ea. Mătușa mi-a povestit că, atunci când s-a întors din război, odată cu unchiul meu, și când a aflat adevărul de la mama mea, tata a vrut să adopte copilul pentru a-i da un nume. Se pare că mama a fost cea care nu a vrut."

I.Y.: *Prin urmare, cine era tatăl genitor al Christinei? Aceasta trebuie să fi fost întrebarea pe care și-o punea pacienta dumneavoastră.*

W.B.: Într-adevăr. Și iată ce-mi spune pacienta:

„Mama părea că vrea să păstreze secretul și, fără îndoială, din cauza aceasta nu era de acord ca tata să adopte copilul, pentru că trebuie să-l fi iubit foarte mult pe amantul ei de la acea vreme.

Bunica mea maternă a fost cea care a luat-o mai întâi pe Christine, apoi, când ea a murit, în 1947, și când Christine avea cinci ani, mătușa a preluat ștafeta. Această mătușă maternală era chiar aceea care transportase copilul pe ascuns, în timpul războiului. Era sora mai mare a mamei și avea deja copii în momentul în care a primit-o pe Christine, după moartea bunicii. Atunci când, la rândul ei, s-a îmbolnăvit, mătușa a încredințat-o pe Christine propriei sale fiice mai mari care a dat-o apoi în grija mamei mele, însărcinată la vremea aceea.

Astfel, Christine a trecut, în trei etape, din mâinile bunicii mele materne în cele ale fiicei mai mari a mătușii mele, care tocmai se măritase, pentru ca, în final, să se întoarcă acasă la

mama ei genitoare... Iar mama era însărcinată când și-a primit înapoi fetița care avea deja treisprezece ani. Atunci a venit Christine să locuiască la noi. O istorie prea grea pentru ea.

Când fetița aceasta a venit să trăiască cu noi, în sat, l-am văzut pe tata schimbându-și brusc atitudinea: cu mine era blând, cu ea, foarte violent și nu îi permitea să stea cu noi la masă. Christine mânca lângă noi, dar niciodată cu noi; îmi era rușine să fiu, în mod atât de vădit, aleasa tatii, dar totodată o invidiam pe Christine pentru atenția plină de tandrețe maternă de care se bucura din partea mamei.

Situație care a creat în mine un fel de scindare insuportabilă, o ruptură mentală chiar, care s-a repercutat mai târziu în cariera mea cinematografică, unde nu reușeam să ajung sub luminile rampei, pe de o parte din cauza iubirii excesive a tatălui meu pentru mine, iar, pe de alta, din cauza dragostei exagerate a mamei mele pentru fiica din umbră, Christine...

Astăzi ne iubim mult, dar ce chinuri înduram atunci..."

Iată, foarte pe scurt, esențialul acestei povești care îmi permite să vă explic ce anume voia Françoise Dolto să ne transmită atunci când a descoperit ea însăși că, *in utero*, fătul duplichează întreaga istorie a filiației sale, chiar dacă totul rămâne la nivel inconștient. De altfel, pacienta respectivă îmi spunea: „Cum nu exista nimic clar de spus în privința Christinei, singurul lucru pe care îl puteam înțelege era faptul că nu trebuia să vorbesc despre asta! Nu am știut nimic timp de treizeci de ani."

I.Y.: *Trebuie să recunoaștem că există totuși o erudiție genială în inconștientul nostru pentru ca un asemenea vis să ne poată dezvălui o astfel de istorie, ca și cum ea ar fi fost cunoscută de-o veșnicie, deși toată lumea încerca să o ascundă! Dar probabil că tocmai așa ceva urmăresc pacienții dumneavoastră când se supun analizei: să regăsească problema originilor vieții și, în primul rând, originea vieții lor.*

W.B.: Când există o interdicție de a spune, există întotdeauna și o interdicție de a gândi.

I.Y.: *Permiteți-mi să vă pun o întrebare care mă preocupă, chiar foarte mult. Când Françoise Dolto spune: „corpul copilului este limbajul istoriei părinților săi", nu credeți că este vorba despre un limbaj metaforic, folosit doar pentru a ne sensibiliza, în calitate de părinți, cu privire la responsabilitatea ce ne revine de a îi înțelege pe copiii noștri, de a nu banaliza o astfel de responsabilitate? Totodată, această responsabilitate atrage după sine și o oarecare formă de culpabilitate, nu-i așa?*

W.B.: Nu. Françoise Dolto insista, dimpotrivă, spunând: „Ține de specificul vostru, e din felul vostru de a fi, niciodată din vina voastră."

Cred, mai degrabă, că voia să ne transmită un precept încă și mai important, pe care ea însăși l-a descoperit, de altfel, prin intermediul clinicii sale psihanalitice și care nu avea nimic de-a face cu morala educativă: copiii, în fragedă pruncie, sunt cei care ne învață, ei toți sunt metafizicieni! Ca subiecți, ei au dorință proprie încă din momentul concepției și vin pe lume cu un plan de viață. Iată, pentru că tot ați folosit expresia „limbaj metaforic", aceasta mă face să o asociez cu povestea unui copilaș de două luni, sugar, pe care părinții mi l-au adus la consultație, imediat după ce ieșise din Spitalul Necker.

O să mă întrebați unde se regăsește aici ceea ce dumneavoastră numiți „limbaj metaforic"...

O să vedeți imediat ce „copil metafizician" era bebelușul acesta!

Capitolul II

Povestea unei „nașteri miraculoase[19]"

Acest copil, pe care îl vom numi Samuel, s-a născut cu o gravă malformație la inimă, care i-a determinat pe medici să afirme că nu va trăi mai mult de doi ani. Apropiindu-mă de leagăn, îl văd pe copil că respiră cu dificultate și că fața lui, mai mult albastră decât roz, pare cianozată; mă aplec la treizeci de centimetri de chipul lui pentru ca micuțul să îmi poată vedea fața și îi spun, foarte emoționat de această poveste: „Bună, Samuel, mă bucur să te cunosc, pentru că părinții tăi tocmai m-au înștiințat despre această minunată victorie a nașterii tale, victorie care îți aparține. Te-ai născut cu o inimioară foarte fragilă, care te face să respiri cu greutate, dar te-ai născut viu, cu toate că doctorul care s-a ocupat de tine a zis că ai fi putut muri. Tu însă ai hotărât să trăiești și părinții tăi sunt încântați de marea ta victorie. Ești foarte puternic și decizia ta de a trăi este absolut îndreptățită. Numai că, vezi tu, părinții tăi sunt și foarte îngrijorați de ceea ce le-a spus doctorul. Își fac atât de multe griji pentru tine, încât și inima lor s-a îmbolnăvit. Deci, iată ce îți propun eu, ca să te poți simți mai bine și să respiri mai ușor: o să mă ocup de părinții tăi și o să-i îngrijesc vorbindu-le. Între timp, tu vei putea dormi liniștit."

[19] Povestea aceasta, publicată cu amabila permisiune a editurii Gallimard, a fost prezentată anterior în cartea mea intitulată *Françoise Dolto. C'est la parole qui fait vivre,* Paris, 1990, p. 169-175.

La scurt timp după asta, mama îmi arată că Samuel respiră mai bine, că fața lui și-a schimbat culoarea și că a devenit roz ca a unui bebeluș sănătos. Și adaugă: „Este incredibil, parcă ar fi înțeles ce i-ați spus!"

Le explic părinților că toți copiii înțeleg ce li se spune, când li se vorbește despre adevăruri care le sunt vitale. Ei aud dorința autentică a celor care îi iubesc și le respectă autonomia dorinței, iar copiii reacționează pozitiv la orice vorbă a părinților în care se rostește adevărul în privința vieții lor. Majoritatea mamelor vorbesc în mod spontan la urechea copilului lor abia născut, folosind cuvinte care îl fac să viseze și care vorbesc, de asemenea, despre propriile lui vise. E o mare greșeală să separi un nou-născut de mama lui, la naștere. Dacă nu i se rostește adevărul în nici un fel, pentru a-l ajuta să depășească experiența dureroasă, grefându-și în alt fel dorința de a trăi, ajunge să sufere un seism psihic.

În lucrarea sa, *Séminaire de psychanalyse d'enfants*, Françoise Dolto notează: „Nu e niciodată prea devreme să îi vorbești unei ființe umane, căci aceasta este o ființă a cuvântului încă din perioada fetală." Mai spunea: „Unui bebeluș i se poate spune orice despre ceea ce îi poate stimula percepția asupra realității, pentru că un bebeluș este mult mai inteligent decât ne închipuim noi."

Altfel spus, „a rosti adevărul" nu este o chestiune care ține de vârstă, ci de respectul față de celălalt, ca subiect autonom.

În vreme ce eu le vorbeam părinților astfel încât să-i ajut să își recapete încrederea, micuțul Samuel a dormit profund timp de două ore. Cât eu mă ocupam să îi alin pe mama și pe tatăl lui, el putea, în sfârșit, să se odihnească: e epuizant, pentru un bebeluș, să se îngrijească de părinții săi!

Să continuăm însă povestea lui Samuel, pentru că, un an și jumătate mai târziu, părinții au revenit la consultație.

Erau livizi, slabi, extenuați; copilul stătea lipit de corpul mamei, cu picioarele și brațele balansându-se, lipsit de tonus

muscular, respirând sacadat, gâfâind, gemând și, din nou, albastru la față.

Tatăl îmi spune că Samuel este pe moarte!

Îl întreb de unde știe asta.

Tatăl începe atunci să îmi relateze o poveste tragică, explicându-mi că, de aproape trei luni, Samuel, care învățase să meargă la un an, nu mai mergea acum deloc, pentru că nu se mai putea ține pe picioare. Chiar și când stătea așezat, putea să cadă și să nu mai aibă puterea de a se ridica. Pielea lui avea o permanentă tentă violetă, iar medicii de la spital confirmaseră diagnosticul cardiologului: „Inima lui Samuel nu va rezista mai mult de doi ani."

O operație cardiacă implica riscuri enorme, iar părinții erau puși în situația de a decide dacă își asumă sau nu riscul unei asemenea proceduri care, oricum, trebuia repetată în jurul vârstei de șapte, opt ani.

Părinții nu mai suportau izolarea forțată în care trăiau: nici propriii părinți, nici prietenii, nici creșele de copii nu voiau să se expună pericolului de a provoca decesul lui Samuel prin contaminare infecțioasă. Asta nu mai era viață de trăit pentru nimeni, iar ei își pierduseră încrederea și efectiv ajunseseră să considere că poate ar fi mai bine pentru toată lumea să se termine odată.

M-a cuprins atunci furia, una dintre acele furii teribile care te năpădesc fără să înțelegi de ce și, privindu-l pe tată drept în ochi, i-am zis: „Dar bine, domnule, s-a întâmplat vreodată să îi spuneți fiului dumneavoastră: Samuel, sufletelul meu, hai, vino la mine?"

Copilul, crezând că vorbele acestea îi erau adresate, părăsește brațele mamei, ținându-se singur pe picioare, și traversează camera în direcția mea. Își pune ambele mâini pe genunchii mei și mă privește foarte uimit; iar eu am avut atunci sentimentul că citesc în privirea lui această întrebare:

„Bun, și acum, ce facem împreună?" Dar nu am timp să reacționez la ceea ce cred eu că este o chemare la joacă din partea lui, pentru că tatăl exclamă: „Incredibil, Samuel, poți să mergi din nou, ești vindecat!" Și adaugă: „Am citit despre astfel de lucruri în cărțile lui Françoise Dolto, dar mi se pare extraordinar să ni se întâmple tocmai nouă așa ceva!"

Auzind glasul tatălui, copilul se repede în brațele lui, apoi în cele ale mamei. Și-a recăpătat bucuria de a trăi. Mama îmi spune: „Haide, domnule Barral, explicați-ne ce se întâmplă! E un miracol, nu-i așa?"

O lămuresc că nu este vorba de niciun miracol, de nicio magie. Avem de-a face doar cu o depresie colectivă a familiei:

„Erați pe cale să nu mai credeți în viață și în vitalitatea lui Samuel. El înțelege că vă provoacă probleme enorme în viața de zi cu zi și nu mai știe cum să vă ajute. Și suferă, atunci, la rândul său, un episod depresiv; s-a cuibărit în depresia voastră, în cea a părinților. Iar asta s-a tradus printr-o regresie a imaginii propriului corp; în mod inconștient, el voia să se reîntoarcă în burta dumneavoastră, *in utero*, într-o perioadă când nu aveați încă toate aceste griji din pricina lui, în perioada în care încă mai puteați să-l visați viu. V-am explicat deja toate aceste lucruri cu prilejul primei noastre întâlniri, atunci când Samuel avea două luni, dar cred că amândoi le-ați uitat. Samuel și le-a amintit, dar e prea greu pentru umerii lui mici să se împovăreze cu ambii părinți deodată!"

Corpul copilului este limbajul istoriei părinților săi: „Imaginea inconștientă a corpului, notează Dolto, este în întregime axată pe dorință – care se situează la distanță egală între viață și moarte – însă focalizarea creatoare a dorinței întregii omeniri este comunicarea cu celălalt. Dacă noi comunicăm cu o făptură fiabilă, dacă regresăm datorită acestei ființe fiabile până la cele mai arhaice imagini ale corpului, iar dacă cel cu

care comunicăm este o ființă vie, atunci totul se repară. Așa se explică vindecările miraculoase[20]."

Așadar, potrivit lui Françoise Dolto, vindecarea pe care noi o numim supranaturală nu este altceva decât un fenomen natural care se produce cu o rapiditate și o amploare ce ies din cadrul regulilor obișnuite. „Poate că, adăuga ea, există chiar mai multe vindecări acolo unde și cuvintele sunt mai multe, căci cuvântul este liantul speciei umane[21]."

Iată cum teoria imaginii inconștiente a corpului ilustrează tot ceea ce subiectivitatea datorează acestui corp. Este vorba despre o teorie corporală a limbajului, după părerea mea. *Corpul copilului este un limbaj-corp.*

I.Y.: *Permiteți-mi să vă adresez o întrebare naivă: cum putem ști că este vorba într-adevăr de o „imagine inconștientă a corpului"?*

W.B.: Ei bine, să recurgem la maniera în care un copil poate să își exprime solitudinea și să regreseze într-o imagine inconștientă a corpului, povestindu-și drama afectivă prin intermediul desenelor realizate în cadrul psihoterapiei analitice.

Două serii de câte trei desene ale lui Samuel sunt ilustrative. Ele ne vor înfățișa, de asemenea, maniera în care o mamă ajunge să își castreze copilul.

I.Y.: *Iertați-mă că vă întrerup, la ce anume vă referiți când vorbiți de castrare, în cazul de față?*

W.B.: Aveți dreptate, m-am cam grăbit... Într-adevăr, termenul de „castrare" pare un cuvânt foarte urât pentru majoritatea oamenilor! Pentru noi, în psihanaliză, acest concept,

---

[20] Povestea aceasta, publicată cu amabila permisiune a editurii Gallimard, a fost prezentată anterior în cartea mea intitulată *Françoise Dolto. C'est la parole qui fait vivre*, Paris, 1990, p. 169-175.

[21] Françoise Dolto, „Le corps et la parole. L'image du corps chez le jeune enfant", *Approches*, nr. 40, 1983, p. 102.

elaborat de Freud, semnifică interdicția care stă la baza formării subiectului. De fapt, copilul poate să crească și să parcurgă toate etapele dezvoltării umane, reușind să treacă de la starea naturală la cea culturală, cu ajutorul a trei interdicții fundamentale – interdicția antropofagică, interdicția incestului și interdicția omorului. Pentru că, în cazul de față, a castra nu înseamnă a tăia, ci dimpotrivă, „a dărui vorbirea". Darul vorbirii „are ca efect creșterea într-o structură simbolică[22]", după cum formula Françoise Dolto. A interzice nu înseamnă „a ciunti", ci, dimpotrivă, a facilita o umanizare a pulsiunilor haotice ale copilului. Pentru părinți, aceasta se traduce prin a ști să le impună copiilor limite structurante, în interesul propriului lor echilibru mental.

Așadar, m-am reîntâlnit cu Samuel, când avea șase ani, pentru o a treia și o a patra ședință, fixate la un interval de două luni. Tocmai trecuse cu bine de prima operație cardiacă și, în mod vădit, se afla în plin conflict oedipian (conflict între pulsiunile iubirii incestuoase și cele ale urii imaginare care încearcă să exprime o dorință încrucișată, a fetelor pentru tată și a băieților pentru mamă, având, drept corolar, tentația de a elimina partenerul genitor pentru manifestarea acestei dorințe incestuoase!).

Tatăl constata cu uimire că fiul nu îl mai asculta, că devenea insuportabil acasă, mai puțin cu mama lui pe care o menaja tot timpul. Îl rog pe Samuel să facă trei desene prin care să îmi arate cum vede el situația de acasă: un desen cu familia, unul cu casa și un al treilea cu secretul lui, pentru că psihanalistul este o persoană care păstrează secretele și nu le vorbește părinților despre ele decât cu permisiunea copilului.

Din cele trei desene făcute de Samuel în cadrul primei ședințe, vedem că se simte foarte bine.

---

[22] *Ibid.*, p. 103.

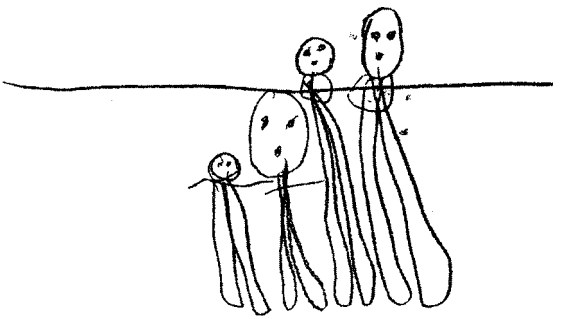

Desenul referitor la familie: reprezentarea imaginii trupurilor este dinamică, echilibrată, respectă proporțiile, are robustețe, iar volumele sunt corecte. Observăm că atât Samuel, cât și ceilalți membri ai familiei sunt reprezentați în poziție verticală și comunică între ei prin linia orizontală. Timpul (tatăl) și spațiul (mama) se împletesc într-o manieră foarte sănătoasă, la nivelul imaginii sale inconștiente asupra corpului.

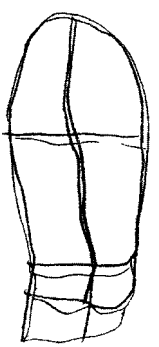

Comentariul lui Samuel:
„Asta-i casa mea, e frumoasă!"

Desenul referitor la casă: casa este foarte atent elaborată de Samuel, are forma unei biserici, e o Casă a Domnului, care vorbește despre dinamica pulsională falică, adică despre dinamica unui băiat de șase ani, mândru de el.

Desenul referitor la secret:
„Vezi, e un ou, îmi spune el, dar nu trebuie să-i spui lui tata! Vezi, totul merge bine acasă, i-am făcut un bebeluș lui mama, dar tata nu trebuie să știe!"

Conținutul fantasmatic al acestor trei desene este același.

Nu fac niciun comentariu pe moment pentru că nu fantasma incestuoasă este cea care trebuie castrată, interzisă. De altfel, această fantasmă structurează dorința oedipiană a copilului. Nu „fantasma dorinței" trebuie castrată: nu exprimarea, ci înfăptuirea ei.

Copilul este castrat prin ceea ce i se spune, în momentul în care i se explică faptul că nu va fi niciodată partenerul sau partenera părintelui său. El deprinde astfel o ordine simbolică a dorinței și a rangurilor generaționale, surse de inițiere în civilizație și în cultură.

Așadar, secretul lui va fi respectat și copilul nu are motive să se îngrijoreze. El are dreptul să aibă secrete și tatăl lui este de acord cu acest lucru. Îl înștiințez pe tată că fiul său se simte foarte bine, că, momentan, nu are de ce să fie îngrijorat, că trebuie să privească agresivitatea fiului și lipsa lui de ascultare drept o dovadă a dragostei pe care i-o poartă și ca pe o încercare de a se identifica cu el; la fel trebuie să fi procedat și el în copilărie, cu propriul tată. Este o fază dinamică a vieții sexuale a copiilor care încearcă pe această cale să se identifice cu natura sexului lor". Samuel aude tot ce îi spun tatălui său. Tatăl și copilul pleacă ținându-se de mână.

Două luni mai târziu, Samuel cere să vină din nou, împreună cu părinții lui, pentru a se întâlni cu „doctorul care face bine cu cuvintele".

Samuel nu mai vrea să se trezească dimineața pentru a merge la școală și nici să se joace cu prietenii; nu mai vrea să

devină un om mare, își love ște frățiorul și mama, și-a pierdut pofta de mâncare și a devenit într-atât de agresiv încât învățătoarea se întreabă dacă mai poate să-l țină în clasa ei.

Atunci când nu știu dacă mă voi hotărî sau nu să primesc un copil în psihoterapie, îi cer deseori acestuia să îmi facă trei desene: unul cu familia, unul cu casa și unul despre secretul său.

Îl rog pe Samuel să îmi facă din nou trei desene. Îmi răspunde, foarte furios: „Dar ți le-am desenat deja data trecută!" Îl felicit pentru memorie și îi spun: „Da, dar nu mai ai aceeași vârstă."

Atunci el acceptă și începe să deseneze în liniște.

Această a doua serie de desene arată regresia teribilă a acestui copil.

Iată, din nou, familia sa:

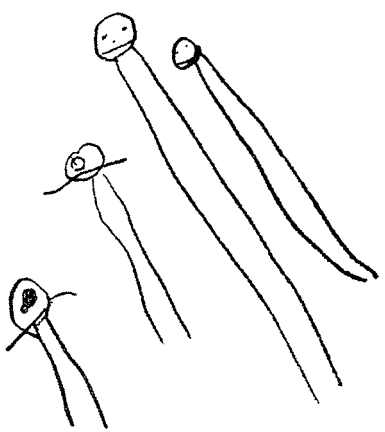

Comentariul lui Samuel: „Vezi, e familia mea..."

Toate personajele sunt în cădere și și-au pierdut volumul corpului, la fel și verticalitatea. Samuel desenează oamenii ca un copil de doi-trei ani, ca pe niște țânci care nu corespund cu imaginea corpului unui copil de șase ani!

Urmează apoi casa: este un castel pe jumătate ruinat...

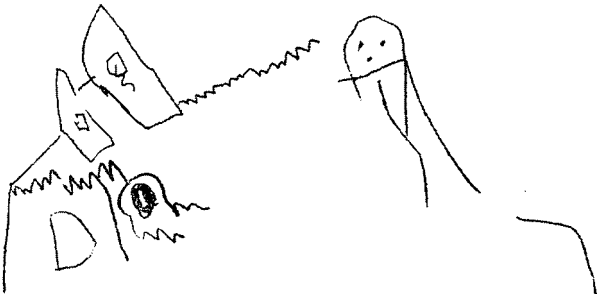

Comentariul lui Samuel: „Este un castel; îl desenez mare pentru că este foarte aproape de mine, dar, vezi tu, el este stricat acum, de aia l-am desenat așa; și apoi, acolo, în turn, e un bebeluș, dar este mort. Casa mea e stricată de tot acum."

Iată și secretul lui: dezolarea mamei și a copilului!

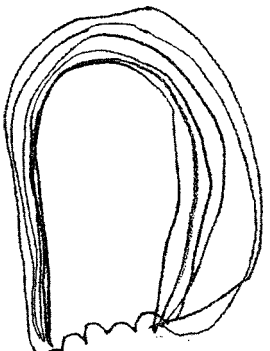

„O să-ți desenez marea (mama), acolo e valul mării (mamei). Acum o să-ți desenez un curcubeu deasupra mării (mamei)... dar, vezi, acolo e gol." Și Samuel îmi arată un gol în acest contur al curcubeului așezat peste mare, care, după părerea mea, reprezintă uterul matern aflat între cer și pământ. „E trist, vezi, iar eu n-o să fiu niciodată tătic. Dar nu trebuie să-i spui mamei că o să fie și ea tristă."

Îl liniștesc pe Samuel și îl asigur că știu să păstrez secretele; nu o să le spun nimic părinților decât dacă îmi dă el voie.

Atunci, îmi zâmbește larg; e primul lui zâmbet pe parcursul acestei consultații. Merg apoi să vorbesc cu părinții pentru a-mi încredința și ei secretele lor, dacă doresc.

Între timp, Samuel se va juca afară, pe verandă.

Mama, cu asentimentul soțului, îmi spune: „Așteptăm un al treilea copil, dar băieții încă nu știu."

Îmi amintesc atunci de primele desene ale lui Samuel, realizate cu două luni înainte, și o întreb pe mamă de cât timp știe că este însărcinată. Îmi răspunde că a aflat de-abia de trei săptămâni, deși e însărcinată de două luni deja. Prin urmare, Samuel știuse înaintea mamei, când își desenase secretul pe care tatăl nu trebuia să-l descopere: „Vezi, e un ou, dar nu trebuie să-i spui lui tata!"

E o realitate care îi uimește întotdeauna pe părinți atunci când își dau seama că primul născut poate uneori să cunoască acest adevăr al dorinței din cadrul cuplului parental în același timp cu ei și câteodată chiar înaintea lor; este evident că între membrii aceleiași familii are loc o comunicare inconștientă, aproape telepatică.

Când Françoise Dolto a descoperit acest lucru, ne-a spus, parcă o văd și acum, plină de încântare, în cadrul seminarului său de psihanaliză a copiilor: „Știți ce am descoperit? Prin intermediul desenelor lor sau al obiectelor modelate de ei, copiii cei mari din familie, între trei și șapte ani, îmi demonstrează că știu, uneori înainte ca mama însăși să aibă certitudinea acestui fapt, că mama lor este din nou însărcinată[23]!"

Un copil de șase ani tocmai îmi oferise o demonstrație spectaculoasă în acest sens, în cursul unei consultații. Samuel știa, deși mama nu spusese nimic. Și singura concluzie pe care o putea el trage de-aici era că acel „copil oedipian" pe care i-l făcuse mamei sale și „pentru mama sa" era mort. În plus, el nu va fi niciodată ca tata!

Când părinții m-au întrebat ce părere am despre Samuel, fiindcă trebuia să păstrez secretul copilului, le-am spus că

[23] Françoise Dolto, *Séminaire de psychanalyse d'enfants, op. cit.*

acceptam să îl primesc pe fiul lor pentru câteva ședințe de psihoterapie, dacă el însuși va solicita acest lucru, dar cu condiția să-i spună băiatului adevărul legat de viitoarea naștere a celui de-al treilea copil.

Ceea ce ei au și făcut pe loc, iar Samuel, foarte bucuros, i-a spus mamei: „Dar eu știam, mămico, de ce nu mi-ai zis?"

Atunci, mama i-a răspuns: „Dar eu vreau copilul acesta cu tăticul tău, nu cu tine. Tu nu ai să fii niciodată soțul meu, pe tine te iubesc ca pe un fiu!"

Samuel și-a recăpătat foarte rapid încrederea în sine. Am aflat că, de atunci, și-a reluat în termeni normali școala.

Acest copil a făcut, în mod tranzitoriu, o regresie în imaginea corpului, pentru că nu mai putea să se identifice cu „natura sexului său", cum spunea Françoise Dolto; mama lui nu i-a confirmat-o cu certitudine în fantasma lui oedipiană, ca dorință falică, pentru că i-a ascuns sarcina. Începând din momentul în care i-a mărturisit că este însărcinată, ea a putut totodată să îi transmită în mod foarte judicios interdicția incestului și să îl elibereze din poziția lui regresivă. Mama îi acordă castrarea fiului, îi transmite interdicția, apreciindu-l totodată în această ipostază.

Este foarte important să spui lucrurilor pe nume: adică, să nu confirmi niciodată dorința incestuoasă (așa cum fac multe mame, lăsându-l pe copil să creadă că el nu poate ocupa locul acela pentru că este prea mic – deci ar putea să acceadă la el când va fi mare?), ci să-i expui copilului interdicția incestului, vorbind despre ea în așa fel încât să o poată integra împăcat, odată evidențiat locul pe care îl ocupă fiecare printre dorințele mamei.

I.Y.: *Prin urmare, desenele copiilor ne pot dezvălui percepțiile lor asupra lumii afective exterioare?*

W.B.: Da. În reprezentările grafice ale lui Samuel, nu imaginea corpului este cea în mod direct reprezentată sau înfățișată ca atare de către copil. Este vorba mai degrabă despre imaginea corpului așa cum o resimte el, în legătură cu dorința lui de identificare cu puterea paternală, rodul proiecției unei resimțiri a corpului care, în final, se întrupează astfel într-o imagine.

Există o afinitate între ceea ce se constituie (în mod inconștient) ca „imagine", dinspre corp, și ceea ce, prin această mișcare de exprimare corporală, se transferă, se dublează, se proiectează, în cadrul aceluiași proces care determină desenul concret al copilului.

Aceasta înseamnă că imaginea corpului se formează inițial pornind de la corp, în același mod de reprezentare precum cel exprimat ulterior de copil în ilustrarea lui plastică, acolo unde acesta înfățișează cum se percepe el pe sine, ca individ, în urma unei asemenea reprezentativități corporale.

I.Y.: *Ce copil puternic și cu adevărat dornic să trăiască! Dar în ce fel era el metafizician? Spuneați că Dolto îi considera pe copii metafizicieni.*

W.B.: Copilul acesta era pur și simplu conectat la viață. Am mai cunoscut un copil ca el, un copil foarte precoce, care, în timpul unei consultații – avea pe-atunci vreo trei ani și vorbea bine –, mi-a spus următorul lucru, referindu-se la sora lui, cu doi ani mai mare, care suferea de o infirmitate motrice cerebrală: „Am venit pentru sora mea, o să aibă nevoie de mine." Ca și cum își cunoștea deja ceea ce s-ar putea numi „misiunea încarnării sale". Nu pot dezvolta aici această chestiune, pentru că ar fi nevoie de o lungă, foarte lungă explicație... subiectul fiind încă tabu!

Știu că opiniile mele de psihanalist i-ar putea șoca pe mulți, cel puțin pe unii dintre aceia ale căror structuri mentale

refuză să integreze ideea unei „medicini holistice", care centrează omul pe axa formată de spirit, suflet și corp[24].

Acestor persoane vreau să le spun că, atât timp cât vor refuza să pună în relație, pe o axă, acești trei poli, toți trei străbătuți de adevărul propriului corp emoțional și proveniți din propriile istorii, ei nu vor putea înțelege nimic din ceea ce demonstrez eu aici.

Meseria mea vizează corpul în relație cu vorbirea și acesta este motivul pentru care mi-am intitulat seminarul pe tema imaginii inconștiente a corpului, publicat în 1999, la Gallimard, *Cuvântul este cel care dă viață. O teorie corporală a limbajului*[25].

[24] Vezi Thierry Janssen, *La Solution intérieure. Vers une nouvelle médecine du corps et de l'esprit*, Paris, Fayard, 2006. (Thierry Janssen, *Soluția interioară. Spre o nouă medicină a corpului și a spiritului*, Editura Curtea Veche, 2007).

[25] În limba franceză, în original: *C'est la parole qui fait vivre. Une théorie corporelle du langage.* (n.t.)

Capitolul III

Un trup care vorbește

I.Y.: *Ați putea ilustra această „teorie corporală a limbajului", vorbindu-ne despre tulburările psihosomatice ale copilăriei timpurii, pentru a putea înțelege mai bine ce înseamnă un trup care vorbește? Cum poate să ne vorbească nouă, părinților, corpul unui copilaș de până la 3 ani? Pentru că nu este o vârstă la care copilul să fi deprins cu adevărat limbajul verbal, nu?*

W.B.: Pentru asta trebuie să fac din nou apel la maniera în care se moștenesc lucrurile ascunse, ne-spusurile generaționale transmise de la o generație la alta, laolaltă cu povara constrângerilor și a unei proaste dispoziții inconștiente. Dezvoltarea acestui subiect necesită și ea un timp îndelungat...

Să ascult ceea ce îmi împărtășesc părinții referitor la o suferință proprie, manifestată prin simptomele enigmatice ale copiilor, adesea mai mici de trei ani, este pentru mine o muncă pe care obișnuiesc să o numesc cercetare arheologică a unei cunoașteri inconștiente, de ordin emoțional, în privința unei relații psihoafective intime din cadrul unei constelații familiale, existente de-a lungul a două sau trei generații.

I.Y.: *Despre ce este vorba mai exact?*

W.B.: Este vorba despre un proces de regresie, prin care, pornind de la fapte legate de istoria unui simptom, se ajunge până la emoțiile aferente, dar și până la nivelul unei „memorii

celulare" reziduale din timpul vieții fetale, așa cum o numește Jean-Marie Delassus[26].

Iată, de pildă, tendința de insomnie a unui nou-născut, Chloé, care și-a transformat primele luni de viață într-un coșmar al întregii familii.

Am descoperit împreună că sarcina mamei, Sophie, fusese dificilă, din cauza unui avort făcut anterior. (La acea vreme nu era posibilă întreruperea voluntară de sarcină, așadar avorturile clandestine erau foarte traumatizante pentru o tânără mamă). Experiența avortului fusese dramatică, fără a fi pusă în discuție la nivel de cuplu, tatăl nedorind încă să aibă copii, iar mama fiind nevoită să cedeze, împotriva propriei dorințe, de teamă să nu își piardă soțul. Astfel, în mod inconștient, mama privea somnul copilului oarecum ca pe o moarte, iar permanenta ei teamă, manifestată în preajma leagănului, îl deranja pe bebeluș și îi provoca insomnie.

Un alt exemplu: Lucien, în vârstă de șase ani, refuza cu încăpățânare să mănânce, fapt ce reflecta trăirile lui de la vârsta de două luni, când, sugar fiind, locuia împreună cu tânăra lui mamă în casa soacrei acesteia; cele două femei erau într-un conflict permanent. Astfel, la două luni, prin refuzul lui de a suge, Lucien își exprimase angoasa legată de laptele matern, cauzată de conviețuirea dificilă a mamei cu soacra.

Încă un exemplu: îmbolnăvirile repetate ale Carolinei, în vârstă de trei ani, de la începutul grădiniței, care exprimau o dificultate reciprocă, a mamei și a copilului, de a accepta separarea. Sevrajul era foarte anevoios pentru mama bolnavă, rămasă singură acasă, care nu concepea această separare; la rândul ei, Caroline o exprima printr-o serie de maladii infantile, lipsite de gravitate, care îi permiteau să rămână alături

[26] Jean-Marie Delassus, *Le Génie du foetus. Vie prénatale et origine de l'homme*, Dunod, Paris, 2001, p. 103.

ea, în calitate de „bebeluș-terapeut" al propriei mame, cum îi numea Françoise Dolto pe acești copii.

I.Y.: *Permiteți-mi să vă întrerup pentru a vă întreba dacă le puteți oferi cititorilor noștri o istorioară clinică referitoare la tulburările psihosomatice, adusă drept mărturie de Françoise Dolto.*

W.B.: Sunt destule, când e vorba de Dolto! Iată, de exemplu, această minunată poveste a copilului pe care ea l-a numit Tony[27].

Băiețelul acesta, în vârstă de zece ani, avea dureri atât de mari la nivelul genunchilor încât nu putea să meargă la școală, deși examenele medicale nu dezvăluiau originea acestor suferințe puternice. Genunchi sau Eu-Noi[28], adică o problemă referitoare la relația afectivă care îl lega pe copil de tatăl său. Acesta din urmă, orfan de tată și pus la dispoziția Asistenței Publice, avusese o copilărie nefericită și se îmbolnăvise de ulcer la stomac. Concluzia pe care a tras-o Dolto, după ce a clarificat lucrurile transgenerațională nerostite, din ambele filiații, este următoarea: „Trebuie să ne întoarcem și mai mult în timp, la istoria acestor subiecți, trebuie să ajungem până la nivelul amărăciunii străbunicilor materne și paterne ale lui Tony, din perioada sarcinilor lor dorite, evaluate de societate; femei care serviseră drept obiect unui bărbat iresponsabil și nu fuseseră susținute în a-și asuma copilul. Acestea erau lucrurile pe care Tony le sintetiza în corpul lui, în cei doi genunchi, fiecare dintre membrele lui inferioare reprezentând fundamentul său în viață, cei doi părinți, pentru care enigma era acel „Eu-Noi".

---

[27] Vezi Françoise Dolto, *L'Image inconsciente du corps*, Seuil, Paris, 1984, p. 373.

[28] În limba franceză, în original: *Genoux* și *Je-Nous*. Joc de cuvinte construit pe baza sonorității cuvântului „genoux" (genunchi) care se pronunță asemenea pronumelor „je" (eu) și „nous" (noi), rostite împreună (n.t.)

CAPITOLUL IV

În Armenia: Grădina Curcubeu de la Erevan

I.Y.: *De vreme ce putem începe să integrăm această formulare ciudată potrivit căreia „corpul copilului este limbajul istoriei părinților săi", ne-ați putea vorbi acum și despre experimentul de transfer psihanalitic pe care l-ați condus în Armenia? Știm că sunteți un „globe-trotter" al „caselor verzi Françoise Dolto", în Armenia, dar și în Rusia, în Polonia, în Japonia, în Vietnam... Ați reușit să verificați pertinența acestei aventuri referitoare la limbajul corpului, în cursul călătoriilor dumneavoastră destinate transmiterii conceptelor dezvoltate de Dolto în afara granițelor noastre?*

W.B.: Îmi face plăcere să vorbesc despre această structură Dolto, pe care am creat-o la Erevan, în Armenia, în 1995. Am numit-o „Grădina Curcubeu" de la Erevan[29]. Iar asociația noastră de acolo se numește Asociația Korczak-Dolto și este condusă de Karine Barikian, psiholog și psihanalist armean.

I.Y.: *De ce poartă numele acestor două personaje celebre pentru angajamentul lor personal în cauza copiilor?*

W.B.: Doctorul Korczak, medic pediatru polonez, a înființat, la Varșovia, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, prima „republică a copiilor" în cadrul ghetoului. Korczak a

[29] Conferință publicată în revista *Approches*, nr. 132, octombrie 2007, pp. 119-147.

murit într-un lagăr de concentrare, alegând să nu se despartă de copiii pe care îi învăța responsabilitatea democratică la școală. „Carta drepturilor copilului", elaborată de el, este documentul care a permis mai târziu, în 1989, adoptarea Convenției internaționale a drepturilor copilului de către O.N.U.

De altfel, în aceeași perioadă, în ianuarie 1990, asociația *La Harpe-Enfant de droit*, a cărei președintă sunt, a organizat la UNESCO primul colocviu internațional având ca temă „cauza copiilor". L-am intitulat „Revoluția micilor pași", ca omagiu adus psihanalistei Françoise Dolto, decedată cu doi ani înainte.

Voi încerca acum să explic cum vorbesc copilașii prin intermediul propriului corp.

Grădina Curcubeu de la Erevan, în Armenia, are deja în evidență, de zece ani, peste douăsprezece mii de copii însoțiți de câte un părinte, ceea ce spune destul despre necesitatea reală a acestui loc.

Știți, fără îndoială, ce este „Casa Verde Françoise Dolto" din Paris. Nu e un loc pentru consultații de genul serviciilor PMI[30], ci mai degrabă *un loc de socializare precoce*, înainte de creșă sau de grădiniță, unde copiii rămân întotdeauna în prezența părinților. Se pot aduna astfel laolaltă între douăzeci și treizeci de persoane care sporovăiesc și se joacă, într-o ambianță convivială, având la dispoziție o echipă de profesioniști, aflată permanent în serviciul părinților și a copiilor, echipă compusă din pedagogi și psihanaliști.

I.Y.: *Puteți să ne relatați pe scurt misiunile acestui loc?*

W.B.: Da, bineînțeles. Misiunile sunt de trei feluri:

– Un spațiu de sevraj non violent mamă-copil, asigurat prin convivialitatea ludică specifică locului.

[30] *Protection Maternelle et Infantile*, sistem destinat protecției mamei și a copilului, creat în Franța în 1945 (n.t.)

– Un spațiu de socializare precoce pentru copilașii mai mici de trei ani, în prezența părinților sau a unor persoane tutelare care se ocupă de ei.

– Un loc de discuție cu părinții și copiii, care vizează înțelegerea tulburărilor psihosomatice ale celor mici, pentru că, înainte de a stăpâni limbajul, copiii vorbesc prin intermediul corpului.

I.Y.: *Françoise Dolto a deschis parcă în 1979 acest loc, la Paris, împreună cu colaboratorii ei?*

W.B.: Da. Am ales trei viniete clinice edificatoare pentru tulburările psihosomatice ale copilăriei timpurii, așa cum le-am experimentat în Grădina Curcubeu de la Erevan. Ele vor ilustra din plin această afirmație a psihanalistei Françoise Dolto, potrivit căreia corpul copilului este limbajul istoriei părinților. Așadar, iată-le...

Capitolul V

O hidrocefalie foarte stranie

Mama lui Armen vine singură cu fiul ei. Copilul are patru ani. Femeia e învesmântată în negru din cap până în picioare; are un aer extenuat, iar pe chipul ei extrem de palid se citește o depresie profundă. Armen se repede spre locul în care se află un mic bazin cu apă și cu jucării din plastic: rățuște, vaporașe etc. Pe mica împrejmuire din dale care reține apa au fost lipiți bureți de baie în diverse culori, pentru a-i feri pe copilași să se lovească la cap și să pățească ceva rău dacă alunecă pe pardoseală. Ne așezăm la doi pași de acest mic bazin: eu, mama și interpretul meu. Armen stă în picioare, cu spatele la noi, dar poate să audă tot ce vorbim.

Mama a venit la mine ca să-mi solicite adresa unui spital bun din Paris, pentru că fiul ei suferă de hidrocefalie și va trebui curând operat. Într-adevăr, capul lui este de două ori mai mare decât al celorlalți copii!

A început să se umfle progresiv, cu câteva luni în urmă. O întreb pe mamă de ce este îmbrăcată toată în negru și de cât timp. Ea îmi răspunde că i-a murit soțul, cu doi ani în urmă, la Tadjikistan, din pricina unui infarct. Toți membrii familiei trăiau acolo, dar se întorseseră în Armenia, cu avionul, pentru a-l înmormânta pe tatăl copilului în pământul strămoșilor. Armen nu știe că tatăl lui e mort, îmi spune mama, vorbindu-mi aproape în șoaptă; avea doi ani pe atunci și era prea mic să înțeleagă. „Dacă i-am fi spus, adaugă ea, ar fi suferit prea tare."

O întreb pe mamă cum de poate fi sigură că fiul ei nu știe nimic despre moartea tatălui. Mă asigură că nu i-a vorbit niciodată despre asta de atunci și că nici nu a plâns vreodată în fața lui. De altfel, nici copilul nu vorbește despre tăticul său. Apoi, mama se răzgândește și adaugă: „Ah, ba da, iertați-mă! Într-o zi, Armen m-a întrebat unde este tati și i-am spus că e în avion, în călătorie."

Îl privesc pe Armen în timp ce îmi vorbește mama și văd că tocmai smulge cu furie bureții colorați, lipiți de jur împrejurul micului bazin cu apă. O fac atentă pe mamă, care îi spune atunci fiului: „Armen, ce faci acolo? Ia mâna de pe bureții ăia, încetează să-i mai dezlipești!"

Îi spun mamei să îl lase să se exprime cum crede el de cuviință, căci pentru astfel de lucruri a fost conceput acest loc.

„Observați, mai bine, inteligența fiului dumneavoastră. Noi vorbim despre tatăl său, care este mort. Tocmai mi-ați spus că Armen nu vorbește deloc despre el, pentru că nici dumneavoastră nu i-l pomeniți, iar micuțul, ca și dumneavoastră, de altfel, nu plânge niciodată. I-ați spus totuși, la un moment dat, că tatăl lui se află într-o călătorie cu avionul. În timp ce dumneavoastră îmi vorbeați, eu am observat clar că Armen urmărea cu mare atenție conversația noastră, pentru că dezlipea bureții din bazinul cu apă și lansa câte unul în zbor, așa cum face un avion după ce a decolat de la sol!"

— Ah, da! Imaginați-vă că deseori seara, acasă, jocul lui preferat este să-mi deseneze cu creioanele colorate un avion, îmi înmânează desenul înainte de culcare și-mi spune: „E pentru tine, mămico, să dormi bine!" Sau, câteodată, confecționează avionul din hârtie și încearcă să-l facă să zboare „pentru tata". M-a mirat foarte tare treaba asta, dar nu i-am zis nimic ca să nu-l fac să plângă; eu mă duceam în dormitor și plângeam pe ascuns, dar niciodată nu am plâns în fața copilului.

—Da, îi spun acestei Mutter-Courage, atât de depresivă totuși, fiul dumneavoastră dorește să vă consoleze în acest fel. De obicei, mama e cea care spune o poveste seara, pentru a-și adormi copilul. În cazul vostru, Armen e cel care vă spune o poveste ca să puteți dormi bine. Copilul vă iubește mult și are grijă de dumneavoastră. Nu vrea să dispăreți brusc, așa cum s-a întâmplat cu tatăl său...

—Ceea ce îmi spuneți îmi amintește de un coșmar pe care îl am foarte des noaptea, de multă vreme. Mă văd cu fiul meu la țărmul Mării Moarte și el dispare. Dintr-odată, nu mai e acolo; ca și cum ar fi mort pentru că l-am pierdut în Marea Moartă. Nu înțeleg de ce am visul acesta atât de des. Mă trezesc plângând.

Reiau discuția și îi spun mamei: „În limba franceză, expresia «Mare Moartă» poate evoca marea care reprezenta cândva granița țării dumneavoastră vaste, Armenia, dar și o mamă moartă, mama căreia îi este frică să moară și să își piardă copilul care, la rândul lui, ar putea muri fiindcă și-a pierdut mama"[31].

—Oh! Este înspăimântător ce îmi spuneți și asta mă obligă să vă mărturisesc adevărul.

Mama coboară glasul și mi se destăinuie: „Armen nu este fiul meu adevărat, dar el nu știe acest lucru. L-am adoptat la naștere, când mama lui a murit în durerile facerii, la maternitate. Eram o prietenă de familie a mamei lui și l-am adoptat imediat pentru că eu nu aveam copii. Armen nu știe însă că nu l-am purtat în burtă. Eu și tatăl lui nu i-am vorbit niciodată despre asta."

Îl privesc pe Armen care continuă să stea cu spatele la noi. S-a oprit brusc din joacă și îi văd brațul parcă încremenit în aer, ținând în mână buretele-avion.

[31] În limba franceză, cuvintele „mer" (mare) și „mère" (mamă) se pronunță la fel (n.t.)

Din imobilitatea copilului de patru ani înțeleg că a fost surprins de această importantă veste, care l-a ținut pe loc și îi vin în ajutor spunându-i: „Armen, îl chem eu, vino încoace. Ai auzit ce mi-a povestit mama ta. Pentru tine a spus toate aceste lucruri, ca să afli astăzi întregul adevăr, acest adevăr pe care nu reușea să ți-l mărturisească de teamă că te va face să suferi. Fără îndoială, tu îl cunoșteai de multă vreme, dar nu puteai să-i spui nimic mamei, ca să nu o mâhnești."

Mama începe să respire greu, sacadat, părând că își reține un hohot de plâns...

„Tu, Armen, ești un copil formidabil care și-a iubit tăticul și știe că el a murit. Dar nu-i poți spune mamei lucrul ăsta altfel decât desenându-i avioane, pentru ca ea să poată dormi mai bine. Nu vrei ca mămica ta să se simtă rău din cauza ta.

În plus, tu ai o inimă foarte mare, pentru că în ea încap cele două mămici ale tale pe care le iubești zi de zi: mămica ta care te-a născut, care te-a purtat în burtica ei timp de nouă luni ca tu să vii pe lume viu și nevătămat, iar, după ce ea a murit, a doua mămică a ta, care te-a primit în brațele ei și în inima ei când te-ai născut, ca nu cumva să mori și tu."

Mama izbucnește în lacrimi și începe să plângă în hohote.

Armen aleargă la directoarea centrului, Karine Barikian, să-i aducă o batistă mamei sale. Se întoarce la ea și i se suie pe genunchi pentru a-i șterge lacrimile.

Atunci, mama își strânge fiul în brațe și iată-i plângând împreună, îmbrățișați, fără îndoială pentru prima oară după foarte multă vreme...

Emoția e imensă și toate persoanele aflate acolo în acea zi, chiar și copilașii care simt că se petrece ceva neobișnuit, se apropie de noi și ne înconjoară ca un cor antic ce preia ecoul acestor trăiri emoționale intense.

Toată lumea e cu ochii în lacrimi.

Las să treacă momentul înduioșător și închei acest episod al emoțiilor împărtășite adresându-mă din nou lui Armen: „E extraordinar ce ți se întâmplă, Armen: în sfârșit, poți să plângi din toată inima pentru tatăl tău care a murit atunci când aveai doi ani, pentru mămica pe care ai pierdut-o când te-a adus pe lume și care este foarte fericită acum că tu trăiești. Și apoi, poți în sfârșit să plângi de dragul celei de-a doua mămici care ți-a salvat viața primindu-te la ea și în inima ei atunci când te-ai născut!

Tu ești cel mai iubit copil din lume, le faci bine tuturor și îi iubești pe toți în inima ta. Nu ai de ce să te simți vinovat că ți-ai pierdut mama la naștere, tu nu ai nicio vină; nici de moartea tatălui tău adoptiv nu ești vinovat cu nimic! Toată lumea poate să plângă de bucurie. Lacrimile fac atât de bine, fac parte din viață, la fel ca râsul. Să râzi și să plângi, asta înseamnă viața, și toată lumea are dreptul la ea, inclusiv tu."

I.Y.: *Ce poveste! Se poate vorbi așa, prin urmare, într-o „Casă Verde"?*

W.B.: Bineînțeles, este ceea ce Dolto numea „rostirea adevărului" în fața celor mici.

Ceea ce nu înseamnă să povestești tot ce îți trece prin minte, așa cum au înțeles greșit multe mame, fapt ce l-ar putea împovăra pe copil, ci să exprimi esențialul – vital pentru inteligența lui.

Dacă i-am vorbit astfel lui Armen, cu siguranță am făcut-o pentru că am reușit să înțeleg drama afectivă provocată de culpabilitatea pe care o resimțea mama adoptivă, evocată de acel coșmar al ei în care își pierdea fiul la țărmul Mării Moarte.

Culpabilitatea mamei se răsfrângea asupra fiului, acesta încorporând-o morții prin intermediul unui simptom: o hidrocefalie. Dar ce altceva înseamnă o hidrocefalie dacă nu o infecție prin retenție de lichid cefalorahidian?

I.Y.: *Așadar, lacrimile pe care Armen și le reținea și nu reușea să le elibereze, la fel ca și mama lui, de altfel, puteau fi o reprezentare a acestei forme de nevroză, provocate de sentimentul de vinovăție al mamei care nu i-a spus niciodată adevărul fiului? Și probabil că boala lui Armen era o reacție la această situație?*

W.B.: Probabil, spuneți dumneavoastră, și aveți dreptate, pentru că nu știm nimic în fond! Nu putem decât să presupunem existența unei legături între corpul fizic și corpul psihic. În ceea ce mă privește, eu aș interpreta situația dată ca un răspuns al copilului la mesajul pe care, fără îndoială, i-l transmitea propriul inconștient: mai bine mor decât să fiu cauza suferinței mamei.

I.Y.: *Și cum puteți ști dacă presupunerea dumneavoastră a fost corectă?*

W.B.: Ei bine, i-am revăzut pe Armen și pe mama lui șase luni mai târziu. Continuaseră să vină în mod regulat la Grădina Curcubeu și, la rugămintea mamei, chirurgul copilului acceptase să amâne operația cu o lună după întâlnirea noastră de la Erevan. O sfătuisem pe mamă să procedeze astfel pentru că mă așteptam la unele efecte pozitive ale acelei „descătușări a lacrimilor" pe care copilul le putuse în sfârșit elibera. Dacă nu se întâmpla nimic, operația avea să se efectueze peste o lună. Mama mi-a urmat sfatul, în acord cu chirurgul și cu pediatrul copilului. La capătul primei luni, hidrocefalia începuse să regreseze și chirurgul a propus atunci să mai prelungim termenul cu o lună și apoi cu încă una, pentru că micuțul se simțea din ce în ce mai bine. Și, până la urmă, nu a mai fost operat!

I.Y.: *Este incredibil ce îmi istorisiți, o poveste plină de speranță! Și care ne zdruncină certitudinile științifice în privința funcționării corpului...*

W.B.: Să nu exagerăm. E bine să fim totuși prudenți în ceea ce privește enigma vieții și mai ales să o tratăm întotdeauna cu atenția cuvenită. Știm încă atât de puține lucruri, dar mereu pretindem că am descoperit ceva nou! Pe de altă parte, cititorii nu trebuie să își imagineze că o „Casă Verde" este „Curtea miracolelor[32]". Dar ceea ce s-a întâmplat în acea zi, cu ocazia unei întâlniri destul de neobișnuite, mă îndeamnă în orice caz să accept evidența: *există o realitate enigmatică.* Așa că, în ceea ce mă privește, vă propun să ne amintim cuvintele poetului René Char: „Realitatea, câteodată, potolește setea de speranță. Tocmai de aceea, împotriva oricărei așteptări, speranța supraviețuiește."

Îmi place această manieră de a exprima astfel de lucruri, care lasă loc destul atât fantasticului, cât și misterului energiei vitale ce curge prin venele noastre.

I.Y.: *Iată exemplul perfect a ceea ce ne spuneați adineauri despre „limbajul corpului"; el demonstrează, mai ales, câte riscuri își poate asuma un copilaș pentru părintele său, pentru a-și îngriji cumva părintele. Aveți multe povești asemenea celei relatate?*

[32] Denumire dată unui loc din Parisul medieval în care pretinsele infirmități ale celor care și le afișau în timpul zilei pentru a cerși, dispăreau noaptea ca prin minune. (n.t.)

CAPITOLUL VI

O informație transgenerațională inconștientă

W.B.: Ei bine, pentru că vă doriți, precum copiii, să mai ascultați o poveste, iată una care, cred eu, va arăta mai clar cum se transmite informația.

Este povestea lui Anaït, o fetiță de cinci ani, care suferea de o ciudată fobie de atingere. O altă situație clinică foarte interesantă care oferă o explicație a termenului de inconștient transgenerațional, atât de confuz încă.

Așadar, la vârsta de cinci ani, Anaït primește diagnosticul de „structură prepsihotică" infantilă, fapt ce impune internarea ei într-un spital de zi pentru copii psihotici, din cauza fobiei chinuitoare care o face să urle de groază când colegi de școală se apropie de ea sau o ating. Rezultatul consultației psihiatrice și al bilanțului psihologic indică faptul că fetița este înzestrată cu o inteligență deosebită, prezintă o excelentă dezvoltare a limbajului și manifestă o hiperemotivitate legată, probabil, de o fobie invalidantă pentru un copil de vârsta ei, pentru că această „fobie de atingere" nu îi permite să ducă o viață normală în colectivitate.

De îndată ce părinții îmi fac cunoscut modul de manifestare a fobiei lui Anaït, încep examinarea construcției simptomului, pentru a putea aborda apoi istoria infantilă a celor doi părinți.

Mama îmi spune că tulburările au realmente o istorie formidabilă.

Când Anaït avea în jur de 18-20 de luni, mama a aflat de la televizor despre moartea accidentală a unor copilași, care înghițiseră produse toxice din cauza neglijenței părinților sau a doicilor, aceștia lăsând la vedere prin casă și la îndemâna copiilor tot felul de produse.

Mama îmi povestește că, în urma acestei emisiuni, care a înspăimântat-o literalmente, a luat-o pe Anaït în brațe și i-a arătat toate produsele toxice de care nu avea voie să se atingă; i-a explicat că, începând din acel moment, acestea vor fi așezate la înălțime, pentru ca ea să nu poată ajunge la ele. După care, fetița – foarte inteligentă, îmi spune mama – o întreba mereu dacă putea fi folosit cutare sau cutare recipient, dacă produsul era sau nu toxic. Or, la vârsta de doi ani, dintr-odată și fără un motiv aparent, Anaït a declarat de la ea putere că laptele și orice altă formă de produs lactat erau toxice. Nimic nu o putea convinge să înghită nici cea mai mică picătură de lapte, de iaurt ori vreo fărâmă de brânză sau de unt. Mama s-a consultat cu pediatrul care a liniștit-o imediat după ce a aflat că, între timp, se născuse un al doilea copil, pe nume Kariné, și că refuzul lui Anaït de a bea lapte părea să corespundă oarecum cu nașterea surioarei. Putea să fie vorba, așadar, de o manifestare de gelozie pentru a atrage atenția mamei. Era doar ceva pasager și totul avea să reintre în normal.

Simptomul a persistat însă și chiar s-a agravat după vârsta de patru ani. Pe lângă produsele lactate, toate sucurile de fructe și de legume au devenit brusc toxice. După câteva luni, mama nu a mai suportat situația și a decis să se ducă iar la pediatru, pentru o nouă consultație; doctorul a liniștit-o și de această dată, aflând că, între timp, se născuse o a treia fetiță, pe nume Nouné. Fapt surprinzător, de altfel, pentru că, deși Anaït părea încântată de noua ei surioară, ea refuza să o ia în brațe, convinsă că, dacă făcea acest lucru, „Nouné o să moară"!

Știind că, la prima consultație, argumentul oferit de el, în calitate de „om de știință", avusese darul să o liniștească pe mamă, căreia îi expusese pe larg rolul geloziei în cadrul relațiilor fraterne, doctorul i-a servit din nou argumentul atât de liniștitor. Cel puțin, pediatrul integrase ideea neîndoielnicei necesități de a-i liniști în primul rând pe părinți și în mod deosebit pe mamă. Și avea perfectă dreptate în această privință, pentru că, în definitiv, aceasta înseamnă să dai dovadă de o compasiune umană elementară.

I.Y.: *Din păcate, prea mulți pediatri se lansează, fără a avea o formare științifică foarte serioasă, în interpretări rudimentare și aparent psihologice.*

W.B.: Vă dau dreptate, dar, mă rog... Fiind asigurată de medic că nu este cazul să se îngrijoreze, mama s-a întors acasă liniștită; începea totuși să aibă unele îndoieli pentru că, la urma urmelor, simptomul lui Anaït începea să devină o povară!

Și iată că, de curând, de nici șase luni, Anaït nu mai vrea să își atingă decât păpușile și jucăriile, dar nu vrea să atingă și să fie atinsă de surorile sale. Acceptă cu mare greutate să fie dezbrăcată sau spălată de mama ei, sub pretextul că „acum e fetiță mare", ceea ce, în sine, nu este ceva deranjant. Dar simptomul se manifestă mai cu seamă la grădiniță: Anaït nu mai poate să se joace cu nimeni în recreație și se izolează în mod voit de grupul celorlalți copii. Nimeni nu se poate apropia de ea, iar Anaït evită să stea în preajma celorlalți, într-atât de paroxistică a devenit angoasa de a fi atinsă și „de a muri din cauza asta sau de a le provoca altora moartea". Anaït are acum cinci ani, iar directoarea grădiniței tocmai i-a anunțat pe părinți că nu o va mai primi în anul următor, pentru că urletele fetiței, devenite insuportabile, sunt o sursă de angoasă pentru ceilalți copii. Așa au ajuns părinții să ceară asistență pediatrică, iar cele două rapoarte, atât cel al psihologului, cât

și cel al pedopsihiatrului, au confirmat că este vorba despre evoluția lentă, dar sigură, a unei boli psihice grave, calificată drept stare prepsihotică! Așadar, în disperare de cauză, părinții au decis să vină la noi împreună cu copilul și astfel au sosit în ziua aceea la Grădina Curcubeu.

Le explic deci părinților că o să am nevoie de sprijinul lor, pentru a încerca să înțeleg, împreună cu ei, logica a ceea ce Anaït ar vrea să le spună – fără să știe, pentru că mecanismul e absolut inconștient.

Le explic ce anume înseamnă, în practica mea de analist, termenul „arheologie a cunoașterii emoționale inconștiente, într-o relație în trei". Asigurat de cooperarea lor, îl întreb pe tată despre etapa copilăriei timpurii și nu găsim nimic semnificativ în perioada respectivă care ar putea prezenta vreun interes în elucidarea simptomului dezvoltat de Anaït.

Când ajungem însă la istoria mamei, totul se lămurește brusc, „ca prin minune", cum spun adulții care au rămas copii și nu vor să înțeleagă, mai ales, semnificația expresiei „transmitere transgenerațională inconștientă".

În ziua respectivă, aflu, odată cu Anaït, că exact la vârsta de patru ani, mama a descoperit că propria sa mamă, bunica maternă a lui Anaït, era „toxicomană"! Cu ochii scăldați în lacrimi, ea ne povestește despre circumstanțele dramei sale. Când avea patru ani, și-a văzut mama consumând droguri.

Ne povestește că se afla împreună cu mama ei în sufragerie. Revede scena întipărită în minte, pe care nu și-o poate șterge din amintire. Se juca cu păpușa și și-a văzut mama înfingându-și acul în brat și injectându-și ceva, despre care avea să afle mai târziu că este un drog puternic, foarte toxic. La scurt timp după injecție, mama s-a prăbușit „ca moartă" la pământ, pe covor. Fetița, neștiind ce se întâmplă cu mama sa, urla îngrozită descoperind că aceasta nu-i mai răspunde, că nu se mai trezește și horcăie. Credea că a murit, îmi spune ea, dar mai ales și-a închipuit, foarte multă vreme, că mama

se droga din cauza ei, pentru că îi repeta adesea că ea este cauza tuturor nenorocirilor sale. Mai târziu, devenită ea însăși mamă, s-a drogat până în momentul în care a rămas însărcinată prima oară, cu Anaït, și de atunci încetase să își mai administreze droguri. Făcuse un „deal" cu mama sa: dacă fetițele descopereau vreodată că bunica lor se droga, cu prilejul vizitelor făcute în casa acesteia, atunci bunica nu își va mai vedea niciodată nepoatele! Până acum, bunica maternă respectase înțelegerea. Deodată însă, pe parcursul acestei relatări a mamei sale, Anaït a intervenit exclamând: „Care va să zică, mămico, Babuşka e cea care se droghează și care e toxică?"

Spiritul sagace al lui Anaït îi permisese să facă o legătură, la vârsta de patru ani, între angoasa ei de a fi toxică pentru surioara Nouné și toxicitatea încorporată de mama sa, atunci când aceasta a descoperit-o pe bunică prăbușită la pământ, aproape moartă!

Anaït făcuse o legătură acolo unde mama ei nu reușise niciodată să descopere vreo conexiune; fetița s-a suit pe genunchii mamei și i-a spus: „Mămico, știam că ești îngrijorată și tu, dar nu știam de ce. Nu-ți mai face griji, uite, tu nu ești o drogată ca Babuşka. Iar eu știu că tu mă iubești."

Dacă ați fi asistat la această declarație de dragoste ce încununa procesul de înțelegere a legăturilor dintre cele trei generații, ați fi fost, fără îndoială, la fel de fascinată ca și mine!

În momentul acela, tatăl a luat cuvântul și i-a spus soției: „Dar nu mi-ai vorbit niciodată de povestea asta legată de toxicomania mamei tale din perioada în care aveai patru ani. Este incredibil cât de inteligentă este fata noastră odată ce a știut să capteze trauma ta de copil, cea pe care ai trăit-o la vremea aceea în relație cu mama!"

I.Y.: *Dar cum s-a transmis atunci informația, dacă soția nu-i vorbise niciodată despre acele lucruri, despre acel pact încheiat între*

ea și soacra lui, iar fiica, prin urmare, nu avea de unde să fi auzit acea poveste?

W.B.: Françoise Dolto și-a pus aceeași întrebare formulată de dumneavoastră și anume: „Cum se transmite informația?" Așa a ajuns ea să inventeze un nou instrument teoretic, în încercarea de a răspunde științific, în măsura în care psihanaliza este o știință umană a mecanismelor inconștiente. Ea a numit acest nou concept analitic imaginea inconștientă a corpului, pentru a ne explica fenomenele misterioase de regresie, survenite în decursul vieții, la unele persoane, sau fenomenele de transmitere generațională.

Dolto spunea: „Ca să înțelegem un copil psihotic, trebuie să analizăm situația bunicilor, fiindcă sunt necesare trei generații pentru a putea începe să deslușim ce se petrece cu un astfel de copil."

Dar ea mai adăuga și următorul lucru, foarte valoros pentru tratarea fobiilor: „Fobia copilului este prinsă în legăturile mamei cu propriii părinți; legăturile mamei cu bunica maternă a copilului fobic, când acesta e fetiță, și legăturile mamei cu bunicul patern al copilului fobic, când acesta este băiețel[33]."

Ei bine, așa cum ați văzut, Anaït era fobică prin legătura pe care o avusese mama ei cu propria mamă, bunica maternă a copilei.

Începând chiar de-a doua zi, la grădiniță, fetița a început să se joace cu colegii, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, și a scăpat astfel la limită de excluderea din sistemul școlar normal.

Teama de a atinge și de a fi atinsă încetase să mai fie pentru ea o problemă[34]!

---

[33] Vezi Jean-François de Sauverzac, *Françoise Dolto. Itinéraire d'une psychanalyste*, Paris, Aubier, 1993.

[34] Cazul lui Anaït a reprezentat tema unei conferințe pe care am susținut-o la Sarlat, în 2004, cu ocazia înființării unei structuri de ajutorare tip Casa Verde, și care a fost publicată de asociația 1, 2, 3, Soleil.

I.Y.: *Dar cum pot fi convinși astăzi părinții – ca de altfel și corpul medical sau uneori chiar cei care se ocupă de viața psihică în perioada copilăriei timpurii – că un simptom este adesea un mesaj pe care copilul îl transmite părinților și că, în loc să se dorească suprimarea lui, violentarea lui, acesta trebuie înțeles prin semnificația pe care o are, și anume aceea de comunicare inconștientă între generațiile unei constelații familiale?*

Lucrurile acestea ne sunt încă atât de străine!

Se pare că ne lovim de o rezistență extrem de puternică și că va exista veșnic o neînțelegere fundamentală între medicină și psihosomatică. Ce părere aveți, în această privință?

W.B.: Da, fără îndoială că așa stau lucrurile. Totuși, pentru a vă alina un pic, pot să vă spun că ele încep să se miște și că se vor mișca și mai repede dacă stabilim întâlniri internaționale transdisciplinare, pentru că doar împreună vom face lucrurile să evolueze. Și apoi, cum spunea Dolto, când o idee este bună, ea își croiește drum singură. Nu vă faceți griji. Dolto avea talentul de a încorpora speranța în prezent.

I.Y.: *Ați vorbit despre trei viniete clinice. Care este a treia?*

W.B.: Este o poveste care ne reamintește ce proporții poate lua procesul de substituție a copilului „bebeluș-terapeut al mamei", cum îi numea Dolto pe toți acești copilași care, din dragoste pentru părinți, încearcă să împlinească imposibila misiune de a repera dorințele inconștiente ale acestora, oricât de periculoase ar fi ele pentru propria existență.

Capitolul VII

Un bebeluș-terapeut pentru mămică

Copilul se numește Areg și cea care s-a ocupat de cazul lui este prietena mea Karine Barikian, directoarea centrului Grădina Curcubeu de la Erevan. Ea a prezentat povestea lui Areg în cadrul Colocviului Internațional UNESCO, organizat de Arhivele Françoise Dolto, sub președinția Catherinei Dolto, haptoterapeut, în anul 1999[35].

Areg, în vârstă de patru ani, sosește pentru prima oară la Grădina Curcubeu de la Erevan, împreună cu părinții. Merge în fața mamei, care îl ține de subsuori: se pare că Areg este hemiplegic, ne explică mama. Nu poate deloc să se sprijine singur pe picioare, cu toate că medicii nu au descoperit nimic anormal pe plan neurologic, adaugă ea. Copilul trebuie purtat pe brațe sau susținut de subsuori ca să înainteze. Tatăl nu spunea nimic și privea atent, ca și fiul, de altfel, locul încântător în care ajunseseră. În vreme ce mama vorbește cu noi, Areg, pe care îl rugăm să ne spună cum îl cheamă și ce vârstă are, pentru a-l înscrie pe lista vizitelor din acea zi, îi zâmbește larg Karinei Barikian și îi face cu ochiul, printr-un gest adorabil, vrând parcă să o cucerească. Unul dintre acele gesturi care, totodată, spun multe despre dorința de a transmite „străinei" un mesaj de complicitate!

---

[35] *Françoise Dolto, aujourd'hui présente. Actes du colloque de l'Unesco, 14-17 janvier 1999*, Paris, Gallimard, 2000, p. 352.

Văzând cetățuia la care copiii ajung urcând o scară și o rampă de siguranță, Areg îi dă de înțeles mamei lui că vrea să se suie și el acolo; mama îi arată însă că e imposibil să facă asta, dată fiind starea lui fizică. Copilul nu o să poată urca! Atunci, tatăl intervine și îi cere mamei să îl lase să încerce singur, ceea ce ea acceptă fără tragere de inimă. Tatăl și mama se postează de o parte și de alta a scării, pentru siguranța fiului, care începe să urce singur, fără ajutorul nimănui. Între timp, tatăl ne spune că soția lui este depresivă pentru că așteptau gemeni, dar numai Areg venise pe lume viu. Celălalt murise, iar în casă nu s-a mai vorbit niciodată despre acest subiect. De altfel, Areg nu știa nimic. Se pare că prima discuție pe această temă, purtată în prezența lui, avea să aibă loc chiar în acea zi.

I.Y.: *E ciudat să-i auzi pe părinți spunând că, în mod sigur, copilul lor nu știe nimic, deși ei vorbesc tocmai cu el de față, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic!*

W.B.: Situația aceasta este foarte des întâlnită, chiar și în prezent, fiindcă mulți părinți sunt convinși că un copil nu poate înțelege asemenea lucruri și că este mai bine să nu i se spună nimic pentru a nu îl face să sufere. Oricum, în ziua aceea, tatăl ne-a povestit despre drama familială care a provocat depresia mamei. Între timp, Areg, ca o broscuță țestoasă, a ajuns la capătul de sus al scării și îl cheamă pe tată să-l prindă în brațe. Copilul se ține singur pe picioare, la înălțime, mândru de victoria lui! Moment în care mama îi strigă: „Areg, ce-i cu tine? Poți să-ți rupi oasele, mi se face frică să te văd acolo! Vai, te rog, poți să cazi, dragul meu, vino repede înapoi, dar nu care cumva să sari, poți să și mori dacă faci asta!"

În ziua aceea, Areg a reușit să se sprijine pe cuvintele tatălui său pentru a ieși realmente a doua oară din burta mamei sale depresive. El se simțea împuternicit de tată să trăiască, în sfârșit, independent de mama sa, detașat de isteria ei.

I.Y.: *Prin urmare, când moartea unui copil este ascunsă de părinți, viii sunt „bântuiți", fără să știe ce anume îi chinuie? Și următorul copil se numește atunci „un copil de substituție", o postură deloc ușor de suportat pentru el!*

W.B.: Da, așa este. E un fel de existență alienată: persoana în viață este cea care „rătăcește ca un suflet chinuit".

Îmi place să amintesc ceea ce spunea la radio pictorul Salvador Dali, căruia un jurnalist prieten îi pusese următoarea întrebare: „Explicați-ne, de ce sunteți atât de excentric, nu numai prin arta dumneavoastră, dar și în viața privată, ca și cum ați vrea să păreți nebun... " Iată răspunsul acestui pictor genial: „Mă numesc Salvador după numele fratelui meu care a murit. Când eram copil, mama îmi spunea mereu: «Salvador, du-te imediat și ia-ți fularul, altminteri o să mori de bronhopneumonie ca și fratele tău». Am înțeles atunci că trebuia să țin în viață doi copii, pentru mama mea. Iată de ce fac pe nebunul, ca să-mi dovedesc mie că sunt mai viu decât cel mort!"

I.Y.: *Oare nu este chiar aceasta noua paradigmă, un model interpretativ al simptomelor copiilor care zdruncină tot ceea ce se poate învăța în medicină referitor la bolile infantile? Sunt totuși incredibile toate aceste povești, nu credeți?*

Ne-ați demonstrat, cu ajutorul acestor trei viniete clinice, cât de multe lucruri ne spun copiii prin intermediul corpului. Dar nu tocmai acesta este motivul pentru care Françoise Dolto a avut ideea să creeze acel loc extraordinar numit „Casa Verde"?

W.B.: Întocmai. Desigur, lucrurile nu se petrec întotdeauna în mod atât de spectaculos ca în cazurile despre care v-am povestit. Ceea ce trebuie însă reținut este funcția simbolică și terapeutică a comunicării ce are loc, într-o Casă Verde, între părinți și copii; mă refer la copiii care, deseori, își aud pentru prima oară părinții vorbind despre lucruri necunoscute lor, dar pe care încearcă în mod inconștient să le scoată la lumină prin intermediul simptomelor corporale.

Este acea „rostire a adevărului" în trei, care devine operațională în structura Dolto tip Casă Verde. Rezultatele îi mai surprind încă pe mulți, chiar și pe părinți. Alții sunt destul de iritați de acest ceva care „funcționează", care „seamănă oarecum cu o curte a miracolelor", cum îi auzim spunând uneori pe profesioniștii care declară că ei nu au avut niciodată asemenea rezultate cu ajutorul „rostirii adevărului".

La urma urmelor, dacă aș vrea să fiu și eu caustic cu un astfel de specialist și să răspund cu aceeași monedă la sarcasmul său, i-aș putea spune: „Doctore, poate că fiecare își are pacienții pe care îi merită", referindu-mă aici la cultura medicală tradițională chineză, potrivit căreia un medic trebuie să intervină înainte să i se îmbolnăvească pacienții, în caz contrar, medicul fiind un ageamiu!

Prevenția este mai importantă decât boala deja instalată.

I.Y.: *Pe cine interesează prevenția? Poate prevenția rutieră...*

W.B.: Casa Verde, așa cum vă spuneam, este și un loc de prevenție a tulburărilor psihosomatice!

I.Y.: *Dar tuturor acelor detractori care consideră această metodă drept „o analiză de proastă calitate", încercând să ne convingă, până în ziua de azi, că Françoise Dolto practica o psihanaliză de autosugestie ingenioasă, lor ce le-ați răspunde?*

W.B.: Acestora le-aș aminti, înainte de toate, că atunci când Edison, inventatorul fonografului, în 1875, și-a prezentat descoperirea la Academia de Științe Fizice, academicienii au ieșit din amfiteatru și au făcut haz pe socoteala lui, exclamând sceptici: „Dar ce tot zice Edison ăsta? Doar nu ne-o crede niște gogomani!"

Apoi, le-aș răspunde așa cum a făcut-o chiar Dolto la vremea respectivă, în 1979: „Când o idee este bună, ea își croiește drum singură."

Și, iată, în prezent există peste trei sute de structuri Dolto în toată lumea!

I.Y.: *Dar, referitor la vindecarea lui Armen, a lui Anaït sau a lui Areg, ce le-ați spune?*

W.B.: Ei bine, aș cita-o încă o dată pe Dolto: „Imaginea inconștientă a corpului este în întregime axată pe dorință, care se situează la distanță egală între viață și moarte; însă comunicarea cu un alt om este cea care reprezintă sursa creatoare a umanității. Dacă noi comunicăm cu o făptură fiabilă, dacă regresăm datorită acestei ființe fiabile până la cele mai arhaice imagini ale corpului și dacă cel cu care comunicăm este o persoană plină de viață, atunci totul se repară. Așa se explică vindecările miraculoase[36]."

Potrivit psihanalistei Françoise Dolto, vindecarea pe care noi o numim supranaturală nu este altceva decât un fenomen natural, care se produce cu o rapiditate și o amploare ieșite din comun.

„Poate că, adăuga ea, există chiar mai multe vindecări acolo unde și cuvintele sunt mai multe, pentru că liantul speciei umane este cuvântul[37]."

I.Y.: *Într-o Casă Verde, dacă am înțeles eu bine, a asculta ceea ce vă împărtășesc părinții referitor la o suferință proprie, manifestată prin simptomele enigmatice ale copiilor, foarte adesea mai mici de patru ani, este ceea ce dumneavoastră numiți „a întreprinde o cercetare arheologică emoțională asupra unei relații intime în trei sau în patru, de-a lungul a două sau trei generații din cadrul unei constelații familiale"?*

---

[36] Françoise Dolto, *„Le corps et la parole. L'image du corps chez le jeune enfant"*, *Approches*, nr. 40, 1983.
[37] *Ibid.*, p. 103.

W.B.: Absolut. Prin intermediul imaginii inconștiente a corpului, copilul își construiește identitatea relațională psihoafectivă cu părinții. În plus, *in utero*, el duplichează activitățile mentale ale părinților și comunică, prin simptomele apărute înainte de dobândirea limbajului verbal, lucruri care se referă la altcineva sau la propria persoană.

O să revenim ulterior la această expresie, dacă sunteți de acord; pentru că termenul de „duplicare", în sensul informatic al cuvântului, trebuie înțeles bine...

CAPITOLUL VIII

Copilul în terapiile adulților sau arheologia cunoașterii inconștiente

I.Y.: *Ne-ați făcut să visăm vorbindu-ne despre copii. Credeți însă că acest concept al imaginii inconștiente a corpului, propus de Dolto, poate fi operațional în cazul adulților? Pentru că, dacă am înțeles bine ceea ce ne-ați povestit până acum, atunci când a descoperit că un copil vorbește prin intermediul corpului, Dolto a creat acest concept pentru a-l integra în terapia copiilor mici, aflați deci la o vârstă când nu se pot exprima prin limbajul verbal. Françoise Dolto a căutat lămuriri în această privință în teoria psihanalitică, dar conceptele analitice nu i-au oferit răspunsul la întrebare: care este calea de transmitere a informației pentru ca, imediat după naștere, copiii să poată fi purtători ai unor istorii traumatice aparținând celor două filiații?*

Așadar, cum se petrec lucrurile în cazul adulților? Și, mai cu seamă, puteți explica mai pe larg înțelesul expresiei „arheologia cunoașterii inconștiente" care pare să implice existența mai multor straturi de civilizații care trebuie descifrate?

W.B.: În cazul adulților, vorbim în primul rând despre „copilul din adult", adică, potrivit expresiei lui Freud, acel „material rezidual infantil" care continuă să vorbească prin intermediul corpului nostru, sub forma unor tulburări psihosomatice. La adult, imaginea corpului, ne spunea Dolto, este desigur în mare măsură refulată, dar ea continuă să vorbească într-o manieră extrem de dinamică, deși inconștientă.

Dolto ne spunea că, după perioada numită oedipiană, această imagine a corpului este bineînțeles refulată și deci inconștientă, deși dăinuie pe tot parcursul vieții. De altfel, adăuga ea, referindu-se la câte o pereche de îndrăgostiți, pentru a ne ajuta să înțelegem dinamismul propriu acestui concept în relațiile de dragoste: „Uitați-vă cât de bine le stă împreună acestora doi! De când îi cunosc, parcă au alt aer! Priviți-i cât de tare se iubesc, cât de bine seamănă, ai zice că realmente s-au unit, că s-au apropiat unul de altul până la a forma o singură imagine a corpului!"

În fine, ea însăși, la sfârșitul vieții, și-a regăsit această imagine a corpului prin intermediul bolii care a răpus-o, o afecțiune pulmonară ciudat de asemănătoare cu cea din cauza căreia era să moară la vârsta de șase luni. Când micuța Françoise Marette de la acea vreme a pierdut-o brusc pe adorata ei mămică de-a doua, o tânără doică irlandeză care o îngrijise de foarte micuță, dispărând apoi subit din orizontul ei afectiv, fără ca mama să îi ofere nici cea mai mică explicație, copila a făcut o dublă bronhopneumonie care i-a pus viața în pericol.

De altfel, poate chiar evenimentul respectiv a determinat-o mai târziu să elaboreze acest minunat instrument numit imaginea inconștientă a corpului.

Există, desigur, mai multe motive care au dus la apariția conceptului său, dar niciodată nu vom ști totul în această privință!

În orice caz, da, imaginea inconștientă a corpului funcționează pe tot parcursul vieții pentru că, așa cum o considera Dolto, ea pare să reprezinte adevărata noastră identitate sau, cel puțin, ceea ce numim noi astfel.

I.Y.: *Ne-ați putea povesti acum cazul clinic al unui adult pentru a reuși să înțelegem cum continuă să vorbească imaginea inconștientă a corpului la o persoană matură?*

W.B.: O să răspund „clinic" la întrebarea dumneavoastră, dar, înainte, aș vrea să aduc un omagiu unuia dintre foștii mei pacienți adulți, care m-a învățat foarte multe lucruri despre felul în care continuă să vorbească această imagine a corpului, odată ce a fost refulată în inconștient, după perioada numită oedipiană de dezvoltare a copilului (de la 0 la 7 ani).

Trebuie să recunoaștem faptul că pacienții noștri supuși psihanalizei sunt totodată și teoreticieni!

I.Y.: *Sunt de acord cu dumneavoastră: „Inteligența este un fruct pe care îl culegem cel mai adesea din pomul fructifer al vecinului", cum spune un proverb african...*

W.B.: Iar cel dintâi vecin al nostru, *in utero*, este, evident, mama, care ne transmite o amprentă de neșters. Astăzi înțelegem că este vorba despre o legătură de loialitate la nivel inconștient.

Iată, așadar, povestea unui pacient cu care am început să lucrez cu câțiva ani în urmă și care, între timp, a devenit psihanalist. Filosof de profesie, el s-a orientat în mod cât se poate de firesc către filosofia vieții la nivel strict corporal. Un om pătruns de o adevărată dragoste pentru înțelepciune[38]!

Avea în jur de cincizeci de ani și, pentru o persoană publică, cum era el, prezenta un simptom recurent foarte stânjenitor: o severă afecțiune dermatologică.

Consultase mai mulți dermatologi și podologi[39], dar simptomul persista și nu putea fi elucidat. Se născuse cu un fel de semne pe mâini și pe picioare, pe care nu reușea să le facă să dispară prin metodele terapeutice clasice. Era vorba despre două umflături în interiorul boltei plantare și de un soi de psoriazis la nivelul palmelor și între degete.

---

[38] Vezi conferința publicată în revista *Approches*, nr. 132, octombrie 2007.

[39] Medic care se ocupă cu studiul și tratamentul afecțiunilor piciorului. (n.red.)

Întrebând-o pe mama sa despre perioada sarcinii, pacientul a aflat două lucruri surprinzătoare. Ea însăși avusese pe mâini această formă de psoriazis când îl purtase *in utero*. Dar, mai ales, mama suferise un fel de sincopă în a șasea lună de sarcină, când asistase, neputincioasă, la înecul accidental al fiului socrului său.

Din pricina intensității șocului, mama uitase probabil, inconștient, de copilul din pântece. Or, se știe că, de regulă, o femeie însărcinată rămâne legată de făt, chiar și pe durata somnului. În cazul de față, stresul mamei a fost atât de mare încât ea trebuie să fi uitat de copilul care trăia în interiorul său.

De altfel, fusese cât pe-aci să-l piardă!

„Cum am reușit eu să mă apăr împotriva acestei senzații arhaice de abandon?", iată întrebarea pacientului meu.

Și exact cea care l-a determinat să apeleze la analiză...

Mi-a povestit, nu fără umor, că probabil se agățase de niște ramificații nervoase ca să nu își piardă echilibrul, precum mama sa, și că stigmatele acelea ar putea fi urmele reacției sale combative la drama maternă care răzbătuse până la el.

Să nu vă mire această posibilă interpretare furnizată de pacientul meu. Gândiți-vă la celebrul Leonardo da Vinci, preocupat, printre altele, de corpul omenesc și care, ca să-și deslușească propriul mod de funcționare, a avut curajul să disece cadavre în atelierul său de pictură, desigur fără știrea Bisericii. Da Vinci a descoperit astfel că organele afectate din corpul unor femei însărcinate, care muriseră în urma unei boli grave, erau aceleași și la mamă și la făt. Drept urmare, el a notat în carnetele sale de schițe: „Cele două corpuri sunt guvernate de un singur suflet, iar dorințele, spaimele și suferințele sunt comune acestei creaturi și tuturor celorlalte membre însuflețite (picioarele și mâinile mamei). De unde rezultă că un lucru dorit de mamă apare înscris adesea pe corpul copilului aflat în ea în momentul în care mama a avut acea dorință; iar o spaimă bruscă poate ucide copilul, deodată cu mama.

Conchidem de aici că cele două corpuri sunt guvernate de un suflet unic, care le hrănește pe amândouă[40]."

Cert este că cele două gâlme de grăsime de pe boltele plantare au dispărut ca prin minune după ce pacientul a stat de vorbă cu mama sa. Nu-i venea să creadă!

Dar psoriazisul de pe mâini persista.

Am lucrat împreună asupra arborelui său genealogic și, datorită unui vis ciudat, am descoperit, foarte rapid, calea de urmat.

În acest vis, pacientul se vedea în stadiul de fetus, ieșind în trombă din burta mamei și urcând ca o stea pe cer, în direcția celorlalte stele. A simțit atunci o durere imensă în stomac, care l-a trezit din somn.

Or, ce semnificație are cerul pentru un bebeluș care se hrănește la sânul mamei?

„El regăsește, în mama sa, privirea tatălui, în momentul în care aceasta îl hrănește la sân", spunea Dolto.

Sugarul își vede tatăl în ochii mamei sale pentru că cei doi sunt îndrăgostiți unul de celălalt. Dar ochii mamei reprezintă totodată și cele dintâi experiențe de plăcere-neplăcere în relație cu ea. Dacă mama are trăiri interioare profunde legate de tată, copilul captează „cerul-tată". Dar, totodată, el descoperă astfel și ființa interioară a mamei, adică pe propriul ei tată. Iată ceea ce numim clinica arhaicului, clinica transgenerațională.

Françoise Dolto ne-a învățat că bebelușul își construiește imaginea corpului, deci subiectivitatea sa, în ochii mamei. Dolto cunoștea aceste lucruri pentru că a avut adeseori ocazia să trateze copilași cu diverse tulburări gastroenterologice.

Vă redau ce i-a spus ea renumitului gastroenterolog chilian Arturo Prat: „Bebelușul, când suge, se cufundă în ochii

[40] *Les Carnets de Léonard de Vinci, I*, editat de Edward MacCurdy, Paris, Gallimard, 1942, p. 182.

mamei, care sunt precum o oglindă a stomacului său. Ochii mamei și stomacul copilului formează un tot. Bebelușul se uită în ochii mamei și, în același timp, își privește astfel și stomacul. În această etapă de viață, când ne concentrăm asupra corpului sau a unei plăceri, tot ceea ce privim se află în interiorul nostru. Bebelușul privește atunci în el însuși și vede plăcerea-neplăcerea pe care o trăiește în relație cu mama. De aceea cred că, în cazul tulburărilor zise gastroenterologice, este vorba despre o rană arhaică produsă de perceperea a ceea ce a fost transferat la un moment dat în viață asupra cuiva, ceva care a provocat o decepție pe care ființa respectivă nu reușește să o accepte. În interiorul nostru, există o suferință, o suferință relațională[41]."

Pacientul meu prezenta acele urme la nivelul mâinii drepte: latura paternă, viitorul, potrivit simbolisticii corpului[42]. I-am arătat că visul lui evoca o suferință arhaică pe care el, în stadiul de făt, este posibil să o fi preluat de la mamă, din legătura acesteia cu propriul tată, adică cu bunicul din partea mamei.

Într-adevăr, în toate tradițiile, viața este dată ca un drum dinspre corp înspre cuvânt. La nivel simbolic, este precum un drum care pornește dinspre ceea ce este matern pentru a ajunge la ceea ce este patern.

Visul pacientului meu îl făcea pe acesta să părăsească matricea maternă în direcția cerului, tatăl anterior, stelele evocând trecutul și nu viitorul, așa cum știm cu toții. L-am îndemnat, așadar, să își orienteze cercetările genealogice asupra acestei laturi, pentru că ea era cea care îi furniza date asupra inconștientului său.

---

[41] Françoise Dolto, „Le corps et la parole. L'image du corps chez le jeune enfant", *Approches*, nr. 40, 1983, p. 102.

[42] Vezi Annick de Souzenelle, *Le symbolisme du corps humain. De l'arbre de vie au schéma corporel*, Paris, Dangles, 1984. (*Simbolismul corpului uman*, Editura Amarcord, 1999).

Inconștientul unui făt sau al unui sugar nu poate să mintă, deoarece, până la vârsta de trei ani, activitatea sa psihică este cea originară, adică o activitate psihică în care bebelușul este, în același timp, el însuși și celălalt[43]. Fătul, ca și sugarul, duplichează aproape telepatic întreaga activitate psihică a părinților și a bunicilor, părinții săi anteriori[44]. Vom reveni puțin mai târziu asupra acestei chestiuni.

Cercetările sale laborioase, pe care eu le-am numit „arheologie a cunoașterii inconștiente", l-au ajutat pe pacientul meu să dezgroape un adevăr bine ascuns. Un secret generațional nespus, păzit cu strășnicie.

I.Y.: *Și ce anume a aflat pacientul dumneavoastră în privința acestei povești tăinuite?*

W.B.: A aflat pur și simplu că: bunicului din partea mamei i se schimbase prenumele la vârsta de patru ani. La naștere, el se numea Dominique, după care a primit prenumele de Lucien. Cum Dominique era nerecunoscut de tatăl său, străbunica, simțind că va muri, și-a dat fiul spre adopție și educare fratelui ei. Copilul avea atunci patru ani și a fost rebotezat Lucien. Schimbarea prenumelui lasă întotdeauna o urmă traumatică pentru copil.

I.Y.: *Permiteți-mi să insist, pentru că aș vrea să înțeleg corect cum se transmite informația prin imaginea inconștientă a corpului, în legătură cu ceea ce dumneavoastră numiți inconștientul transgenerațional.*

W.B.: Ei bine, iată ceva ce vă va lămuri... Mama pacientului, care nu a știut niciodată nimic despre schimbarea

[43] Vezi Piera Aulagnier, *La Violence de l'interprétation. Du pictogramme à l'énonce*, Paris, PUF, 1975.

[44] Françoise Dolto, *l'École de la Neuville*, interviu cu Michel Amram și Fabienne d'Ortoli, video-casetă inedită ce poate fi vizionată la Arhivele Dolto, strada Cujas, nr. 21, 75005, Paris.

prenumelui tatălui ei, nu avea cum să-i transmită acest adevăr fiului, *in utero*.

Când a devenit, la rândul lui, tată, pacientul meu i-a dat fiicei sale prenumele de Dominique, după cel al bunicului din partea mamei, fără să știe însă acest lucru. În deplină necunoștință de cauză, cum se spune!

Necunoștința este cea a fătului-sugar care duplichează în mod inconștient, *in utero*, întreaga filiație genealogică a genitorilor săi, inclusiv ne-spusurile sau „scheletele din dulap", cum spunea Freud și așa cum v-am explicat și eu deja.

Adică o carență de vorbire în transgenerațional: un nespus în ordinea simbolică a generațiilor.

Acel faimos „păcat originar" despre care vorbește religia creștină nu este oare doar o lipsă de vorbire în ceea ce privește originile: să dai naștere unui copil fără tată? Născut dintr-un tată necunoscut, cum se zice?

Pentru mine, este o reală problemă. O să revin asupra ei...

I.Y.: *Bun, să ne întoarcem acum la povestea fetală a pacientului.*

W.B.: Mama lui avea douăzeci și cinci de ani când a rămas însărcinată cu el. Mâinile i se acoperiseră cu acest ciudat psoriazis despre care ea credea că ar avea legătură cu munca insalubră pe care o făcea la fermă pentru tatăl ei, manipulând produse toxice cu mâinile goale. Își iubea tatăl până la sacrificiu, într-un fel masochist chiar, am putea spune. Fapt ce ne duce cu gândul la ceea ce ne-a învățat Freud, și anume că o femeie însărcinată, care nu și-a rezolvat conflictul oedipian în copilărie, dorește în mod inconștient să își ofere copilul propriului tată.

Bunicul matern va fi considerat, așadar, drept bunicul psihologic adoptant. Știm, de asemenea, că în astfel de cazuri, dacă acesta din urmă moare în perioada sarcinii, copilul ar fi în pericol, pentru că mama ar transfera asupra copilului toate

sentimentele ambivalente pe care le are față de tată. Așa ceva trebuie să se fi întâmplat și în cazul pacientului meu!

Într-adevăr, el s-a simțit probabil abandonat la vârsta de șase luni, *in utero*, atunci când mama sa, asistând neputincioasă la înecul copilului socrului său, a suferit o sincopă ce a pus în pericol viața fătului!

De asemenea, e de părere pacientul meu, bunicul matern trebuie să se fi simțit abandonat în copilărie, când avea patru ani, după decesul mamei! Cu atât mai abandonat cu cât i-a fost schimbat prenumele din Dominique în Lucien. Cu siguranță, el a trecut atunci printr-un episod depresiv.

Mama lui, deci străbunica maternă, nu i-a putut transmite numele genitorului său, acesta din urmă părăsind-o efectiv pe femeia însărcinată care nu aparținea aceluiași mediu social.

Această mamă celibatară îl avusese drept unic tovarăș de viață doar pe micuțul ei Dominique, devenit Lucien; și știm că, în mod inconștient, sugarii se constituie în „bebeluși-terapeuți" pentru mama lor, atunci când aceasta se află într-un impas psihologic. Cunoaștem acest lucru datorită cercetărilor clinice efectuate de Françoise Dolto asupra imaginii inconștiente a corpului. Și, din nou, apare întrebarea: cum se transmit toate acestea generației următoare? Pe unde trece informația?

La întrebarea aceasta, Françoise Dolto răspundea evocând imaginea inconștientă a părinților tutelari, pentru că imaginea inconștientă a copilului intră în rezonanță cu cele ale părinților.

La rândul lui, pacientul meu era să moară: la vârsta de patru ani, efectele patologice ale unei paratiroide au fost cât pe-aci să îl răpună exact la aceeași vârstă la care bunicul său matern trecuse printr-un fel de moarte psihică.

În mod inconștient, pacientul l-a readus la viață pe bunicul lui matern prin intermediul propriei sale fiice pe care o botezase Dominique, fără să știe că acesta era prenumele inițial al bunicului din partea mamei!

Toți membrii familiei, pe linie maternă, sunt de părere că, pe măsură ce îmbătrânește, pacientul meu începe să semene ca două picături de apă cu bunicul matern, Dominique-Lucien. În sfârșit, când fiica acestuia, Dominique, a rămas și ea însărcinată, la a treia generație, psoriazisul pacientului meu a început să se reinflameze în mod uimitor, de la o zi la alta!

Putem conchide, din toate aceste fapte, că pacientul meu încorporase traumele petrecute pe linie maternă, transmise de mama lui, *in utero*, pentru că acel psoriazis se manifestase mai întâi la mama sa, apărându-i acesteia pe mâini când era însărcinată cu el.

Pe de altă parte, mama era să îl piardă atunci când, însărcinată în șase luni, a asistat neputincioasă la înecul tragic al copilului socrului său.

I-am propus atunci pacientului să interpreteze simptomul care îi afecta mâinile ca fiind urma materializată la nivel imaginar a relației oedipiene a mamei sale: imaginea inconștientă a corpului, proprie ei, nedetașată de bunicul matern.

Pacientului meu îi revenea așadar misiunea de a se reînscrie în filiația sa paternă, dacă admitea semnificația legii ordinii simbolice a locurilor generaționale.

În mai puțin de o lună, psoriazisul de pe mâinile lui a dispărut ca prin minune. În plus, spre marea lui uimire, când s-a consacrat analizării istoriei genitorului său, pacientul meu a reușit, de asemenea, să își limpezească glasul prin numele tatălui său. Pentru că trebuie să vă spun că aproape nu îl auzeam când vorbea. Trebuia să îmi încordez auzul ca să înțeleg ce îmi spune. Treptat însă, pe măsură ce a înaintat tot mai mult în analiza filiației sale paterne, pacientul și-a recăpătat vocea.

El a suferit totuși un ușor episod depresiv, cauzat de pierderea unui lucru legat de fuziunea reziduală dintre mama și bunicul lui matern, pe care până în acel moment îl încorporase și la care trebuia să renunțe.

Suntem îndreptățiți să afirmăm că o amintire traumatică din perioada vieții fetale se poate transmite după naștere sub forma unui simptom și, de asemenea, că simțământul senzorial fetal dăinuie atunci sub forma unui simptom.

Aceasta este ceea ce numim noi arheologia unei cunoașteri inconștiente ce trebuie recuperată!

Așadar, iată, imaginea inconștientă a corpului, potrivit psihanalistei Françoise Dolto, este un fel de memorie relațională a celor dintâi legături arhaice, un soi de armătură imaterială, aflată într-o permanentă mișcare, și care ne coordonează toate funcțiunile psihice și ne permite să intrăm în legătură cu ceilalți.

I.Y.: *Dar, spuneați că, în cazul copilului, această imagine inconștientă a corpului se constituie în primul și în primul rând în imaginea inconștientă a corpului mamei; atunci, tatăl unde se regăsește aici?*

W.B.: Tatăl nu există decât prin mamă, după cum v-am arătat citând acel dialog între Dolto și Arturo Prat. Mama este cea care îl reprezintă pe tatăl copilului său și îl poziționează ca tată. Prin urmare, imaginea inconștientă a corpului se construiește în mod cât se poate de evident în cea a propriilor săi părinți, prin intermediul activităților mentale ale acestora.

Și e greșit să se creadă, așa cum medicina modernă continuă să considere, că bebelușul, *in utero*, se construiește în matricea maternală. Dacă „soma", corpul fizic, se hrănește din spațiul matriceal al mamei, corpul psihic, în schimb, se elaborează și se construiește în activitățile mentale și psihice ale celor doi genitori, chiar înainte de conceperea copilului.

Un bebeluș este visat încă înainte de „a fi făcut". El se naște, am putea spune, din visurile părinților.

„A face un copil", cum se exprimă pretențios oamenii, considerându-se atotputernici în această privință care va rămâne veșnic o enigmă a vieții, înseamnă, nici mai mult nici

mai puțin, a-l concepe mai degrabă în vorbire decât în corp, o vorbire ce se înscrie în visurile încrucișate ale copilului, provenind de la cele ale tatălui și ale mamei. Mie îmi place să formulez lucrurile acestea în felul următor:

– Tatăl visează la copilul pe care i-ar plăcea să îl conceapă.

– Mama visează la copilul pe care îl poartă în pântece. „Un singur suflet guvernează și mama și copilul", cum scria Leonardo da Vinci.

– Copilul visează la ziua în care va vedea lumina.

Și dacă nu visează toți trei împreună, viața nu își va face apariția pe lume.

Nina Canault, în lucrarea absolut remarcabilă pe care a intitulat-o *Comment le désir de naître vient au foetus*[45], vorbește cu dărnicie și, în sfârșit, pe înțelesul tuturor, despre inconștientul arhaic, citând-o, de asemenea, pe Françoise Dolto, cu referire la o conferință pe care aceasta din urmă a susținut-o la 16 octombrie 1985, la École de Propédeutique à la Connaissance de l'Inconscient[46] (EPCI), pe tema: „Să vorbim despre moarte".

Iată citatul: „Alții sunt cei care ne-au văzut născându-ne. Noi doar am continuat să fim, începând din ziua conceperii, cea în care am socotit că un cuplu își satisfăcea plăcerile în vederea unui singur lucru: acela de a se lăsa deranjat de prezența noastră; și ne-am amestecat în această diadă pentru a da năvală în fericirea lor, fără știrea celor doi. Ei bine, în ziua aceea am fost concepuți, dar fără a ști acest lucru, cu toate că dorința noastră inconștientă a fost cea care ne-a determinat să ne instalăm acolo, în această combinare a gameților materni și paterni[47]... " După care adăuga: „Copilul este fructul a trei dorințe, dorința lui proprie și cele ale părinților săi, toți trei în

[45] Nina Canault, *Comment le désir de naître vient au foetus*, Paris, Desclée de Brouwer, 2001. (*Cum apare dorința fătului de a se naște*).

[46] Școala Pregătitoare de Cunoaștere a Inconștientului (n.t.)

[47] Françoise Dolto, *Parler de la mort*, Paris, Mercure de France, 1998, p. 9.

calitatea lor de ființe ale limbajului", așa cum afirmă prietenul meu Nazir Hamad, psihanalist, care a lucrat și el cu Françoise Dolto la îngrijirea unor copii, în cadrul serviciilor de acțiune sanitară și socială, și a unor copii adoptați sau care urmau să fie adoptați. Ceea ce îmi amintește de admirabila lui carte publicată sub titlul *L'enfant adoptif et ses familles*[48], în care el explică foarte clar această extraordinară întâlnire a celor trei dorințe despre care ne vorbea Dolto, cu prilejul seminarului ei de psihanaliză. Îl citez: „Aceste trei dorințe se exprimă în felul următor: a dori un copil de la un bărbat, bărbatul existent, bărbatul iubit de o femeie; a dori un copil de la o femeie, cea pe care bărbatul o iubește; întâlnirea a două dorințe în sensul în care ele sunt vorbite și în care, grație acestei vorbiri, un copil își face deja cuib în câmpul limbajului pe care îl va primi și în care el va evolua pentru a-l cuceri și a și-l însuși ulterior. Copilul va păstra amprenta modului în care dorința părinților îi va fi instilată, urmă pe care se vor grefa apoi propriii săi semnificanți[49]."

Nazir Hamad evidențiază și el inspirația de geniu a psihanalistei Francoise Dolto care spunea, la seminarul său de psihanaliză: „Copilul, chiar dacă nu poartă patronimul, este răspunsul unui tată la dorința unei mame; dar, în dorința lui de a se întrupa (în bărbat sau în femeie) el face, totodată, obiectul acuplării genitorilor săi[50]."

I.Y.: *Să rezumăm. Dintr-un punct de vedere psihanalitic, dumneavoastră spuneți că ansamblul activităților mentale ale părinților copilului, care au existat înainte de nașterea lui, este cel care îl constituie pe copil ca ființă a limbajului. Matricea corpului nostru ar fi*

[48] *Copilul adoptiv și familiile sale* (n.t.)

[49] Nazir Hamad, *L'Enfant adoptif et ses familles*, Paris, Denoël, 2001, p. 94.

[50] Françoise Dolto, *Séminaire de psychanalyse d'enfants, II*, Paris, Seuil, 1985, p. 131.

efectiv uterul mamei, dar matricea structurilor noastre psihice ar fi reprezentată de ansamblul activităților, conștiente și inconștiente, rostite și nerostite, al cuvintelor, dar și al fantasmelor parentale, care au făcut ca două celule să se poată întâlni și să dea naștere unui embrion. Am înțeles bine?

W.B.: Da. De altfel, am dezvoltat pe larg acest subiect în prima mea lucrare, o lucrare colectivă, în care este publicat seminarul susținut de mine pe parcursul a zece ani la Paris, pe tema imaginii inconștiente a corpului[51]. Am redat acolo modul meu de a interpreta câteva simptome, pe care Françoise Dolto ne îndemna mereu să le ascultăm ca pe o „vorbire a corpului" și să le decodăm în calitatea lor de urmă temporală a unei memorii relaționale arhaice, în care sunt înscrise legăturile cu genitorii noștri sau uneori cu părinții tutelari de substituție. Vreau să amintesc aici ce spunea Freud, dacă îmi permiteți.

I.Y.: *Vă rog. Ce anume spunea Freud?*

W.B.: În teoria lui analitică, Freud menționează trei instanțe psihice care definesc construcția unui individ și pe care el le-a numit „eul", conștientul, „sinele", rezervor al pulsiunilor inconștiente, și „supraeul", interdicțiile culturale învățate și interiorizate de individ.

Și Françoise Dolto comentează teoria lui Freud explicând că „mediatorul acestor trei instanțe psihice („sinele", „eul" și „supraeul", la Freud), în reprezentările alegorice furnizate de individ, are un caracter propriu[52]."

Ea a dat acestui mediator denumirea de imagine a corpului. „Tocmai această imagine a corpului, suport al narcisismului,

---

[51] Willy Barral, *Françoise Dolto. C'est la parole qui fait vivre. Une théorie corporelle du langage*, Paris, Gallimard, 1999.

[52] Françoise Dolto, *L'Image inconsciente du corps*, Paris, Seuil, 1984, p. 8.

ne spune ea, reprezintă nivelul la care timpul se intersectează cu spațiul și trecutul inconștient rezonează în relația prezentă."

I.Y.: *Așadar, dacă am înțeles bine, înainte ca individul să aibă acces la limbaj, corpul păstrează amintirea comunicării cu celălalt, constituind din această memorie o imagine internă, inconștientă, pe care Françoise Dolto a numit-o imagine a corpului?*

W.B.: Da, așa stau lucrurile. Această imagine invizibilă este cea care face posibilă construcția unui libido uman, în măsura în care libidoul oamenilor se țese în cuvintele genitorilor, cuvintele și visurile doritoare.

Acest lucru este valabil atât în privința construcției conflictului oedipian al copilului cât și în ceea ce privește atitudinea lui față de viață și de moarte. Pentru că, reușind să își reprezinte un timp în care el exista deja în mod potențial, înainte de a se naște, în dorința și în visurile părinților, la fel și în schimburile verbale dintre genitorii săi, copilul va putea ulterior să întrevadă, de asemenea, posibilitatea de a continua să existe și după moarte, în limbajul și prin vorbirea descendenților.

I.Y.: *Dar nu există uneori riscul unei impulsivități în interpretare?*

W.B.: Ba da, bineînțeles! De altfel, vă mulțumesc că îmi dați posibilitatea de a vorbi aici despre impulsivitatea interpretării.

Se impune însă o corectă înțelegere a termenului de interpretare.

Interpretarea implică, într-adevăr, și un risc, pentru că simptomul nu doar spune adevărul, ci îl și caută. Căutăm un adevăr care este înscris și, în același timp, ascuns!

I.Y.: *Iar dacă, așa cum spunea Dolto, corpul copilului este limbajul istoriei părinților, dumneavoastră trebuie să vă asumați riscul,*

atunci când corpul vorbește, de a credita tocmai conținutul acestui limbaj al corpului; nu-i așa?

W.B.: Simptomul, care este modalitatea corpului de a se exprima, apare inscripționat pe corp, acesta purtând în el urma mnezică a legăturilor psihoafective trăite de noi.

A interpreta acest text inscripționat, cu modestia de care trebuie să dăm dovadă în privința corpului care ne vorbește precum o enigmă vie, înseamnă a ne asuma, la început, riscul propriei ignoranțe: riscul interpretării.

Întotdeauna trebuie să păstrăm o distanță între ceea ce este înscris acolo și ceea ce încearcă să transmită mesajul respectiv. Altfel spus, trebuie să aducem la lumină un adevăr rămas mereu ascuns, extins uneori de-a lungul a două sau trei generații. Tocmai această decodare este ceea ce eu numesc arheologia cunoașterii inconștiente.

I.Y.: *Adică, dacă înțeleg eu bine, vreți să spuneți că riscul acesta impune, din partea analistului, o anumită prudență: pacientul ar fi cel care știe, nu analistul?*

W.B.: Întocmai! Françoise Dolto ne spunea, de altfel, referindu-se la rezistența numită, în teoria freudiană, rezistența pacientului, că este vorba întotdeauna și în primul rând de rezistența analistului.

Ea avea o încredere totală în inconștientul pacienților săi și ne reamintea mereu că travaliul analitic se clădește doar pe o „ascultare de la inconștient la inconștient" și nu pe teoriile noastre analitice. Travaliul analitic presupune astfel o urmărire a pacientului pas cu pas, fără a se face supoziții în privința rezultatului, fără a se implica în lucru proiecția dorită de analist!

Și există întotdeauna mai multe căi posibile pentru cunoașterea de sine.

Individul își este străin sieși. „Eu este un altul"[53], cum spunea Rimbaud.

I.Y.: *Am impresia, ascultându-vă, că teoriile legate de interpretarea analitică trebuie privite cu circumspecție, așa este?*

W.B.: Da, aceasta este concluzia mea acum, când îmi părăsesc cabinetul pentru a ieși la pensie! S-au făcut progrese teoretice foarte mari în disciplina noastră și avem clinicieni excepționali, dar generațiile tinere ar face bine să avanseze cu mai multă prudență în ceea ce privește dogmele analitice etalate astăzi. Prea mulți terapeuți ai zilelor noastre, trebuie să o spunem, practică interpretarea în mod aproape rudimentar pentru că o reduc doar la vârful aisbergului.

Ei încearcă, în mod greșit, după părerea mea, să utilizeze transgenerationalul ca pe un instrument de biopsihologie, mulțumindu-se cu conștientizarea mentală a arborelui genealogic de către pacienții lor, stabilind punți, adesea artificiale, fetișizând viața prin mijlocirea unor semnificanți databili sau nominali, uitând că ceea ce numim cunoașterea de sine trece mai întâi prin dimensiunea perceptibilă a corpului emoțional, prin ceea ce se numește „transfer cu analistul"[54].

Ei uită că această cunoaștere constă în reconectarea emoțiilor, imaginilor și senzațiilor care sunt trăiri corporale foarte prețioase într-o terapie analitică. Pentru că ființa umană, în calitate de individ, nu este o simplă repetare a trecutului, ci o creație proprie.

I.Y.: *Mă liniștește mult să aud aceste lucruri.*

W.B.: Ființa omenească este, desigur, un fiu al părinților săi sau o fiică, întrucât, pentru a se putea întrupa pe acest

[53] În orig., în fr. *"Je est un autre"*. (n.red.)

[54] În psihanaliza clasică, conceptul de „transfer" este considerat drept un „transfer asupra analistului". (n.red.)

pământ, ea trebuie neapărat să treacă prin experiența unei familii. Dar, în fond, înainte de a fi fiu sau fiică, ființa aceasta este un individ autonom la nivelul dorințelor, cu drepturi depline, încă de la concepție: ea, în primul rând, este cea care își construiește destinul.

Am avut ocazia să constat, în cazul câtorva pacienți noi pe care i-am urmărit, pe parcursul ultimilor ani, la consultațiile mele analitice, că aceștia păreau să fi înțeles multe lucruri, grație operării asupra informației prin transfer, pe de o parte, și a analizei psihogenealogice, pe de alta, dar că roadele muncii lor nu trecuseră prin trăiri ale corpului, ale corpului emoțional mai precis.

Or, acesta din urmă, ca ansamblu al experiențelor emoționale, se exprimă într-o terapie analitică prin intermediul unui vehicul de transfer. Este motivul pentru care, și vreau să insist aici asupra acestui lucru, transferul este cel care tratează, așa cum a descoperit însuși Freud. Interpretările noastre, fie ele și psihanalitice, nu sunt aspectele esențiale în acest demers.

Simptomul rezistă sub presiunea interpretării analitice. Pacientul este cel căruia îi revine misiunea de a reuși să dea acestuia propria sa interpretare, cu ajutorul analizei de transfer efectuate împreună cu analistul; am încercat să explic aceste lucruri prezentându-vă terapia utilizată în cazul acelui om remarcabil, eminent filosof, de altfel, despre care tocmai v-am vorbit.

I.Y.: *Am putea spune oare că simptomul rezistă sub o influență interpretativă mai degrabă brutală?*

W.B.: Cred că da. Pentru că, dacă simptomul este un text, el e totodată și un text emoțional, prin rostirea adevărului, între analist și analizat, cum îi plăcea psihanalistei Françoise Dolto să ne explice. Faptul că demersul analitic respectă rezistența pacientului îi permite celui din urmă, în cursul acestui

travaliu, să se mire el însuși de rădăcinile care l-au constituit în ființa sa profundă.

I.Y.: *Prin urmare, simptomul este un text-scris care trebuie să rămână accesibil. Așadar, numai textul se dezvăluie, în timp ce enunțarea lui se întipărește la nivelul corpului pentru a reveni la nivel energetic, corect?*

W.B.: Da, așa este. „Subiectul" însuși, subiectul din inconștient, desigur, este cel căruia îi revine ultimul cuvânt în această interpretare. Este interpretarea pe care și-o dă chiar el sau cea pe care o consideră justă pentru sine: interpretez, deci exist!

I.Y.: *De fapt, e la fel cum se întâmplă cu o limbă căreia individul nu i-ar cunoaște încă sintaxa; adevărul lui este mascat într-un complex aflat în contradicție cu gramatica propriei dorințe.*

W.B.: Ce bine ați descris situația! Dorința e separată de el însuși. „Te iubesc și nu te iubesc. Te iubesc atunci când nu te iubesc.", spunea Pablo Neruda.

I.Y.: *Știți ce îmi evocă spusele dumneavoastră? Ei bine, ele mă duc cu gândul la maniera în care evreii comentează și interpretează între ei Talmudul, textul interpretativ al Torei ebraice!*

W.B.: Sunt absolut de acord cu dumneavoastră. Într-adevăr, interpretarea psihanalitică este, pentru mine, ca o lectură „talmudică". Dacă preiau vorbele filosofului și rabinului Marc-Alain Ouaknin, le pot transpune cu ușurință în vorbirea folosită ca instrument al psihanalizei: „Lectura talmudică reprezintă, de fapt, o experiență poetică ce caută să surprindă bâlbâielile limbajului și ale lumii, care se înfăptuiesc și încearcă să iasă la lumină[55]." Am citat din memorie, dar cred că i-am respectat textul...

[55] Marc-Alain Ouaknin, *Lire aux éclats. Éloge de la caresse*, Paris, Seuil, coll. „Points", 1994.

I.Y.: *Mă gândesc că realmente putem face legătura cu ceea ce ne-ați spus adineauri referitor la simptom care, și el, încearcă să își dezvăluie misterul, un adevăr ascuns în profunzimile ființei.*

W.B.: Vă mulțumesc pentru confirmare și sper că cititorii noștri, la fel ca dumneavoastră, vor putea înțelege mai bine!

Aș vrea însă să revin la Marc-Alain Ouaknin, dacă îmi permiteți, citându-l din nou: „Cartea și lectura [Tora și Talmudul, pentru Ouaknin] nu constau în a agrega, în a îngrămădi lumea într-o vorbire [fie ea și vorbirea interpretativă a analistului, aș adăuga eu], ci dimpotrivă, în a o face să se deschidă."

Adică, în analiză, „a deschide discuția pentru a evita pericolul replierii adevărului asupra simptomului însuși".

Într-adevăr, cui i-ar plăcea să fie confundat cu simptomul lui, cu toate că unii au câteodată tendința de a se identifica ei înșiși cu simptomul respectiv?

I.Y.: *E interesant totuși de remarcat că, uneori, când simptomul rezistă oricărei interpretări, este posibil ca „sfântul om", cum scria Lacan, să se fi identificat cu răul său, cu simptomul la care nu vrea să renunțe pentru că acesta îi oferă unele beneficii secundare inconștiente, deloc neglijabile...*

W.B.: În acest sens, ne spune Ouaknin, trebuie făcută diferența între „lectura cuvintelor" și „lectura literelor".

E necesar ca literelor să li se lase posibilitatea de a rămâne litere, în pofida existenței cuvintelor în alcătuirea cărora intră.

În analiză, aceasta s-ar traduce prin a-i lăsa individului întreaga libertate în privința simptomelor, pentru că el se exprimă și prin intermediul acestora.

Trebuie să le dăm literelor posibilitatea de a se mișca în interiorul cuvântului, de a călători, deci de a se combina în mod diferit pentru a forma un alt cuvânt.

Am spune, în analiză, că un semnificant face trimitere la alt semnificant care, de regulă, îl clarifică pe primul.

Lectura talmudică, mai spune Ouaknin, constă întotdeauna în restabilirea vieții, a mișcării și a timpului în miezul cuvintelor sau al suferințelor – vă las pe dumneavoastră să scrieți aceste lucruri cum credeți de cuviință"...

De aceea ea este adesea o lectură care contestă și zdruncină tradiția sau cel puțin stereotipurile.

Și adaug aici că la fel se întâmplă și în cazul lecturii transgenerationalului care zguduie o constelație familială, dar și pe numeroși psihanaliști! Este o lectură, o interpretare care surprinde, continuă Ouaknin: ea conduce dincolo de drumurile trasate dinainte. Iar, pentru că vorbim în cazul de față despre ideea de a considera interpretarea ca fiind o narațiune poetică, vă citez mai jos un minunat fragment dintr-un text al scriitoarei Yvette Barré-Barteaux, în chip de meditație asupra variației „corp și cuvânt"; dedic acest fragment pacientului meu filosof, între timp devenit el însuși psihanalist, care m-a învățat multe lucruri, și, totodată, vouă tuturor: „În funcție de zi, după cum se poate, ne simțim pământ, copac sau lumină, și obsesia ciclurilor implică, de asemenea, un ritm al cuvintelor. Le-am vrea penetrante sau înflăcărate, dar ele vin în șiruri, coloane de exilați sau drum pavat de cuvinte înghesuite ce reproduc locurile de baștină. Căutând departe, în trecut, accente și forțe, le exprimăm cu răbdare, în calitate de compatrioți. Din când în când, într-o zi cu soare, le înălțăm ramurile dincolo de forme, până aproape de stea."

Capitolul IX

Duplicarea: despre ce este vorba?

I.Y.: *Care este semnificația acestei expresii foarte tulburătoare pe care ați folosit-o mai devreme în legătură cu capacitatea sugarului de „a duplica in utero" activitățile psihice ale părinților? A duplica este un termen utilizat în informatică și se referă la posibilitatea de a reproduce in extenso, pe o dischetă, totalitatea informațiilor conținute într-un soft original. Îmi închipui că Françoise Dolto întrebuințează acest termen mai degrabă în sens metaforic. Oricum, un astfel de proces pare să implice o responsabilitate imensă pentru părinți!*

W.B.: Stați așa, să nu confundăm registrele. Există o diferență între culpabilitate și responsabilitate. Știu la ce faceți referire când folosiți acest termen de „responsabilitate", care lasă să se înțeleagă că părinții ar avea, o dată în plus, motive serioase să se simtă vinovați de ceea ce le transmit copiilor, fără ca măcar să știe ce anume, pentru că materialul transmis este cel mai adesea ascuns în inconștient.

La această problemă, Françoise Dolto răspundea întotdeauna astfel: „E din felul vostru de a fi, niciodată din vina voastră", pentru că ea știa că vinovăția este întotdeauna un sfetnic rău. Dolto considera că numai o veritabilă conștientizare a acestor mecanisme inconștiente îi putea ajuta pe părinți să se responsabilizeze în ceea ce privește asumarea sarcinii educative a copiilor. În plus, dacă Dolto folosește în sens metaforic termenul informatic de duplicare, ea nu o face

nicidecum pentru a se referi la o reproducere printr-un soi de clonare!

Dimpotrivă, ea afirma că, încă de la concepere, copilul este un individ autonom în privința dorinței și că el nu constituie, așadar, o simplă repetare a trecutului părinților, ci o entitate care dispune în deplină libertate de propria dorință creatoare.

Lucrurile fiind astfel lămurite, putem spune că prin această metaforă, cum o numiți dumneavoastră pe bună dreptate, Françoise Dolto îi permite copilului să îi facă pe părinți să își conștientizeze responsabilitatea, dar în cu totul alt sens decât cel menționat de dumneavoastră inițial.

I.Y.: *Am înțeles mai bine acum. Explicați-ne, vă rog, ce înseamnă acest termen de „duplicare" folosit de Françoise Dolto?*

W.B.: Pentru aceasta, va trebui să ne oprim puțin asupra unui aspect teoretic important, care, la vremea respectivă, a iscat controverse între Françoise Dolto, Jacques Lacan și Piera Aulagnier. Le cer scuze cititorilor care nu ne cunosc „jargonul psihanalitic" – dar, la urma urmelor, fiecare disciplină își are jargonul ei, nu-i așa?

Pentru Françoise Dolto, procesul de „duplicare" ilustrează fenomenul descoperit de ea prin intermediul materialului adus de copil în terapie și care are rolul de a stârni lucruri nerostite, surse ale patologiilor existente într-o filiație. Materialul în cauză este inconștient și tocmai de aceea copilul care l-a „duplicat" nu deține codul de acces la acest program.

Inconștientul lui a duplicat corect, dar copilul nu știe ce anume. Numai părintele ar putea deschide softul respectiv. Numai părintele sau bunicul ar putea să îi furnizeze codul.

Dar, de cele mai multe ori, părintele rămâne surd și mut în această privință, părând să considere că simptomele vehiculate de corpul copilului nu îl privesc.

Françoise Dolto a utilizat într-o manieră categorică această metaforă inspirată din domeniul informatic pentru a se face

mai bine înțeleasă de interlocutorii săi, în cadrul unui dialog cu Michel Amram și Fabienne d'Ortoli, referitor la École de la Neuville[56].

Să revenim la povestea acestei descoperiri; ea este legată de tratamentul fobiilor manifestate de copil. Dolto descoperă transgenerationalul prin intermediul acestui simptom enigmatic numit „fobie" și care nu trebuie confundat cu o frică obișnuită. O să revin ulterior la acest subiect... Fobia era aproape incurabilă până atunci! Or, Dolto descoperă că fobia copilului este întotdeauna legată de o relație afectivă între copil și mamă, dar mai cu seamă de o tulburare patologică mai veche, suferită de mamă în relația cu propriii părinți; dacă fobia se manifestă la o fetiță, tulburarea de care vorbeam o vizează pe mamă, iar dacă e vorba despre un băiețel, tulburarea îl vizează pe tată. Este o descoperire foarte importantă, pe care Dolto o va face cunoscută comunității analitice în 1956, cu ocazia unui congres internațional. Jacques Lacan nu va întârzia să o aprecieze ca fiind o descoperire prețioasă pentru clinica pediatrică, declarând acest lucru chiar a doua zi și repetându-l ulterior în cadrul seminarului său pe tema „Relația cu obiectul".

Lacan analizează în acest seminar structura unor obiecte specifice, și anume: „fetișul", „obiectul tranzițional" și „obiectul fobic[57]": „Este surprinzător că nimeni nu a vorbit ieri seară despre un fapt important relevat de doamna Dolto care consideră că devin fobici numai copiii, de un sex sau altul, a căror mamă a suferit o tulburare în relația obiectuală care o lega de părintele de sex opus. Iată o noțiune care indică, în mod evident, intervenția unui cu totul alt factor decât acela

[56] Françoise Dolto, *l'École de la Neuville*, interviu cu Michel Amram și Fabienne d'Ortoli, video-casetă inedită ce poate fi vizionată la Arhivele Dolto, strada Cujas, nr. 21, 75005, Paris.

[57] Jacques Lacan, *Le Séminaire, IV. La Relation d'objet*, Paris, Seuil, 1994, p. 56.

reprezentat de relațiile copilului și ale mamei, și tocmai de aceea am expus eu ideea triadei mamă, copil și falus."

Cei care nu cunosc „jargonul" nostru trebuie să se mulțumească deocamdată cu următoarea explicație: acest semnificant numit „falus" se referă la „semnificantul dorinței". Complexul lui Oedip, de pildă, așa cum îl reformulează Lacan, după Freud, în referirile sale la inconștient, constă într-o „dialectică ale cărei alternanțe majore sunt: a fi sau a nu fi falusul, a-l avea sau a nu îl avea, și ale cărei trei intervale sunt centrate asupra locului pe care îl ocupă falusul în dorința celor trei protagoniști[58]". Și, mai înainte, în cursul seminarului său având ca temă relația cu obiectul, Lacan ilustra, după cum urmează, frustrarea resimțită de o fetiță atunci când descoperă că nu are ceea ce posedă fratele ei, că obiectul dorinței nu este identic cu al acestuia, și că nici mama ei nu îl are și prin urmare nu i-l putea transmite: „Frustrarea, aici, este mai mult lipsa obiectului decât obiectul în sine. Frustrarea nu înseamnă privare. De ce? Frustrarea se referă la ceva de care te privează cineva, deci poți aștepta ca el să îți dea ceea ce îi ceri. În joc este mai puțin obiectul cât plăcerea pe care ți-o poate oferi acest dar. Obiectul frustrării este mai puțin obiectul și mai mult darul... iar darul vine de la celălalt[59]!"

Or, aici, în cazul fobiilor, darul pe care îl face mama este tocmai propria ei lipsă într-o relație perturbată cu unul dintre cei doi părinți ai ei, bunicii copilului.

Iată-ne ajunși în miezul „transmiterilor transgenerationale".

Acest material psihic, care se transmite în mod inconștient de la o generație la alta, se numește „mecanism al engramelor" sau „fenomen de duplicare". Duplicare pe care Dolto o

[58] Jean Laplanche și Jean-Bertrand Pontalis, *Vocabulaire de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1967. (*Vocabularul psihanalizei*, Editura Humanitas, 1994).
[59] Jacques Lacan, *Le Séminaire, IV, op. cit.*, pp. 100 și 101.

va transpune în imaginea inconștientă a corpului, în calitatea acesteia de zonă intermediară a celor dintâi relații psihoafective dintre copil și părinți, o anumită „memorie relațională arhaică".

Piera Aulagnier, o psihanalistă care a lucrat mult cu Dolto și Lacan, va numi activitatea psihică a copilului foarte mic drept activitate „originară", care le precedă pe cele numite de Freud „activități primare și secundare". Pentru Piera Aulagnier, aceste fenomene de duplicare sunt legate de etapa de viață în care activitatea psihică a sugarului presupune existența „sinelui și a celuilalt în același timp", fenomen pe care ea l-a numit „pictogramă"[60].

Astfel, în calitate de „semnificant", obiectul fobic servește – atâta timp cât acest lucru este necesar – drept poartă de acces, permițând acomodarea copilului și integrarea acestuia în ordinea cuvântului dezvăluit de părinte și deci a limbajului simbolic.

Elocvent în acest sens este, de exemplu, acel bine cunoscut joc de copii în cadrul căruia un copil trasează o literă pe spatele altuia, pentru ca acesta din urmă să o ghicească: o urmă ascunsă care trebuie găsită.

Simptomul fobic este ca o urmă înscrisă în corp, prin care copilul îi pune întrebări părintelui în privința obiectului relației fobice a părintelui cu bunicii.

Pictograma la copil și imaginea corpului părintelui intră în rezonanță, precum o inscripție, și marchează întâlnirea cu „Celălalt"-ul mamei.

I.Y.: *Vă mulțumesc pentru toate aceste precizări care ne lămuresc mai bine. Permiteți-mi însă să insist asupra noțiunii de*

[60] Piera Aulagnier, *La Violence de l'interprétation. Du pictogramme à l'énoncé*, Paris, PUF, 1975.

duplicare pentru că mă intrigă foarte tare. Mi se pare pasionantă, dar totodată și foarte îngrijorătoare.

Noi, părinții, ne străduim de cele mai multe ori să le ascundem copiilor anumite lucruri, din dorința de a-i proteja sau de a nu îi copleși cu micile noastre secrete rușinoase, considerând că acestea nu îi privesc pe ei; și iată că relele astea mărunte trasează engrame și, în mod mai mult sau mai puțin inconștient, desigur, ne sunt readuse la lumină, fie prin intermediul unor simptome invalidante pentru copii și pentru noi, părinții, fie prin visele celor mici, ca și cum noi am fi transparenți pentru ei.

Dar unde mai este atunci libertatea individului-părinte și cum ne putem construi un sistem de apărare, un „acces interzis", în acest sens?

Pentru că această formă de transparență nu poate decât să ne blocheze spontaneitatea de părinți, să ne paralizeze, într-un fel, sau să ne constrângă la o permanentă vigilență, la o responsabilitate zdrobitoare.

Cum să evităm această repetare pe parcursul a două sau trei generații? Sunt teribile toate aceste probleme.

W.B.: Ei bine, sper să vă liniștesc puțin povestindu-vă întâmplarea următoare, trăită de una dintre colegele mele, Dominique Dray, care își desfășoară practica de analist sub „supervizarea" mea.

Pacienta sa era foarte intrigată de fobia ciudată manifestată de copilul său: frica de baloane!

Fiul acestei paciente, Pierre, în vârstă de opt ani și jumătate, făcea niște crize înfiorătoare ori de câte ori vedea baloane. Accesele acestea se petreceau în văzul tuturor, acasă sau la școală ori chiar în parcuri. Baloanele declanșau fobia, iar crizele se succedau unele după altele, punându-i în mare dificultate pe părinți, aceștia ajungând să își rărească ieșirile în public. Nimic nu avea efect, niciun argument logic, nicio promisiune. Pierre rezista cu obstinație oricărei forme de impunere, în

asemenea măsură încât, uneori, în timpul unor astfel de crize, părinții îl închideau în camera lui pentru a se calma.

În ziua aceea, ca să revenim la întâmplarea despre care vă vorbeam, criza a fost declanșată de cadoul oferit de un comerciant surioarei lui Pierre, Raphaëlle, care avea doi ani și jumătate: un balon gonflabil.

Părinții s-au gândit atunci să îi propună băiatului să accepte și el un balon gonflabil, ca să-l poată sparge, tocmai pentru că frica lui cea mare era aceea că balonul va exploda! Dar nu, trucul pus la cale nu a funcționat. Pierre repeta că Raphaëlle îl urmărește cu balonul, cu toate că fetița stătea așezată în căruciorul ei. Convinși că este vorba despre un capriciu copilăresc, de un posibil semn de gelozie, părinții, de îndată ce s-au întors acasă, l-au trimis pe Pierre în camera lui, interzicându-i să iasă de acolo. Totuși, Pierre își iubea mult surioara și chiar o proteja excesiv. Era foarte delicat cu ea și întotdeauna extrem de atent, în vreme ce pe Valériane, cealaltă soră mai mică, în vârstă de cinci ani, o agresa verbal și fizic și o trata cu multă răutate. Pe scurt, părinții nu mai știau cum să rezolve această problemă care, în plan social, devenise de-a dreptul un handicap. O adevărată fobie enigmatică. Cu siguranță, Pierre se afla și el într-o stare profundă de depresie.

Colega mea îi propune mamei să îi povestească despre perioada în care fusese însărcinată cu Raphaëlle. Pierre avea pe atunci șase ani. Era în etapa oedipiană clasică. Ca să nu lungim discuția, să rezumăm etapa respectivă sub forma următoare: „a o dori pe mamă și a dori să-i faci un copil"!

Dar iată că mama a manifestat un simptom ciudat în timpul sarcinii cu Raphaëlle: burta ei creștea anormal de mult, încât ajunsese să se întrebe dacă nu aștepta gemeni. În orice caz, era vorba despre o dilatare serioasă, legată probabil de o acumulare excesivă de lichid amniotic. Burta ei era ca „un balon imens", i-a spus mama colegei mele. De altfel, ea însăși se

temea foarte tare, ceea ce a determinat-o să efectueze diverse examene medicale și să rămână la pat pe perioada ultimelor trei luni de sarcină, de frică să nu piardă copilul.

—Vă temeați că burta v-ar putea exploda? a întrebat-o atunci colega mea.

—Este incredibil ce îmi spuneți, pentru că asta îmi amintește de prima manifestare fobică la Pierre în privința baloanelor. Atunci a apărut, dar niciodată până acum nu am făcut vreo legătură cu situația existentă la vremea aceea.

—Fiul dumneavoastră, a continuat D. Dray, avea șase ani în momentul conceperii micuței Raphaëlle. Era la vârsta aceea sensibilă când băiețelul ar vrea „să îi facă mamei un copil-balon", în fantasmele lui oedipiene, în orice caz... și incestuoase, desigur!

—Da, confirmă mama, iar Pierre mă adora atunci și chiar îmi spunea că vrea să se însoare cu mine. Soțul meu i-a explicat clar că este imposibil să ia „locul tăticului". Ba chiar i-a vorbit despre interdicția incestului.

—Da, dar Pierre, a continuat colega mea, trebuie să fi fost foarte îngrijorat de propria dumneavoastră neliniște în privința „balonului enorm". Probabil că se întreba: „O fi din vina mea, pentru că doresc ceva care este interzis, așa cum mi-a zis tata?"

Să ne amintim de ceea ce considera Freud că s-ar afla la originea unei nevroze: „Când realitatea se intersectează cu fantasma, atunci se naște o nevroză!" Iar în cazul de față, exista un exces de real dată fiind sarcina patologică a mamei.

—Ați putea să îmi spuneți, doamnă, a continuat colega mea, la ce anume vă făcea să vă gândiți „balonul acesta mare" care vă îngrijora atât de mult?

—Oh, la tatăl meu, desigur, i-a răspuns pacienta. Tata avea o burtă foarte voluminoasă pe care eu, când eram mică, o detestam. Burta lui era plină de grăsime și mie îmi era atât de

îngrozitor de frică de ea, încât voiam „să sparg burta", la fel ca mama, care și ea spunea că „i-ar sparge burdihanul" lui tata! Dar chiar credeți că toate acestea ar putea explica fobia fiului meu Pierre?

—Nu știu, doamnă, i-a răspuns D. Dray, dar faceți, singură, niște asocieri foarte interesante. În orice caz, dacă vreți să aflați, poate că ar fi bine să vorbiți din nou cu fiul dumneavoastră despre perioada aceea în care erați însărcinată cu Raphaëlle, pentru că mi-ați spus că atunci a apărut fobia de baloane a lui Pierre. Poate că el v-a încorporat propriile temeri?

Să ne reamintim ce spunea Dolto despre construcțiile libidinale oedipiene de-a lungul a trei generații: complexul oedipian al copiilor este căpătat din complexul oedipian nerezolvat al părinților.

Pacienta colegei mele a avut ideea genială de a readuce în discuție toate sarcinile ei, în familie, în prezența tatălui și a celor trei copii, în timp ce priveau cu toții albumul de fotografii, comentând în detaliu pozele și râzând cu poftă. Pierre i-a confirmat mamei că se temuse foarte tare de „burta ei mare" când era însărcinată cu Raphaëlle.

A doua zi dimineață, după această rostire a adevărului în prezența părinților, Pierre s-a dus să caute balonul dezumflat al surorii sale. L-a umflat din nou, apoi l-a spart plin de voioșie, strigând: „Mămico, tăticule, nu îmi mai este frică de baloane!"

I.Y.: *Iată un caz clinic care ne arată efectiv cum se construiește o fobie a copilului: aici, Pierre engramase fobia manifestată de mamă în privința „marelui balon" din perioada sarcinii, frica ei că o să îi explodeze burta; fobia mamei este însă legată de „imensul burdihan-balon" al propriului tată, bunicul matern al lui Pierre.*

Responsabilitatea părinților nu înseamnă, așadar, că ei trebuie să se simtă vinovați, ci că este necesar să rostească adevărul în

prezența copilului, despre ceea ce îl privește pe el! Dar să nu spună decât ceea ce se referă strict la copil, pentru a-l elibera de simptom.

Nu trebuie să i se spună copilului absolut orice, așa cum unele mame fac astăzi fără măsură, și cu atât mai puțin lucruri care nu îl privesc.

W.B.: Să ne întoarcem acum la celălalt aspect al întrebării dumneavoastră: compulsia repetitivă.

CAPITOLUL X

De la compulsia repetitivă la compulsia reparatorie

Înțeleg iritarea și supărarea provocate de gândul că am fi realmente condamnați să repetăm traumele originale din generație în generație: așadar, nimic nu se poate schimba? Ce tragedie...

Să ne liniștim însă!

Freud a descoperit, explorând psihicul uman, o „compulsie repetitivă inconștientă".

Iar Françoise Dolto a descoperit și ea una nu mai puțin eficientă: „compulsia reparatorie".

Trebuie să pun însă un pic de ordine în aceste întrebări pe care mi le adresați și apoi promit că o să vă povestesc câteva cazuri clinice de compulsie reparatorie foarte interesante! O să vorbim curând și despre asta.

Dar să revenim mai întâi la întrebările pe care mi le-ați adresat.

Să începem cu prima, dacă sunteți de acord, „o responsabilitate parentală zdrobitoare", spuneați?

Dar ce facem cu acele simptome ale copiilor, care, în unele cazuri, exprimă insuportabila suferință provocată de necunoașterea unui eveniment traumatic care îi privește și despre care părinții refuză să le vorbească (moartea unei persoane apropiate de care copilul era foarte atașat, de exemplu); procedând astfel, părinții îi dau de înțeles copilului, fără să știe,

că vor să protejeze un statut de animal domestic, insuportabil pentru el dată fiind această neclaritate în limbaj: nici acesta nu este un procedeu judicios. V-am povestit cazul lui Armen...

Și Dolto a avut dreptate să își intituleze unul dintre capitolele cărții *Cauza copiilor*: „A vaccina copilul împotriva maladiei de care suferă mama sau tatăl"[61].

În alte cazuri, simptomele copiilor exprimă o suferință actuală sau trecută a cuplului sau a unuia dintre părinți. Aceste ne-spusuri nu sunt fără însemnătate pentru copil, căruia nu i se poate refuza dreptul de a înțelege.

Amintiți-vă de cazul pacientei mele Monique C. și al surorii ei Christine, despre care v-am vorbit la începutul întâlnirii.

De câte suferințe i-am putea cruța pe copii dacă le-am spune adevărul, doar despre lucruri care îi privesc, desigur!

Implicarea copiilor în aceste anomalii, pe care noi le numim „tulburări psihosomatice", datează exact din ziua în care amintirea respectivă, printr-o conjunctură oarecare, a revenit în memoria sau în visul adultului; acesta a dat-o imediat uitării, trimițând-o în profunzimile gândurilor sale, în schimb, copilașul, întotdeauna sensibil, până la telepatie, în privința celor din jurul lui, a resimțit indispoziția fugitivă a adultului; desigur, legătura subtilă a vaselor comunicante pe care copilul foarte mic o stabilește cu apropiații a avut și ea o contribuție în acest sens.

„Libertatea individului-părinte", spuneați? Dar bine, copilul este cel care îi oferă părintelui această libertate, dacă acesta din urmă binevoiește să își aducă aminte cât de mult aștepta el însuși, copil fiind, ca părinții să îi spună adevărul eliberator!

Atâtea amintiri îngropate, care creează situații tragicomice în viața de familie...

---

[61] Françoise Dolto, *La Cause des enfants*, Paris, Robert Laffont, 1985, p. 446.

„Cum să ne construim un sistem de «acces interzis»", vă întrebați? Renunțând pur și simplu la ideea că un copil este naiv!

Luciditatea tăcută a puilor de om este una dintre descoperirile care ne-au permis să practicăm psihanaliza.

Corpul, cum sper că am reușit să explic deja, este, în dezordinile sau în ordinea lui, cu mult înaintea cuvântului vorbit. Corpul înseamnă „rostirea adevărului", pentru că el nu minte niciodată.

Această rostire a adevărului, când este recunoscută, se dezvăluie ca un ajutor atunci când există ceva tăinuit, nerostit, mințit de părinți. Un copil își înțelege părinții prin tăcerea și angoasele lor, mai bine decât ar putea ei înșiși să o facă vreodată, presupunând că ar reuși cândva să sesizeze, cât de cât, aceste lucruri.

Vorbeați de „simptome invalidante atât pentru ei cât și pentru noi"? Dar aceste simptome fabricate de copil, nouă ne sunt adresate, ca o încercare de a ne trezi inteligența inimii, dacă mai avem încă așa ceva!

Iar lucrurile stau astfel nu numai pentru că istoria noastră adultă este alcătuită din amintiri deformate de-a lungul timpului, din cauza angoaselor moștenite de la propriii noștri părinți, ci și fiindcă „limbajul corpului" copiilor noștri, la generația următoare, ne izbește exact acolo unde noi înșine, la vremea respectivă, am fost perturbați.

Și dacă simptomele copiilor noștri ne îngrijorează, când medicul nu le-a descoperit nicio cauză organică, înseamnă că, prin intermediul acestora, copiii încearcă cu disperare să ne facă să înțelegem ceva anume.

Considerăm întotdeauna că treaba noastră este să ne educăm copiii, dar uităm, se pare, că este valabilă și reciproca: copilul e un educator al părintelui.

În definitiv, oamenii mari trebuie să își cucerească și ei locul în Rai, iar copiii își asumă adeseori sarcina de a ne pune la încercare pentru a ne stimula și a ne ajuta să progresăm mai rapid în privința meritelor.

De altfel, de câte ori nu am avut ocazia, în decursul practicii mele de psihanalist, să îi spun unui copil lipsit de vioiciune care se plângea de părintele lui: „Dar ce aștepți? De ce nu îți trezești tu părintele ca să îl faci părinte-inteligent pentru tine?"

Pentru că, la urma urmelor, „ce se naște din pisică șoareci mănâncă", așa cum se spune în popor, iar înțelesul proverbului trebuie interpretat în ambele sensuri.

A-ți onora părintele înseamnă și a-i da energie...

I.Y.: *Bun, văd că lamentația mea de adult nu v-a câștigat bunăvoința și observ că mă aflu, ca mulți alți părinți, la un nivel de oarecare ignoranță în ceea ce privește subiectul de față.*

W.B.: Nu, nicidecum, dimpotrivă, chiar vă mulțumesc că ați reușit să vorbiți în numele tuturor părinților care, pe bună dreptate, își fac o mulțime de probleme, aparent imposibil de rezolvat! Știți, pentru a-i deculpabiliza, eu le spun deseori părinților: „Fiecare generație încearcă să procedeze cum poate mai bine cu copiii ei."

Și pentru că ați pomenit de nivel, permiteți-mi să îl citez pe Janusz Korczak: „Spui: e obositor să ai de-a face cu copiii. Ai dreptate. Și adaugi: pentru că trebuie să te cobori, să te înclini, să te curbezi, să te faci mic. Aici greșești, nu acesta este cel mai obositor lucru, ci faptul de a fi obligat să te ridici, să te salți pe vârful picioarelor până la înălțimea sentimentelor lor, ca să nu le rănești[62]."

[62] Janusz Korczak, „Quand je redeviendrai petit", în *Le Sénat des fous*, Troyes, Les Amis des Cahiers Bleus, 1985.

I.Y.: *Da, este perfect adevărat și trebuie să o recunoaștem: noi, adulții, suntem lipsiți de smerenie în privința copiilor!*

Am putea aborda acum tema „compulsiei reparatorii", la care, știu, țineți foarte mult, și care face trimitere la ceea ce Freud numea „compulsia repetitivă" de-a lungul a două sau trei generații?

W.B.: Bineînțeles și chiar ar fi timpul! De altfel, această compulsie reprezintă și tema interviului acordat jurnalistei și scriitoarei Nina Canault, cu câțiva ani în urmă, când scria cartea *Comment paye-t-on les fautes de ses ancêtres?*[63]

I-am mărturisit atunci următoarele: „Inimaginabilul cere să fie elaborat și numit, pentru ca viața să se transmită într-o manieră adecvată de la părinți la copii. Procedându-se astfel, copilul nu numai că «repetă», ci și restaurează, repară filiația și își pregătește el însuși descendența. Copilul rămâne un subiect autonom de dorințe creative, iar el vine pe lume și pentru a-și îndeplini aici propria misiune[64]."

Dar parcă mi-ați cerut să vă mai povestesc câteva cazuri interesante...

Pentru aceasta însă, aș vrea să le fac cunoscut cititorilor noștri, dacă nu cumva îl cunosc deja, bestsellerul intitulat *Manuel à l'usage des enfants qui ont des parents difficiles*[65], scris în 1979 de psihanalista Jeanne Van den Brouck și prefațat de Françoise Dolto.

Lucrarea aceasta, plină de spirit și de umor caustic, ne învață despre deplina pricepere a copiilor în materie de educare a părintelui. Îngăduiți-mi să vă citez un fragment care o să vă placă, dat fiind faptul că v-ați zbătut pentru a susține cauza femeilor, deci sunteți cu atât mai receptivă la astfel de lucruri:

---

[63] *Cum plătim greșelile strămoșilor noștri?* (n.t.)

[64] Nina Canault, *Comment paye-t-on les fautes de ses ancêtres?*, Paris, Desclée de Brouwer, 1998, p. 117.

[65] Jeanne Van den Brouck, *Manuel à l'usage des enfants qui ont des parents difficiles*, Paris, Seuil, coll. „Points", 1979.

„Din generație în generație, femeile din această familie trăiau situații de abandon și ele însele își supuneau copiii la abandon. Aspectul esențial al patologiei acestor femei era organizat în jurul angoasei de a fi abandonate și al incapacității de a fi cu adevărat prezente pentru copiii lor. Femeile acestea se temeau foarte tare că nu vor ști să câștige dragostea celorlalți și nici să iubească." Și totuși, ele au reușit să facă aceste lucruri!

În lucrarea sa de mici dimensiuni, foarte ușor de citit, Jeanne Van den Brouck reconstituie povestea respectivă, arătându-ne că trauma originală se transmite la fiecare generație, de-a lungul a trei generații, dar cu creativitatea proprie fiecărei generații, sub o formă din ce în ce mai puțin traumatică pentru fiicele acestor femei, trauma străbunicii fiind astfel reparată grație unui mecanism de filtrare.

Fiecare generație își înfăptuiește propria muncă de reparație.

Este un fenomen absolut remarcabil și vă invit să citiți această carte.

Jeanne Van den Brouck a dat dovadă de mare curaj vorbind despre acest tip de travaliu în terapia analitică, într-o epocă în care comunitatea analitică încă nu recunoaște pertinența acestei lecturi transgenerationale. Comunitatea analitică manifestă uneori o oarecare împotrivire dogmatică, la fel ca și Biserica Romano-Catolică!

I.Y.: *Ne-ați putea descrie o istorie transgenerațională prin care cititorii noștri ar înțelege mai bine acest proces pe care Dolto l-a numit compulsia repetitivă?*

W.B.: Da, bineînțeles. Îmi face plăcere să îmi asum și eu acest risc...

Capitolul XI

„Mama mea mi-a răpit fiica!"

Mă gândesc la povestea unei paciente care a venit la mine, plângându-și amărăciunea în felul următor:

„Am venit să vă văd, îmi spune pacienta, pentru că sufăr enorm: mama mi-a «răpit» fiica."

Iar fiica ei, urma să aflu mai târziu, nu putea să aibă copii!

Femeia din fața mea, cu care port discuțiile preliminare terapiei analitice, trebuie să aibă, la prima vedere, cam cincizeci de ani. Mama ei, calculam eu în forul meu interior, ar avea, fără îndoială, vreo șaptezeci și cinci de ani, iar fiica, în jur de treizeci! M-am gândit atunci: ce ciudat sună „Mama mi-a răpit fiica", când fata aceea trebuie să fi avut vreo treizeci de ani!

O întreb pe persoana în cauză, căreia o să-i spunem Gisèle, date fiind circumstanțele, câți copii a avut mama ei.

„Nouă", îmi răspunde ea, furnizându-mi toate prenumele fraților și surorilor. Ea, Gisèle, era fiica cea mai mare. Ultimul născut, Claude, un băiețel, murise la naștere de „o boală misterioasă a nou-născutului", cum se spune atunci când nu se cunoaște cauza exactă.

—Dar dumneavoastră câți copii ați avut?

—Opt! spune ea și îmi enumeră prenumele lor. Primei mele fiice, cea pentru care am venit la dumneavoastră, i-am dat numele de Claude.

—Claude? o întreb eu cu simplitate.

—Da, îmi răspunde ea. Și apoi adaugă: În memoria mamei mele care a murit. Ah, pardon, voiam să spun a fratelui meu care a murit.

Ulterior, pacienta va încerca să dea un sens acestui lapsus.

Aveam să aflu că, pentru a-și putea urma studiile, Gisèle i-a încredințat-o mamei sale pe Claude, fetița abia născută. Apoi, doi ani mai târziu, ea a dat naștere unei a doua fetițe, moment în care și-a întrerupt studiile și a luat-o înapoi acasă pe Claude, prima sa copilă.

Ați înțeles, fără îndoială, exact ce am priceput și eu atunci.

Femeia aceasta, în vârstă de cincizeci de ani, îmi spune: „Mama mi-a răpit fiica". Dar lapsusul ei spune altceva: i-am încredințat-o pe fiica mea mamei, care nu reușise să se împace cu ideea morții ultimului său născut, un băiețel pe nume Claude, decedat la naștere! Voiam, într-un fel, să repar situația, ne spunea inconștientul ei.

Dar fiica sa, Claude, care s-a întors apoi să locuiască alături de bunica maternă, în casa acesteia, și care astăzi este căsătorită, trăiește o dramă: nu poate avea copii, deși își dorește foarte mult.

O să vă scutesc de descrierea ansamblului terapiei acestei paciente și o să mă rezum doar la evenimentele traumatice din istoria familială transgenerațională, pentru a vă permite să înțelegeți cum se transmite și, de asemenea, cum se repară o traumă originală de-a lungul a trei sau patru generații!

Pe parcursul a trei generații se poate întâmpla ca un copil să moară la naștere sau la o vârstă foarte fragedă. Să revenim la generația pacientei mele. După moartea micului Claude, mama Gisèlei și-a crescut cei opt copii rămași în viață cu următoarea amenințarea teribilă: „Fiți atenți, copii, să nu vă prind că nu îmi spuneți adevărul! Dacă nu mi-l spuneți voi, o să mi-l spună Claude!" Și, pentru a-și întări vorbele, mama le

arăta fotografia nou-născutului din medalionul postat deasupra șemineului din sufragerie!

Așadar, copilul mort era prezent zi de zi, într-un mod înfricoșător, în mintea fiecăruia.

În ceea ce îi privește pe părinții pacientei mele, aceștia avuseseră cândva un accident de mașină, pe o șosea din mijlocul pădurii, lovind și omorând, la căderea nopții, un copil care mergea pe bicicletă. Cei doi au fugit de la locul accidentului, fără a fi văzuți de nimeni.

Mama pacientei își dedicase întreaga viață, cu o ardoare ieșită din comun, unor acțiuni de ajutorare a copiilor handicapați.

Pacienta mea, copil la vremea aceea, se afla în mașină și a fost puternic traumatizată în urma accidentului. Povara grea pe care o purtau părinții ei încă îi mai apăsa sufletul ca o urmă de neșters când a dat naștere primei sale fetițe, Claude, deși nu săvârșise ea acea crimă involuntară.

Pe tot parcursul sarcinii, Gisèle s-a temut pentru viața copilului ei și a fost bântuită de moartea acelui copil necunoscut.

La finalul travaliului analitic, înțelegând că sterilitatea fiicei sale ar fi putut semnifica un traumatism grav rămas nerostit, pacienta a putut să îi relateze fetei ei întreaga sa poveste. Claude a rămas însărcinată șase luni mai târziu!

Observăm din nou, în cazul de față, cum totul se transmite și cum totul poate fi reparat, dacă fiecare generație își efectuează acest travaliu propriu.

I.Y.: *Aceste lucruri deschid perspective infinite care dau vieții un sens la care nu ne-am fi putut gândi. Un deznodământ fericit, într-adevăr, dacă ne preocupă responsabilitatea noastră în privința fiecărei generații. Credeți că ar trebui făcut întotdeauna un astfel de travaliu?*

W.B.: Știți bine că nu vă pot răspunde la această întrebare, pentru că eu însumi nu cunosc nimic sigur în acest sens. V-am

vorbit despre misterul omului viu. El trebuie întotdeauna respectat. Și apoi, mereu va exista în noi ceva neterminat.

Ce îmi este mai lesne să afirm e faptul că toți cei care aleg să practice meseria de psihanalist, fie că sunt medici psihiatri ori psihologi, ar avea tot interesul să efectueze acest travaliu transgenerațional, chiar pentru ei înșiși, dacă vor să își poată asuma în mod corect meseria, poziționându-se la nivelul terapeutic adecvat pentru pacienții lor.

I.Y.: *Pot să vă pun o întrebare indiscretă?*
W.B.: Vă rog, îndrăzniți.

I.Y.: *Dumneavoastră ați înfăptuit acest travaliu transgenerațional?*
W.B.: Da, bineînțeles!

I.Y.: *Și ați putea să ne vorbiți despre el?*
W.B.: Un astfel de proces implică o muncă de introspecție. Am susținut deja o conferință publică pe această temă, adresată colegilor mei analiști. Dar descrierea acestui tip de travaliu în fața unui public format din nespecialiști – un travaliu care vizează aspecte personale atât de intime și care este atât de necesar propriei noastre persoane, în această meserie a ascultării terapeutice – i-ar putea pune în dificultate pe unii dintre noi în ceea ce privește propria familie sau pe unii dintre pacienții noștri angajați într-un transfer asupra analistului.

Acesta este motivul pentru care ne vedeți manifestând atâta vigilență atunci când prezentăm cazuri clinice, respectând anonimatul persoanelor și al locurilor. Aici nu ar mai fi vorba despre un ne-spus, ci despre un prea-spus. Iar în psihanaliză nu există „reality show"!

Chiar dacă Françoise Dolto ne invita să ne probăm parcursul analitic, ea știa totuși că nu trebuie încurajată curiozitatea care pervertește orice.

M-aș limita pentru moment, dacă sunteți de acord, la a evoca sfatul Magistrului Eckhart, marele teolog și înțelept din Evul Mediu, care ne spunea următoarele: „Nu culege recolta până la hotarul câmpului tău, căci Dumnezeu este în ceea ce rămâne nesecerat."

Întotdeauna trebuie să lăsăm ceva și pentru sărmanul care ar putea trece pe la marginea câmpului, pentru ca și el, la rândul lui, să se poată hrăni cu ceea ce culege...

Mi se pare important să le amintesc celor care se angajează în această muncă de reconstituire a constelațiilor familiale, care presupune efectuarea unui travaliu în psihogenealogie și stabilirea unor legături simbolice semnificative, că e bine să mai lase și timpul să rezolve lucrurile și mai ales să nu pretindă că au control deplin asupra sensului ascuns al evenimentelor și al traumelor unui neam.

Prea mult sens distruge sensul.

După părerea mea, este preferabil să nu te duci în întâmpinarea alor tăi, atunci când aceștia nu cer nimic.

În caz contrar, se poate întâmpla ceea ce tot Magistrul Eckhart spunea: „câtă zarvă poate produce lumina!".

Enigma vieții trebuie respectată într-o etică familială bine înțeleasă. Întotdeauna va exista ceva neterminat; este inclus aici și sacrul...

André Breton îl numea „nucleul nostru întunecat indestructibil".

Capitolul XII

Geea: incestuoasa Mamă Pământ

I.Y.: *Willy Barral, știu că sunteți interesat și de cultura mitanalitică a lui Pierre Solié, primul dumneavoastră analist jungian.*

Prin urmare, aș dori să ne vorbiți acum despre un mit fondator în cultura noastră greco-latină, mai accesibil tuturor în prezent decât alte mituri mai vechi ale Mesopotamiei.

Ne-ați explicat importanța Numelui Tatălui în psihanaliză, dar nu ne-ați spus încă nimic despre Marea Zeiță Mamă și despre rolul ei major în patologia unora dintre tulburările psihice.

W.B.: Da, într-adevăr, Jacques Lacan, care a dat o interpretare nouă și foarte pertinentă unora dintre conceptele lui Freud, a fost marele teoretician, în psihanaliză, al Numelui Tatălui; el declara următoarele: „Pentru om, legea își urmează calea prin Numele Tatălui", referindu-se la importanța terței funcțiuni a acestuia în relația mamă-copil, astfel încât copilul să poată pătrunde în deplină sănătate psihică în cultură. Dar, și aveți dreptate să ne amintiți aceste lucruri, ce se întâmplă cu mama? Mama care, cum se spune în limbaj popular, este mama-pământ, pământul hrănitor, esențial vieții copiilor, dezvoltării lor.

Mai precis, rolul matern este atât de important încât unele mame ar putea să abuzeze de el și să facă legea în cămin în mod unilateral, în loc să lase și tatălui locul cuvenit în educația copiilor.

O astfel de mamă poate fi numită atotputernică, dar totodată și infantilă, pentru că ea se comportă cu copiii ca și cum

ar vrea să se joace din nou cu păpușile: această mamă este mortală pentru copiii ei, prin faptul că se consideră ea însăși o zeiță-mamă care a procreat fără a avea nevoie de tată, pretinzând că este capabilă să îndeplinească ambele roluri, cel de mamă și cel de tată!

I.Y.: *O zeiță falică, într-o oarecare măsură...*

W.B.: Ei bine, da. Există, în Grecia Antică, o figură mitică ce întruchipează perfect această postură: zeița Geea. Cel puțin aceasta este interpretarea mea, poate un pic cam simplistă, bazată pe învățăturile care mi-au fost transmise în perioada pregătirii analitice.

Într-adevăr, Pierre Solié, care devenise maestru în domeniu, s-a arătat încântat să mă inițieze în mitanaliză.

„Geea, la grecii antici, ne spune el, era Mama Pământ, cea care își concepe copiii în lipsa tatălui, făcându-i cu fiul și amantul ei Uranos, din care se va zămisli viitoarea descendență divină[66]."

Altfel spus, ea era o mamă incestuoasă!

Desigur, știm deja că tații, asemenea lui Heracle, nu au fost capabili să își stăpânească pulsiunile ucigașe: Uranus și Cronos (Saturn la latini) ne-au dovedit deja acest lucru omorându-și sau mâncându-și copiii.

Așadar, să nu comitem greșeala de a le acuza numai pe mame!

Pulsiunea „oral-canibală" nu are sex, la fel cum nu are nici pulsiunea „anal-sclavagistă".

Când mi-am continuat formarea ca analist cu Françoise Dolto, ea îmi spunea: „Nu cunosc alt incest decât acela legat de mamă", dându-mi de înțeles că relația incestuoasă

[66] Pierre Solié, *Le Sacrifice. Fondateur de civilisation et d'individuation*, Paris, Albin Michel, 1988, p. 197.

maternă – adică legătura necurmată cu copilul – este mortală: ea îl înnebunește pe copil.

Dacă mama nu reușește să se dezvețe de copilul ei, ea rămâne în această fuziune și îi refuză copilului dreptul de a-și dezvolta personalitatea. La rândul lui, copilul, însetat de afecțiune și dependent de mamă, se modelează după dorințele și interdicțiile acesteia și se adaptează unor ritmuri care, uneori, îl perturbă sau îl parazitează.

I.Y.: *Câteva exemple ne-ar ajuta să înțelegem ceea ce numiți o „relație incestuoasă cu mama", fiindcă, evident, nu este vorba despre o legătură genitală.*

W.B.: „Adulții vor să îi înțeleagă pe copii și să îi domine, dar ei ar trebui să îi asculte", spunea Dolto.

Când copilul are „toane", el se manifestă astfel pentru că este furios pe propria lui neputință; doar vorbele adultului înțelegător îl liniștesc și nicidecum o învinovățire moralizatoare.

Un alt exemplu: cum iese copilul din triunghiul „mamă-tată-eu"?

Cu cât copilul e mai închis în acest triunghi, cu atât este mai sufocat; de aceea, în cadrul Casei Verzi, cel mic este pregătit în vederea unui sevraj lipsit de brutalitate, a unei deschideri liniștitoare către lume, printr-o socializare precoce.

Aceste două exemple luate din viața cotidiană arată cum copilul se mulează, la nivel imaginar, pe dorința mamei, ajungând să rămână prins în ea ca într-o capcană.

I.Y.: *Prin urmare, doar exprimându-se în mod adecvat, detașat și respectuos, mama îi permite copilului să își capete autonomia și să își dezvolte inteligența. Am putea reveni acum la unele situații mai patologice, ca să le spunem așa, pentru a continua să analizăm împreună problema trangenerațională?*

W.B.: Ei bine, când eram directorul unui spital pentru copii autiști și psihotici, Françoise Dolto a fost prima care mi-a spus că nu putem trata și înțelege autismul sau psihoza fără a lucra asupra a trei generații, fapt ce a și determinat-o să pună bazele transgenerationalului în psihanaliză. Unei mame „incestuoase" i-a fost, la rândul ei, afectată inteligența de copil. Tații însă, atunci când rămân ei înșiși fii-amanți ai mamei lor, ajung într-o astfel de postură pentru că nici ei nu au avut un tată în procesul de transmitere psihogenealogică.

Cele două filiații sunt sechestrate într-un nenumibil, care este o formă a negândibilului[67].

O să mă întorc la mitologia Greciei Antice ca să lămuresc mai bine lucrurile, pentru că, metafora mitului fiind mai puțin spinoasă, toată lumea poate să înțeleagă mai ușor și să tragă învățăminte universal valabile.

Știm ce se întâmpla cu acei descendenți ai zeilor, care, rând pe rând, am putea spune din tată în fiu, își mâncau propriii copii, din pricină că îi separau, începând din momentul nașterii, de zeița-soție! Mamele au fost nevoite astfel să îi răpească de la zeul-tată pentru a-i salva de la moarte: iar copilul devenea atunci ființa Unică a mamei.

Pentru că zeii-tați nu oferiseră alt exemplu, fiii lor procedau și ei la fel atunci când deveneau, la rândul lor, tați. După cum vedem, în acest scenariu primordial divin, fiecare tată putea să își revendice atotputernicia și să repete crima sau să își însușească toate femeile; Freud îl va numi Tatăl primitiv, în sens mitic bineînțeles, în faimoasa sa lucrare *Totem și tabu*[68].

Pentru că zeițele-mame și-au arogat, și ele, toate drepturile de viață sau de moarte asupra propriilor copii, într-o epocă

[67] Terminologie specifică psihogenealogiei. Vezi Patrice Van Eersel, Catherine Maillard, „Mă dor strămoșii", Philobia, 2014, și Anne Ancelin Schützenberger, „Rănile din familie", Philobia, 2014. (n.red.)

[68] Sigmund Freud, *Totem et tabou* (1913), Paris, Payot, coll. „Petite Bibliothèque Payot", 2001. (*Totem și tabu*, Editura Antet, 2010).

foarte străveche a omenirii noastre, fiii-amanți ai acestora, deveniți, la rândul lor, tați, au abuzat de drepturile asupra urmașilor. Se năștea societatea patriarhală, în versiunea ei perversă, după cum a arătat Mircea Eliade. Alte lucrări mai recente au repus desigur în discuție această lectură simplificată... Dar, în fine, subiectul de față fiind acela al pulsiunii ucigașe a genitorilor asupra progeniturii, o să-l citez pe scriitorul George Bataille, care abordează problema compulsiei noastre de a-l sacrifica pe celălalt pentru a putea noi trăi: „Cum se face că pretutindeni, fără a exista vreun consens în această privință, oamenii au manifestat aceeași conduită enigmatică, au simțit cu toții nevoia ori s-au simțit obligați să ucidă ființe într-o manieră ritualică? Înainte de a primi vreun răspuns, omul obișnuit nici nu mă mai poate asculta. El e nevoit să îndure – ca și mine – povara unei asemenea enigme. El trebuie să accepte – odată cu mine – că moartea, teroarea tragică și extazul sacru fac parte din destinul său; și că, neștiind ce să răspundă, toți oamenii au continuat să rămână ignoranți în privința a ceea ce sunt ei[69]."

I.Y.: *O dramă pentru omenirea noastră...*

W.B.: Într-atât încât, iată, până și religia creștină, câteva secole mai târziu, avea să fie marcată de aceste lucruri, pentru că regăsim în ea afirmația dogmatică aberantă pentru inteligența copiilor noștri, potrivit căreia Maria, Maica Domnului, îl concepe pe fiul ei Iisus fără tată, rămânând însărcinată prin puterea Sfântului Duh! Înțelegem mesajul alegoric al mitului cristic, la fel și mesajul simbolic pe care Biserica vrea să îl transmită pe această cale, dar eu personal resping dogma respectivă. Știm, de asemenea, ce se va întâmpla atunci: fiii și fiicele își vor putea ucide tatăl și mama.

[69] Georges Bataille, *Oeuvres complètes, VII*, Paris, Gallimard, 1973.

Pulsiunea incestuoasă a mamelor se transformă întotdeauna în pulsiune infanticidă sau în pulsiune matricidă și patricidă la copii!

Celebrul mit al lui Ajase[70], în Japonia, confirmă acest lucru: fiul-amant va încerca să își omoare mama incestuoasă.

I.Y.: *Ați putea să ne vorbiți puțin despre mitul lui Ajase?*

W.B.: Desigur, cu atât mai mult cu cât acest mit japonez este corespondentul mitului grecesc al lui Oedip. Spre deosebire de cel din urmă, în care fiul vrea să își ucidă tatăl, mitul japonez se referă la fiul care va încerca să își ucidă mama!

Ei bine, iată: cu prilejul unei întâlniri cu Sigmund Freud, în 1932, Heisaku Kosawa i-a prezentat acestuia un articol despre complexul lui Ajase, intitulat „Două tipuri de sentimente de culpabilitate".

Complexul lui Ajase este o teorie originală enunțată de Kosawa și dezvoltată ulterior de Keigo Okonogi. În vreme ce Freud și-a întemeiat complexul lui Oedip pe o tragedie greacă, Kosawa și-a dezvoltat teoria utilizând complexul lui Ajase, descoperit în textele budiste. Povestea lui Ajaze este axată pe conceptul budist al reîncarnării. Bine cunoscută în lumea budistă, această poveste apare în numeroase variante în textele sacre ale Indiei antice. Pentru a-și elabora teoria, Kosawa s-a inspirat din versiunea poveștii lui Ajase expusă în *Kanmuryo-jukyo*, un text sacru budist centrat pe mântuirea mamei.

Ajase era fiul unui rege indian. Mama lui, temându-se că pierderea tinereții și a frumuseții îi va pune în pericol statutul de regină, a vrut să dea naștere unui copil. Un profet i-a spus că un pustnic care trăia în pădure se va reîncarna în fiu al regelui. Regina, dorind să aibă copilul cât mai repede posibil, l-a ucis pe pustnic, iar acesta a intrat în burta ei. Exact înainte

[70] Cuvânt japonez care se proununță Ajaze.

de a muri, pustnicul i-a spus reginei că va renaște ca fiu al ei și că își va blestema tatăl.

Regina, îngrozită de fapta comisă, a încercat să avorteze și să omoare copilul, dar nu a izbutit și Ajase a supraviețuit.

Când a crescut și a aflat secretul nașterii sale, Ajase s-a înfuriat pe regină și a încercat să o omoare, dar intervenția unui ministru l-a determinat până la urmă să renunțe.

Ca urmare a acestui eveniment, Ajase, cuprins de un profund sentiment de culpabilitate, a fost atins de o boală de piele îngrozitoare care îl făcea să emane un miros atât de oribil încât nimeni nu îndrăznea să se apropie de el. Numai mama lui i-a rămas alături și l-a îngrijit cu dragoste. În ciuda îngrijirilor ei pline de devotament, Ajase nu s-a vindecat.

Atunci, mama s-a dus să-l vadă pe Buddha, căruia i-a povestit despre aceste suferințe. Învățăturile lui Buddha au vindecat conflictele interioare ale mamei și aceasta s-a întors să-l îngrijească pe Ajase.

Prințul s-a vindecat și a devenit un suveran respectat.

Iată versiunea poveștii lui Ajase pe care Kosawa a scris-o în anii 1950, bazându-se pe textul sacru *Kanmuryojukyo*.

Temele complexului lui Ajaze sunt următoarele:

– Conflictul unei mame, între dorința de a avea un copil și dorința de infanticid.

– Ranchiuna prenatală și dorința matricidă a copilului, la Ajase. Potrivit parabolei reîncarnării, Ajase este reîncarnarea unui pustnic omorât de mama sa. Altfel spus, Ajase își detestă mama pentru că ea l-a omorât înainte ca el să se nască. Ranchiuna prenatală semnifică ura pentru originile nașterii. Ranchiuna prenatală l-a determinat pe Ajase să încerce să își ucidă mama atunci când a aflat despre originile nașterii sale.

– Două tipuri de sentimente de culpabilitate. Ajase a fost copleșit de sentimente de culpabilitate foarte puternice după ce a încercat să își ucidă mama, fiind apoi afectat de o boală

îngrozitoare, caracterizată prin abcese ce emanau miasme dezgustătoare.

Kowasa a numit acest sentiment de culpabilitate „sentiment punitiv de culpabilitate". Numai iertarea mamei și îngrijirile oferite de aceasta i-au putut reda lui Ajase sănătatea. Kosawa a denumit acest sentiment de culpabilitate de care era stăpânit Ajase „sentiment de culpabilitate iertat".

I.Y.: *Acest mit japonez ne învață, așadar, că întotdeauna putem găsi îndurare la mamă, care este oricând gata să își ierte copiii.*

W.B.: Desigur, dar să nu uităm totuși că mitul acesta evidențiază în primul rând pulsiunea infanticidă a mamei; de unde și pulsiunea matricidă a fiului.

I.Y.: *Este un mit plin de învățăminte: mamele nu rămân datoare când e vorba de pulsiuni criminale în privința copiilor! Dar să revenim la mamele noastre de-acum, la situațiile în care ele abuzează de propria putere.*

W.B.: „În fond, de ce ar trebui să își iubească mamele copiii?" se întreabă François Vigouroux în remarcabila lui carte *L'Empire des mères*[71]. Îl citez aici, lăsându-i deplina responsabilitate pentru impertinența de a da o altă interpretare mitului cristic: „În fond, de ce ar trebui să își iubească mamele copiii? Adică de ce i-ar iubi altfel decât o fac mamiferele, despre care știm cât de mult se ocupă de puii lor..., dar nu și dacă îi iubesc!" La oameni, dragostea maternă este un sentiment nobil, care se naște odată cu cultura. Amintesc aici că nu există familie naturală și cu atât mai puțin instinct matern sau patern: nu există decât familie culturală! Din această cauză, dragostea maternă sau paternă se schimbă în funcție de moravuri și de societate. De altfel, iubirea maternă este atât de puțin naturală încât, pentru a-i oferi consistență, omenirea și-a inventat

[71] *Imperiul mamelor* (n.t.)

zeițe-mame și, mai târziu, mitul civilizator al Fecioarei Maria – care ar întrupa dragostea nemărginită.

„Și, într-adevăr, în vreme ce însuși Hristos a fost umanizat și coborât de pe cruce, personajul întruchipat de mama lui, de Maria, rămâne suspendat în albastrul cerului. Este imposibil să pui la îndoială dragostea pentru fiul său Iisus... Și totuși, dacă nu îl iubea chiar atât de mult?

Dacă ea era cea care îl sacrificase tatălui lui și îl supusese supliciului – cum vedem că se întâmplă în atâtea istorii patologice familiale[72]?"

Evident, interpretarea aceasta aparține unui profan, nu unui teolog!

Departe de noi, de altfel, ideea de profanare: mitul cristic rămâne pentru mine un progres considerabil pentru cultura omenirii.

În sfârșit, un Fiu care ne va spune, de exemplu: „Cine a văzut Fiul a văzut Tatăl[73]", întemeind astfel o veritabilă civilizație înscrisă în Tată.

I.Y.: *Știam că sunteți agnostic și descopăr acum că sunteți mai degrabă un agnostic mistic!*

În orice caz, ceea ce spuneți aici despre mamele patologice îmi dă fiori. Pentru că, atâta vreme cât este vorba despre miturile fondatoare din culturile noastre, înțeleg cu ușurință învățămintele transmise de ele, dar nu reușesc să îmi imaginez, în realitatea istorică a relațiilor cu copiii noștri, cum ar putea o mamă să fie incestuoasă, și cu atât mai puțin infanticidă.

Ați avut ocazia să tratați o astfel de patologie gravă în practica de analist?

W.B.: Da, bineînțeles; din păcate!

---

[72] François Vigouroux, *L'Empire des mères*, Paris, PUF, 1998, p. 29.

[73] Posibilă referire la versetul biblic: *„Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine, ați fi cunoscut și pe Tatăl Meu. Și de-acum încolo, Îl veți cunoaște; și L-ați și văzut."*, Evanghelia după Ioan, cap. 14. (n.t.)

I.Y.: *Ne-ați putea oferi o ilustrare clinică a unui asemenea caz?*

W.B.: Desigur. O să aleg, în acest sens, o situație clinică dintre cele mai dramatice, pentru că, în cazul respectiv, copilul a murit. O să ilustrez astfel cum se regăsește în realitatea unei istorii familiale actuale mitul grec antic al zeiței Geea, referitor la acele mame arhaice care își concep copilul fără un tată și dau naștere unor fii-amanți...

Capitolul XIII

Chemarea pustiului afectiv

Este vorba despre o mamă pe care a trimis-o la mine un prieten psihiatru, pentru ca fiul ei, care suferea de o psihoză infantilă gravă, să poată beneficia de un tratament adecvat. Era prima oară când îi primeam în cabinetul meu pe cei doi părinți și pe Philippe, copilul lor.

Mama îmi povestește cum fiul ei „s-a născut așa" și a fost înștiințată că „este autist sau psihotic", dar că nu se știe prea clar. Copilul are acum șase ani și a fost consultat, foarte de timpuriu, de mai mulți psihiatri, urmând inclusiv o psihoterapie, începută la vârsta de trei ani, cu o doctoriță incompetentă. De altfel, Philippe nu mai vrea să meargă la ea și urlă de fiecare dată când e dus acolo. Și, cum copilul nu se poate exprima verbal, doctorița a spus că nu îl mai poate primi la ședințele de psihoterapie.

„E un copil nebun!", cum vedeți, subliniază mama.

În timpul discursului interminabil al mamei, copilul explorează, febril și neliniștit, interiorul cabinetului. Tatăl tace și îl supraveghează cu coada ochiului, vădit surprins că eu nu îi fac nicio observație fiului în momentul în care începe să mute obiectele din loc, adică răvășește totul! Când o aude însă pe mama rostind cuvântul „nebun", Philippe scoate un scurt țipăt animalic și se duce spre ea. Îngenunchează, o apucă de un deget, și-l vâră în gură și începe să-l sugă. Atunci, o aud pe mamă șoptindu-i la ureche: „Oh, nu, Philippe, nu aici..."

„Nu aici și nici la dumneavoastră acasă; și nici în dormitorul dumneavoastră, doamnă!"

În mod evident, copilul, care nu se exprima prin cuvinte, știa foarte bine să vorbească prin intermediul corpului; iar eu pricepeam ceea ce lăsase el să se înțeleagă de la bun început: mama îi făcea felații ca să-l calmeze... de unde și răspunsul meu prompt! Philippe se întoarce în colțul lui și se așază îmbufnat pe covor, dar aparent satisfăcut de răspunsul meu...

În orice caz, tatăl ia cuvântul și îi vine în ajutor soției: „Știți, de când s-a născut, Philippe doarme mereu în patul nostru, altminteri nu mai putem dormi nici noi!"

Copilul se ridică brusc și se repede asupra tatălui.

„Ah, nu! spune tatăl. Philippe o să fie astăzi cuminte cu tăticul și cu mămica lui!

—Domnul meu, eu aud ceea ce cu siguranță aude și copilul: îi vorbiți la persoana a treia, ca și cum l-ați ține la distanță. Vă este cumva frică de el?

—Da, pentru că este autist, deci nebun...

—Nu știu dacă este „nebun" cum spuneți dumneavoastră, dar mie mi se pare deosebit de calm, de inteligent și foarte ager la minte. În orice caz, cred că e un copil trist în primul rând, iar tristețea i se citește în privirea rătăcită. Tu ce părere ai, Philippe?

Copilul vine spre mine și mi se suie pe genunchi, cu un gest amical... Și atunci îi spun: „M-aș bucura să fim prieteni, Philippe, dar mai întâi trebuie să-mi destăinui secretul tău, secretul acela din mintea sau din sufletul tău, prea greu de purtat pentru tine; poți să mi-l spui fără grijă pentru că eu sunt «păzitorul secretelor», asta este meseria mea." Mirat, Philippe își întoarce fața spre mine și îmi zâmbește.

„Vezi, acolo, pe masa mea, sunt niște creioane colorate, câteva foi de hârtie și plastilină, ca să poți începe să îmi povestești cine ești tu. Și cât vei face asta, eu o să mai vorbesc un

pic cu părinții tăi. Pentru că părinților le-ar plăcea mult ca tu să înveți să vorbești și să comunici la fel ca toți ceilalți copii."

Philippe coboară de pe genunchii mei, se așază din nou pe jos și își ia „jucăria".

„Știți, nu o să vorbească niciodată, așa a zis psihiatrul, pentru că are o boală genetică prea gravă. Dar la examenele neurologice nu s-a descoperit nimic. Nimeni nu îl poate înțelege pe copilul ăsta.

—În ceea ce mă privește, doamnă, înainte de a-l prelua pe fiul dumneavoastră în psihoterapie, aș vrea să aud povestea nașterii lui, dar mai ales istoria familială a părinților, a dumneavoastră și a soțului.

—Ah, nu! Iar o luăm de la capăt! Ne-am săturat să tot povestim despre noi. Sunteți toți la fel. Copilul nostru e bolnav și de fiecare dată când îl aducem să îl tratați în cabinetele voastre, ajungem să fim considerați bolnavi noi, părinții lui. Încetați să ne mai învinovățiți de fiecare dată...

—Doamnă, aici este vorba despre responsabilitatea educativă parentală și nu de culpabilitate. Fiul dumneavoastră vă suge degetul pentru a-mi da ceva de înțeles, iar dumneavoastră îi șoptiți la ureche, cu o oarecare complicitate chiar: «Nu, Philippe, nu aici!» Apoi, Philippe își agresează tatăl, iar dumneavoastră, domnule, vorbiți cu el la persoana a treia, adică ținându-l la distanță! Deci dați-mi voie să fiu foarte clar: nu voi începe cu fiul dumneavoastră un travaliu psihoterapeutic, de care cu siguranță are nevoie urgent, dacă nu îmi povestiți amândoi în liniște ceea ce v-am cerut. Poate că vă este greu să vorbiți de față cu fiul sau cu soțul și de aceea reacționați cu atâta furie. Dacă așa stau lucrurile, pot face câteva ședințe cu fiecare în parte, ca să îmi puteți vorbi despre Philippe mai pe îndelete. Ce părere aveți?

—Da, îmi răspund atunci ambii părinți. E mai bine așa!"

Așadar, au venit o dată pe lună, alternativ. Fiecare a vorbit cu încredere, dar a manifestat o imensă împotrivire când

a trebuit să facă legături între patologia copilului și propria istorie familială. Dar, mai ales, spuneau ei „nu s-a schimbat nimic în ceea ce îl privește pe Philippe. Pentru că, deși acum doarme singur în camera lui, trebuie să-l punem pe oliță și pe masa din bucătărie ca să putem avea liniște cât mâncăm. Altminteri, nu stă locului o clipă. Și, cum nu vrea deloc să fie pus într-un scaun înalt pentru bebeluși, cu olița sub el, nu avem de ales! Pentru că, vedeți dumneavoastră, Philippe face pipi și caca peste tot, oricând are el chef!

—Dar noaptea?

—O, noaptea vine în dormitorul nostru, când fac dragoste cu soțul meu, și se așază liniștit pe oliță, sugându-și degetul și balansându-se!"

Era evident că se anunța mult de lucru aici ... și am mai stabilit niște întrevederi înainte de a conveni, în sfârșit, asupra psihoterapiei.

Am hotărât deci, de comun acord de data asta, că putem demara travaliul psihoterapeutic. Am stabilit data, dar, în ajunul primei ședințe de terapie cu Philippe, părinții s-au mutat brusc în sudul Franței; deci psihoterapia nu putea să înceapă.

Aveam să aflu, doi ani mai târziu, prin intermediul prietenului meu psihiatru, că mama își omorâse fiul, pe Philippe; băiatul se dezbrăcase în pielea goală în cursul unei plimbări prin portul Toulon, declanșând reacția mamei, care îl aruncase în mare de la înălțimea unui pod. Copilul a murit.

Mama s-a dus apoi la poliție și și-a mărturisit crima. În urma procedurii judiciare instituite, femeia a fost achitată pentru „circumstanțe atenuante".

Povestea aceasta a făcut mare vâlvă la vremea respectivă, fiind pentru prima oară când o mamă care își omorâse copilul era achitată, invocându-se „circumstanțe imposibil de suportat omenește".

Mai avem încă multe progrese de făcut până vom realiza gravitatea unor situații clinice care implică incestul maternal...

Cred că acum puteți înțelege mai bine de ce Françoise Dolto spunea: „Nu cunosc alt incest decât acela legat de mamă în psihanaliza copiilor și e un incest care poate să îi înnebunească pe cei implicați".

I.Y.: *Este incredibilă povestea aceasta legată de atitudinile uneori incestuoase ale unor mame cu probleme patologice. Din fericire, nu se întâmplă prea des. Mă gândesc acum, prin asociere, la un alt sindrom matern, în sfârșit recunoscut în Franța, numit „sindromul Münchausen prin transfer". Mamele acelea care își omoară copilul acasă, încetul cu încetul, administrându-i zilnic doza insidioasă a produsului nociv care îl va îmbolnăvi. Ele își vor duce apoi copilul la spital ca să primească îngrijiri medicale, drept pentru care nu vor putea fi suspectate de rele tratamente; dar noaptea, în spital, mamele acestea continuă să-i inoculeze micuțului aflat sub perfuzii, la discreția lor, substanța otrăvitoare! Pentru că, evident, ele cer să doarmă alături de copilul lor, ca niște „mame devotate" ce sunt! În Franța, se înregistrează astăzi cel puțin unul sau două cazuri pe an de sindrom Münchausen prin transfer. În Statele Unite ale Americii, fiecare spital dispune acum de un echipament video special, în timp ce legea din Franța nu autorizează, cred, introducerea camerelor video în spitale. Există totuși servicii speciale adaptate tratamentului acestor cazuri, atunci când apare suspiciunea de sindrom Münchausen prin transfer. Vă dați seama ce oroare! Da, aveți dreptate, nu există instinct matern...*

W.B.: Știți de ce se numește „sindrom Münchausen prin tranfer"? Pentru că specialiștii s-au gândit pur și simplu, studiind istoria unor astfel de paciente, că acestea reconstruiesc o formă de dragoste maternă delirantă, dat fiind faptul că ele însele au suferit acest gen de manifestare a violenței materne, în propria copilărie! De unde și termenul de transfer. Aceste paciente reproduc, față de generația următoare, ceea ce mama lor le-a făcut să trăiască, ceva ce nu a fost tratat niciodată și

nici măcar pedepsit prin lege, pentru că posibilitatea unor asemenea scenarii era încă ignorată. Uneori, mama lor a fost total scoasă din culpă. Pacientele se angajează atunci într-o „repetare a crimei", retrăind propria poveste prin copiii lor, prin transfer, ca și cum ar vrea să li se recunoască, în sfârșit, experiența trăită: un mecanism absolut inconștient, bineînțeles. Tocmai de aceea, nicio situație patologică nu trebuie să fie pe deplin contestată: există mai multe drame de repetare decât născociri omenești în această privință și niciodată nu se va descoperi „gena criminală", așa cum vor unii să creadă. Există doar drame, de fiecare dată, drame care țin de filiație; de unde și zicala născută din înțelepciunea populară: „Ce se naște din pisică șoareci mănâncă."

Cred că e bine să ne amintim de tâlcul acestor vorbe când studiem toate aceste forme de patologii.

În orice caz, niciodată nu se cade să aruncăm piatra și să judecăm aceste lucruri, odată ce nu știm nimic despre cauzele profund inconștiente ale patologiilor criminale...

I.Y.: *Trebuie să aveți o încredere foarte mare în om ca să puteți formula lucrurile așa cum o faceți!*

Explicați-ne însă ce anume presupune incestul matern, în cazul relațiilor mame-fiice?

W.B.: „Transmiterea puterii materne către generația următoare se va face într-un mod patologic", ne lămurește cu multă subtilitate Catherine Bergeret-Amselek, în cartea ei intitulată *Le Mystere des mères*[74]. „Înscrisul din filiația mamelor este, după părerea mea, vital pentru propria identitate de mamă; este un înscris subiectiv imaginar și simbolic. Prin urmare, dacă acesta nu a avut loc, lipsa lui o va aliena în mod sigur pe fiică, determinând-o, atunci când aceasta va deveni

[74] *Misterul mamelor* (n.t.)

femeie, să se închidă într-o identificare conflictuală vizavi de mama sa; fiica va fi sfâșiată între sentimentele de dragoste și de ură față de ea, considerând-o când o mamă persecutoare, devoratoare, dușmănoasă, când o mamă adorată, admirată, venerată. Două componente dăunătoare ale unei mame acaparatoare, care creează o fiică-mamă captivă în incapacitatea de a-și asuma identitatea feminină alături de un bărbat și de a-i lăsa acestuia locul lui de tată[75]." Și Amselek adaugă: „Noua mamă va fi atunci «inoculată» la rândul ei cu incapacitatea de a deveni mamă și nu va face decât să repete propria problematică maternă în maniera ei mortală de a fi mamă pentru propriul copil; copil care este, pe rând, adorat, venerat, persecutor și persecutat, acaparator și acaparat. Această manieră de a fi mamă nu va fi altceva decât simptomul unei «reprinderi», într-o mamă arhaică, a unei prinderi în pânza mamei-păianjen devoratoare."

Sau, o altă afirmație a Catherinei Bergeret-Amselek, cu care sunt întru totul de acord: „În general, modul de a fi reprezintă transpunerea negocierii universale a identificării conflictuale cu propria mamă (universală, pentru că fiecare femeie trebuie să treacă printr-o astfel de confruntare și să își negocieze propria postură în raport cu mama). Istoria civilizațiilor face distincție între societățile patriarhale și societățile matriarhale; este o «emergență»[76] a arhaicului vremurilor."

I.Y.: *Dar cum este posibil să se producă un asemenea fenomen, odată ce incestul matern nu poate fi inclus în genitalitate; nu există aici un aspect legat de sexualitate?*

---

[75] Catherine Bergeret-Amselek, *Le Mystère des mères*, Paris, Desclée de Brouwer, 1997, pp. 55-56.

[76] În limba franceză, în original: „é-mère-gence"; joc de cuvinte, în care termenul „emergență" este despărțit în silabe pentru a evidenția cuvântul „mamă" („mère") inclus în el (n.t.)

W.B.: Greșit! Pentru că există deja genitalitate în homosexualitatea mamelor și a fiicelor! Dar, mai cu seamă, aici este implicat în mod direct procesul de identificare proiectivă: „Așa mamă, așa fiică", cum se zice...

Nu uitați că multe mame încă mai dorm noapte de noapte cu fiicele lor în pat; copii „buiote pentru mămică"... cum îi numea Dolto. Și, uneori, acești copii, băieți sau fete, au deja șaisprezece ani!

În fine, este o formă de incest cu atât mai redutabilă cu cât totul se petrece la nivelul reproducerii „identice" și al unui ordin incestuos inconștient: „iubește-mă cum mă iubesc pe mine însămi!". Ca și cum fiica ar rămâne captivă într-o somație de nediferențiere... în loc să fie încurajată de mamă să își traseze propriul drum.

Este imposibil, așadar, tot la nivelul inconștientului, ca fiica să își atace mama, adică propriile sale celule: legătura de loialitate este înscrisă la nivel inconștient.

I.Y.: *Vă rog, ilustrați-ne și de această dată un caz clinic, pentru că deja mă cuprinde amețeala...*

W.B.: Știu. O să numesc cazul: „Nu te atinge de mama mea!"

Capitolul XIV

Nu te atinge de mama mea!

Ei bine, da! Ar fi momentul ca, dimpotrivă, să ne atingem de ea și să avem curajul să numim nenumibilul, pentru a putea gândi negândibilul.

Mă voi referi aici la o situație clinică asupra căreia aș fi putut lucra împreună cu persoana în cauză, care a venit la mine cu foarte puțin timp înainte de a muri.

Este vorba despre o tânără pe care o vom numi Marie, o femeie extrem de inteligentă și de sensibilă, despărțită în fapt de tatăl copilului, încă de la nașterea acestuia. Marie era veșnic în căutarea identității. De ce?

Legătura ei cu mama sa era marcată de interdicția de a gândi, fiind total devitalizată și devitalizantă. Pur și simplu, pentru că nici mama ei nu își putuse accepta vreodată sarcina gemelară. În mod inconștient, mama alesese băiatul, și nu fata, spunea tânăra. În plus, ca și cum ar fi vrut să își exprime această opțiune prin intermediul corpului – și știm ce spunea Alice Miller în privința lui: „corpul nu minte niciodată[77]" – mama Mariei manifesta o surzenie psihică încă de la nașterea gemenilor ei!

Ea nu îi auzea noaptea plângând și tatăl era cel care se trezea, de trei ori pe noapte, pentru a-i duce la sânul mamei.

De altfel, foarte curând, părinții au divorțat.

[77] Alice Miller, *Notre corps ne ment jamais*, Paris, Flammarion, 2004.

Acasă, viața devenise insuportabilă pentru tată, soția lui ocupând în mod voit întregul spațiu și acaparând întru totul educația copiilor; pentru rolul patern nu mai era loc.

După divorț, mama „a luat-o ostatică" pe fiica ei Marie, făcând din ea mica sa confidentă; din nou, postura nu era deloc potrivită pentru Marie.

Dar mama ei, care nu înțelegea nimic din psihologia copilului, nu își dădea nicidecum seama că, procedând astfel, încerca de fapt să se întremeze după amărăciunea provocată de statutul său de femeie părăsită, fără a-și asuma însă partea ei de răspundere în eșecul cuplului. Ea nu va putea înțelege mai târziu la ce anume și-a supus propria fiică, pe care o socotea drept o confidentă ostatică. Așadar, Marie a crescut ca un copil care nu avea dreptul la existență decât prin dorințele mamei sale și mulându-se deci după acestea! În mod inconștient desigur, Marie adresa astfel o rugă mamei sale, sub forma unui cereri: „Recunoaște-mă!", pentru că nu fusese ea aleasa mamei, la naștere. Pe scurt, de-a lungul întregii sale vieți, Marie își va formula doleanța sub forma următoare: „Nu am loc – nu am un loc al meu în această lume", simțind că nu are un loc bine diferențiat în raport cu mama sa, care investise în mod excesiv în fratele ei.

Iar Marie nu va avea liniște și își va chestiona neîncetat mama, cu privire la locul acela al său, dar fără a fi vreodată auzită de mama ei... surdă!

Și, totuși, corpul Mariei vorbea deslușit și cu multă stăruință: numeroase întreruperi voite de sarcină pentru a face cunoscut atacul asupra uterului, simbolul locului originar la care nu avusese acces în calitate de fiică așteptată.

La patruzeci de ani, Marie avea să se sinucidă. *Game over...*

Dacă relatez această poveste, o fac pentru a arăta că, uneori, fiicele devenite mame pot avea o sclipire de luciditate, diferențiindu-se de mama lor mortală și preferând să moară

decât să riște să ucidă ele. Marie spunea adesea: „Mi-e frică să îmi ating copilul; mi-e frică să rămân singură cu el în weekend; mi-e frică să nu-l trag cu mine în moarte." Vedeți dumneavoastră, o sinucidere poate avea uneori și o valoare spirituală: când subiectul conștientizează dimensiunea delirantă pentru ceilalți a indispoziției sale existențiale, el poate alege o postură sacrificială pentru a-l proteja pe cel drag.

Din păcate, Marie a satisfăcut și inconștientul originar al mamei sale.

Pierre Solié ne spusese deja acest lucru într-o manieră remarcabilă: sacrificiul poate fi uneori întemeietor de civilizație și de individuație.

Suicidul, ca postură sacrificială, poate fi și el una dintre formele posibile ale acestuia, chiar dacă se înfățișează ca simbol al deznădejdii.

„Tată, tată, de ce m-ai părăsit?" striga Iisus pe cruce!

Să nu uităm însă că postura sacrificială este întotdeauna o țintă greșită, indiferent de motivul care stă la baza ei.

În ceea ce mă privește, voi aminti această formulă paradoxală, asemenea unui haikai japonez: „Nu te crede buricul pământului, dar nu crede nici că n-ai fi."

Să trăim pur și simplu acest paradox!

De când a apărut *Cartea neagră a psihanalizei*[78], publicul larg s-a simțit tulburat de afirmațiile unui colectiv de autori care nu pare să fi înțeles mare lucru din psihanaliză.

Un excelent răspuns public a fost formulat de o autoritate în istoria psihanalizei, doamna Élisabeth Roudinesco, sub titlul: *De ce atâta ură?*[79]

Am ales să ofer aici mărturiile a două sau trei dintre fostele mele paciente, supuse psihanalizei, care au acceptat să vorbească despre travaliul analitic pe care l-am efectuat împreună asupra transgenerationalului.

[78] Catherine Meyer (coord.), *Le Livre Noir de la psychanalyse, Vivre, penser et aller mieux sans Freud*, Paris, Les Arènes, 2005. (*Cartea neagră a psihanalizei*, Editura Sedcom Libris, 2009).

[79] Élisabeth Roudinesco, *Pourquoi tant de haine? Anatomie du „Livre noir de la psychanalyse"*, Paris, Navarin, 2005.

Capitolul XV

Problema abandonului de către tați

Corinne Bondu, realizatoare de filme documentare, a ținut să apară aici sub numele ei adevărat, pe care ea îl consideră legat de adevăratul său pământ natal, de origine algeriană.

Willy Barral: *Ne cunoaștem de multă vreme deja.*

Am venit la dumneavoastră pentru a vă asculta confesiunea, adresată tuturor de data aceasta, referitoare la propria istorie transgenerațională.

O istorie mai neobișnuită, care are drept subiect abandonul de către tați de-a lungul a trei generații.

Ca orice istorie, și aceasta este unică, originală și cu atât mai interesantă cu cât ați înfăptuit un travaliu considerabil asupra acestei istorii în cadrul propriei constelații familiale. Aș dori să ne ajutați să înțelegem mai bine această problemă a transmiterilor generaționale.

Aveți o fetiță. Ați fost căsătorită, acum sunteți divorțată, dar fostul soț locuiește la doi pași de dumneavoastră, pentru ca fetița să poată rămâne astfel în legătură cu ambii părinți. Altfel spus, această alegere pe care ați făcut-o denotă grija de a-i oferi fiicei, Olivia, siguranța de bază, astfel încât ea să nu resimtă acest divorț drept un abandon, tema abandonului fiind evident prezentă chiar în miezul acestei istorii. Iată care este subiectul întâlnirii noastre de astăzi.

Mi-ați spus că, în urma unei consultații, paramedicale s-ar putea spune, odată ce kinesiologia nu este încă recunoscută, cred, de medicina oficială, deci în urma unui demers kinesiologic care v-a dezvăluit o pistă, v-ați lansat într-o aventură destul de neobișnuită, pe care o puteți povesti.

Unde ați ajuns cu această cercetare efectuată după travaliul analitic pe care l-am realizat împreună, cu ceva timp în urmă.

Corinne Bondu: Vă mărturisesc că mă bucură faptul de a putea citi acum, ca pe o hartă, energiile pe care le-am moștenit dinspre latura paternă și latura maternă; cu alte cuvinte, că toate alegerile făcute până acum în viață, între ghilimele, capătă un sens. Recuperez, grație kinesiologiei, o mare energie creatoare, dar nu neg nici importanța muncii efectuate cu dumneavoastră în trecut, chiar dacă multe dintre acțiunile mele erau guvernate atunci de impulsul unor energii reactive, moștenite de la strămoșii mei. În orice caz, am contribuit în acest proces cu propria mea creativitate. Și așa am ajuns la ceea ce am devenit astăzi, un amestec unic.

Cu toate acestea, am avut destule îndoieli și îndeajuns de multe sentimente de nesiguranță în anumite momente ale vieții, încât să simt nevoia de a înfăptui acest travaliu pentru a înțelege de ce nu reușeam să am o relație stabilă, de ce nu mă puteam proiecta într-un viitor îndepărtat și de ce nu mă simțeam bine ancorată în cele două filiații ale mele, cea paternă și cea maternă.

Ca să încep cu filiația paternă: ea a rămas oarecum confuză o lungă perioadă de timp, pentru că tatăl meu, algerian de origine europeană, a suferit foarte mult din pricina războiului din Algeria și nu a vorbit absolut niciodată despre viața lui de acolo. Tata a fost întotdeauna un soi de fantomă vie. Chiar dacă era prezent acasă pe parcursul primilor zece ani ai vieții mele, el nu mi s-a adresat niciodată în mod direct. Suferea din cauza acestei rupturi de propriile rădăcini, dar purta în el și suferința strămoșilor, după cum aveam să descopăr cu prilejul studiilor pe care le-am efectuat asupra arborelui meu genealogic. Tata nu era însă conștient de acest lucru. O să vă relatez o etapă a travaliului meu, relativ recent, pentru că s-a petrecut anul trecut, în aprilie. Am avut atunci ocazia să efectuez o ședință de kinesiologie pentru a-mi interoga „memoria celulară". Desigur, nu știam ce aveam să descopăr!

M-am dus la acea doamnă kinesiolog pentru că intrasem într-o relație afectivă cu un bărbat cu care aveam multe afinități în numeroase privințe, dar care, dintr-odată, a început să manifeste gânduri morbide și suicidare, pe care el însuși nu le înțelegea. În vreme ce mă confruntam cu acest dezastru în viața mea privată, un altul începea să se profileze în viața profesională, cu toate că făcusem tot ce îmi stătea în putință, cel puțin din punct de vedere conștient, ca lucrurile să meargă cum trebuie; și, totuși, m-am trezit prinsă într-o situație periculoasă. Și mi-am spus că trebuie să existe un soi de energii potrivnice care îmi guvernează viața. Chiar am avut sentimentul foarte clar și foarte profund că există un program energetic care acționa în acest sens și care făcea ca eu să mă confrunt cu astfel de situații, deși, la nivel conștient, aveam impresia că fac totul pentru ca lucrurile să nu se petreacă astfel.

W.B.: *Când vorbiți despre un program energetic, vă referiți totodată la ceva care vă determina să construiți situații repetitive, de genul acelora pe care Freud le numea „scenarii de compulsie repetitivă?" Sau vreți să extindeți acest domeniu într-o altă direcție?*

C.B.: Mărturisesc că terminologia lui Freud nu prea îmi mai este familiară astăzi! L-am citit cu douăzeci și cinci de ani în urmă și de atunci nu l-am mai recitit. Acum, pentru mine, are mai mult sens să vorbesc despre ceea ce este engramat într-o celulă, în „memoria celulară a corpului meu". Despre acel ceva care determină existența unor energii negative ce acționează într-o manieră foarte electrică, aș putea spune; în orice caz, cam asta resimt în prezent.

W.B.: *Poate ar fi bine să le indicăm cititorilor două lucrări pentru a înțelege pista pe care ne-o propuneți și să se lămurească mai bine în privința acestor lucruri. Mai întâi, „Le Mental des cellules", o carte remarcabilă a cercetătorului Satprem*[80]*, care ne transmite*

[80] Satprem, *Le Mental des cellules*, Paris, Robert Laffont, 1981. (*Mintea celulelor*, Editura Herald, 2002).

descoperirile lui Sri Aurobindo, om de știință și poet, pe care colaboratoarea lui, numită Mamă, l-a susținut mereu în acțiunile sale desfășurate la Pondichery. Satprem, la a doua generație, ne transmite lucrările lui Sri Aurobindo, care vorbea despre „memoria celulară" în termeni programatici: programare, deprogramare și reprogramare.

Sri Aurobindo considera că există trei faze de inițiere pentru obținerea unei inversări energetice. Ulterior, lucrările științifice ale lui Karl Pribram și ale lui David Bohm, ambii laureați ai premiului Nobel, au dovedit că există, într-adevăr, o „memorie celulară". Doctorul Michel Larroche s-a inspirat din plin din aceste lucrări în cercetările sale asupra tulburărilor respiratorii și, în mod particular, asupra celor astmatice. Cartea lui este intitulată „Mes cellules se souviennent"[81] (Celulele mele își amintesc). *Ofer aceste referințe de bază pentru ca toți cititorii să poată urmări mai ușor și să exploreze singuri ceea ce vor dori să înțeleagă după ce ascultă povestea încercărilor prin care ați trecut.*

C.B.: Pentru mine, este foarte clar: deși travaliul psihoterapeutic și cel psihanalitic sunt absolut pasionante, ele au totuși niște limite. Chiar dumneavoastră m-ați încurajat, la vremea respectivă, să lucrez asupra propriului corp, prin intermediul artelor marțiale sau al tehnicilor yoga de respirație, pentru ca realmente să conștientizez ceea ce simt, să-mi observ limitele propriilor simțuri și să înțeleg unde se situează suferințele mele pentru a le transforma și depăși. Mai rămânea să fac o legătură între ceea ce resimțeam, adică ceea ce știam în mod conștient în această privință, și ceea ce exista la nivelul subconștientului; am încercat să aflu aceste lucruri cu ajutorul kinesiologiei. Cunoșteam și, datorită dumneavoastră, efectuasem deja cu un an și jumătate în urmă acea analiză a arborelui genealogic. Am întrerupt-o însă fiindcă mi-am dat seama că nu voi avansa în această direcție dacă nu îmi voi face timp pentru o călătorie în Algeria, pentru a verifica la fața locului

[81] Michel Larroche, *Mes cellules se souviennent*, Paris, Guy Trédaniel, 1994.

datele legate de filiația paternă. Or, pentru mine nu era încă momentul să întreprind o astfel de călătorie.

A fost nevoie de acea aventură, nefericită și în același timp fericită, cu acel bărbat, pentru a înțelege că, într-adevăr, trebuie să fi existat un program energetic care acționa în acel sens și care era totalmente nefast pentru mine, fapt ce m-a determinat să înfăptuiesc acest travaliu în kinesiologie. Așa că mi-am zis: „Bun, nu o să mă duc în Algeria prea curând, există lucruri pe care nu le cunosc, atunci hai să-mi interoghez direct memoria corpului."

Ceea ce am și făcut. Și chiar de la prima ședință s-a conturat memoria străbunicii mele paterne, adică mama mamei tatălui!

W.B.: *Străbunică paternă care se numea...*

C.B.: Se numea Catherine. Această străbunică din partea tatălui nu suportase, în mod clar, faptul că fusese părăsită în mai multe rânduri. Când am încercat să aflu ce s-a transmis în propriul meu corp, mi-am dat seama că ea nu a suportat o serie de abandonuri destul de brutale. Faptul că fusese abandonată de mama ei, mai întâi, pentru că aceasta a murit când ea era foarte tânără; locuiau la Ibiza pe atunci. Apoi, tatăl ei s-a recăsătorit cu o femeie care îi detesta pe copiii din prima lui căsătorie: străbunica mea și sora ei mai mică, pe care femeia respectivă le bătea. Când tatăl a murit, străbunica a trebuit să facă față urii acestei mame vitrege. Era o situație atât de insuportabilă pentru ea, încât și-a luat surioara de mână și s-au îmbarcat împreună pe un vapor pentru a ajunge la Alger; avea paisprezece ani!

W.B.: *Și surioara cu care a plecat de mână, cum spuneți dumneavoastră, ce vârstă avea?*

C.B.: Avea doisprezece ani.

W.B.: *Și au plecat așa, singure?*

C.B.: Da. Situația trebuie să fi fost infernală dacă fetele au riscat să fugă astfel deși erau minore!

W.B.: *Mai ales în vremurile acelea.*

C.B.: Exact. Au ajuns la Alger. Știu că erau analfabete; nu fuseseră la școală și se descurcaseră lucrând tot felul de mărunțișuri. Străbunica se pricepea să facă treburi de călcătoreasă. Apoi a întâlnit un bărbat cu care s-a măritat destul de tânără și de la care a avut două fete. Bărbatul acela a murit și el foarte devreme, ca și tatăl lui! A murit de ciumă la Alger.

W.B.: *Cam în ce perioadă se petreceau toate acestea?*

C.B.: În perioada anilor 1914-1918, în Primul Război Mondial. Deci străbunica mea a rămas văduvă foarte de tânără, fiind din nou abandonată de un bărbat, tatăl mort al fiicelor sale. A încercat totuși să supraviețuiască. Și chiar a reușit, pentru că a deschis o mică prăvălie. Negoțul ăsta nu a mers însă prea mult timp și s-a îndreptat spre ruină, fiindcă, pe cât se pare, străbunica era foarte generoasă și le vindea tuturor pe datorie. Cum, necum, ea a reușit totuși să își crească cele două fete absolut singură. Iar dintre cele două fete, una nu a avut niciodată copii, în vreme ce cealaltă, bunica mea adică, a avut trei copii, unul dintre ei fiind tatăl meu. La rândul lui, tata a avut patru copii, eu fiind ultima născută. Al doilea copil al bunicii, unchiul meu, a murit foarte tânăr, ca de altfel și fratele meu, dar despre aceste lucruri o să vă vorbesc mai încolo. O altă mătușă, o soră apărută mult mai târziu, a avut doi copii de la doi tați diferiți care nu i-au recunoscut niciodată; exact cum s-a întâmplat cu străbunica mea care îl pierduse pe tatăl celor două fiice ale sale.

Cum vedeți, exista ceva destul de neobișnuit în toate aceste situații! Bunica avea o sănătate cam șubredă și suferea de probleme cardiace; nimeni nu putea să înțeleagă cum de trăia cu această fragilitate cardiacă. A murit oricum destul de tânără, la cincizeci și trei de ani. În perioada în care era însărcinată cu tata, căsnicia ei ajunsese într-un impas: bunicul era gata să plece cu altă femeie. Sora bunicii i-a făcut morală și l-a somat să rămână și să se ocupe de soția lui care avea să dea naștere

unui fiu, viitorul meu tată. A existat întotdeauna un soi de ură tacită între el și această mătușă... pentru că, fără îndoială, nu îi plăcea să îi facă cineva morală. În sfârșit, cert este că el a rămas acasă și și-a regăsit un oarecare echilibru, de vreme ce câțiva ani mai târziu a avut încă un fiu, care însă a murit.

W.B.: *La ce vârstă a murit?*

C.B.: Unchiul acesta a murit la douăzeci și trei de ani. La aceeași vârstă și în același fel cum avea să moară fratele meu mai târziu! Vedeți dumneavoastră, într-un fel, bunica a fost abandonată, fără ca abandonul să aibă loc faptic. Eu moștenesc acest sentiment prin tatăl meu; ceea ce a simțit tata s-a engramat în mine: teama de abandon.

Tatăl meu a suferit însă și o altă formă de morbiditate: el și-a pierdut fratele mai tânăr aproape în același timp cu mama, tatăl și țara; casa și rădăcinile lui! Totul s-a petrecut pentru el între 1955 și 1962, țara lui fiind Algeria.

W.B.: *Dar ce l-a readus pe tatăl dumneavoastră în Franța?*

C.B.: Dragostea și totodată ura față de țară! Dragostea-ura pentru francezi și arabi: nu se simțea bine nicăieri. Dar, mai ales, nu putea să vorbească despre asta. Nu le-a vorbit niciodată în mod direct copiilor săi.

W.B.: *Când erați copil, nu îl auzeați niciodată vorbind despre Algeria?*

C.B.: Existau vreo două sau trei fotografii din copilăria lui, dar nu a făcut niciun comentariu pe tema lor. Eu, fratele și sora mea avem foarte puține amintiri despre momentul în care, în 1962, tata i-a primit pe unchiul și pe mătușa lui la noi, faimoasa mătușă care îi readusese tatăl în sânul familiei, când se născuse el. Părinții noștri i-au găzduit mai întâi acasă la noi, apoi le-au plătit un apartament la Paris, în care au locuit până când s-au instalat într-un final la Marsilia. Dar, în afară

de aceste date, și de gustul prăjiturilor dulci și sărate pe care le făcea mătușa aceasta, plus cușcușul, nu am primit nicio altă informație directă din partea tatălui meu despre istoria lui personală, despre cum a trăit acea traumă.

W.B.: *Astăzi, privind retrospectiv, puteți înțelege experiențele lui de atunci? Pentru că această poveste era una comună pentru mulți harki*[82]*. Povestea lui personală era inserată în istoria colectivă a unui popor, marea istorie a popoarelor care va da naștere unui număr mare de imigranți. Faimoșii harki, toți acești algerieni care au participat activ la Al Doilea Război Mondial, alături de Franța, și care au fost apoi renegați de ambele țări...*

C.B.: Bineînțeles, povestea acestor harki este dramatică. Iar Franța și-a recunoscut public greșelile abia de curând. Pentru mine, până să efectuez acea călătorie în Algeria, era o poveste abstractă; de altfel, cred că la fel a fost și pentru tatăl meu.

În fine, în ceea ce mă privește, în urma acestor ședințe de kinesiologie care mi-au readus la suprafață memoria străbunicii paterne, am înțeles dintr-odată că voiajul în Algeria devenea posibil; tata era mort și eu mă puteam duce în căutarea acelei istorii. Iar călătoria a devenit efectiv posibilă datorită activității mele profesionale tranzitorii. Eram pe atunci implicată într-un program, în cadrul căruia eu mă ocupam de auditul calității pentru Air France, ceea ce îmi permitea să călătoresc gratis. Când ocupi o astfel de poziție, nu ești niciodată sigur în privința destinației, dar poți avea unele opțiuni. Acestea îți sunt sau nu satisfăcute și efectuezi sau nu efectuezi călătoria către destinația dorită. Așadar, am indicat Algerul ca primă opțiune și luna în care doream să ajung acolo. Și a mers! Atunci, mi-am zis: „E semn bun, înseamnă că

[82] Termen generic care îi denumește pe musulmanii algerieni loialiști, care au luptat în corpul auxiliar al armatei franceze, în timpul Războiului din Algeria (1954-1962). (n.red.)

e momentul potrivit." Și, efectiv, din clipa în care am putut realiza această călătorie în Algeria, totul s-a aranjat și a funcționat cum trebuie; totul a contribuit pentru ca lucrurile să decurgă excelent, iar eu să pot obține toate informațiile de care aveam nevoie.

Am întâlnit mai întâi un cineast algerian de origine europeană care alesese să rămână în Algeria după declararea independenței și care, în anii sumbri ai terorismului islamist recent, fusese amenințat cu moartea. Se exilase atunci în Franța, cu doar zece ani în urmă, având un pașaport algerian. Avea însă o mare problemă de identitate pentru că nu era nici francez, nici algerian. A simțit nevoia să realizeze multe filme documentare pentru a interoga această memorie a războiului algerian trăit de o parte și de alta. M-am întâlnit cu el. Locuiește la Montreuil și mi-a făcut cadou munca lui. Mi-a dăruit această muncă pe care tata nu a putut să o facă niciodată! Este extraordinar, așadar. M-a invitat la o proiecție a ultimului său film care era foarte emoționant și care m-a făcut imediat să mă simt în armonie cu această istorie a Algeriei, cu toată istoria, având interlocutori de calitate. I-am spus omului acela că vreau să regăsesc casa tatălui meu, locul în care a crescut el, aflat într-un cartier al unui oraș numit Benassoun, distrus pe cât se pare. Iar el mi-a zis: „A! Nicio problemă. Acolo locuiam și eu. O să-i vezi pe băcanul din colț și pe bătrâni. Ei cunosc toată istoria; nicio grijă, o să-ți găsești casa." Dar mătușa mea, sora lui tata, credea că vechea lor casă fusese distrusă și că nu mai exista nimic acolo. Știam că fusese încântată să se întoarcă în Algeria, dar că nu se putuse apropia de cartierul în care se afla casa ei pentru că locurile acelea îi provocau prea multă suferință.

Plec așadar vara, împreună cu sora mea, înarmată cu câteva informații. Cum sunt cam strâmtorată din pricina unor istorii private și profesionale, mă cazez la niște amici, în centrul Algerului. Ei ne-au însoțit pe tot parcursul sejurului, fiecare

vrând să se ocupe de noi. A fost formidabil. Am făcut, printre altele, turul cimitirelor și am descoperit în catastife numele strămoșilor noștri; da, ei erau cu adevărat acolo! Și am vorbit cu câțiva paznici de la cimitir, care sunt foarte amabili, iar ei ne-au informat că multe dintre morminte nu au fost marcate; ne-au garantat însă că locurile sunt autentice și ne-au explicat următoarele: „Străbunica și bunicul vostru se află aici și o să vă lămurim acum de ce mormântul nu a fost marcat. Din cauza războiului. Pentru că în vâltoarea evenimentelor din timpul războiului oamenii erau îngropați, dar nu aveai vreme să te duci și să alegi culoarea marmurei." Era foarte emoționant pentru noi să putem spune: iată, ei există, sunt acolo...

W.B.: *Dar chiar nu exista nicio placă?*

C.B.: Nu, nu! Numele celor dispăruți sunt consemnate doar în registrele cimitirului, iar acestea te trimit la un număr de ordine pentru mormânt și parcelă. Ni s-a explicat cum funcționează sistemul, cu toate verificările posibile, pentru că existau câteva morminte și primprejur; iar gardianul s-a asigurat că acela era locul nostru. Se construiseră trei cimitire, unul în care erau îngropați străbunica mea paternă, bunicul, deci Eugène, tatăl tatălui meu, cel care fusese cât pe-aci să o părăsească pe bunica; apoi un alt cimitir, unde era îngropat unchiul meu, adică fratele mai tânăr al lui tata, cel care luptase în războiul din Cambodgia și văzuse moartea cu ochii de sute de ori, întorcându-se acasă acoperit de medalii și murind apoi în mod stupid în timpul unei defilări desfășurate la Alger: i-a căzut în cap capacul unui tanc! Avea douăzeci și trei de ani! Mormântul lui era acolo, în cartierul militar al cimitirului și am putut să îl vedem. Era chiar acolo. În sfârșit, un al treilea cimitir, cimitirul creștin, care este foarte prost întreținut, dar în registrele căruia am găsit urma bunicii și a unei surori a ei. Dintr-odată, toți sunt acolo, există!

Pentru mine e tulburător. Când eram mică, de Sărbătoarea Tuturor Sfinților, vizitam cimitirele din Vosges, unde erau îngropați strămoșii din partea mamei; din partea tatălui însă nu aveam nimic pentru a-mi putea construi o saga familială, pentru că nimic, dar absolut nimic în această privință nu-mi fusese povestit măcar! Și iată-i că existau, toți acești strămoși din partea tatălui meu. Chiar dacă sunt morți, ei există!

Și abia atunci, urmând sfaturile prietenului meu cineast, despre care v-am vorbit, am putut merge să îi întâlnim pe bătrânii care ne-au spus: „Nu-i nicio problemă, e foarte aproape, o să vă conducem." Și am urcat, am recunoscut casa pentru că aveam fotografii cu ea de la mătușa noastră. Și iată că din casă iese o femeie cumsecade care ne vine în întâmpinare și ne primește cu brațele deschise. Ne poftește în casă, iar noi plângem în brațele ei.

Îi spunem: „Iertați-ne, plângem lacrimile părinților noștri, dar suntem atât de emoționate!" Aflăm atunci de la femeia aceasta că familia sa a intrat în casa respectivă la doi ani după declararea independenței și că mama ei a vrut dintotdeauna să cunoască istoria vieții celor care locuiseră în acea casă! Așadar, ajunsesem la niște oameni care, mai mult chiar, cunoșteau istoria familiei tatălui meu: „Domnul Bondu? Oh! Dar știm povestea lui, era adjunctul primarului din Alger... Da, da, așa este... Și mai era și mătușa voastră. A, Dumnezeule! Dar haide să mergem la o vecină care o să vă povestească tot... " Mama acestei femei tinere care ne vorbea, care avea ea însăși treizeci și trei de ani, le transmisese copiilor săi tot ce știa despre istoria tatălui și a bunicilor mei. Eram foarte impresionate... Familia noastră parcă revenea la viață, sub ochii noștri, aș putea spune, în orice caz, pentru urechile noastre.

Iată că recunoșteam pardoseala din fotografia pe care tata o păstra acasă din vremea când era el însuși copil. Oamenii aceia întreținuseră impecabil casa care era acum despărțită în două. Era foarte cochetă și proaspăt zugrăvită.

Era o casă foarte mare, precum cele în care locuiau coloniștii în acele vremuri: o familie sus și o familie jos. Cei cu care vorbeam locuiau jos. Da, chiar puteam să recunoaștem pardoseala și lustrele pe care le văzuserăm în fotografii. Parcă îl vedeam pe tata când era mic pe pardoseala aceea. Uau! Bun, prin urmare, am fost primiți cu brațele deschise.

Ne-am întors apoi acasă extrem de liniștite și alinate pentru că reușiserăm, într-un fel, să parcurgem istoria trecută a strămoșilor noștri. Am avut șansa să nimerim peste această femeie care ne-a înțeles dorința și a știut să ne accepte emoția, ceea ce ne-a permis să parcurgem o etapă din istoria familială inserată în marea istorie a războiului din Algeria. De atunci, păstrez legătura cu această tânără căreia i-am și propus să scriem o nuvelă despre povestea întâlnirii noastre. Ea să povestească din punctul ei de vedere, eu dintr-al meu. Și povestea să se încheie cu momentul întâlnirii noastre.

W.B.: *Presupun că, la întoarcerea acasă, v-a făcut o imensă plăcere să-i transmiteți un fragment al acestei istorii dinspre partea paternă a fiicei dumneavoastră Olivia. Ne-ați putea vorbi puțin despre asta?*

C.B.: Sigur. Am fost de altfel cu atât mai încântată cu cât întâmplarea a făcut ca, în timp ce eu efectuam acea călătorie, fiica mea Olivia, care are acum șapte ani și jumătate, să fie invitată de o familie prietenă și vecină, tatăl fiind algerian. I-am explicat motivul pentru care m-am dus acolo și de ce nu am luat-o și pe ea în această primă călătorie. O să urmeze și altele, în care o să o iau și pe ea ca să îi arăt unde s-a născut, unde a crescut și a trăit bunicul ei.

Atunci îi vom putea povesti istoria cu elemente foarte concrete cum ar fi, de exemplu, povestea mamei mele, bunica ei, despre care încă nu îi putem spune nimic. I-am arătat Oliviei fotografii și ea mi-a pus o mulțime de întrebări: „Dar ce este războiul? Și cum se face că francezii au plecat din Algeria

etc.?" A fost formidabil pentru că am putut să o înscriu într-o istorie colectivă și nu numai într-o istorie individuală.

W.B.: *Să o înscrieți nu numai într-o istorie genealogică, ci și într-o istorie colectivă a popoarelor. Vremurile istorice ale popoarelor.*

C.B.: Întocmai. Știu că vecinii mei, cu ceva timp în urmă, îi aduseseră o rochiță berberă; Oliviei îi place să o îmbrace în joacă, pentru a se deghiza. În fine, aproape că a integrat cultura berberă...

W.B.: *Și ce legătură faceți cu latura maternă, dacă nu este prea devreme să vorbim despre asta? Vreau să zic, ce legături puteți stabili între această istorie a străbunicii paterne și cea a filiației dumneavoastră materne și, de asemenea, între acestea și tot ceea ce ne-ați destăinuit mai devreme referitor la neliniștea în privința abandonului? Au toate aceste lucruri ceva în comun?*

Puteți face acum legături între istoria străbunicii paterne, a bunicii paterne, a propriului tată și a dumneavoastră însevă în jurul acestei chestiuni a abandonului? Pentru că, din pricina fiicei dumneavoastră ați simțit nevoia să efectuați această cercetare pentru a ști ce anume să îi transmiteți. Căci, așa cum menționam la începutul discuției noastre, aveți, în alternanță cu tatăl ei, responsabilitatea educației sale și țineți neapărat să nu reproduceți, în cazul fiicei dumneavoastră, elemente ale unei istorii despre care nu s-a vorbit; astfel încât, prin mama și tatăl care îi sunt alături, să se poată simți sigură pe ea, ceea ce nu se întâmplă în cazul multor copii.

Așadar, ce legături faceți în prezent în jurul ideii de abandon și de reparație?

Pentru că, în fond, ați ajuns să descoperiți destul de târziu istoria acestei străbunici. Când erați copil nu știați nimic despre existența ei și nu cunoșteați nici măcar istoria tatălui dumneavoastră. Totuși, am putea spune că, dacă termenul poate căpăta aici un sens, în ciuda acestei ignorante la nivelul conștiinței, dumneavoastră veți veghea „cu strășnicie" pentru ca Olivia să nu crească integrând

această fantasmă a abandonului, din momentul divorțului părinților ei. Este remarcabil. Ca și cum ați fi impulsionată de o cunoaștere inconștientă ce vă determină să nu „repetați crima" neamului... Ați fi de acord cu această reformulare?

C.B.: Întru totul. Am început să îmi pun întrebări pentru că, dacă tatăl fiicei mele a fost cel de-al doilea soț al meu, eu – ca femeie – am mai avut și alți prieteni, pe care astăzi sunt obligată să îi pun în perspectivă, după travaliul analitic personal: deși toți aveau calități extraordinare, ei erau purtători ai unei morbidități similare, destul de puternică în propria lor istorie familială. M-am căsătorit prima oară în Australia, pentru că și eu am simțit nevoia să așez marea între mine și familia mea, să mă exilez, ca și tatăl meu, foarte departe, pentru o vreme, ca să mă construiesc. Ambii părinți ai primului meu soț își curmaseră viața: tatăl, când el avea opt ani, mama, când el avea douăzeci și cinci de ani. Nu am rămas împreună pentru că pur și simplu mi se părea imposibil să construiesc o viață și să fac copii cu un om care nu voia să analizeze istoria părinților; era prea dureros pentru el, iar psihologia i se părea o disciplină inutilă. El considera că suferințele trebuiau puse în fundul unui buzunar, cu o batistă deasupra, și să nu se mai vorbească despre ele. Acesta a fost motivul pentru care ne-am despărțit. El nu putea să vorbească despre femeile din familia lui, ceea ce pentru mine era foarte stânjenitor; nu mă puteam alia cu el.

W.B.: *Ca și cum vedeați în el o parte de mort viu, într-o oarecare măsură, pentru că nu putea să își pună întrebări în privința morților săi și pentru că el însuși zăvorâse în sine legături vii...*

C.B.: Exact aceasta era situația.

W.B.: *Ceea ce a provocat în dumneavoastră un efect de respingere. Vreți să spuneți prin aceasta că, atunci când ești căsătorit, nu poți împărți existența fără a împărți și istoriile?*

C.B.: Absolut. Deci, după un timp, am avut aventuri, mai mult sau mai puțin îndelungate, cu alți bărbați. Dar aventurile acelea nu s-au concretizat prin nașterea unui copil sau prin ceva durabil, poate și pentru că morbiditatea pe care o purtam eu însămi în mod inconștient i-a respins pe acei bărbați. Totul mi se pare destul de logic. Cu atât mai logic cu cât, după aceea, m-am căsătorit cu François, tatăl fiicei mele. Am început atunci să interoghez această memorie, dar nu am așteptat mult până să „rămân însărcinată", pentru că, atunci când lucrurile mi se par posibile, optez întotdeauna pentru rezolvarea lor rapidă. Ulterior însă, a trebuit să elucidez toate aceste istorii. Prin urmare, am efectuat, împreună cu dumneavoastră, un prim travaliu de investigare a arborelui meu genealogic, în cursul căruia l-am comparat cu al lui François. Am fost extrem de surprinsă să descopăr câteva scenarii transgeneraționale comune: în ambele familii existau învățători, aviatori, ingineri, dar și muzicieni. François este muzician. Treaba asta mă cam pusese deja pe gânduri. Bun, mi-am zis eu, hai să nu ne „stresăm" pentru orice! E normal să existe niște chestiuni care se potrivesc, care corespund, cum spuneați dumneavoastră, și acest travaliu mi-a permis să îi spun lui François lucruri pe care nu reușeam să i le spun, de exemplu, că mă deranja faptul că bea cam mult... Îmi era greu să suport așa ceva pentru că îmi amintea de tata care murise de ciroză! Morbiditatea aceasta a făcut ca, la un moment dat, să nu ne mai putem continua relațiile intime într-atât încât ele să ne permită să avem un al doilea copil, deși François și-l dorea cu ardoare. Dar eu nu am vrut să mai continuu relația cu tatăl fiicei mele.

Apoi, după ce făcusem toată această muncă de cercetare, am nimerit din nou peste un amic purtător al unei mari morbidități! Și atunci mi-am zis că nu mai puteam continua în această direcție. Trebuie să fii chiar prost să nu îți dai seama că, uneori, degeaba înțelegi o mulțime de lucruri la nivel intelectual și mental, dacă nu ai transformat, nu ai deprogramat

lucrurile respective dintr-un punct de vedere energetic; pentru că întotdeauna reintri în armonie cu ceea ce porți în tine, mai precis acea energie morbidă. Îmi era din ce în ce mai clar că aveam nevoie să perseverez în a-mi analiza istoria cu alt tip de instrumente. Am trecut, prin intermediul kinesiologiei, printr-un travaliu mai intens în privința arborelui genealogic și am urmat, de asemenea, vreo două ședințe de psihofanie.

Aș vrea însă să revin puțin la istoria fratelui meu, fiindcă mi-am dat seama că, pe întreaga linie paternă, bărbații erau deficitari. Și, de asemenea, că cei din filiația maternă erau cam în umbră.

W.B.: *Aș dori să ne spuneți câte ceva despre filiația maternă și apoi să ne vorbiți de fratele dumneavoastră.*

C.B.: Și în neamul mamei există o umbră, cea a străbunicii mele care a avut unsprezece copii, ultima născută fiind bunica mea, mama mamei.

Se numea Marie-Amélie și făcea tot timpul copii, pe unii îi vedea murind și făcea apoi alții cărora le dădea prenumele celor dispăruți!

Din cei unsprezece copii, numai cinci au supraviețuit... La un moment dat, a avut doi care au murit în același an. De exemplu, a existat un băiețel pe nume Louis. Era deja al doilea sau al treilea copil care murea la vârsta de două luni. Străbunica a născut apoi un altul, pe care l-a numit Louis-Marie și care a murit la doi sau trei ani. După aceea, a mai făcut unul, căruia i-a dat numele de Louis-Marie-Joseph. Acesta a murit la cinci sau șase ani! Apoi, a avut o fiică, Marie-Thérèse, care a murit la vârsta de opt ani. Într-un singur an i-au murit trei copii: Marie-Thérèse și cei doi fii mai mari, uciși în războiul din 1914.

W.B.: *Doi fii mai mari, Jean-Marie și Louis – un alt Louis? Spuneți-ne prenumele lor ca să ne putem orienta.*

C.B.: Nu, am greșit, era Jules. A avut unsprezece copii, bunica mea Thérèse fiind ultima născută. A existat un Edmond, fiul cel mai mare, care a trăit și a avut copii. Apoi seria de trei copii morți la vârste fragede, Louis, Louis-Marie și Louis-Marie-Joseph; au murit rând pe rând, fiecare la o vârstă un pic mai mare decât cel dinaintea lui.

W.B.: *Permiteți-mi să fac aici o mică paranteză pentru a le atrage atenția cititorilor asupra unui fapt cunoscut, dar care merită reamintit. Este vorba despre drama pe care o reprezintă pentru o mamă sau pentru un tată pierderea unui copil la o vârstă fragedă. Este o dramă de așa natură încât ea ne împinge uneori, pe noi, oamenii, să încercăm cu disperare, prin sarcini repetate și prin reproducerea prenumelor, să readucem la viață copilul mort, să-l facem să trăiască printr-un altul care va ocupa locul echivalent a ceea ce am putea numi un „copil de substituție". În cazul de față, Louis-Marie, apoi Louis-Marie-Joseph amintesc de Louis, iar această repetare a semnificanților prin intermediul prenumelor ne ajută să înțelegem mai bine negândibilul: o tentativă de a numi nenumibilul. Pentru că ceea ce nu poate fi numit devine de negândit. A readuce la viață un mort din simplul motiv că nu ai putut duce la bun sfârșit doliul. Este un fapt verificat chiar prin limba maternă, în cazul tuturor limbilor indo-europene: nu există cuvinte care să redea starea părinților care își pierd copilul la vârstă fragedă. Dacă o femeie își pierde soțul, soția va fi numită văduvă, ca și cum, prin acest semnificant, s-ar putea schimba măcar locul sau scena. Și, invers, bărbatul care își pierde soția va fi numit văduv. Copilul care își pierde părintele va fi numit orfan de tată sau de mamă.*

Dar când ne pierdem copilul, ce devenim noi în calitate de părinți? Nu există semnificant care să exprime această postură!

Starea părintelui care își pierde copilul nu poate fi redată prin cuvintele existente într-o limbă, ca și cum această nedreptate a vieții nici nu poate fi numită. Carența limbii materne, cum se spune, limbă care este, în aceeași măsură, și paternă. Nu există vreun cuvânt

care să exprime această stare și, cum spunea filosoful Heidegger: „Nu există nimic acolo unde cuvântul lipsește."

În Armenia, când am evocat această observație în cursul uneia dintre conferințele mele, interpretul mi-a adresat aceste vorbe foarte instructive: „La noi, în limba noastră armeană, există un astfel de cuvânt! Se spune că părinții sunt «orfanizați»." Părinții sunt repuși într-o postură de copil orfan: ei sunt cei „orfanizați".

C.B.: Foarte interesant!

W.B.: *Aceasta a fost mica paranteză pe care am vrut să o fac pentru a atrage atenția asupra durerii provocate de negândibil și de nenumibil. Iar ceea ce nu poate fi numit, nu poate fi gândit! Este o suferință în stare pură. Și într-un neam există părinți care manifestă o astfel de compulsie, aceea de a dori cu tot dinadinsul ca următorul copil să ocupe locul celui mort. Este exact ceea ce povestea Salvador Dali legat de povestea fratelui său mort, așa cum am relatat deja în această carte.*

C.B.: Așadar, au existat acești trei Louis și apoi acea Marie-Thérèse care pare să reprezinte fantoma, adică persoana care avea să bântuie linia maternă, eu așa cred. A fost o durere absolut inacceptabilă pentru că în anul în care a murit Marie-Thérèse a mai murit și unul dintre cei trei Louis, Louis-Marie; și încă un copilaș, foarte curând după aceea; iar, în timpul războiului din 1914-1918, străbunica mea avea să își piardă doi dintre fii, morți în tranșee, la douăzeci și unu și respectiv douăzeci și doi de ani. De altfel, circumstanțele acestor morți se regăsesc și se repetă în neamul tatălui meu: tata, care nu a trăit războiul din 1939-1945, a murit după ce a băut prea mult – suferea de ciroză la ficat – căzând mort în tranșee, dar, în cazul lui, era vorba despre un șanț săpat pentru efectuarea unor lucrări! Și apoi, ca să răspund în continuare la întrebarea dumneavoastră referitoare la legăturile care ar putea fi făcute între cele două filiații ale mele, cea maternă și cea paternă, există, iată, și alte corespondențe misterioase: propriul meu frate

care a murit din cauza unei fracturi cervicale provocate de un accident de mașină; erau mai mulți în mașină, dar numai el a murit. Și a murit la aceeași vârstă cu unchiul său patern, care decedase în Algeria, lovit în cap de capacul unui tanc! De ce se pot face astfel de corespondențe? Pentru că aceste decese au loc în același moment și la aceeași vârstă: toate s-au petrecut în luna iulie! În luna iulie, atât în neamul mamei cât și în neamul tatălui, ca și cum ar fi fost vorba despre un fel de „dată aniversară"; persoanele respective au murit în primele zile ale lunii! Să fie pură întâmplare?

W.B.: *Anne Ancelin Schützenberger, psihanalista franceză care, fără îndoială, a teoretizat cel mai bine acest lucru în remarcabila sa carte, „Rănile din familie"*[83]*, îl numește „sindrom de aniversare".*

C.B.: Da, eu cred în el. Decesul Mariei-Thérèse, moartă la vârsta de opt ani, a fost desigur cel mai greu de suportat pentru străbunica mea maternă, Marie-Amélie. S-a creat atunci un fel de umbră, de fantomă care ne-a bântuit neamul, transmițându-se apoi prin intermediul bunicii mele materne, ultima dintr-o familie cu unsprezece copii, și care poartă ea însăși numele de Thérèse! Ea i-a transmis fantoma mamei mele, prin prenumele pe care mama, la rândul ei, mi l-a transmis mie.

W.B.: *Care este acest prenume?*

C.B.: Mama mea se numește Annette-Marie-Thérèse, iar numele meu este Corinne-Annette! De fapt, Corinne-Anne... Există deja o vibrație oarecum diferită. Cert este că am moștenit această situație, dar întotdeauna m-am revoltat împotriva ei. Mai precis: primul iubit al mamei, care a fost tatăl meu, i-a

[83] Anne Ancelin Schützenberger, *Rănile din familie. Legăturile transgenerationale, secretele de familie, sindromul de aniversare, moștenirea traumelor și practica genosociogramei*, Editura Philobia, București, 2014. Vezi și interviul cu Anne Ancelin Schützenberger din *Mă dor strămoșii* de Patrice Van Eersel și Catherine Maillard, Editura Philobia, București, 2014. (n.red.)

făcut foarte rapid patru copii. Mama îmi zicea cu regularitate: „Nu voiam să fiu ca mama, care a muncit dintotdeauna. Eu nu voiam să mă rezum la a face copii." Într-un fel, ea nu a trebuit să-i ceară acordul tatălui meu: a făcut copiii, iar eu sunt ultima dintre ei. Nu eram prevăzută în plan și poate tocmai de aceea sunt cea care realizează această muncă de deprogramare în istoria noastră familială!

W.B.: *Ce loc imaginar ocupați în rândul fraților și surorilor dumneavoastră atunci când spuneți: „Eu sunt ultima"?*

C.B.: Eu sunt ultima, adică înaintea mea s-a născut Florence, cu trei ani și jumătate mai mare ca mine; apoi fratele meu Philippe, care a murit la vârsta de douăzeci și trei de ani; și mai înainte de el a fost Marie-Christine, care era cu doi ani mai mare decât fratele meu. Deci eu sunt al patrulea copil al mamei, o cifră sacră!

Trebuie să spun că atunci când studiezi lucrurile acestea pe harta arborelui vieții și când înveți să înțelegi care au fost circumstanțele vieții pentru fiecare, realizezi perfect de ce toți acești strămoși nu puteau accepta suferințele și decesele.

Ajung acum la acea faimoasă ședință de psihofanie, despre care v-am vorbit mai înainte. În sfârșit, eram pregătită să înfrunt enigma Sfinxului: să îi adresez întrebări fratelui meu mort și străbunicului din partea mamei. Am început prin a-mi interoga fratele mort. Pentru că și fratele meu captase această morbiditate engramată dinspre latura paternă. Așadar, m-am adresat lor! Din fericire, eram pregătită pentru acest demers, fiindcă citisem mai multe cărți despre psihofanie. Altminteri, m-aș fi putut întreba dacă nu cumva m-am „țicnit" de tot alegând să mă aventurez în această muncă trudnică!

W.B.: *Încă o mică paranteză, pentru că ar trebui să le explicăm cititorilor ce înseamnă psihofania.*

Psihofania, de la grecescul „phaneia" – ceea ce apare sau e dezvăluit dintr-o cunoaștere psihologică transmisă – este o metodă de comunicare, de natură inconștientă, revelată de ortofonista franceză Anne-Marguerite Vexiau. Pentru a fi mai exact, este vorba despre o tehnică de lectură psihică, menită să dezvăluie o comunicare inconștientă și chiar o comunicare de la inconștient la inconștient, între doi indivizi. Anne-Marguerite Vexiau consideră că, prin metoda ei de deschidere a inconștientului celuilalt, se poate intra în comunicare directă cu un strămoș. Această metodă, care presupune o adevărată muncă de cercetare, este totuși puternic contestată astăzi de comunitatea medicală din Franța. Nu pot decât să le recomand cititorilor să își facă o părere în această privință citind cele două lucrări ale Annei-Marguerite Vexiau, intitulate „Je choisis ta main pour parler" și „Un clavier pour tout dire"[84]*. Trebuia să fac această precizare, căci sunt, de fapt, cercetările la care faceți referire. În ceea ce mă privește, le-aș recomanda cu căldură cititorilor să citească mai întâi excelenta lucrare științifică a lui Djohar Si Ahmed, „Comment penser le paranormal"*[85]*. Unul dintre colegii mei psihanaliști, Philippe Sieca, face și el dovada unei munci remarcabile în „La Communication d'inconscient à inconscient"*[86]*.*

C.B.: Așadar, eram realmente pregătită să îmi interoghez strămoșii... Din momentul în care am acceptat că energiile lor erau prezente în mine, că ele trăiau undeva în mine, m-am simțit pregătită să chestionez în mod direct această „memorie celulară" și să le vorbesc strămoșilor mei.

---

[84] Anne-Marguerite Vexiau, *Je choisis ta main pour parler. Rendre la parole à ceux qui sont coupés du monde*, Paris, Robert Laffont, 1996; *Un clavier pour tout dire. D'inconscient à inconscient*, Paris, Desclee de Brouwer, 2002.

[85] Djohar Si Ahmed, *Comment penser le paranormal. Psychanalyse des champs limites de la psyché*, Paris, L'Harmattan, 2006.

[86] Philippe Sieca, *La Communication d'inconscient a inconscient. Une nouvelle écoute thérapeutique*, Paris, Le Souffle d'Or, 2006.

W.B.: *Este ceea ce Satprem numea „mentalul celulelor", care constituie și titlul cărții lui. Îmi permit să menționez aici și excelenta lucrare a jurnalistei Laurence de La Baume despre Satprem, pentru cei care nu o cunosc: „Satprem. L'homme de l'espoir"*[87].

C.B.: Trebuie să spun că, înainte de a-mi interoga fratele, îl visasem, în ajun, ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată până atunci. Evident, știam la momentul acela că eram programată pentru ședința de psihofanie, dar nu prea aveam idee despre ceea ce se va petrece acolo. În fine, l-am visat pe fratele meu. Era un vis extrem de clar și de precis în care, în final, el îmi povestea momentul propriei morți. Mi-l comunica, într-un fel – mi-l explica! Și mi-am dat seama că ne aflam într-un loc public. Era un loc care semăna cu cel în care îmi desfășor munca de reprezentant pentru produsele cinematografice pe piața filmului; era lume multă acolo, numeroase hoteluri etc. Deci, îl văd. Era la fel ca în amintirile mele. Mergem într-o cameră de hotel și ne sărutăm cu pudoare. De altfel, ne spunem unul altuia că, evident, nu o să facem dragoste pentru că nu se pune problema de așa ceva! Dar ne-am îmbrățișat foarte tare. Îi explic că trebuie să mă întorc la muncă, dar că nu o să stau mult. Într-adevăr, revin câteva ore mai târziu și el nu pare prea mulțumit: „Ai întârziat, îmi spune el, întreci măsura!" Apoi ne despărțim pentru scurt timp; știu că nu e departe, se află în holul hotelului, fără îndoială, și îl regăsesc, total schimbat, într-o altă cameră. Tenul lui este prea întunecat și realizez că murise. Îmi spune că a chefuit, că a băut un pahar în plus etc. Dar iată, el este în continuare acolo și s-a întors ca să îmi spună că are nevoie de mine. Rămăsesem cam „încremenită"! În visul meu, îmi dădeam seama că retrăiesc oarecum amintirea pe care o aveam despre el, pentru că ne vedeam rar spre sfârșitul vieții lui. El plecase de acasă, iar eu începeam să devin o tânără adultă și relația noastră fraternă se mai modificase.

---

[87] Laurence de La Baume, *Satprem. L'homme de l'espoir*, Paris, Oxus, 2003.

W.B.: *Ce vârstă aveați atunci, în raport cu el?*

C.B.: Eu aveam șaptesprezece ani, iar fratele meu plecase deja de ceva timp, de vreo patru sau cinci ani. În visul meu, el avea douăzeci și trei de ani, vârsta la care a murit. Prin urmare, eu retrăiam în vis ceea ce se petrecuse cu puțin timp înainte de moartea lui. Și, simbolic, el repeta scena. Retrăiam un pic îmbrățișările noastre, în fine... el a murit, dar e tot acolo. Și are nevoie de mine, îmi spunea el în vis.

Apoi, a doua zi, mă duc la ședința de psihofanie și îl interoghez. El îmi spune că este înghețat, că nu are prea multă energie. Și când îl întreb dacă are nevoie de ajutor, îmi spune că da. Atunci îi propun să îi trimit căldură și lumină, iar el acceptă. Îl întreb, în sfârșit, de ce a plecat atât de devreme și el îmi răspunde: „Trebuia să fiu curajos, trebuia să mă duc să-i vindec pe cei răniți în război." Deci, iată...

W.B.: *Vă dădea de înțeles, dacă putem exprima lucrurile astfel, conform celor spuse de dumneavoastră, că avea un fel de misiune în lumea de dincolo? „A trebuit să plec ca să-i îngrijesc pe cei răniți în război, cei care sunt morți."*

C.B.: Da, exact! A murit din loialitate față de toate decesele survenite la vârsta aceea, părinții tinerilor respectivi nefiind capabili să ducă la bun sfârșit doliul. Iar această morbiditate era ca un fel de energie blocată, rămasă în continuare prezentă și activă în el. Atunci, el mi-a spus că trebuie să curețe, să ușureze oarecum filiația noastră. În orice caz, eu așa am interpretat vorbele lui.

W.B.: *Cu alte cuvinte, considerați acum că noi nu avem doar o misiune pământească, ci și o alta, dincolo de viața pe pământ; asta vreți să spuneți?*

C.B.: Da, așa cred. După aceea, am interogat-o pe străbunica mea maternă, pe care am întrebat-o ce s-a întâmplat cu ea în urma morții acelei Marie-Thérèse. E vorba despre cea pe care

eu am identificat-o ca fiind o fantomă activă din cauza datelor aniversare și a prenumelor care se transmit, invariabil, din generație în generație, și care fac ca totul să se petreacă în luna iulie, cam în preajma aceleiași zile. Lucru care se citește ca pe o hartă! Este impresionant! Așadar, o întreb: „Ce s-a întâmplat cu tine la moartea acestei faimoase Marie-Thérèse?" Și ea mi-a răspuns: „Mi-am săpat mormântul." Mă anunța deci că atunci își așternuse patul de moarte, într-un fel, pentru că era prea mult pentru ea! Exact înainte de asta, ea îmi spusese: „Sunt o femeie rătăcitoare, în căutarea celor pierduți." Am întrebat-o: „Pe copiii tăi îi cauți?" „Da", mi-a răspuns ea. O întreb atunci dacă are nevoie de ajutor. Și ea îmi spune: „Mă poți ajuta să îmi regăsesc copiii?" Îi zic: „Da, aș vrea să te ajut, dar voi respecta dorința lor de a fi sau nu găsiți." Tremur toată de emoție, iar ea e prinsă în această rătăcire. Bineînțeles, nu știu ce o să se întâmple mâine, dar astăzi lucrurile stau altfel pentru mine.

W.B.: *Așadar, nu mai vorbim acum despre visul dumneavoastră, ci despre relatarea ședinței de psihofanie? Dar nu am putea face totuși o legătură și să ne încumetăm să dăm lucrurilor următoarea interpretare: poate că puneți în gura rudelor dispărute ceea ce dumneavoastră însevă le faceți să vorbească în timp ce visați? Pentru că, la urma urmelor, nu dumneavoastră sunteți cea care, în ambele cazuri, creați scenarii?*

C.B.: Pentru mine, există o diferență naturală între acest vis și ședința de psihofanie! Visul mi-l arăta pe fratele meu mai distinct, așa cum l-am cunoscut în viață, în vreme ce, în timpul ședinței de psihofanie, el mi-a răspuns că a plecat de timpuriu pentru o altă misiune! E drept că eu cunoșteam acest lucru, pentru că el, când era în viață, ne spunea mereu că nu va trăi mult. Dintotdeauna ne-a spus treaba asta; este o amintire din copilărie pe care o împart cu ceilalți membri ai familiei. În plus, avea înfățișarea aceea de clovn trist; era un om foarte cald, capabil de multă dragoste; eu îl iubeam mult. Își

zugrăvise chipul acela de clovn trist în stilul lui Dubuffet[88]. Mereu ne spunea că o să moară foarte devreme și cert este că s-a și întâmplat acest lucru. Când îi interoghez memoria, el ne spune că a plecat să îi vindece pe cei răniți în război. Dar, în definitiv, poate că este vorba și despre propria mea memorie! Ar trebui să mă gândesc serios la sugestia dumneavoastră.

Cât privește istoria străbunicii, trebuie să spun că nu m-a mirat nimic din ceea ce mi-a zis legat de copiii ei. Pentru că travaliul generalizat asupra arborelui genealogic ne permite să așezăm lucrurile la locul lor. Odată ce acceptăm să ne considerăm strămoșii ca fiind persoane care au dispus de instrumente psihologice, sau nu, care au avut parte de circumstanțe istorice și economice specifice ce îi reabilitează parțial, odată ce reușim să îi socotim ființe în întregime imperfecte și produse ale propriului context istoric – cu participarea lor creatoare, de altfel – putem înțelege cu ușurință faptul că ei nu aveau cum să acționeze în alt fel. Prin urmare, îi acceptăm pur și simplu și facem o triere a suferințelor lor. Dacă le putem repara noi într-o oarecare măsură, cu atât mai bine, pentru că, din punct de vedere energetic, acest lucru este important și pentru noi înșine, dar trebuie să știm să apreciem toate lucrurile pozitive pe care ni le-au transmis. Toate acestea sunt elemente dinamizante pentru forța noastră vitală.

W.B.: *Știți cum îi numea Françoise Dolto? Îi numea „dragii noștri invizibili". Și comenta astfel: „Au făcut tot ce au putut ei cu instrumentele de care dispuneau cât erau în viață." Iată aici aceeași abordare vie, pe care o exprimați pentru rudele dispărute și împreună cu ele.*

C.B.: Da, iar călătoria în Algeria mi-a permis să mi-i imaginez ca pe niște oameni în viață, cu sentimentele și cu emoțiile lor; tata avea plaja în fața casei, era o minunăție! Purta în

[88] Jean Philippe Arthur Dubuffet (1901-1985), pictor și sculptor francez (n.t.)

el toată această admirație și am înțeles mai bine cu ce vibrații pozitive m-am hrănit grație acestui amestec. Am ales apoi ceea ce am dorit din toate aceste energii care le-au aparținut și care mi-au fost transmise – odată ce le-am identificat. Astăzi pot face o mai bună selecție între ce mi-am însușit de la ei și ceea ce le aparține doar lor. După ce le-am cinstit memoria, le restitui suferințele fără a fi nevoie să mă identific cu ele; *ele nu îmi mai aparțin*. Îi pot iubi și mă ajut separându-mă de ei, așezând lucrurile la locul lor, recuperând întreaga energie vitală care le-a fost uneori amputată și pe care ei nu au putut să mi-o transmită. Mi-au transmis o parte din ea, iar pe aceasta eu o recuperez, dar suferințele și energiile lor morbide le restitui. Dintr-odată, mă simt mai disponibilă față de mine însămi, pentru a crea și a inventa, fiindcă noi toți trebuie să ne inventăm viitorul! Ceea ce este extraordinar: după un întreg travaliu asupra memoriei transgenerationale, recuperezi multă autonomie și multă creativitate pentru tine însuți, pentru că totul trebuie inventat neîncetat.

W.B.: *Mulțumesc, Corinne Bondu, pentru această mărturie atât de plină de omenie. Aș vrea să închei cu această idee pe care ați exprimat-o cu vehemență, convingere și entuziasm, pentru că mi se pare a fi de o rară deschidere.*

Sunt foarte încântat să vă ascult, într-adevăr, pentru că auzim deseori mărturiile unor persoane care se lansează în cercetări genealogice sau psihogenealogice, cum sunt numite astăzi, dar care par să se împotmolească, să se blocheze sau să capete o obsesie pentru ceea ce Freud numea compulsia repetitivă de la o generație la alta, în numele unei faimoase declarații biblice: „Păcatele părinților se vor răsfrânge asupra copiilor până la a treia sau a patra generație"; o declarație pe care Freud a adoptat-o, preluând-o, la rândul lui, de la vechii evrei.

De fapt, vechii evrei nu inventaseră nimic nou, pentru că am descoperit un text sumerian mult mai vechi, în care se vorbea despre

șapte generații! Conflictele noastre moderne în privința „denumirii controlate", referitoare la fenomenul transgenerațional, mi se par, la acest nivel, oarecum pline de vanitate...

Ce trebuie reținut e acest puternic mesaj simbolic potrivit căruia avem responsabilitatea copiilor noștri în calitate de genitori: avem o mare parte de responsabilitate când le transmitem viață copiilor noștri. Trebuie insistat asupra importanței de a le transmite o filiație, de a le transmite o istorie, o cultură și de a ni le asuma noi înșine. Pe scurt, trebuie să încetăm să aducem pe lume copii care nu își pot declina originile. Să nu mai comitem greșeala, pe care mulți oameni încă o mai săvârșesc astăzi, de a ne exonera de responsabilitatea ce ne revine, responsabilitate paternă atunci când este vorba despre bărbați, responsabilitate maternă când e vorba despre femei. Să fugi și să abandonezi copilul despre care se va spune că e născut din tată sau din mamă necunoscuți, iată ceea ce numesc eu „păcat originar": o carență de vorbire despre origini.

Este de datoria noastră să ne desprindem de această lege implacabilă a mamiferelor, pentru a opera o transformare în legea simbolică a umanității: să ne concepem copiii în vorbire înainte de a-i concepe în corpul nostru.

Françoise Dolto ne-a explicat aceste lucruri în remarcabila ei carte intitulată „La Cause des enfants"[89]*: „Copilul, spunea ea, nu este o simplă repetare a trecutului părinților, ci o ființă disponibilă de la o zi la alta pentru a perpetua, într-o manieră cât se poate de creatoare, contactul și comunicarea cu ceilalți. Este ceea ce eu numesc prevenție, ținând cont de cele expuse mai sus." Iar, în prefața pe care a scris-o pentru cartea psihanalistei Jeanne Van den Brouck, „Manuel à l'usage des enfants qui ont des parents difficiles"*[90]*, ea ne reamintea că, în paralel cu compulsia repetitivă, există o compulsie reparatorie.*

[89] Françoise Dolto, *La Cause des enfants*, Paris, Robert Laffont, 1985.

[90] Jeanne Van den Brouck, *Manuel à l'usage des enfants qui ont des parents difficiles*, Paris, Seuil, coll. „Points", 1979.

Fiecare generație își îndeplinește propria muncă de filtrare a traumelor existente în trecutul unui neam, pentru a diminua astfel efectele lor seismice asupra generației următoare. Acest mecanism de filtrare poate aduce o reparație majoră în sânul filiațiilor.

Capitolul XVI

„Pentru Christine, numele lui este micuțul Willy"

Willy Barral: *Christine Canault, sunteți medic haptoterapeut și, în plus, aveți o pregătire analitică. O să analizăm așadar împreună trei cazuri clinice pe care doriți să ni le prezentați. Dar, mai înainte, permiteți-mi să vă întreb ce înseamnă o acompaniere haptonomică perinatală.*

Christine Canault: Acompanierea haptonomică perinatală a părinților și a copilului favorizează dezvoltarea relației afective precoce dintre mamă, tată și copil. Ea își propune să îi ajute pe părinți să descopere cum pot comunica, în cadrul unei relații tandre, securizante și respectuoase, cu copilul lor, prin intermediul unor interacțiuni subtile și al unor jocuri complice. Dezvoltarea unei conviețuiri afective în trei înlesnește maturizarea triadei mamă, tată, copil, începând de la etapa de sugar a acestuia, și permite fiecăruia să își ocupe locul cuvenit. Această acompaniere îi ghidează și susține pe părinți pe drumul parental. Așadar, ea nu se rezumă doar la o pregătire a nașterii, pe care totuși o include. Acompanierea haptonomică începe cât mai de timpuriu posibil, continuă după naștere și îi ajută pe părinți să descopere cum își pot îngriji bebelușul făcând apel la capacitățile acestuia, invitându-l să participe și să intre în viață, să pătrundă în propriul univers, ferindu-l astfel de pasivitate. Ea le îngăduie părinților să acompanieze dezvoltarea psihomotorie și relațională a

copilului, într-o ambianță securizantă și încurajatoare pentru acesta, și continuă până când copilul învață să meargă, adică până la o etapă majoră a autonomiei lui.

Demersul haptonomic[91] se adresează ființei umane de la concepere până la moarte. Domeniul ei de aplicare se extinde, de asemenea, în sfera îngrijirilor medicale și paramedicale, a psihoterapiei și a procesului de acompaniere a muribunzilor.

Prima poveste despre care aș vrea să vorbesc este cea a Mathildei. Copila avea patru ani când am cunoscut-o.

M-a vizitat de unsprezece ori în șapte luni; Mathilde a fost adusă de părinții ei, din cauza unei eczeme apărute când avea patru luni, care se agravase foarte mult în ultimele opt luni și, totodată, pentru că fetița manifesta, de două sau trei luni, tulburări de somn și o mare agitație. Mathilde s-a născut pe cale naturală, acasă, și a beneficiat, împreună cu părinții ei, de o acompaniere haptonomică pre și postnatală. Copila a fost alăptată corect, mama dându-i să sugă până în jurul vârstei de trei luni.

La prima vizită, observ că Mathile este, într-adevăr, foarte agitată, însă curioasă și mai degrabă jovială. Vorbește și se mișcă încoace și încolo prin cabinet, iar eu am ocazia să remarc, pe zonele neacoperite de tricou și de fustiță, că pielea ei prezintă leziuni serioase produse de eczemă, la nivelul mâinilor, picioarelor, genunchilor și încheieturilor. Din discuțiile cu părinții, reține în primul rând faptul că acasă au avut loc niște schimbări în ceea ce o privește. Mathilde nu mai doarme în dormitorul ei obișnuit, din cauza unor lucrări de refacere,

---

[91] Vezi Frans Veldman, *Haptonomie, science de l'affectivité*, ed. a 7-a, Paris, PUF, 1998; Catherine Dolto, *L'Haptonomie périnatale*, CD audio, Paris, Gallimard, 1999, și DVD, Paris, Gallimard/CNRS, 2007; Dominique Decant-Paoli, *L'Haptonomie*, coll. „Que sais-je?", Paris, PUF, 2002; Jean-Louis Revardel, *L'Univers affectiv. Haptonomie et pensée moderne*, Paris, PUF, 2003; Jean-Louis Revardel, *Comprendre l'haptonomie*, Paris, PUF, 2007.

ci în încăperea în care s-a născut! Fetița vrea să deseneze și îmi face două desene. Într-unul dintre ele, se reprezintă pe ea cu un contur corporal discontinuu și fără membre, ceea ce îmi pare că are legătură cu leziunile provocate de eczemă. Într-adevăr, corporalitatea apare fragmentată, iar membrele nu sunt deloc integrate de Mathilde pentru că ele reprezintă zone de suferință. Fetița desenează și casa, în fine, un spațiu învălmășit, și îmi spune: „Aici e furtună".

W.B.: *Da, casa nu este desenată ca o casă; desenul reprezintă mai degrabă o vâltoare. Am putea spune că aceasta ar putea evoca, în imaginea inconștientă a corpului, vâltoarea existentă in utero; aceasta este casa, casa din perioada fetală; pentru că ea este desenată în genul acelei imagini dinamice pe care o realizează copilașii pentru a evoca ce a însemnat pentru ei viața fetală; sunt desene clasice care par să înfățișeze niște valuri mâzgălite, dar despre care Françoise Dolto ne-a învățat că ar putea evoca uneori traumatisme reale din perioada în care fetii erau adevărați cosmonauți în lichidul amniotic din uter. Unii copii desenează chiar un soi de cuțit sau o andrea de tricotat, dacă a existat o tentativă de avort, ca o memorie celulară extrem de veche a istoriei propriei încarnări.*

C.C.: Așadar, făcând desenul respectiv, Mathilde îmi spune imediat: „E furtună!" Și mama ei adaugă râzând: „Ah, da! Așa este, la noi acasă e balamuc, o adevărată harababură, mai cu seamă acum, din cauza lucrărilor. Dar oricum e zăpăceală mare."

După această primă discuție, îi explic copilului cum anume vom lucra împreună. Îndeosebi prezența eczemelor mă determină să îi propun modelajul. Modelajul alimentează corporalitatea animată[92]. Specificitatea haptonomiei este aceea de

[92] În haptonomie, corporalitatea animată de întâlnire înseamnă o întâlnire a corporalităților animate într-un „noi afectiv".

a nu separa corpul de spirit în manieră dualistă, ci de a le reuni prin afectivitate într-o unitate afectivo-psiho-somatică, de unde și conceptul de corporalitate animată. În contactul și întâlnirea afectivă, modelajul permite restaurarea sentimentului de completitudine și a siguranței de bază. Este un fapt esențial atunci când există manifestări somatice, cum este cazul acestei eczeme a Mathildei. De altfel, fetița ne și semnalează acest fenomen prin intermediul desenului.

În haptonomie, depășim sfera dualismului corp-psyché și vorbim despre corporalitate mai degrabă pentru a le uni pe cele două.

Dat fiind faptul că au efectuat o acompaniere haptonomică înainte și după sarcină, părinții Mathildei au experimentat deja ei înșiși modelajul și i l-au propus și fetiței lor Mathilde. După ce îl va experimenta împreună cu noi, copila îl va putea continua acasă cu părinții.

Închei întâlnirea sugerându-le părinților să termine repede dormitorul fiicei pentru ca aceasta să se poată întoarce la locul ei și să se simtă acolo cât mai confortabil după finalizarea lucrărilor. În fine, este important ca Mathilde să nu mai doarmă în încăperea în care s-a născut pentru că, în mod vădit, acest lucru o tulbură. Și urmează să ne revedem peste cincisprezece zile.

W.B.: *I-ați sfătuit pe părinți ca fetița lor să se reîntoarcă în dormitorul ei și să nu rămână prea mult timp în camera în care s-a născut. Dar de ce ați făcut asta?*

C.C.: Am considerat că desenul ei, care evocă perioada de viață fetală, după cum ați sugerat, și faptul că începuse să nu mai doarmă bine puteau avea o legătură și că probabil nu era deloc convenabil pentru ea să se afle din nou în locul în care se născuse.

W.B.: *Îngăduiți-mi să vă confirm raționamentul, amintind de un sfat evocat de Dolto în legătură cu bine cunoscutele paturi cu*

grilaj pentru bebeluși. Părinții nu își dau seama, spunea ea, că cel mic nu trebuie lăsat prea mult timp în patul cu grilaj, chiar dacă uneori acesta reprezintă o soluție comodă pentru ei, copilul fiind astfel în deplină siguranță. Din momentul în care copilul a învățat să meargă, între nouă luni și un an, dobândind așadar o oarecare motricitate care îi permite să se deplaseze, părinții trebuie să înțeleagă că de fiecare dată când îl așază din nou în patul său cu grilaj, îl fac, în mod inconștient, să regreseze. Or, să regreseze la vârsta pe care o avea înainte de a merge, atunci când dispunea doar de picioarele mamei ca să se poată deplasa sau de brațele ei ca să apuce obiectele, este foarte angoasant pentru micuț. Viața nu zăbovește asupra zilei de ieri! Uneori, acest fapt poate fi suficient pentru a explica, printre altele, tulburările de somn ale copilului sau refuzul lui de a se culca, fiindcă el nu vrea să revină la o perioadă trecută. Copilul nu vrea să se întoarcă înapoi, năzuința lui fiind mereu „propria devenire", dorința de a comunica permanent cu un altul tutelar, pentru a acționa ca acesta și a-și dobândi astfel, cât mai rapid posibil, autonomia. Este o simplă problemă de bun simț: oricine s-ar simți angoasat în fața riscului de a-și pierde, într-un fel, avantajele fundamentale dobândite.

Așadar, consider foarte justă sugestia pe care ați adresat-o familiei de a-i oferi copilei o cameră adevărată și nu pe aceea în care s-a născut.

C.C.: Este exact ceea ce au reușit să facă în cele cincisprezece zile. Când Mathilde a revenit la ședință, tulburările ei de somn încetaseră. Mathilde și-a reintegrat camera, spațiul propriu, acela al vârstei sale, iar problema insomniei a dispărut.

La ultima ședință, am făcut, împreună cu mama, un modelaj. Deocamdată, nu au mai apărut noi puseuri ale eczemei și Mathilde se scarpină mai puțin, dar leziunile sunt încă foarte vizibile. În schimb, fetița a reînceput să facă „pipi și caca" în chiloței, dar numai atunci când este acasă, nu și la grădiniță. Apoi, Mathilde îmi spune o poveste sub forma unui cântec...

W.B.: *Vorbiți despre enurezis și encoprezis în timpul nopții, doar acasă deci?*

C.C.: Da! Miercurea și în weekend. Nu se întâmplă în mod sistematic, dar, oricum, foarte regulat. În timpul acestei ședințe, Mathilde spune o poveste sub forma unui cântec. Se instalează confortabil; este o fetiță care se simte foarte în largul ei; urcă pe micul podium pe care se află canapeaua de lucru din încăpere și începe să cânte. Este povestea unei fetițe – Mathilde precizează că nu este vorba despre ea – care e mâncată de lup și părinții ei plâng mult; dar ursul vine să îi consoleze! Mie, vorbele ei îmi spun multe la nivelul unei simbolistici mai degrabă șamanice, ursul fiind vindecătorul în unele tradiții. În plus, lupul simbolizează evident străvechile frici ale copiilor, cele pe care le găsim în toate basmele. Apoi, Mathilde ia una dintre păpușelele din plastic din cabinetul meu. Spune că este bebelușul său, îl numește Nicolas și se îndreaptă către părinți zicându-le că ei sunt copiii săi. După aceea, se desenează pe ea din nou și, de data asta, corpul este mai puțin fragmentat, dar membrele lipsesc și din acest desen! Mathilde desenează apoi alte personaje micuțe, tot fără membre: „Sunt copii, spune ea, care vin să mă vadă noaptea și care mă înspăimântă un pic. Stau în spatele ferestrei"!

W.B.: *Are frați sau surori mai mari ori au existat cumva copii născuți morți?*

C.C.: Mathilde are o soră mai micuță, care avea doi ani și jumătate la vremea aceea. Mathilde este copilul mai mare. Îmi spune că nu prea știe ce vor copiii aceia de la ea. Apoi, se duce către bibliotecă, spre jucării, și ia de acolo un ursuleț de pluș. Se joacă cu el și, în momentul plecării, vrea neapărat să îl ia cu ea. Decid să i-l ofer, spunându-i că ursulețul o să doarmă cu ea pentru a o proteja și că poate o va ajuta să înțeleagă ce vor copiii aceia din spatele ferestrei.

W.B.: *Dacă înțeleg bine, îi oferiți un instrument tranzițional contra-fobic în cadrul unei legături transferențiale cu dumneavoastră, ceea ce va facilita relația de transfer; ursulețul va juca rolul de talisman, ca în epoca în care oamenii încercau, prin amuletele lor, să își atragă bunăvoința spiritelor pădurii sau a oricărui alt element viu din natură, chiar și a spiritelor strămoșilor. În orice caz, ei recurgeau la astfel de procedee în încercarea de a-și domina frica. Amuleta avea, așadar, un rol de protecție. Dar spuneți-ne, Mathilde i-a dat vreun nume ursulețului?*

C.C.: Nu știu, a plecat cu el și nu am idee dacă i-a dat vreun nume când a ajuns acasă. Oricum, metoda pare să fi funcționat! La ședința următoare, aflu că Mathilde nu se mai trezește din cauza viziunilor pe care le avea, că acum doarme mai bine, dar că, pentru a face asta, are nevoie de un ritual: ea le cere părinților să îi pună în cameră un pahar cu apă și biscuiți ca să-i hrănească pe copiii din spatele ferestrei. Pentru că ea crede că vin să îi ceară mâncare. Nu mai are pusee de eczemă, iar leziunile provocate de scărpinare se ameliorează. Mathilde continuă să deseneze omuleți, dar de data asta ei arată ca niște adevărate piticanii care se încârligă încetul cu încetul și se ghemuiesc; părerea mea e că seamănă cu niște fetuși, dar nu îi spun nimic despre ce cred eu!

O întreb pe Mathilde ce sunt acei omuleți: „Păi, sunt bebeluși fantome", îmi spune ea, deși cuvântul „fantomă" nu a fost nicicând pronunțat! Și apoi adaugă: „Sunt patru" și îi numește.

W.B.: *Știți cumva dacă mama Mathildei a suferit avorturi înainte de a o concepe?*

C.C.: I-am întrebat pe părinți, iar mama mi-a spus, cam uluită, de altfel: „A! Ce-i drept, mama mea a venit pe lume între alte două nașteri: înaintea ei și după ea au fost doi bebeluși care au murit foarte de timpuriu; ea însăși a avut două

avorturi între al treilea și al patrulea copil. Eu sunt cea mai mare și nu am făcut niciun avort."

W.B.: *Bunica maternă a Mathildei?*

C.C.: Da. Străbunica Mathildei a adus pe lume doi copii morți, adică născuți vii, dar morți foarte devreme, iar bunica ei a avut două avorturi. În total sunt efectiv patru copii.

W.B.: *Mama Mathildei nu a suferit avorturi, dar tânăra pacientă a făcut eczemă placentară...*

C.C.: Evident. Mathilde ascultă cu mare atenție ceea ce povestește mama ei; se uită la ea și îi spune: „Ei da, de asta le dau eu un prenume, pentru că ei nu au avut."

W.B.: *Ce fetiță genială! La patru ani... Ce drăguț!*

C.C.: Le explic atunci Mathildei și părinților că, în vremurile de demult, bebelușii morți la naștere nu primeau întotdeauna un nume și nu erau înregistrați la starea civilă și nici neapărat înmormântați; și că aceia nu avuseseră realmente un loc. Și adaug că este foarte greu pentru o mamă să își piardă copilul și că, probabil, străbunica Mathildei nu a știut cum să își ia adio de la copilașii ei. Același lucru s-a întâmplat și în cazul avorturilor bunicii, pentru că, se știe, nu există înmormântări în astfel de situații, deci doliul este, și de data aceasta, dificil: de cele mai multe ori apare chiar un fel de negare a locului ocupat de cel dispărut!

W.B.: *A nega locul înseamnă a nu le mai oferi altora același loc.*

C.C.: I-am explicat copilei că cei implicați în această dramă nu și-au putut lua întotdeauna rămas-bun de la cei dragi.

După această discuție, părinții și Mathilda au plecat, iar la ședința următoare, fetița apare foarte calmă, dar cu un ușor puseu de eczemă. O roagă pe mama ei să-i povestească din

nou despre propria naștere. Între timp, mama a vorbit cu bunica fetiței și a aflat că cei doi copii morți, frații săi, au fost îngropați și că au un mormânt. Îi spun atunci Mathildei că o să se poată duce împreună cu mama și cu bunica la cimitir pentru a-și lua rămas-bun de la acei copilași, cărora nu li se cunoaște sexul; corpurile lor neînsuflețite au fost înmormântate în cavoul familiei, dar fără ca decesul să fie înregistrat la starea civilă. Dat fiind faptul că aceste decese nu au fost declarate, bunica Mathildei nu a știut niciodată dacă era vorba de fetițe sau de băieți. Cu toate acestea, acum pot să își ia adio de la copii și să le permită astfel să plece, pentru că, dacă ei vin să o viziteze noaptea pe Mathilde, probabil că fac acest lucru fiindcă încă nu au plecat!

W.B.: *Foarte potrivit acest mod de a formula lucrurile, pentru că, deși nu știm nimic despre moarte, e important să introducem copilul în dinamica vie a problemelor necunoscute, astfel încât gândul la moarte să nu devină tabu.*

C.C.: Și, ajungând în acest punct al discuției, la sfârșitul ședinței, înainte de a pleca, mama îmi spune: „Ah, apropo! Mathilde nu mai face nici pipi, nici caca în chiloței."

W.B.: *Interesant!*

C.C.: La ședința următoare, mama îmi povestește că au mers împreună la casa din provincie a familiei, acolo unde sunt îngropați cei doi copii și că, în ultimul moment, Mathilde i-a spus: „Du-te singură la cimitir, de-acum este treaba ta!"

Ca și cum le-ar fi spus mamei și bunicii ei: „Duceți-vă și vorbiți cu ei; faceți-vă, la rândul vostru, ritualul", întrucâtva. Ea se retrage, a terminat ce avea de făcut! Trebuie să precizez că Mathilde chiar și-a pus părinții la treabă pentru că, între timp, au început și unul și altul să își analizeze arborele vieții.

W.B.: *Arborele genealogic, care este numit arborele vieții*[93].

C.C.: Mathilde desenează acum personaje, mai cu seamă femei și fete cu membre. Eczema s-a ameliorat vizibil și Mathilde este mult mai liniștită.

W.B.: *Dar ce legătură ați făcut până la urmă în ceea ce o privește pe fetiță, între desenele ei de la început, din cadrul primei ședințe, și cele de acum, în care ea desena personajele cu membre? I-ați propus o legătură pentru a-i permite să își reprezinte mental motivul pentru care acești copilași nu aveau membre la început, iar acum și le-au regăsit?*

C.C.: I-am spus că nu a desenat membrele pentru că acestea erau zonele cele mai afectate de eczemă, deci pentru ea erau zone de suferință; că ar fi vrut într-un fel să se separe de ele, să nu le integreze, ceea ce o făcea să nu se simtă întreagă. Și am adăugat că, prin modelajul pe care îl efectua în cadrul ședinței și pe care părinții i-l propuneau acasă, ea va putea să își regăsească de acum sentimentul de completitudine și să redea viața membrelor sale, chiar dacă ele încă îi mai provoacă ușoare mâncărimi.

W.B.: *Excelent! Îmi îngăduiți totuși să vă propun și eu o mică sugestie, ca o posibilă completare la cea pe care i-ați oferit-o fetiței și pe care aceasta a primit-o oricum foarte bine? Interpretarea dată de dumneavoastră a avut pentru ea valoare terapeutică. Interpretarea complementară pe care aș propune-o eu ar fi următoarea: membrele ar putea fi și acei bebeluși fantome. Cei patru copilași fantome cărora*

[93] Arborele vieții, genosociograma, este un arbore psihogenealogic. În afara numelor, a datelor de naștere și de deces ale ascendenților, el presupune reconstituirea istoriei familiale a persoanei în cauză și revelarea anumitor legături afective, a secretelor de familie, a repetărilor trangeneraționale, a traumelor indicibile care vor genera „fantome" pentru generațiile următoare. Scopul acestei analize este de a dezvălui transmiterile inconștiente primite, pe cele bune care sunt favorabile devenirii de sine și pe cele nocive care stânjenesc și frânează dezvoltarea psihoafectivă a persoanei în cauză.

le-ați redat locul prin faptul că mama a putut să-și povestească istoria transgenerațională, referitoare la cei patru copii morți; copii care au fost în sfârșit denumiți și au primit un loc în cimitir; așadar, ei au redevenit membri ai unei familii, într-o constelație familială. Cât privește cele două avorturi, acestea fiind deja evocate pentru Mathilde, își găsesc și ele locul cuvenit. Faptul că mama a vorbit despre toate acestea a mântuit bebelușii fantome, pentru că fiecare și-a regăsit un loc viu în arborele vieții. Și cred că o astfel de interpretare alegorică o poate ajuta pe copilă să înțeleagă că ea este moștenitoarea unei istorii, că este parte dintr-un arbore al vieții.

C.C.: Aveți dreptate. Nu m-am gândit să-i sugerez Mathildei să facă o asociere cu acest semnificant: „un membru al corpului" egal „un membru al familiei"!

W.B.: *Dar hai să vedem ce s-a întâmplat la următoarea ședință.*

C.C.: Mathilde sosește și vrea din nou să deseneze. Îi place mult să schițeze femei fermecătoare, bine îmbrăcate, cu mâini și picioare armonioase, cu părul frumos, cu tot ce au ele, inclusiv sânii.

Dar, la ședința următoare, Mathilde ia creioanele și hârtia – acum este foarte autonomă, știe unde se află fiecare – și începe să se enerveze pentru că nu reușește să deseneze rochițele. Apoi, dintr-odată, se blochează la redarea părului, a capului și a gâtului, pentru ca, în final, să nu mai poată continua. Mai lipsea doar capul...

W.B.: *Foarte interesant...*

C.C.: Îi cere tatălui să deseneze el rochia. Tatăl se supune, dar Mathilde nu este mulțumită: rochia nu e frumoasă, tatăl nu se pricepe deloc. Atunci o roagă pe mamă să deseneze. Nici acum nu e bine. Fetița se enervează tot mai tare și începe să plângă. Suferă că nu reușește să deseneze. Stăm cu toții pe jos, adică la nivelul copilei. Eu fiind chiar lângă ea, îi sugerez să

desenăm împreună rochia. O țin de încheietura mâinii și reușim astfel să desenăm rochia amândouă. Mathilde este deja mai mulțumită, dar o supără faptul că nu a făcut-o singură și mai ales că mama ei nu a reușit să deseneze o rochie frumoasă. Îi explic că, dacă are nevoie să se identifice cu mama ca să crească, asta nu înseamnă că e obligată să-i fie identică. Iar, pe de altă parte, mama are propria creativitate – mama Mathildei e artistă – așa cum ea însăși o are pe a ei. Așadar, mama a desenat o rochie potrivit creativității sale; Mathilde are dreptul să nu îi placă, dar asta nu înseamnă că mama e incapabilă; și nici că ea este incapabilă!

Fetița mă ascultă, dar este foarte nervoasă și regresează neîncetat pe parcursul ședinței. Se poartă ca un bebeluș, face pe ea și, într-un final, spune că e tristă pentru că vrea tot timpul să se ducă la cea mai bună prietenă a ei, dar, evident, acest lucru nu este posibil fiindcă nu se poate muta la ea. Iar, în ziua aceea, Mathilde manifestă realmente o totală lipsă de toleranță la frustrare, în asemenea măsură încât, la sfârșitul ședinței, nu mai vrea să plece și face o criză de furie.

W.B.: *Ca și cum ar fi vrut să o adoptați!*

C.C.: După care îmi spune brusc: „Și modelajul meu?"

—Voiai să modelezi astăzi?

—Da!

—Și de ce nu mi-ai cerut asta? Acum ședința s-a încheiat.

W.B.: *Foarte bine! Ați efectuat totuși o castrare simboligenă a unei dorințe lipsite de limite, sub forma „o să faci acest lucru data viitoare."*

C.C.: Dar nu știam că această dată viitoare avea să fie ultima ședință. A fost și singura pe care am avut-o numai cu Mathilde, pentru că până atunci o primisem fie cu mama ei, fie cu tatăl, fie cu amândoi! Fetița nu voia niciodată să rămână singură

și, cum exista un dialog bun și foarte dinamic între noi toți și de fiecare dată se întâmplau lucruri importante, nu am intervenit; ceea ce nu ne-a împiedicat să lucrăm, ba dimpotrivă.

W.B.: *Dimpotrivă, desigur; pentru că prezența părinților era absolut securizantă pentru ea, ceea ce i-a permis, totodată, grație întrebărilor pe care le-ați adresat tuturor, să învețe o mulțime de lucruri referitoare la istoria ei, pentru a-și găsi un loc în constelația familială.*

C.C.: La ultima ședință, fetița sosește așadar împreună cu tatăl și spune că ar vrea să rămână singură cu mine. Tatăl se află chiar în pragul cabinetului; Mathilde îmi dă un ursuleț de pluș, nu acela pe care i l-am oferit eu, ci un altul, și îmi spune: „E pentru tine, îl cheamă Willy!"

Tatăl îi atrage atenția: „Cum așa? Acasă îl numeai Dințișor[94]." Iar Mathilde îi răspunde foarte clar: „Ba nu, pentru Christine, el se numește micuțul Willy!"

Ea dovedește astfel că se află într-o cvasi „telepatie" cu mine și că nu are niciun dubiu în privința locului și existenței unui anume Willy, care are legătură atât cu mine, cât și cu propriul ei travaliu, pentru că, într-adevăr, dumneavoastră mă supervizați în activitatea mea analitică!

Tatăl iese din cabinet. Mathilde este foarte calmă; se dezbracă singură, cere plastilina și se suie pe pat, un pat electric care urcă și coboară; când acesta se află în poziția cea mai joasă, Mathilde poate ajunge la el fără ajutor. Remarc că puseele de eczemă au încetat deja de o lună și jumătate și că leziunile provocate de scărpinare sunt aproape vindecate. Mathilde este cât se poate de liniștită și de atentă; e prima oară când putem rămâne astfel împreună, timp îndelungat. Exact înainte de a coborî din pat, fetița îmi face această declarație superbă:

[94] În limba franceză, în original: *Chocotte*. (n.t.)

„Am început să învăț să cresc!" Pare foarte mândră de ea. Și eu, de altfel, și o felicit. Se îmbracă tot singură, fără gălăgie, deschide ușa și îi spune tatălui: „Gata, s-a terminat!" Și asta a fost tot.

W.B.: *Prin urmare, a fost ultima oa · când ați văzut-o?*

C.C.: M-am reîntâlnit cu ea pesțe un an, când s-a produs un nou puseu de eczemă, moment în care Mathilde i-a spus mamei: „Să mergem la Christine!" Nu am reușit să înțeleg, în contextul respectiv, ce anume provocase acel puseu de eczemă pentru că, din câte am aflat, nu se întâmplase nimic deosebit. I-am propus un modelaj, am petrecut împreună câteva momente frumoase și lucrurile s-au oprit aici; în orice caz, leziunile au dispărut.

W.B.: *O să vă propun, la rândul meu, următoarea interpretare: e ca și cum ea ar fi avut sentimentul profund că a plecat prea repede, fără să fi avut timp să își ia rămas-bun, dată fiind acea minunată poveste pe care ea însăși a înțeles-o, referitoare la importanța de a le spune adio acelor patru bebeluși fantome din filiația maternă, care muriseră!*

Așadar, a simțit ea însăși nevoia de a vă revedea un an mai târziu, pentru a se asigura că trăiți; este un amănunt foarte important pentru construcția unei legături de permanență în cadrul transferului, pentru că ea a retrăit cu dumneavoastră o regresie, până la etapa fetală, care i-a vindecat eczema.

Și apoi, poate că s-a mai întâmplat ceva, dar, ca să fiu sigur, aș avea fără îndoială nevoie să îmi descrieți întocmai cum s-au petrecut lucrurile în perioada în care mama a fost însărcinată cu Mathilde. Fiindcă am impresia că ați fost ușor evazivă în privința acestui subiect, cu toate că primul desen al Mathildei, cel referitor la viața ei fetală pe parcursul celor nouă luni petrecute in utero, a fost unul pe care ea l-a explicat prin următoarele cuvinte: „E furtună." De altfel,

observăm că această chestiune este esențială pentru ea, că reprezintă o adevărată problemă. Ați consacrat o ședință întreagă discuțiilor legate de bebelușii fantomă, dar Mathilde vrea și ea o ședință, doar pentru ea singură: „Îmi vine și mie rândul, acum?", își întreabă ea mama, pentru că vrea să o audă vorbind despre nașterea ei, de data aceasta. Și mai ales să știe dacă a fost cu adevărat dorită și așteptată cu speranță!

C.C.: A fost o naștere fiziologică pe deplin liniștită și tratată cu respectul cuvenit. Despre sarcină se poate spune că ea a decurs normal, în sensul în care tatăl și mama se aflau într-un real contact afectiv cu fiica lor; părinții mi-au mai spus însă, și în special mama, că perioada respectivă nu a fost tocmai ușoară și că s-au certat destul de serios pe parcursul ei!

W.B.: *Ei bine, iată acea furtună din primul desen al Mathildei...*

C.C.: În orice caz, sunt oameni foarte pasionali, își vorbesc mult, dar se și ceartă mult. Pe perioada sarcinii au existat momente cu adevărat dificile. Mi-au și spus, de altfel, cu îndreptățire: „Noroc că am fost acompaniați, că am putut să păstrăm legătura afectivă cu copilul nostru și să facem în așa fel încât el să traverseze această perioadă în deplină siguranță, pe cât posibil, căci altminteri s-ar fi putut produce o cata... !"

W.B.: *Erau acompaniați la nivel haptonomic de dumneavoastră, aici, la cabinet?*

C.C.: Nu! Nu i-am acompaniat eu, ci în cazul de față a fost vorba despre o moașă... de sex masculin. Au fost acompaniați de un bărbat pe perioada sarcinii și după aceea, la fel și pentru nașterea la domiciliu.

W.B.: *Ne-ați putea relata acum episodul de la cimitir?*

C.C.: Mama mi-a povestit că s-a dus împreună cu bunica Mathildei la mormântul celor doi copii; au aprins o lumânare

și bunica și-a luat rămas-bun de la copiii ei! Mama a încercat să facă în așa fel încât bunica să își ia adio de la frații și surorile ei cu voce tare; a fost cam complicat, dar, oricum, bunica s-a recules și a fost foarte prezentă. Ea s-a adresat copiilor în sinea ei. În schimb, fiica ei, deci mama Mathildei, a exprimat în cuvinte faptul că familia nu și-a putut lua rămas-bun de la acei copii, că ei au fost înmormântați cam în grabă; desigur, copiii aveau totuși un mormânt, ceea ce era deja un lucru bun, iar acum li se dădea voie să plece liniștiți!

W.B.: *Și mica dumneavoastră pacientă, Mathilde, nu s-a dus la cimitir pentru că nu era problema ei, așa-i?*

C.C.: Da! Mathilde a considerat că lucrurile acestea nu o privesc pe ea și că mama și bunica trebuiau să se ocupe de ele! A determinat întreaga familie să lucreze în această privință, dar nu vedea de ce ar trebui să meargă și ea la cimitir.

W.B.: *Ce fetiță extraordinară! Mathilde a fost într-atât de competentă încât a trăit doliul dintr-o poziție imposibilă, cea a unei misiuni imposibile pe care și-o asumă adesea mulți copilași; Dolto îi numea „bebelușii-terapeuți pentru mamă sau pentru tată". Mathilde a înțeles că la sfârșitul propriului travaliu le va putea spune mamei și bunicii: „Duceți-vă să executați acest ritual al doliului pe care nu l-ați putut face la vremea cuvenită; de-acum, nu mai este problema mea!"*

Procedând astfel, Mathilde se separa în mod clar de poziția ei arhaică de bebeluș-terapeut.

Este remarcabilă această rapiditate a copiilor foarte mici de a urma întregul parcurs odată ce l-au înțeles. De altfel, Mathilde v-a și spus: „Acum sunt pe cale să devin mare."

C.C.: Am aflat că Mathilde tocmai a intrat în clasa pregătitoare și că se descurcă foarte bine; este foarte încântată că e la școală.

W.B.: *În legătură cu ursulețul adus de Mathilde și numit „micuțul Willy", pentru Christine, cum a adăugat ea, aș vrea să fac o scurtă referire la un alt caz, menită să le amintească cititorilor înțelesul sau posibilul înțeles al unor vorbe uimitoare ca acelea pe care vi le-a spus ea.*

Este povestea unei foste paciente, din perioada în care îmi efectuam pregătirea de analist cu Françoise Dolto, și pe care i-am prezentat-o lui Françoise, deși încă nu-i vorbisem despre ea în etapa de supervizare. Pacienta respectivă, directoarea unui centru pentru copii handicapați, era o persoană matură, cu o poveste foarte neobișnuită legată de mama ei naturală, alcoolică și prostituată, care o abandonase oarecum la naștere, lăsând-o în grija bunicii materne. Or, pacienta aceasta îmi crea unele dificultăți enigmatice, drept pentru care am prezentat cazul ei psihanalistei Dolto, în cadrul ședinței mele de control.

A doua zi sau patruzeci și opt de ore mai târziu, o primesc din nou, iar pacienta mă înștiințează că a avut un vis despre care spune că îi este greu să mi-l povestească deoarece e pentru prima oară când mă visează pe mine! Îi este greu să mi-l povestească și pentru că în visul acela era și ea cu mine. Și îmi destăinuie atunci următoarele: „Între mine și dumneavoastră era un fel de bunică insuportabilă, pe care eu nu o cunoșteam, nu avea chipul bunicii care m-a crescut. Dar nu mai puteam să comunic direct cu dumneavoastră, pentru că ea stătea în permanență acolo, între noi doi." Am lăsat-o să își facă liniștită asocierile legate de vis și ea a reluat, o dată în plus, problema relației sale cu bunica din partea mamei.

Peste cincisprezece zile mă întâlnesc cu Dolto și îi spun: „Sunteți extraordinară, doamnă Dolto, este suficient să o aduc la dumneavoastră pe una dintre pacientele mele ca să apăreți în visul ei." Îi povestesc visul pacientei: „Chiar a doua zi după ședința mea de supervizare, pacienta v-a introdus în visul ei sub chipul unei bunici insuportabile care o împiedica să comunice în mod direct cu analistul ei!" Françoise Dolto izbucnește în râs și îmi spune: „A! Nu

știai treaba asta! Dar astfel de lucruri chiar se petrec uneori, este o comunicare de la inconștient la inconștient! Aceasta ne dovedește că pacienta dumitale se află cu adevărat în transfer cu dumneata, pentru că ea captează din munca noastră faptul că lucrăm împreună pentru terapia ei. Așadar, când îmi aduci un pacient la control, el devine și al meu; îl împărțim în travaliul psihic!"

Iată ceea ce voiam să adaug la povestea Mathildei, pentru a le explica cititorilor aceste fenomene destul de ciudate ale comunicării de la inconștient la inconștient, dat fiind faptul că unii nu au înțeles această formă de transmitere.

Așadar, Christine Canault, să trecem acum la al doilea caz, cel al Ninei, o fetiță supradotată, după cum mi-ați spus.

Capitolul XVII

Naşterea prematură a unei fetiţe supradotate

C.C.: Al doilea caz este cel al Ninei, care are opt ani şi jumătate.

De altfel, am putea spune că ea are ceva în comun cu Mathilde. Într-adevăr, Nina face parte dintre acei copii care, într-un fel, îşi conduc terapia singuri. Ei evidenţiază perfect adevărata problemă, iar aceasta nu este întotdeauna cea pentru care au fost aduşi la noi de către părinţi. Ei vin să ne vorbească despre ce anume au nevoie şi să ne arate totodată asupra căror chestiuni trebuie să lucrăm cu ei!

Nina are opt ani şi jumătate, este în clasa a treia, iar mama ei a adus-o la mine, printre altele, pentru probleme legate de şcoală: profesorul refuză să o treacă în clasa a patra. Or, aceasta nu o cunoaşte decât după evaluarea şcolară. Ceea ce este totuşi cam exagerat! Prin urmare, el estimează doar pe baza dosarului fetei că e posibil să nu o treacă în clasa superioară. Şi nici învăţătoarea clasei a treia nu pare prea convinsă, afirmând că fetiţa nu participă destul sau chiar deloc în clasă. Mama este furioasă! În primul rând, pentru că procedeul i se pare cam arogant şi tind să-i dau dreptate. Este totuşi uimitor să emiţi astfel de judecăţi fără să fi întâlnit copilul. Această posibilă repetare a clasei îi provoacă mamei următoarea îngrijorare: ea plănuieşte să se mute cu fiica într-un loc în care clasele sunt comasate, a doua cu a treia sau a patra cu a cincea.

Or, dacă rămâne în clasa a treia, fetița va învăța laolaltă cu cei din clasa a doua. Mama se teme că Nina nu va trece ușor peste această situație și riscă o regresie școlară, în loc să recupereze prin repetarea clasei.

Pe de altă parte, există dificultăți de relaționare între mamă și fiică. Mama îmi spune: „Nu ascultă nimic, este infernală, mi se împotrivește, face niște crize de furie îngrozitoare, nu se mai poate așa ceva!"

Iată, acesta este contextul care a determinat solicitarea unei consultații.

Nina s-a născut la șapte luni, prin cezariană, după o sarcină în timpul căreia mama spune că a fost foarte activă, că a avut numeroase contracții și burta întărită tot timpul! Cu alte cuvinte, mama aceasta preocupată de munca ei, probabil angoasată de apropiata venire pe lume a copilului și singură, pentru că nu mai trăia alături de soțul său, care călătorea mult în străinătate, nu a putut să îi ofere fiicei un mediu tandru și securizant.

Așadar, Nina s-a născut prematur, la șapte luni, după un debut de travaliu foarte dificil, prin cezariană și în suferință fetală! Ea a petrecut cincisprezece zile la reanimare. Tatăl a fost prezent în ziua nașterii. Primii ani ai copilăriei au fost marcați de numeroase probleme medicale, îndeosebi din sfera ORL: o bronșiolită foarte severă, la vârsta de două luni – pentru care a fost spitalizată –, astm, reflux gastroesofagian, numeroase otite, o laringomalacie, în fine, spitalizări extrem de frecvente între 0 și 18 luni!

Părinții nu au locuit niciodată cu adevărat împreună. Nina nu și-a mai văzut tatăl de patru ani, dar, din când în când, vorbește cu el la telefon.

Mama pare realmente impunătoare, acaparatoare, vorbește mult. Nu se află nici ea într-o situație prea bună, este în șomaj de doi ani, e mai mult sau mai puțin depresivă, dar face terapie cu un psiholog.

Când o întreb pe fetiță care este părerea ei despre această situație, în special despre dificultățile școlare, dar și relaționale cu mama, ea își privește întrebătoare mama, părând că nu prea știe ce să răspundă. Mi se pare un pic supusă; nu reușește să spună prea multe.

W.B.: *Presupun că a fost ținută și în incubator.*

C.C.: Da, cele cincisprezece zile de reanimare le-a petrecut în incubator!

W.B.: *Mama dormea alături de fiica ei la maternitate?*

C.C.: Nu. Mama încă se refăcea după operația de cezariană, cel puțin în primele zile. Știu că se putea duce să o viziteze, dar nu stăteau tot timpul împreună.

W.B.: *Pentru că furia de acum, despre care mi-ați vorbit, poate însemna și o reactivare a unei furii arhaice, cea din momentul nașterii. Într-adevăr, Nina trebuie să fi avut, în mod tranzitoriu, o trăire arhaică a pierderii mirosului corpului mamei, a glasului ei, a atingerii ei. Când un copil se află la reanimare, în incubator, mama poate veni să îl vadă, dar copilul nu se află în „comunicare subtilă", cum o numea Dolto, cu mama lui în momentul acela. Furia ei de acum poate să fi fost reactivată și de transferul pe care avea să îl realizeze în travaliul efectuat cu dumneavoastră. Un proces de conștientizare la care vă aduceți aportul, la cabinet, și care o autorizează, într-un fel, să concretizeze din nou toate acele trăiri! O împăcare cu această istorie de abandon tranzitoriu, care nu i-a fost povestită, care nu a fost recunoscută ca fiind cândva trăită, ca fiind o veche suferință trăită! Nina are nevoie să regreseze pentru ca, împreună cu dumneavoastră, să se simtă îndreptățită să retrăiască povestea propriei nașteri, care să fie astfel numită, să fie recunoscută ca fiind adevărată, un act ce a avut cu adevărat loc.*

C.C.: De altfel, este chiar ceea ce Nina avea să facă. După ce am stat împreună de vorbă, toate trei, mama a ieșit din

cabinet pentru scurt timp. Nina a rămas singură cu mine. Începe prin a răsfoi cărțile care tratează subiectul sarcinii și al nașterii pe înțelesul copiilor, aflate în cabinetul meu, și îmi pune întrebări despre naștere. Începând de la a doua ședință, stau de vorbă numai cu ea; mama o însoțește, dar rămâne în sala de așteptare, absorbită de telefonul mobil! Nina trece preț de o clipă prin sala de așteptare și ia din biblioteca plină cu benzi desenate pentru copii și adulți un album cu benzi desenate cam stranii, destinate adulților! Se întoarce în cabinet, ținând în mână *Les Hommes en blanc* de Serre[95], o colecție de desene comice, desigur, dar destul de „vulgare". Sunt peripețiile medicale și chirurgicale ale purtătorilor de halate albe. Îi atrag atenția Ninei că a luat o carte destinată adulților, foarte agresivă, și care nu este tocmai potrivită pentru copii. Dar ea nu renunță și îmi spune: „Ba da, ba da, asta îmi place și vreau să ne uităm la ea împreună." Începem să o răsfoim și vedem desene care redau operații chirurgicale, mațe care ies de peste tot, sânge împroșcat! Nina dă paginile și, la un moment dat, mă întreabă: „Deci asta este o cezariană?" Îi răspund: „Nu chiar! Cezariana este realmente o operație chirurgicală care presupune tăierea burții mamei, dar nu e așa de sângeroasă cum a fost desenată aici." Înțeleg din nedumeririle Ninei că, deși mama i-a spus adevărul despre naștere, povestindu-i de față cu mine și încă înainte de întâlnirea noastră că s-a născut prin cezariană, ea trebuie să se cam fi grăbit cu explicațiile. Îmi imaginez că i-a spus: „Au deschis burta mamei și te-au scos de acolo!" Evident, pentru fetiță, „a deschide burta mamei" a devenit un act măcelăresc săvârșit cu satârul, ceea ce trebuie să-i fi provocat destulă neliniște. O să mai vorbim despre asta.

[95] Claude Serre (1938-1998), desenator francez, autor, printre altele, al albumului intitulat *Humour Noir et Hommes en Blanc* (*Umor negru și oameni în alb*), care conține desene umoristice consacrate medicilor (n.t.)

Copila îmi mai pune şi multe întrebări despre animale: cum se nasc animalele, mamiferele, peştii. Îmi spune mirată: „Dar la animale nu există cezariană." Îi zic că nu şi adaug: „În fine, uneori există şi aşa ceva, pentru animalele domestice, vaci etc. Şi atunci vine veterinarul." Iar ea mă întreabă: „Dar animalele din natură se nasc oricum?" „Da! Dar câteodată nu; mai există uneori şi accidente, uneori puii mor şi mama lor, odată cu ei; tocmai de aceea noi, oamenii, am dezvoltat o anume tehnică de asistenţă medicală ca să putem ajuta mamele şi bebeluşii în situaţii dificile, pe cale chirurgicală, pentru ca ei să nu moară."

Îi explic din nou că s-a născut prematur, că probabil nu avea putere să se nască singură, că începuse, fără îndoială, să obosească şi să sufere şi că de aceea s-a recurs la cezariană, pentru a fi eliberată cât mai repede posibil şi ajutată să iasă, astfel încât să i ofere îngrijire şi să fie salvată. Chiar dacă a fost un proces mai puţin natural şi a trebuit, după aceea, să rămână câtva timp singură, în incubator, fără mama ei. Acesta a fost preţul pe care a fost nevoită să-l plătească pentru a trăi. Şi astfel a fost salvată!

W.B.: *Este ceea ce povesteşte doctorul Jean-Pierre Relier în „Adrien ou la Colère des bébés"*[96].

C.C.: Da, un eveniment traumatic care poate ieşi la suprafaţă sub forma unei furii! Cred că în cazul ei am putea spune că furia exista şi *in utero*! Probabil că fătul de atunci era stresat de mama care nu a manifestat prudenţă în perioada sarcinii, fiind mereu la capătul puterilor din cauza numeroaselor activităţi profesionale. Presupun că Nina trebuie să se fi simţit *in utero* suficient de strâmtorată încât să îşi dorească să iasă cât mai repede posibil din acel culcuş maternal dur şi, fără

[96] Jean-Pierre Relier, *Adrien ou la Colère des bébés*, Paris, Robert Laffont, 2002.

îndoială, nu prea ospitalier sau, în orice caz, foarte agitat. Este întocmai situația pe care o descrie Jean-Pierre Relier în cartea sa. Totuși, Nina îmi vorbește exprimându-se foarte bine. Îmi pune întrebări, îmi ascultă răspunsurile, își urmărește ideea, nu pare deloc confuză! În concluzie, mi se pare că este destul de în largul ei. Drept dovadă, atunci când i se dă ocazia, ea știe să se exprime foarte bine. Nu este deloc timidă și, în mod sigur, deloc neputincioasă!

La ședința următoare, o rog să își deseneze familia. Desenul este bun, foarte precis, vesel, dar Nina nu se reprezintă și pe ea. În schimb, o plasează pe mamă în centrul desenului, încadrată de cei doi frați ai acesteia și de soțiile lor, și îi numește astfel: „tușica, unchiul, nenea Koko, nenea Kiki, mătușica", iar deasupra mamei scrie „mamă". Nu „mămica". Îi atrag atenția și îi spun: „Ai scris mamă și nu mămica, e un pic cam sever!" „Păi da, mama e severă!" Se simte aici întreaga dificultate relațională dintre mamă și fiică.

W.B.: *Nu s-a desenat pe ea însăși, dar să înțeleg că nu l-a desenat nici pe tatăl ei?*

C.C.: Tatăl ei aproape că nu există!

W.B.: *E absent de patru ani...*

C.C.: Tatăl este aproape inexistent pentru ea, dar și pentru mama ei, care nu îi face loc! Asta dacă presupunem că el chiar și-ar dori să aibă un loc, dar, oricum, mama nu i-l creează. De altfel, mi se pare că ea are mari resentimente în ceea ce îl privește.

W.B.: *Ați remarcat cum a desenat-o pe mama ei?*

C.C.: Da! Are păr doar pe o parte a capului!

W.B.: *Are păr numai pe o parte a capului, dar sub forma unei căști... O cască ce pare să indice faptul că tânăra pacientă este*

„hemiplegică de tată", așa denumesc eu situația în care mama nu îi transmite copilului prezența tatălui. În consecință, mama îndeplinește ambele funcțiuni: cea de mamă și cea de tată. Mama Ninei este foarte severă, spuneți dumneavoastră. Ea încearcă să se ridice la nivelul a ceea ce consideră că ar fi misiunea paternă a „tatălui bau-bau", potrivit imaginii tradiționale a tatălui autoritar!

C.C.: Da, exact această impresie o am și eu când le văd înfruntându-se: există o intimitate cvasi fuzională între ele, încă de la început, dar legătura afectivă este foarte slabă. Iată cum văd eu situația: o mamă care ocupă un loc important și o fetiță care nu reușește să își găsească locul cuvenit și care, cu siguranță, și-ar dori mai multă tandrețe din partea mamei. Dar care, pe de altă parte, o și evită puțin, cred eu, considerând că ea este deja suficient de prinsă cu treburile ei.

W.B.: *Mama care pune stăpânire pe întreg teritoriul...*

C.C.: Da! De altfel, am recurs imediat la rezolvarea problemei spațiului. Fiind vorba despre un copil, am abordat acest travaliu în mod ludic. Utilizăm o baghetă din bambus pe care fiecare trebuie să o țină cu vârful degetelor, astfel încât să o mișcăm împreună, fără să o scăpăm pe jos. Aceasta presupune să dispui de aptitudini tactile și haptice[97], adică de capacități de percepție la distanță, în spațiu, încă raționale, dar indispensabile pentru manipularea adecvată a obiectelor, pentru mișcarea în spațiu și raportul spațial cu ceilalți. Jocul acesta permite dezvoltarea acestor capacități și mai ales a comuniunii, bagheta fiind susținută de degetele noastre; de îndată ce nu mai suntem împreună, dacă ne mișcăm, bagheta cade! Jocul o amuză mult pe Nina; dansăm împreună și ea se descurcă foarte bine. Dar cum nu prea vrea să se întindă pe

[97] Percepția haptică pune în practică însușirea de a percepe în depărtare, „dincolo de... ", fie pornind de la un contact, fie în spațiu, fără contact, potrivit explicației oferite de J.-L. Revardel în *Comprendre l'haptonomie*, Paris, PUF, 2007.

masa de haptonomie și nici să se afle prea aproape de mine, nici să își scoată hainele, mai cu seamă, o las pe ea să regizeze totul. De altfel, Nina continuă să deseneze și desenele ei sunt mereu la fel de vesele; în desenul acesta, de exemplu, ea a redat plaja cu umbrelele de soare, diverse jocuri de copii etc.

W.B.: *Dar în desenul acesta, după câte văd, se reprezintă și pe ea de data asta, dormind pe plajă.*

C.C.: Ei bine, da! Iar acolo cred că este mama ei care, ca de obicei, vorbește și tot vorbește, căci Nina i-a desenat în dreptul gurii o bulă de text în care a scris tot felul de litere amestecate. Am lucrat, de asemenea, cu cuburile, un fel de joc de echilibru, care permite și el dezvoltarea acestor capacități tactile de contact direct și în spațiu, prezente la orice persoană, dar rămase necultivate sau slab dezvoltate în societatea noastră în care raționalitatea și efectivitatea sunt valorizate în detrimentul afectivității. Copilul stă culcat pe burtă, iar eu îi așez cuburile pe spate, spre șale: un cub, apoi al doilea, apoi al treilea; și, bineînțeles, al treilea cub cade imediat și chiar mai repede dacă fetița se mișcă. Apoi, când o îndemn să își folosească aptitudinile tactile și haptice, Nina descoperă că turnul de cuburi nu mai cade, nici dacă ea se mișcă. La ședința următoare, fetița cere din nou cuburile, ceea ce îmi permite să-i propun destul de rapid altceva, pentru că ea stă deja culcată. Îi propun atunci modelajul despre care i-am vorbit deja. În cele din urmă, Nina îmi spune: „O, da, e amuzant trucul tău de modelaj." Pe măsură ce fetița își etalează capacitățile afective, ea își dezvoltă și dinamismul corporal și reușește să își includă sentimentele în relația cu mine, în această comunicare subtilă, confirmativă și securizantă de la o ființă la alta. Cu cât se implică mai mult în plan afectiv, cu atât își reconstruiește mai bine siguranța de bază care a fost vătămată, nu numai *in utero*, ci și după naștere, din cauza separării de mamă, atunci când se afla la reanimare, apoi în timpul numeroaselor sale

spitalizări. Aflu că lucrurile merg mult mai bine la școală. Adică, foarte curând, învățătoarea spune că Nina s-a schimbat total. Bineînțeles, nu se mai pune problema repetării clasei, fetița va trece în clasa a patra, iar mama susține că fiica ei este, de asemenea, mult mai calmă și că are o atitudine mai puțin conflictuală față de ea.

W.B.: *Cu alte cuvinte, „hiperactivitatea", cum este numit acest simptom invocat astăzi adeseori și căruia copiii îi cad astfel victime, această hiperactivitate a scăzut în intensitate. Copila și-a regăsit siguranța de bază; a intrat acum în ritmul ei, indiferent de tumultul de la școală, și reușește, grație acestui întreg travaliu în haptonomie pe care i l-ați propus, să își recapete echilibrul interior.*

C.C.: Da, exact. Și aveam să ne întâlnim în alte opt ședințe, pe parcursul a două luni, până la vacanța de vară, la începutul lunii iulie, când urma să se mute. Am avut astfel ocazia să pregătesc un pic această mutare, să vorbim despre ea, pentru a o ajuta să și-o reprezinte într-o manieră mult mai securizantă. Chiar dacă Nina mai fusese în timpul vacanței în locul acela îndepărtat și îi plăcuseră foarte mult plaja și cocotierii, acum era vorba să trăiască acolo și, evident, mama ei nu îi ceruse părerea! Cred că, până la urmă, Nina a reușit să considere acest plan ca fiind și al ei. În orice caz, ea a acceptat faptul că ar putea fi o aventură care merită încercată, deloc periculoasă, ba chiar plăcută; Nina știa, de asemenea, că mama prevăzuse un răgaz de un an, timp în care avea să își păstreze apartamentul din Paris, astfel încât, dacă vreodată lucrurile nu ar fi mers cum trebuie, ele să poată veni înapoi. Exista posibilitatea de a se întoarce!

W.B.: *Foarte bine! Înțeleaptă soluție...*

C.C.: Relația Ninei cu mama s-a calmat, în sensul că fetița a putut realmente să își ocupe locul cuvenit și să nu mai fie un

fel de satelit al mamei; să nu mai fie legată de aceasta într-un mod extrem de arhaic...

W.B.: *Ombilical...*

C.C.: O legătură ombilicală. Cu atât mai mult, când un copil se naște prin cezariană – mai cu seamă o cezariană efectuată de urgență și prematur – nici copilul, nici mama nu se află în propria temporalitate. Prin forța împrejurărilor, ele nu erau pregătite. Când mama naște prin cezariană sau când se utilizează forcepsul, când copilul este scos, fără a avea, împreună cu mama, posibilitatea de a participa la naștere sau chiar când se face o anestezie peridurală bine dozată, iar mama nu mai simte absolut nimic, ea nu mai poate să își acompanieze copilul, să simtă și să resimtă nașterea lui. Constatăm că nu există o detașare reală, nici pentru copil, nici pentru mamă, un răgaz între viața fetală și viața aeriană! Tocmai de aceea, în timpul unei acompanieri haptonomice perinatale a părinților și a copilului, tatălui i se arată cum va trebui să își țină copilul, încă de la naștere, în așa fel încât acesta să se simtă susținut. Îl va sprijini de la bază, pentru ca bebelușul să se susțină singur și să descopere că este capabil, având tonusul bun și postura corectă a copiilor bine acompaniați, să își susțină singur coloana și capul, preț de câteva clipe. Este un gest prin care copilului nou-născut i se propune să fie autonom și totodată prezentat lumii, dar este și un act de detașare! Ar putea fi o a treia detașare după cea a nașterii și cea a cezurii ombilicale, în raport cu viața intrauterină – deopotrivă pentru copil și pentru mamă – pentru că tatăl este cel care face acest gest, iar mama, în momentul acela, își vede copilul într-o cu totul altă postură decât cea pe care a cunoscut-o *in utero*.

W.B.: *O să descriu, pentru cititorii noștri care nu vă pot vedea, ceea ce ne arătați în acest moment: tatăl ține copilul și îl prezintă*

lumii; spatele copilului se află în dreptul pieptului tatălui, acesta susținându-l cu mâna de bază (bazinul osos și conținutul său), și nu lipit de burta lui, pentru ca fața copilului să fie îndreptată spre lume. Observăm atunci că sugarul își ține deja capul foarte bine, coloana lui vertebrală fiind capabilă să i-l susțină! Capul se află pe axa coloanei vertebrale, ca și cum copilul se naște, am putea spune, având deja capacitatea de a sta în picioare!

C.C.: Întocmai. Verticalitatea este o caracteristică a omului și a lumii aeriene pentru că *in utero* copilul se află într-un mediu lichid, într-un fel de imponderabilitate și nu într-o poștură verticală. De îndată ce se naște, el pătrunde în această lume a verticalității, chiar dacă nu poate merge imediat.

W.B.: *El intră astfel în ceea ce Dolto numea „marea placentă comună" (altfel spus, „placenta aerului"), „uterul lumii", dar vertical, de data asta. Este opusul desprinderii care se numește atunci prindere...*

C.C.: Prindere la copil, acaparare de către mamă. Un fenomen foarte vizibil la copiii mici! La Nina însă, s-a produs, în mod vădit, o formă de cotropire, ca și cum mama reconstruia în permanență „o poală", precum un brâu de protecție în jurul fiicei sale.

W.B.: *Pentru a reconstrui un înveliș al corpului.*

C.C.: Mama se ocupa de copilă ca și cum ar fi trebuit să se afle la sânul ei, ca și cum încă mai făcea parte din ea!

W.B.: *Fetița a reușit așadar să se desprindă pentru a-și găsi un spațiu nou de autonomie; și pentru a trăi non-violent detașarea de mamă, prin intermediul ședințelor de haptoterapie.*

C.C.: Când am cunoscut-o eu, fetița încă se mai afla, într-un fel, în uterul mamei, dar nu în uterul lumii. Faptul că astăzi, în sfârșit, și-a recăpătat ceva mai multă autonomie îi

permite să se redeschidă și să poată crește pentru a intra în relație cu lumea și nu doar cu mama.

W.B.: *Iată, regăsim aici descoperirea genială a lui Frans Veldman, pe care a numit-o haptonomie, el fiind cel care a clarificat acest concept al afectivității și al contactului thymotactil.*

Jocul acela cu turnul de cuburi plasat pe spatele Ninei, în timp ce ea stă culcată pe burtă, joc pe care, de altfel, fetița l-a cerut din nou la următoarea ședință, a constituit așadar pentru ea inaugurarea unei noi posturi interioare. La începutul ședinței, cuburile cad, dar dumneavoastră o ajutați să descopere că poate să perceapă întregul volum al turnului și întreaga lui înălțime, ca și cum s-ar afla în interiorul lui. Astfel, prin imaginea inconștientă a corpului, fetița va putea să se implice ea însăși în verticalitatea turnului. Este o ședință minunată pe care Nina v-a cerut să o repetați, pentru că ea își descoperea în sfârșit noul echilibru interior.

C.C.: Da, este o deschidere către lume. Toate capacitățile ei de contact afectiv s-au consolidat. Fetița descoperă în contactul afectiv că poate să se deschidă spre lume, să își ocupe locul în interiorul ei și să fie deschisă către celălalt într-o întâlnire lipsită de pericol și în deplină siguranță. Această ședință i-a permis să se redeschidă după perioada dificilă în care se „ghemuise ca într-o cochilie", cum spunea Françoise Dolto. Ne putem imagina că planul mamei de a se muta, o decizie luată foarte rapid și impusă fără vreo negociere prealabilă cu fetița, a reactualizat furia fetală a acesteia și angoasa de abandon din etapa de nou-născut.

W.B.: *Așa e, fără îndoială, fiindcă pentru ea era ca o smulgere din propriul mediu.*

C.C.: Absolut. Planul acesta de mutare la celălalt capăt al lumii trebuie să-i fi provocat un sentiment de abandon și de smulgere din mediul afectiv pe care și-l crease. Într-adevăr, ea

pare să fi înnodat legături afective puternice cu fraţii mamei, unchii ei, care reprezentau pentru ea posibile figuri paternale, dat fiind faptul că nu îşi vedea tatăl. Prin această mutare, mama urma să o desprindă din habitatul şi din mediul său afectiv. Este o reactualizare a ceea ce a trăit fetiţa după naştere şi în perioada copilăriei timpurii.

W.B.: *De acord. De data aceasta, fetiţa va putea pleca în propriul corp, în calitate de „subiect autonom al dorinţei", cum se spune în analiză. Ea poate acum să se desprindă de trecut şi să iasă în întâmpinarea noului.*

Bravo, este o poveste clinică foarte frumoasă, care ilustrează clar, pentru cititori, ce poate să însemne o acompaniere haptonomică de separare fără brutalitate.

Să trecem acum la a treia vinietă clinică pe care ne-aţi propus-o.

Capitolul XVIII

Suferința Sfântului Vitus

Christine Canault, cred că a treia vinietă pe care ne-o propuneți este un caz clinic legat de Sfântul Vitus[98]*, dacă îmi este îngăduit să descriu astfel simptomul adolescentei dumneavoastră. Care cum se numește?*

C.C.: O să-i spunem Dorothée, pentru a-i păstra anonimatul, așa cum am procedat și în cazul celorlalte două fetițe.

În situația de față, este vorba despre o adolescentă care avea cincisprezece ani când am văzut-o prima oară.

Fata vine la mine adusă de mama ei, pentru că este foarte angoasată, puțin deprimată, plânge mult și are insomnii. Este în clasa a noua, e o elevă bună, dar care se confruntă, de câteva săptămâni, cu unele dificultăți școlare. S-ar părea că toate acestea au fost declanșate de tentativa severă de sinucidere a mătușii ei, sora cea mai mică a mamei, care, de altfel, se află încă în spital în momentul vizitei lor la cabinet.

Când le adresez întrebări despre istoria familiei și despre nașterea fetei, aflu că mama a avut o sarcină dificilă din cauza unei desprinderi placentare în luna a treia de sarcină și, în plus, a colului deja deschis. Pentru a nu pierde copilul, mama

[98] Suferința Sfântului Vitus, simptom cunoscut mai mult sub numele de „dansul Sfântului Guy" (Coreea acută Sydenham – n.t.), a fost observată în Evul Mediu, în secolul al XVIII-lea, în special în Germania și în Alsacia. Ea se referă la diverse suferințe atribuite Sfântului Vitus; o afecțiune de acest gen provoacă o tetanie paroxistică însoțită de tulburări respiratorii grave, care amintesc de spasmofilie.

s-a internat în maternitate pe perioada ultimelor cinci luni de sarcină.

W.B.: *O perioadă enormă!*

C.C.: Deci iată o mamă care, ne putem lesne imagina, este foarte deprimată – de altfel, o spune chiar ea –, temându-se, evident, să nu își piardă copilul; ba, mai mult, ea stă singură în maternitate, într-o izolare afectivă aproape totală. Foarte deprimant.

W.B.: *Izolare afectivă aberantă!*

C.C.: Izolare afectivă, da, dar mama se simte, de asemenea, vinovată și îngrijorată pentru că are deja o fetiță de doi ani care a rămas acasă cu tatăl și de care nu se putea ocupa.

W.B.: *Așadar, o viață intrauterină foarte dificilă, fără îndoială, pentru Dorothée!*

C.C.: Ei bine, da. Un sentiment de singurătate și pentru micuța Dorothée, care se confrunta cu angoasele mamei. Nașterea propriu-zisă decurge bine, cu cincisprezece zile înainte de termen, dar copilul nu este în pericol. Mama și fiica se află de la bun început într-o relație foarte fuzională – mama este cea care o califică astfel –, ceea ce nici nu este de mirare, pentru că cele două au fost izolate împreună la maternitate. Dorothée se dovedește a fi, de altfel, un bebeluș absolut simpatic, liniștit și extrem de precoce, fiindcă a început să meargă la nouă luni.

W.B.: *O fetiță precoce, da, și totodată deja animată probabil de o puternică dorință de a deveni autonomă față de această fuziune despre care vorbeați.*

C.C.: Cu siguranță, cam așa am gândit și eu când am aflat că a început să meargă atât de devreme; să meargă pentru a pleca.

Dorothée își pierde tatăl la vârsta de un an și jumătate. Ea s-a născut în ianuarie, iar tatăl a murit în iulie, anul următor, înecat. Mama se va recăsători trei ani și jumătate mai târziu, când Dorothée va avea cinci ani. De altfel, mama este în continuare cu acest bărbat care va face oficiul de tată substitutiv, pe plan educativ și sufletesc, chiar dacă locul tatălui biologic este pe deplin prezent. Bineînțeles, Dorothée nu își aduce aminte de înmormântarea tatălui, pentru că la vremea aceea avea un an și jumătate. În orice caz, mama își amintește foarte bine că i-a vorbit despre acest eveniment și că le-a explicat celor două fiice, și în special Dorothéei, ce s-a întâmplat. De altfel, ele merg regulat la cimitir, la mormântul tatălui. Au păstrat, de asemenea, legătura cu bunicii și cu mătușa din partea tatălui. Fără îndoială, bărbatul dispărut ocupă un loc important în sufletul și în mintea mamei, dar și în ale celor două fete.

Interesant este că, atunci când o întreb pe mamă despre istoria propriei vieți, ea îmi spune: „Și eu mi-am pierdut tatăl foarte de timpuriu, când aveam doar zece zile! A murit electrocutat, la douăzeci și patru de ani, și nu l-am cunoscut niciodată, îmi spune ea, pentru că era ofițer de marină. A murit în misiune." Prin urmare, ea nu l-a întâlnit niciodată fizic.

W.B.: *Și ea însăși se va căsători mai târziu cu un bărbat care va muri, la rândul lui, ca urmare a unei hidrocuții, tatăl celor două fiice ale sale.*

C.C.: Exact. Iar bunica maternă s-a recăsătorit când mama Dorothéei avea cinci ani.

Mama Dorothéei repetă în mod inconștient istoria propriei mame: ea și-a pierdut tatăl când avea zece zile, apoi mama ei s-a recăsătorit când ea avea cinci ani. Ea însăși își va pierde soțul când Dorothée va avea un an și jumătate, apoi se va recăsători, la rândul ei, când Dorothée va avea vârsta de cinci ani.

W.B.: *Lucrurile se repetă cu exactitate!*

C.C.: Da, cu exactitate. Aflând despre această repetare exemplară, îi adresez mamei o serie de întrebări. Descopăr astfel că mama ei, bunica maternă a Dorothéei, nu și-a pierdut tatăl de tânără, deci s-a sărit peste o generație, dar că mama acesteia, deci străbunica Dorothéei, și-a pierdut tatăl foarte devreme, chiar foarte de timpuriu, iar mama străbunicii, adică străstrăbunica Dorothéei, a fost mamă celibatară!

W.B.: *O istorie transgenerațională fantomatică! În cazul de față, chiar avem de-a face cu o istorie transgenerațională tulburătoare, în care tații dispar în mod brutal.*

C.C.: Da, cu cinci generații în urmă nu există tată, în sensul funcției simbolice a acestuia, pentru că un genitor a existat, desigur. Această absență, această denegare de tată, constituie fantoma care se va transmite pe linia femeiască, din generație în generație. Apoi, în cazul femeilor din acest neam, tații copiilor au dispărut rapid. O eliminare a tatălui pentru descendență, în ciuda saltului peste o generație, cea a bunicii; și, după aceea, evenimentele tragice încep din nou să se repete.

W.B.: *Ați fi de acord cu următorul meu raționament referitor la străbunica bunicii, cea care și-a născut copilul ca mamă celibatară?*

Nu știm cum a ajuns ea să fie abandonată de bărbatul care a lăsat-o însărcinată, dar, oricum, putem presupune, fără riscul de a fabula prea mult, că această străbunică a bunicii nu l-a putut numi pe cel absent, pe tatăl care va fi desemnat ca fiind necunoscut. Această carență de vorbire creează efectiv o fantomă, care se traduce, în generația următoare, printr-o anume orientare către bărbatul ales să fie tată. Ceea ce ar putea explica necesitatea inconștientă resimțită de femeile respective de a-și alege bărbați care vor dispărea, ca și cum, procedând astfel, ele ar determina scoaterea la lumină a adevărului acestui ne-spus anterior.

În felul acesta, problema rămâne vie în transmiterea inconștientă a imaginii corpului din generație în generație. Și această problemă în sine este cea care trebuie explorată și rezolvată. Ea putea fi evitată, desigur, dacă străbunica bunicii ar fi avut posibilitatea să îl aducă în conștiința copiilor ei pe tatăl absent. Nu este o greșeală să rămâi însărcinată și să fii mamă celibatară, dar o astfel de situație ar putea fi prevenită, cred eu, dat fiind riscul transmiterii ei traumatice la generația următoare. Ar fi trebuit ca străbunica bunicii să poată măcar inocula în conștiința copiilor ei prezența tatălui absent, printr-o vorbire care să faciliteze asumarea istoriei și să restituie astfel generației următoare adevărul propriei istorii.

C.C.: Da, iar în cazul de față există efectiv o fantomă în absența unei vorbiri, deci în lipsa tatălui!

W.B.: *Este ceea ce Nicolas Abraham și Maria Torok au numit „cripta". Această absență a vorbirii în privința originii, pe care eu o numesc un „păcat originar" ce se transmite neîncetat. Cum vedeți, eu am o definiție oarecum laică pentru faimosul „păcat originar"! În cazul de față, a avut loc un salt peste o generație, dar știm de la Dolto că astfel de lucruri se întâmplă. Ea arăta că dacă există două fantome, câte una în fiecare filiație, cea maternă și cea paternă, acest fapt s-ar putea adesea traduce prin nașterea unui copil autist sau psihotic! Eu însumi am verificat de multe ori această posibilitate în constelațiile familiale ale copiilor, în perioada în care mă aflam la conducerea unui spital de zi pentru copii autiști și psihotici.*

C.C.: Bunica Dorothéei, deci mama mamei ei, al cărei tată nu a murit de tânăr, dar care urma să își piardă soțul când acesta era în vârstă de douăzeci și patru de ani, iar fetița avea zece zile, este, potrivit spuselor fiicei sale, „o femeie extrem de autoritară, care îi ține pe toți sub papuc", adică o femeie care, de la bun început, s-a plasat într-o poziție de mamă-tată: „Mami-tati", cum spun copilașii.

W.B.: *De altfel, Dolto spunea că atunci când un copil își pierde unul dintre părinți, el îi pierde de fapt pe amândoi, în calitatea lor de părinți cu roluri distincte! Când un copil își pierde tatăl la o vârstă fragedă, el își pierde, de asemenea, și mama, adică își pierde mămica, fiindcă pentru un copilaș există doar o mămică-tătic sau un tătic-mămică! Un tată în mamă este, așadar, un tătic-mămică sau o mămică-tătic, în afara cazului, repet, în care copilului i se vorbește clar despre lipsa unui părinte, pentru ca el să își poată simboliza pierderea acestuia. În cazul de față, cel al pacientei dumneavoastră, copila își va numi mama o „Mami-tati"!*

Dar cum au decurs lucrurile în privința acestei fete?

C.C.: Nu o să reiau aici întreg travaliul, dar ce pot să vă spun e că Dorothée părea angoasată, vorbea mult, era uneori confuză și foarte nesigură. Această lipsă de siguranță interioară nu pare să fi început din momentul tentativei de sinucidere a mătușii, ci este mult mai veche, din perioada fetală și a celei de-a doua mari traume, și anume moartea tatălui. Chiar dacă lucrurile au fost în mod vădit bine simbolizate și comunicate, în zona aceasta există totuși un gol, un gol afectiv și o pierdere; și, din această cauză, fata se simte foarte nesigură. De-a lungul ședințelor, în contactul afectiv, confirmant și securizant, angoasa scade și Dorothée își restaurează progresiv siguranța de bază. Noțiunea de depresie sau de sentimente cam sumbre va dispărea destul de rapid, pentru că fata reușește, prin vorbire, să elaboreze o legătură între angoasa și gândurile ei negre și tentativa de sinucidere a mătușii. Nu a bulversat-o atât faptul că mătușa ei putea să moară, ci mai degrabă acela că cei doi copii ai acesteia își puteau pierde mama, altfel spus că puteau deveni orfani de mamă, că puteau rămâne cu un singur părinte! Pentru ea, o astfel de situație reactualiza propria istorie, cea a pierderii tatălui. De altfel, Dorothée a făcut ea singură și destul de repede această legătură. A reușit să numească aceste lucruri care au sens pentru ea și care îi reduce angoasele, pentru că, în contactul afectiv, discursul

rațional dispare și cea care se manifestă, care se exprimă, este Dorothée, în calitate de persoană.

Există însă două lucruri pe care le descopăr eu în contact. Pe de-o parte, faptul că Dorothée manifestă o fobie a atingerii ombilicului, inclusiv al ei. Ea nu poate să își atingă propriul ombilic, nici să își introducă vârful degetului în interiorul lui, mai ales când își face toaleta. În cazul acesta, „trece foarte repede peste el", spune ea.

Pe de altă parte, ea îmi povestește că are, de asemenea, o fobie în a-și atinge sexul și vaginul; de exemplu, ea nu poate folosi tampoane în timpul menstrei, iar, când se spală, o face iarăși foarte rapid. Dorothée este o fată foarte drăguță și a avut deja câțiva prieteni mai intimi. Dar, deși a flirtat puțin, ea afirmă că se teme de băieți și de bărbați.

Referitor la această problemă cu ombilicul, îmi permit o interpretare, pentru că, într-o anumită măsură, chiar Dorothée avea să mi-o servească pe tavă! Când mi-a vorbit despre nașterea sa, ea mi-a spus că, desigur, tatăl ei era acolo, în sala de naștere, și că el a fost cel care a tăiat cordonul ombilical. Îi prezint o posibilă interpretare: ombilicul ar fi locul tatălui în imaginea ei inconștientă a corpului; este locul în care tatăl ei a intervenit, tăind cordonul!

W.B.: *Și ea ar fi făcut o asociere, vreți să spuneți, între tatăl ei și ombilic.*

C.C.: Întocmai! Iar ombilicul ar fi, de asemenea, un loc care ar aparține tatălui și nu ei, între ghilimele, desigur. Toate aceste lucruri îi spun multe. Dar nu este suficient pentru a rezolva problema în întregime, cu toate că atingerea ombilicului a devenit acum un gest puțin mai ușor de făcut.

W.B.: *În ce fel? Ați putea să dezvoltați ideea care v-a determinat să îi oferiți această sugestie? Nu putem face altceva decât să oferim*

astfel de sugestii interpretative, pentru că nu cunoaștem nimic în privința adevărului și a realității. În ce fel este tatăl implicat, după părerea dumneavoastră, în această fobie a fetei față de propriul ombilic? Cum l-a asociat ea pe tatăl mort cu ombilicul?

C.C.: I-am propus această interpretare pentru că, așa cum știm, imaginea inconștientă a corpului copilului se construiește în cadrul legăturii cu părinții sau cu adulții care au grijă de el. Aceste interacțiuni subtile cu mama și cu tatăl, în timp ce este îngrijit, mângâiat, purtat în brațe, hrănit, sunt cele prin care micuțul își va consolida și totodată construi siguranța de bază și în care se formează, se țese într-un fel, imaginea inconștientă a corpului. Desigur, Dorothée și-a cunoscut tatăl până la vârsta de un an și jumătate, iar acesta s-a ocupat mult de ea. Și, cu siguranță, există o mulțime de alte zone, în corporalitatea ei și în imaginea inconștientă a corpului, în care tatăl său a fost prezent; dar dispariția prematură, accidentală și brutală a acestuia m-a determinat să îl asociez cu fobia atingerii ombilicului, pentru că tăierea cordonului ombilical – revenim, iată, la problema desprinderii – este un act simbolic puternic! În momentul acela, tatăl era prezent și Dorothée știa acest lucru pentru că mama i-l povestise, deci este vorba despre o cunoaștere conștientă. Ombilicul reprezintă imaginea însăși a oricărei legături, a celei mai vechi legături și, drept urmare, copilul îi atribuie puterea de simbol al acestei relații psihoafective cu tatăl, în imaginea inconștientă a corpului.

Este ca și cum ea ar vrea să păstreze în amintire atingerea mâinii tatălui care a tăiat cordonul, îndeplinind o terță funcție; este vorba despre o relație extrem de puternică cu tatăl ei, de care nu te poți atinge prea mult!

W.B.: *Această legătură cu tatăl, care îi dă, de asemenea, un nume! Sindrom prin care Dorothée și-ar readuce tatăl la viață, o amintire care face să existe Numele Tatălui.*

C.C.: Care face să existe Numele Tatălui, dar care face să existe prezența tatălui în propriă ei corporalitate. Ca și cum Dorothée își spunea în mod inconștient: „Nu vreau să spăl prea mult zona asta", ca și când spălarea ombilicului ar însemna să își spele tatăl, tatăl care s-a înecat. Să nu punem apă, să nu atingem cu apă locul acesta.

W.B.: *Tatăl s-a înecat în mare (în mamă)*[99]*!*

C.C.: Prin urmare, aceste lucruri i-au arătat ceva; Dorothée îmi spune că încă îi este greu totuși să își curețe ombilicul. Mă rog, nici n-ai de ce să îți ștergi sau să îți speli ombilicul la fiecare două minute! Acum reușește să se spele în zona respectivă mai aproape de ombilic, iar eu, în contactul afectiv, pot să îmi trec mâna peste el, fără ca Dorothée să se simtă inconfortabil.

W.B.: *Fata prezenta și un alt simptom fobic, fobia de vagin și de clitoris: nu putea să atingă nici aceste zone, adică să-și accepte propria feminitate și să își îngăduie să se bucure de acest loc! Ați putea să ne vorbiți acum, în sfârșit, despre celălalt simptom manifestat de ea, despre spasmofilie?*

C.C.: Da. Am avut ședințe cu Dorothée până la sfârșitul anului școlar, iar ea a plecat în vacanță încrezătoare și dornică de viață. Nu ne-am văzut două luni, apoi revine în septembrie. Este la fel cum am întâlnit-o prima oară, agitată, din nou neîncrezătoare, foarte logoreică. Vorbește atât de repede încât nu înțeleg nimic și îmi spune imediat: „A! Am iarăși insomnii!" Și adaugă că este epuizată după cinci nopți nedormite. Deși s-a simțit foarte bine pe parcursul vacanței de vară, acum este epuizată și angoasată. A intervenit schimbarea locului, Dorothée tocmai a intrat în clasa a zecea, e o perioadă de tranziție,

[99] În limba franceză, în original: „mer(e)"; asociere între cuvintele mare (mer) și mamă (mère) care se pronunță la fel (n.t.)

dar acestea nu explică chiar totul. Reluăm acompanierea prin contact afectiv, centrat în mod special pe restaurarea siguranței de bază. Începând chiar cu ședința următoare, Dorothée îmi spune că acum doarme mai bine. Am impresia că insomniile și neliniștile ei sunt legate de această nesiguranță de bază originală, de acea angoasă pe care a trăit-o în burta mamei, care se temea să nu o piardă! În timpul sarcinii – când mama este stăpânită de frica de a nu îi muri copilul și/sau de a nu muri ea însăși și, în plus, de sentimentul de izolare afectivă și de culpabilitate ori de abandon vizavi de fiica cea mare, cum s-a întâmplat în cazul mamei Dorothéei – copilul din burtă trăiește momente de solitudine afectivă. Este ca și cum mama, copleșită de propria angoasa, ar fi absentă. Aceste discontinuități în legătura afectivă se engramează profund în ființa copilului și provoacă un fel de goluri în siguranța de bază și în imaginea inconștientă a corpului copilului, care este pe cale să se formeze. Cu alte cuvinte, acest proces seamănă cu o pânză prost țesută, cu o împletitură ale cărei ochiuri au sărit și care a rămas găurită. Îi propun Dorothéei ca, într-o ambianță de regresie ghidată, să înlăture această engramă negativă sau aceste engrame negative și, în contactul afectivo-confirmant și liniștitor, să reînnoade legătura de origine, să își reconstruiască siguranța de bază, să țesă la loc golul simbolic al imaginii inconștiente a corpului. Mi-a venit această idee pentru că, la finalul analizei, am avut următorul vis:

Mă aflu într-o casă care, în vis, este a mea, dar nu cea în care locuiesc efectiv, și descopăr că înăuntru nu mai există nimic, nici mobilier, nici bibelouri, ci doar o perdea sfâșiată, găurită pe alocuri, care flutură în vânt, fereastra fiind deschisă. Am fost jefuită. Fapt ce îmi provoacă imediat un mare sentiment de nesiguranță; casa mi-a fost spartă și nu mai am nimic. Am asociat atunci această imagine a perdelei sfâșiate și găurite cu propriile-mi trăiri în privința siguranței de bază, pe care

o percep ca fiind găurită, nu întotdeauna vie; cu un sentiment de siguranță care are fundamentul fragil, deloc solid.

Baza haptonomică îi corespunde, din punct de vedere anatomic, regiunii bazinului. Un bazin puternic, adică o trăire pozitivă în privința bazei, echivalează cu un sentiment de completitudine și cu o stare bună de siguranță a bazei. Grație travaliului analitic pe care l-am efectuat cu dumneavoastră, am putut să interpretez visul și să fac legătura între această experiență și istoria mea personală. Dar numai în contactul afectiv din cadrul haptopsihoterapiei am reușit să repar situația. Cu alte cuvinte, corporalitatea animată de întâlnire a fost procesul în cadrul căruia am putut, aș spune metaforic, să astup la loc găurile cu acest „ciment afectiv", cum îl numește Anne-Marie Duval-Lota, o colegă haptopsihoterapeută.

Cu toate acestea, chiar înainte de ședința următoare, mama Dorothéei mă sună și îmi spune foarte îngrijorată: „Dorothée nu se simte deloc bine acum; a făcut o criză severă de spasmofilie cu două seri în urmă!" Se certase foarte tare cu sora ei, mai mare cu doi ani ca ea. Se ciondăneau tot timpul. „În fine, cred că există multe lucruri între ele pe care trebuie să le rezolve și să și le spună, îmi povestește mama, dar nu reușesc să o fac."

În mod vădit, sora este foarte supărată pe Dorothée pentru că a privat-o de mamă pe perioada sarcinii, pe când ea avea doi ani, și apoi pentru că a privat-o de tată, dat fiind faptul că acesta a murit foarte curând după venirea Dorothéei pe lume. Prin urmare, sora are un conflict cu ea, pe care, evident, nu îl conștientizează ca atare și, în loc să vorbească, se înfurie: o ceartă, o sâcâie și o critică fără încetare, fiind capabilă de multă răutate!

Iată-le, așadar, pe cele două surori, în plină dispută, și pe tatăl lor vitreg exasperat, spunându-le într-un final, deși fetele au acum optsprezece și șaisprezece ani: „Gata, ajunge! Fiecare în camera ei! Să nu vă mai aud!"

Abia sosită în cameră, Dorothée face o criză severă de spasmofilie. Este complet tetanizată, își dă ochii peste cap și pare gata să își piardă cunoștința! Părinții au o presimțire și bat la ușa Dorothéei deși, în mod normal, nu s-ar fi dus în camera fetelor, ele fiind pedepsite. Fata nu răspunde. Părinții intră în cameră și o găsesc în starea aceea, încordată și ghemuită pe patul ei, în poziție fetală. Încearcă să-i vorbească, iar tatăl vitreg, cam speriat, văzând că nu respiră, îi dă o palmă ușoară peste obraz ca să o scuture. Dorothée își revine. Stau lângă ea, apoi tatăl vitreg pleacă și rămâne doar mama. Când se simte ceva mai bine și începe să își vină în fire, fata o roagă pe mamă să se lungească peste ea. Cele două rămân astfel preț de o clipă, apoi mama se culcă lângă ea și stau una în brațele alteia. Dorothée se reconstituie astfel în brațele și în „poala" mamei. Mama îmi povestește toate aceste lucruri la telefon, vorbindu-mi despre propria ei angoasă, pentru că, în plus, fata tocmai a fost pe punctul de a face o nouă criză de spasmofilie, de data asta la școală, în urma unei dispute. Vorbesc puțin cu mama ca să o liniștesc. Cum mama se mai plânge și că Dorothée nu muncește suficient la școală, îi sugerez ca, pentru moment, să pună mai puțină presiune pe ea acasă în privința problemelor școlare, iar discuția noastră se încheie aici.

Așadar, urmează să mă reîntâlnesc cu Dorothée la o nouă ședință și, între timp, îmi spun: „Este totuși formidabil! A «regresat» singură!"

La ședința următoare, remarc că Dorothée pare să se simtă foarte bine, deși ar fi putut fi considerată bolnavă. Vorbim puțin despre criza de spasmofilie. O întreb ce anume a simțit, ce emoție a cuprins-o în momentul în care a rămas singură în cameră și a început criza de spasmofilie. Nu reușește să își amintească prea bine, știe că era cam furioasă și că se simțea nedreptățită pentru că, o dată în plus, considera că sora ei era vinovată pentru cearta iscată și că, prin urmare, n-ar fi

trebuit să fie pedepsite amândouă. A fost însă un gând fugitiv, după care s-a cufundat rapid în starea de leșin și în criza de spasmofilie. Îmi povestește totuși despre momentul petrecut împreună cu mama ei. Nu fac niciun comentariu și nici nu-i spun că a realizat o regresie; las lucrurile așa cum sunt, pentru că Dorothée a reușit să repare ceva absolut singură! Îmi spune, de altfel, că doarme din nou foarte bine și că este mai puțin angoasată după criza de spasmofilie. O cuprind și eu în brațe în timpul ședinței, explicându-i cum faptul că are șaisprezece ani nu înseamnă că nu mai are dreptul să se bucure de o astfel de apropiere afectivă cu mama ei; îi spun că toată lumea are nevoie de momente de tandrețe și de reasigurare, dar fără să adaug că, făcând acest lucru, ea a reparat și a reconstituit ceea ce nu a avut *in utero*! O las astfel să-și urmeze propria dinamică. La sfârșitul ședinței, Dorothée mă anunță, pe de o parte, că nu se mai ceartă așa de mult cu sora ei, deși aceasta continuă să o agreseze; dar ea nu mai acordă atâta atenție acestor certuri și nu mai intră în acest joc al agresivității. Iar, pe de altă parte, îmi mărturisește că și-a făcut de curând un prieten!

W.B.: *Minunat! Iată istoria unui simptom care a rămas multă vreme enigmatic, deoarece, în cazul Dorothéei, el a vizat în mod direct o problemă majoră: care este locul meu în ierarhia afecțiunii materne? Pentru că, în această poveste, Dorothée va face ea însăși legătura cu locul ei în raport cu cel al surorii, în privința iubirii mamei lor.*

Dacă îmi permiteți, aș vrea să vă transmit, la rândul meu, ceea ce spunea Françoise Dolto despre spasmofilie.

Geniul ei clinic a ajutat-o să înțeleagă spasmofilia, legând-o de sexualitatea precoce a sugarului, grație teoriei sale referitoare la imaginea inconștientă a corpului.

Dolto ne amintește în primul rând un lucru evident: ființa umană se încarnează la naștere prin sistemul respirator, care se

constituie în acel moment; a te naște înseamnă mai întâi a respira. Or, spasmofilia este tocmai o tulburare respiratorie.

Ea reprezintă o pierdere a reflexului respirator peristaltic, suficient de angoasantă pentru ca părinții să se îngrijoreze și să își ducă la spital copilul aflat în suferință. Or, în mod paradoxal, tulburarea dispare chiar înainte de a ajunge la spital! Când își aduc copilul la camera de urgențe, părinții ne spun că, în ambulanță sau în mașină, criza a încetat de la sine. Când ajung la spital, criza este deja terminată. Respirația copilului a revenit la normal.

Or, medicii pediatri nu fac deloc legătura, pe care Dolto o făcea la vremea respectivă, cu sexualitatea sugarului. Despre ce este vorba?

O să mă limitez la cazul tinerei paciente care a suferit o criză misterioasă de spasmofilie.

Criza puternică de spasmofilie s-a declanșat în momentul în care tatăl vitreg a spus: „Duceți-vă în camera voastră, tu și sora ta, și lăsați-ne în pace!"

Și cum se va „repara" Dorothée când își revine în simțiri?

Ea îi cere mamei să se culce peste ea și să o ia în brațe.

Dar, în mod normal, cine altcineva se culcă peste o femeie pe care o iubește, dacă nu bărbatul, tatăl copilului?

Dolto ar face următoarea presupunere: bebelușii ar putea fi deranjați, atunci când dorm în camera părinților, de scena de iubire, și de acuplare, așadar, pe care o oferă părinții în timp ce fac dragoste, fără vreun gând urât evident, dar și fără să își dea seama că actul lor va produce un efect asupra sistemului respirator al sugarului!

Sugarul este totalmente legat de mamă după naștere: deși ieșit din burta mamei, el continuă să se afle cu ea într-o legătură simbiotică și aude cum sistemul respirator al mamei se modifică brusc; mama începe să gâfâie de plăcere, pentru că, în timpul actului sexual, ea intră într-o transă respiratorie. Este ceva absolut nou pentru sugar, iar acesta, ne explică Dolto, încearcă în mod inconștient să se muleze după respirația mamei, ca și cum ar intra el însuși în „transă orgiastică" pentru a participa la petrecerea ei. Așa se pot declanșa

câteodată unele crize de spasmofilie, este un reflex peristaltic, într-un fel, perturbat de ritmul respirator al mamei, ritm care pătrunde în corpul copilului. Dorind să participe la petrecerea orgiastică a părinților, copilul se asfixiază pentru că nu este încă la vârsta la care poate susține această formă de respirație. Iar această stare poate declanșa o criză de spasmofilie.

Iată o propunere interpretativă foarte interesantă, pentru că ea face legătura cu sexualitatea Dorothéei, sexualitate care, se știe acum, este foarte precoce la copil; este o sexualitate care se declanșează prin indentificarea proiectivă cu sexualitatea părinților.

Am putea spune, de asemenea, că Dorothée regresează în mod inconștient către perioada în care tatăl ei natural nu murise încă și când, probabil, era pătrunsă de scena de dragoste dintre părinții săi. Tatăl vitreg pedepsind-o pe nedrept, ea regresează pentru a-și regăsi tatăl biologic securizant, cel care a tăiat cordonul ombilical. Tatăl său, pe care ea îl face să fie în continuare prezent prin intermediul acestui simptom al imposibilității tactile sau prin fobia de atingere a ombilicului, așa cum ne-ați explicat deja atât de clar; dar ombilicul este foarte aproape, de asemenea, de orificiul vaginal. Acest simptom fobic n-ar fi decât o deplasare asupra ombilicului a unei probleme legate, în imaginea corpului, de sexualitatea născândă a fetei; și de dorința de a-l avea alături pe tată. Este o deschidere foarte interesantă pe care Dolto ne-a propus-o pentru a ne învăța că toate aceste tulburări sunt de fapt tulburări psihosomatice, legate de memoria celulară a unui individ; în ceea ce o privește pe Dorothée, este vorba, pe de o parte, de legătura avută cu mama ei, dată fiind sarcina acesteia, deosebit de tulburătoare pentru formarea copilului, dar și de legătura cu tatăl său, pentru că l-a pierdut foarte de timpuriu, înainte ca ea să intre în ceea ce am putea numi propria genitalitate. Iar Dorothée nu a putut să se construiască într-o relație oedipiană cu tatăl actual pentru a triangula legătura sa cu mama. Așadar, ei nu-i rămâne decât fetișul ombilicului, fetișizat în funcție de tată. Dar acum, la șaisprezece ani, ajunsă la perioada adolescenței, ea se

află în stadiul sexualității genitale, care este însă barată, interzisă, pentru că fata a rămas prinsă în fuziunea cu mama, din cauza pierderii tatălui genitor. Și ce face ea pentru a se repara la sfârșitul crizei de spasmofilie, atunci când își revine în simțiri și când mama o întreabă ce s-a întâmplat cu ea și ce anume își dorește, ce anume simte? „Ei bine, mămico, vreau să te iau în brațe, culcă-te peste mine, sunt cu tine." Și ea se plasează, am putea spune, metaforic în orice caz, în postura de fiică-amantă a mamei sale. Acesta este gestul prin care se repară Dorothée și este un gest la care ea recurge în mod absolut inconștient.

Nu a fost nevoie să îi împărtășiți Dorothéei această interpretare, pentru că dumneavoastră însevă ați văzut că fata s-a vindecat spontan, după cum ați spus, printr-un flirt care, potrivit spuselor ei, contează pentru ea; și este clar că așa stau lucrurile, odată ce agresivitatea surorii nu o mai deranjează ca înainte! Dorothée se poate imagina acum într-un plan de viață cu acest băiat care va fi foarte important pentru ea, pentru că s-a reparat prin el, în zona acelui gol despre care ne-ați vorbit mai devreme, gol pe care dumneavoastră ați încercat să îl umpleți, reînnodându-l în legătura cu mama ei. În el există însă și tatăl, deja foarte puternic înscris prin intermediul simptomului de spasmofilie: este ca un nor care ar ascunde soarele și de care fata va fi probabil ușurată, dacă legătura de dragoste genitală pe care o va avea cu acest băiat va răspunde așteptărilor ei de fată aflată pe cale să devină femeie, ceea ce îi va permite să își regăsească siguranța de bază.

Iată ce doream să vă spun. Foarte, foarte interesantă această descoperire a psihanalistei Françoise Dolto referitoare la spasmofilie.

Am verificat valabilitatea ei, încă o dată, la Moscova. O să ilustrez în continuare cazul la care fac referire.

Eram la sfârșitul unei conferințe pe parcursul căreia vorbisem despre Dolto unui public alcătuit din medici și psihologi. Abordasem, cu zece ani în urmă, în 1996 cred, această temă a

corpului copilului ca fiind limbajul istoriei părinților. După conferință, un medic pediatru vine la mine să îmi ceară o consultație pentru fiul lui de trei ani care suferea de o tulburare spasmofilică. Cum urma să mergem să mâncăm la mama lui, unde avea să fie și el prezent, îi propun să ne vedem atunci. Pediatrul acesta avea să ne povestească, la masă, că băiețelul lui de trei ani face în mod regulat crize de spasmofilie, surprinzătoare pentru tatăl său. Imaginați-vă acum următoarea scenă, petrecută în timp ce ne aflam la masă – eram opt persoane –, în casa mamei pediatrului, care este prietenul meu.

Îi spun: „Știi că psihanaliștii au talentul de a pune întrebări indiscrete. Îmi dai voie să-i adresez soției dumitale o întrebare indiscretă, pentru că este și ea aici, cu noi?

—Dar bineînțeles, doar suntem în familie, iar interpretul este prietenul nostru, deci hai, întreabă!

—Doamnă, știu că femeile au uneori o memorie mai bună decât bărbații când este vorba despre corpul copilului lor. Pot să vă întreb... "

Dialogul nostru este perturbat de apariția băiețelului care se duce la mama lui pentru a-i monopoliza atenția! Mama îl calmează și îl roagă să ne lase să vorbim liniștiți. Atunci, băiețelul vine spre mine și mă trage de braț, ca și cum ar vrea să îmi interzică să vorbesc; de parcă ar fi presimțit deja că, prin cuvintele pe care i le voi spune mamei, urma să tulbur ceva între ei! Se agită și, la rândul ei, bunica îl roagă să se calmeze. În sfârșit, putem să reluăm conversația.

O întreb, așadar, pe tânăra mamă: „Doamnă, pentru că soțul dumneavoastră mi-a spus că dormiți împreună toți trei, în aceeași cameră, din cauza spațiului insuficient în care locuiți, aș vrea să știu: puteți să vă amintiți și să îmi spuneți dacă nu cumva făceați dragoste cu soțul dumneavoastră când s-a declanșat ultima criză de spasmofilie a copilului?" Tânăra mamă s-a înroșit până în vârful urechilor și mi-a spus, după

ce a aruncat o privire discretă către soțul ei: „Mda. Da, tocmai făceam dragoste!

—Și fiul dumneavoastră dormea în aceeași cameră?

—Da, îmi spune ea."

Și îmi explică, vrând parcă să se scuze, că nu au spațiu suficient pentru că locuințele sunt prea scumpe la Moscova. „Locuim la soacra mea." La care tatăl adaugă: „Adică de aceea criza lui de spasmofilie a încetat pe loc, de îndată ce l-am băgat în mașină ca să-l duc la spital?

—Poate că asta a fost suficient, spun eu, pentru a-l calma. Mersul cu mașina a liniștit ritmul dereglat al respirației, pentru că atunci nu mai făceați dragoste. Petrecerea orgiastică se încheiase!"

Tatăl mă întreabă atunci: „Dar ce să facem? Că nu putem să ne mutăm.

—Nu, îi răspund eu, dar noaptea, când copilul a adormit, puteți pune landoul în sufragerie!"

Știu că așa au procedat și că a fost suficient pentru ca simptomul copilului să dispară. Dar bunica mi-a spus atunci: „Știți că fiul meu, aici de față, ne făcea același lucru când era mic? Or, situația era identică. El dormea în camera noastră, pentru că și noi aveam un apartament neîncăpător. Deci dormea în camera noastră și avea mereu crize de spasmofilie, ori de câte ori făceam dragoste. Într-atât de puternice încât mă gândeam că o face dinadins, ceea ce ne îngrijora mult și ne cam stânjenea."

Am putea spune, așadar, că această formă de spasmofilie precoce, la sugari cel puțin, nu este un simptom în sens patologic, ci o petrecere orgiastică declanșată de situația în sine. Părinții o insuflă copilului și acesta petrece împreună cu ei. Tulburarea respiratorie apare din nou atunci când copilul se află iarăși într-o situație care îl stresează, la adolescență, printre altele, în momentul mobilizării energetice psihosexuale.

Prietenul meu mi-a spus râzând: „Sunt medic pediatru, dar nu m-au învățat niciodată astfel de lucruri la Moscova.

Pot să îți spun însă că o să știu de-acum încolo ce să le zic altor părinți, dacă va fi cazul, când o să consult copilași cu tulburări spasmofilice. Nu-i voi mai trimite la spital, ci o să le recomand să restituie fiecăruia locul cuvenit!"

Să abordăm acum o ultimă situație clinică prin intermediul unui nou interviu cu una dintre fostele mele paciente, care a avut bunăvoința să ne vorbească, alături de soțul ei, despre un simptom recurent foarte problematic pentru părinți, deși aparent banal: crizele fetiței lor Isabau.

CAPITOLUL XIX

Corpurile deghizate: Cum ajutăm copilul să devină el însuși? „Învinge!"

Willy Barral: Se întâmplă uneori ca simptomul copilului să fie echivalentul unui limbaj destinat părinților. „Patologia sugarului este privită cel mai adesea ca și cum organismul slăbit ar fi cel care s-ar afla la originea dificultăților sale relaționale. Or, lucrurile stau invers. Tulburările în relația cu adultul tutelar, responsabil de copil, sunt cele care perturbă dezvoltarea fizică. Latura afectivă este atât de predominantă la majoritatea oamenilor, încât preschimbă comportamentul biologic al unui copil: pofta de mâncare, digestia, motricitatea, tonusul, toate acestea depind de comunicarea cu persoana care se ocupă de el. Bineînțeles, capitalul genetic are și el o contribuție, ca de altfel și metabolismul", ne spune Françoise Dolto[100].

Iată povestea ilustrativă a unei fetițe de patru luni, extrem de precoce, care ar trebui să exemplifice această confuzie fundamentală între ceea ce comunică trupul copilului prin simptomul insuportabil pentru părinți – țipete și urlete în timpul nopții – și eroarea pe care o putem face noi, părinții, uneori, atunci când nu înțelegem șarada pe care ne-o prezintă de fapt copilul.

Adevărul ajunge întotdeauna în inconștient mascat, deghizat.

---

[100] Françoise Dolto, *La Cause des enfants*, Paris, Robert Laffont, 1985, p. 293.

Astfel, corpurile acestor trei personaje – tată, mamă, copil – se pot contopi, în mod inconștient, ca într-o grămadă la jocul de rugby...

În cazul lui Isabau, părinții au avut inițiativa de a vorbi despre simptomul fiicei lor, ceea ce este excepțional și trebuie menționat: iată niște părinți conștienți și responsabili, care vor să înțeleagă ce anume încearcă fiica lor să le spună neîncetat, ceva de neînțeles pentru ei, dar pe care refuză să îl ignore. Simptomul fiicei lor Isabau este, desigur, insuportabil, dar părinții nu îl vor reprima, ceea ce se întâmplă extrem de rar astăzi, prin administrarea de somnifere sau de anxiolitice.

Am ales să respect natura spontană a discuțiilor noastre, interviul în sine oferind un stil al cuvintelor, prin asocieri de idei foarte oportune pentru dezvăluirea adevărului ascuns în inconștient.

Pe de altă parte, această conversație îi va oferi cititorului, cel puțin așa sper, posibilitatea de a înțelege ce înseamnă maniera de ascultare a analistului, importanța reformulărilor sale personale, la fel și înțelegerea pe care o degajă o discuție care izvorăște în trei, atunci când fiecare se ascultă pe sine.

Adevărul poate atunci să irupă din această formă de alteritate.

În fine, am notat în mod intenționat cu italice ceea ce, pentru mine, ca analist, putea să conțină un sens criptat, un revelator de mesaj inconștient, deja conținut într-un cutare sau cutare mod de exprimare metaforică ori în cutare sau cutare cuvânt care ar putea avea sens; este ceea ce noi, în jargonul psihanalitic, numim *semnificanți* care pot revela un sens ascuns, numit *semnificatul*. Îi înregistrăm pentru noi înșine într-o zonă a propriei memorii și așteptăm să vedem ce anume vor face cu ei interlocutorii noștri, după aceea, când va veni timpul pentru o reformulare a analistului! Analistul speră întotdeauna că interlocutorul va descoperi astfel mai ușor

conținutul inteligent a ceea ce el însuși, în mod inconștient, a numit astfel... fără să se gândească, cum se spune, și fără să își poată încă reprezenta singur acel ceva.

Credem că vorbim, când de fapt suntem vorbiți, spunea Jacques Lacan.

Și, într-adevăr, cine ar putea pretinde că stăpânește întregul conținut al propriei vorbiri?

Vorba este ca vântul: nu o vedem, ci vedem numai efectele ei. Uneori, efectul vorbirii creează, de asemenea, acele *insights*, cum le spun englezii; adică o înțelegere neașteptată a lucrurilor.

Într-un interviu de această natură, care abordează problema unei transmiteri transgenerationale în sânul unei familii[101], unde fiecare este mobilizat în căutarea sensului, prin interesul pe care îl are față de celălalt și prin enigma în fața căreia ne pune simptomul unui sugar, există tăceri, tăceri care ele însele au un sens; în măsura în care tăcerea este precum arca vorbirii: ea vehiculează un sens care trebuie decodat.

Nu era tocmai acesta mesajul simbolic ce trebuia înțeles în mitul „Arca lui Noe": cum se poate transfera vechiul în nou și stabili o Nouă Alianță între divinitate și oameni?

Astfel, când discutăm în liniște, concentrați și totuși în poziție de ascultare flotantă, înfăptuim un act de gândire.

Or, gândirea te ajută să trăiești.

Vorbirea este cea care ne poate introduce în tăcere, tăcerea care iluminează sensul, sensul prin care dorința omului soarbe viața însăși. În ceea ce îl privește pe copil, subiect doritor încă de la naștere, acesta este dornic să comunice cu părinții și arată acest lucru vorbind prin intermediul corpului, până când este, în sfârșit, înțeles de părinți.

[101] Vezi Anne Ancelin Schützenberger, *Aïe, mes aïeux!*, Paris, Desclée de Brouwer, 1993.

Îl invit pe cititor să se plaseze el însuși în această stare de receptivitate, pentru a capta pertinența unei gândiri ce se elaborează în trei.

Cum ajutăm copilul să devină el însuși?

Pentru a aborda problema „corpului copilului ca limbaj al istoriei părinților", aș vrea să pornesc de la o primă chestiune, astfel încât să readuc discuția în contextul ei.

Când tu, Arthur, ai venit la mine, ai făcut-o pentru că erai destul de intrigat, mai mult decât intrigat, chiar ușor îngrijorat, aș putea spune. Simțeai un fel de violență în privința fiicei tale, care nu se mai oprea din plâns, pe care nu o puteai calma, care te împiedica să dormi. Atunci ți-ai făcut o programare pentru o consultație la cabinetul meu.

Fetița, Isabau, în vârstă de patru luni, dacă îmi amintesc bine, părea că vrea să îți semnaleze la vremea aceea anumite lucruri: ea părea că vrea să îți spună ceva; ceva rămas pe deplin enigmatic până în ziua în care, dintr-odată, Leïla, soția ta, te-a ajutat să te conectezi la tot ceea ce înseamnă acest material inconștient ce ne străbate; acest lucru a fost posibil grație excelentei comunicări dintre voi și faptului că amândoi ați urmat o consiliere analitică.

Ne-ai putea spune câte ceva în această privință?

Și pentru că aveți două fete, spune-ne mai întâi prenumele lor ca să nu încurcăm poveștile.

Arthur: Prima mea fată, cea mare, se numește Nimué, iar a doua, Isabau. Amândouă au avut probleme cu somnul. Nu pentru cea mare, pentru Nimué, am venit să vă consult, ci pentru mezina Isabau. Și Nimué adormea greu, dar la ea problemele acestea au fost doar episodice. Simțeam că mă cuprinde un fel de mânie surdă care risca să se transforme în violență. Ceea ce, bineînțeles, m-a determinat să mă analizez în mai multe privințe. Pentru că, la un moment dat, am fost

foarte furios fiindcă trecuseră aproape trei luni de când nu puteam să dorm noaptea, perioadă care, mi-a amintit soția mea Leïla, corespundea cu cea în care am renunțat brusc la al doilea travaliu analitic pe care îl efectuam! În momentul în care am abandonat această analiză începută în 2001, eram extrem de înverșunat împotriva analistului meu, pe care îl voi numi aici Mefisto, după numele celebrei opere a lui Goethe, *Faust I și II*, și o să înțelegeți de ce[102]...

Trebuie să recunosc că, în condițiile în care am oprit-o atât de brusc, această analiză nu mi se părea deloc încheiată. Dar, deocamdată, trebuia să îi pun capăt rapid, pentru că impresia mea era că analistul este realmente periculos! Afirm asta de la bun început.

Așadar, am încetat consultația cu Mefisto. Eram foarte furios pe el, pentru că se plasase pe poziția unui tată atotputernic, copiindu-l literalmente pe tatăl meu genitor! În loc să îmi fie analist, îmi era tată, ba chiar afirma cu un tupeu incredibil că nu există contratransfer din partea analistului! Iar eu așteptam de la el un cuvânt care să mă poată lumina, cuvântul unui tată simbolic, întrucât psihanalistul, cred eu, are rolul unui tată simbolic pentru pacienții săi: el trebuie să îi poată ghida, fie susținându-i, fie oprindu-i uneori, în cazul în care se angajează pe un drum greșit, pentru ca pacienții să poată urma o nouă direcție, chiar dacă, evident, el le lasă libertatea de a face ceea ce își doresc ei înșiși. Sau, cel puțin, psihanalistul trebuie să le insufle sentimentul că este prezent acolo pentru a asigura o veritabilă *partajare a existenței* care le dă pacienților sentimentul că există. Dimpotrivă, Mefisto declara că el nu există pentru mine și îl citez aproape cuvânt cu cuvânt:

„Eu nu exist, dar ascultă-mă, pentru că eu spun adevărul!"

[102] Vorbirea are teribila putere de a te face să trăiești sau să mori, uneori. Isabau față în față cu Mefisto!

Atunci, dacă el nu exista pentru mine, de ce aș fi existat eu pentru el?

Mă considera complet nebun, iar eu îi spuneam calm că nebunul este el!

Evident, ajungeam atunci să îl scot din rolul lui de psihanalist.

Mefisto țipa, ba uneori chiar urla când pacientul lui îl contesta. Îl imita pe Dumnezeu, asta în vreme ce eu consider că Dumnezeu nu există și, mai precis, că noi nu existăm pentru el!

Situația aceasta mă cufunda din nou într-o problemă foarte gravă pe care o aveam cu tatăl meu, el spunându-mi exact același lucru, negând că sunt fiul lui, negând însăși filiația, ceea ce mă înfuria îngrozitor. Acesta a fost contextul în care am încetat analiza. Or, astăzi, la doi ani după despărțirea de Mefisto, sunt în continuare la fel de furios, dar, de data asta, împotriva fiicei mele mai mici, Isabau.

Nu mai suport insomniile lui Isabau și plânsul ei din timpul nopții. O să „explodez"!

La rândul ei, Nimué, fata cea mare, avea insomnii ușoare, care nu erau provocate de angoasă, pentru că, în fiecare dimineață, cu regularitate, se trezea în plină formă și spunea „bună ziua". Iar noaptea, se trezea din somn și striga neîncetat „bună ziua", ca o litanie, toată noaptea, cerându-ne să venim la ea; mă cam enervam, dar nu eram furios pe ea. Socoteam că este un mic capriciu al ei.

În schimb, țipetele, și chiar urletele de-acum ale lui Isabau, mă înfurie, mă exasperează îngrozitor, pentru că nu mă lasă să dorm; mi se par o insolență teribilă din partea ei!

W.B.: *Povestește-ne cum au decurs lucrurile.*

Arthur: Iată, așadar, relatarea fidelă a primei mele ciocniri cu Isabau, provocată de furia amândurora: nici eu, nici ea nu mai puteam dormi.

Iritarea mea este aproape inepuizabilă și mă întreb când o să înceteze. Ajuns la capătul puterilor, am venit să vă văd.

Desigur, au existat multe alte motive de ceartă cu fiica mea, nu din vina ei; ele constituiau, mai degrabă, cum spuneți dumneavoastră, o adevărată enigmă pe care nu reușeam să o descifrez.

Eram obsedat de însăși problema pe care o reprezenta această enigmă.

Dar pentru că vorbiți despre somn, voi încerca să mă limitez deocamdată la acest aspect.

Când am venit să mă consult cu dumneavoastră, am făcut-o pentru că mie și soției mele Leïla ni se născuse o a doua fată, căreia i-am dat numele de Isabau și care a început să „depășească limitele" încă și mai mult decât sora ei Nimué, în măsura în care nu dormea deloc; mă rog, exagerez, desigur.

Poate că, formulând lucrurile astfel, mă refer mai mult la ceea ce simțeam eu decât la realitatea obiectivă.

În orice caz, pentru un copil de vârsta ei, adică aflat în etapa de sugar, Isabau practic nu dormea în timpul zilei, în condițiile în care copiii mici dorm în jur de opt ore pe zi.

Isabau dormea maximum o oră și jumătate ziua, ceea ce era pe deplin suficient pentru a avea această incredibilă și colosală energie care mie mi se părea excesivă.

Era o energie imensă, pentru că Isabau rămânea trează chiar și noaptea! Sunt convins că ea ar fi vrut să doarmă, dar cred că se trezea din cauza unei angoase teribile, pe care eu nu o puteam interpreta decât ca fiind „o angoasă de moarte": Isabau se trezea plângând, transpirată, cu capul leoarcă de sudoare; nu reușea nicidecum să adoarmă, ca și cum exista ceva care ei i se părea foarte periculos. Se trezea cu maximă regularitate, la aceleași ore; de altfel, continuă și astăzi să se trezească la ore fixe, pe la ora unu dimineața sau în jurul orei trei; iar, la maternitate, nu putea să doarmă deloc.

Isabau este un copil cu care am experimentat o fuziune fără voia noastră, în sensul conștient al termenului. Fuziunea nu era însă ceva care implica afecțiune, eu și Leïla fiind noi înșine complet „cotropiți" de părinții noștri, fiind noi înșine pagina albă pe care se scria istoria lor!

Am fost, și unul și altul, cufundați în istorii nediferențiate în raport cu cele ale părinților noștri.

Nu am avut absolut deloc posibilitatea, cu ei, de a ne inventa propria istorie. Părinții noștri au preferat să asculte propriul lor mit! Ați hotărât să faceți în așa fel încât mitul să lase loc istoriei reale, intervievându-ne ulterior pentru cartea dumneavoastră, ceea ce pe mine și pe Leïla ne impresionează foarte mult.

W.B.: *În contextul de față, așadar, dorința voastră este să nu comiteți aceeași greșeală pe care au făcut-o părinții voștri cu voi: să nu intrați într-o fuziune-confuzie a locurilor, ci, dimpotrivă, să lăsați fiecăruia locul cuvenit, pornind de la propria sa istorie, de fiecare dată individuală, pentru fiecare dintre fiicele voastre!*

Arthur: Da! Prin urmare, pentru că Isabau nu putea dormi noaptea și se trezea foarte des, am fost obligați să o ținem la început lângă patul nostru, într-un landou. Leïla fiind foarte obosită de fiecare dată când îi dădea lui Isabau să sugă, eu îmi asumam rolul de tată, luând cu regularitate copilul din brațele mamei și așezându-l din nou în landou. Aveam sentimentul că procedând astfel, lucrurile se vor aranja într-un final, dar nu s-a întâmplat deloc așa!

Câteva săptămâni mai târziu, am ajuns să fiu eu însumi cuprins de o oboseală atât de puternică și de o descurajare așa de mare, încât nici nu mai puteam așeza fetița în patul ei. Treptat, ea a ajuns să doarmă cu noi în fiecare noapte. O culcam destul de târziu, pentru că arareori adoarme înainte de ora zece seara, dacă nu chiar mai târziu, și, de îndată ce se

trezea, cuprinsă de „angoasa ei panicardă", o luam cu noi în pat. Iar asta în timp ce sora ei mai mare, Nimué, dormea deja de la ora opt seara.

Nimué integrase perfect faptul că trebuie să se culce la ora opt seara. Dar ea se exprimă verbal, deci situația este total diferită. Isabau, în schimb, dacă o așezam în patul ei, se trezea pe la ora unu dimineața. Îi dădeam uneori un biberon cu lapte, ca supliment, pentru că este un copil care a avut mereu nevoie să se hrănească noaptea. Nu a existat noapte în care Isabau să nu își bea porția de lapte suplimentară. Și adoarme în patul nostru pentru că foarte adesea adormim și noi, iar când ne trezim, ea este în continuare acolo. Știm foarte bine că nu este o soluție, dar deocamdată nu am găsit alta mai bună pentru a reuși să merg la muncă dimineața, după un minimum de ore dormite.

Iată, așadar, contextul în care am venit la dumneavoastră, Willy Barral, când ați avut generozitatea de a mă invita la cabinet; erați analistul soției mele, dar eu nu m-aș fi gândit să vă solicit o consultație. Am venit să vă văd, la vremea aceea, pentru a vă explica această furie pe care o simțeam împotriva lui Isabau. Fetița avea aproape patru luni atunci!

W.B.: *Îți mulțumesc că îmi amintești toate aceste lucruri pe care le uitasem într-o oarecare măsură. Dar spune-mi, nu exista, pe de altă parte, un alt simptom mult mai îngrijorător și care avea legătură cu propriile dumitale testicule?*

Arthur: Constat că aveți o memorie excelentă! Într-adevăr, în perioada aceea, adică atunci când s-a născut fiica noastră Isabau, aveam deja o problemă în regiunea sacrală, regiune în care se înrădăcinează furiile. Furia mea față de tata, pe care am început să o resimt în copilărie, de la vârsta de șase-șapte ani, s-a înrădăcinat în zona respectivă, sub forma unui testicul anormal de mare, testiculul stâng.

Aveam, totodată, și alte probleme: varicocel și hernie în scrotul stâng, la nivelul sacrumului stâng, de care nu eram deloc conștient; nici părinții mei nu se îngrijoraseră vreodată în această privință.

Testiculul nu mă jenase niciodată până atunci, însă plănuiam să înlătur cândva umflătura aceea pe care, evident, refuzam oarecum să o consider periculoasă; dar problema respectivă nu m-a preocupat vreodată cu adevărat.

Trebuie să vă spun că eram îngrozit de intervențiile chirurgicale, de injecții și de orice gen de procedee prin care mi se pătrundea în corp, așa că nu am făcut nimic până la urmă. Desigur, ori de câte ori am avut ocazia, le-am spus medicilor generaliști despre această problemă, dar niciunul nu a părut să îi acorde atenție, drept pentru care am procedat și eu la fel.

Or, s-a întâmplat ca într-o bună zi să iau hotărârea de a consulta o persoană care practica reinformarea celulară: Dna Q. I-am povestit în două vorbe despre varicocel și ea și-a concentrat eforturile, cu ajutorul filtrelor, asupra testiculului stâng.

Spre marea mea surprindere, chiar în dimineața următoare, când m-am trezit, am simțit pentru întâia oară *„un corp străin"* în mine! Ceva se schimbase: mi-am atins testiculul și am simțit dintr-odată că era tare ca o coajă de nucă, tare ca lemnul! Nu mă durea deloc, dar era foarte impresionant...

Acesta este un fel de a spune ce anume înseamnă dorința: corpul acela străin pe care îl purtam în mine, dorința aceea devenise atât de solidă după ședința de reinformare celulară, încât m-am pipăit instinctiv de îndată ce m-am trezit și am simțit existând sub degetele mele această parte ascunsă, refulată.

Cu toate acestea, negarea funcționând în continuare, a mai trecut un an întreg fără ca problema respectivă să mă preocupe mai mult de atât.

Cu puțin timp înainte de prima noastră întâlnire, obținând de la dumneavoastră, prin intermediul soției mele, adresa osteopatului **J.L.**, care vă este prieten, am decis să mă duc la el pentru durerile teribile pe care le aveam în zona lombară. În cursul ședinței, i-am vorbit și lui, așa cum făceam cu toți medicii la care mergeam de un an, despre această manifestare ciudată.

J.L. mi-a spus imediat ceea ce, în mod inconștient, așteptam să mi se spună: „Nu este deloc normal ce ai dumneata aici și vreau să știu despre ce este vorba. Fă-ți o programare la un chirurg."

Or, dumneavoastră mi-ați dat și adresa unui alt prieten, un medic fitoterapeut, prin care aveam să ajung mai târziu la un excelent chirurg oncolog; o să revin numaidecât asupra acestei chestiuni.

Prin urmare, nu suferința a fost cea care m-a dezmeticit, ci această *informație celulară energetică*[103] la care **J.L.** îmi îngăduise accesul!

W.B.: *Poate ar fi bine să mai precizăm o dată, pentru cititori, că cercetările științifice pe această temă, numită astăzi, în lipsa altui termen, „informație celulară" sau chiar „memorie celulară", se bazează pe studiile lui Karl Pribram și ale lui David Bohm, ambii laureați ai Premiului Nobel; studiile respective, care au drept obiect natura memoriei, element decisiv al conștiinței noastre, la fel și natura ultimă a materiei/energiei, au deschis un capitol de maximă importanță pentru omenire, pentru că ele semnalează, între*

[103] Michel Larroche: „Toate celulele corpului nostru își amintesc, toate particulele din componența atomilor din care sunt alcătuite celulele noastre își amintesc. Noi suntem într-o hologramă, noi înșine suntem o hologramă a Marelui Infinit care ne înconjoară, a Micului Infinit din care am fost constituiți. Altfel spus: Întregul este în fiecare parte și fiecare parte reprezintă Întregul", în *Mes cellules se souviennent*, Paris, Guy Trédaniel, 1994, p. 38.

extremul-interior și extremul-exterior, ceva mai mult decât o simplă concesie: o aceeași natură, care pare să treacă dincolo de continuumul spațio-temporal!

Arthur: Reiau, așadar, povestea, adăugând că eram atât de obișnuit, dintotdeauna, să am probleme fizice, încât ajunsesem să le consider normale; pe cea la care am făcut referire o consideram doar un simptom în plus și, fatalist, îmi spuneam: așa mi-a fost dat să mi se întâmple!

Cred că eram incapabil să înțeleg ce anume se petrecea în mine, pentru că, în realitate, aveam nevoie să fac legătura cu un tată și, în plus, cu testiculele mele; prin intermediul vorbirii, prin cuvintele lui **J.L.**, care m-au sensibilizat și, mi-am dat seama imediat, prin atingere.

Aveam o problemă în a admite că partea aceea exista în mine. Prin urmare, nu făcusem niciodată nimic în această privință pentru că îmi lipsea o piesă din puzzle ca să mă pot reconecta la mine însumi.

Întâlnirea cu dumneavoastră avea să completeze în perioada următoare acest puzzle. Aș spune că dorința pe care ați exprimat-o a fost ca o somație de dragoste respectuoasă față de corpul meu, atunci când mi-ați vorbit despre corp ca fiind un „frate corp"!

W.B.: *De fapt, dacă am înțeles bine, dorința prietenului meu J.L. de a te trimite să faci investigații mai amănunțite la un confrate medic specialist, apoi dorința mea de a te vedea ocupându-te corect și cu respect de semnalele pe care ți le adresa propriul corp, au permis dorinței dumitale să existe în sfârșit în dorința celuilalt!*

Arthur: Da, întocmai. Dorința dumneavoastră și a lui mi-au revelat propria dorință, el atingându-mă exact în locul pe care îl refulasem: „Dați-mi voie să vă ating testiculul. Trebuie să îmi dau seama eu însumi!"

Un om străin, pe care eu îl priveam ca pe un tată simbolic, s-a preocupat de mine în mod real, mi-a deschis ochii și m-a făcut să înțeleg: deveneam prețios în ochii unui tată!

Toate acestea se întâmplau cu cinci luni înainte de intervenția mea chirurgicală și atunci a fost momentul în care lucrurile au început să se precipite. Prin celălalt prieten al dumneavoastră, medicul fitoterapeut J.-**C.L.**, am obținut o programare de urgență la un chirurg oncolog, doctorul N.

Bineînțeles, făcusem și mai înainte câteva investigații, dar fără prea multă convingere, pentru că nimeni, pe parcursul acestor consultații, nu părea să ia în serios nelămuririle mele.

Sau, dimpotrivă, am dat peste niște „zănatici" complet nebuni care îmi dădeau senzația că erau interesați de testiculul meu, ba chiar și de sperma mea, pentru că voiau să o congeleze în caz că..., adică oamenii aceia voiau neapărat să mă opereze imediat. Și, evident, țineau să facă ei operația, în clinica sau în spitalul lor, interesați fiind, fără îndoială, mai mult de fluxurile financiare decât de lichidul meu seminal. Aveam oarecum senzația că vor să mi le ia pe toate și am descoperit la mulți dintre ei, mai ales la chirurgi, o voință de a-și însuși acest limbaj, această istorie a mea, pe care păreau că o trăiesc pentru ei înșiși; impresia mea era că o afirmație de genul „sunt interesat de cazul dumneavoastră", ascundea tocmai această intenție!

Și realmente așa ceva am auzit în majoritatea discursurilor chirurgilor. Eram demoralizat, astfel că mi-a trebuit ceva timp până să-mi găsesc „propriul" chirurg. Tot datorită prietenului dumneavoastră fitoterapeut am descoperit persoana care urma să mă opereze; unul dintre acei medici minunați care, oferindu-ți libertatea de decizie, te sfătuiesc totodată, cu o extremă certitudine bazată pe o reală compasiune, să îndrăznești să iei rapid o hotărâre, o hotărâre care îți aparține; unul dintre acei oameni care pot să-și încurajeze liberul arbitru,

fără să îți ascundă adevărul în privința deprecierii sănătății tale!

De data aceasta, m-am simțit imediat în siguranță.

Transfer asupra tatălui, din nou, așa cum mi s-a întâmplat cu dumneavoastră și cu **J.L.**! Fără alți noi Mefistofeli!

Pentru că, trebuie să precizez, la un an după ce am renunțat la respectivul analist, dornic să îl pun la curent cu acest formidabil simptom pe care îl dobândisem, l-am vizitat din nou. Vestea l-a înfuriat și a răbufnit imediat, spunându-mi: „Bravo dumitale! Dacă nu ai fi renunțat la mine, nu te-ai fi îmbolnăvit de cancer!"

Am avut impresia că îl aud pe tata, în impulsul lui distrugător față de mine...

Asta m-a convins să îl părăsesc pe acest nebun furios. Nu aveam să-l mai revăd niciodată.

Acolo unde Mefisto mă împovărase cu vina lui de a nu fi știut să se ocupe de mine, chirurgul în cauză, bun tată de familie, m-a asigurat, dimpotrivă, că nu aveam de ce să îmi pierd cumpătul, că trebuia doar să privesc în față adevărul bolii care progresează. Era pregătit să mă opereze de îndată, dacă voiam. Totuși, odată hotărârea luată, el nu mi-a mai permis apoi să tergiversez lucrurile, ceea ce, evident, m-a liniștit.

Pentru că, doar mă cunoașteți acum cât de cât, chiar am încercat să „trișez", vrând să dau prioritate celor cincisprezece zile de vacanță la care aveam dreptul; o formă obișnuită la mine de a mă consacra micilor mele fobii!

Blând, dar cu fermitate, chirurgul mi-a spus nu!

Manifestându-și astfel autoritatea, el se plasa pe poziția de tată simbolic, fapt pe care îl așteptasem cândva în zadar din partea lui Mefisto.

Și, din nou, acest limbaj în care existența mea era luată în considerare de către celălalt a jucat rolul responsabilității paternale.

Descopăr, când corpului meu i-se vorbește astfel prin senzații, cât de important este acest mod paternal de a mi se vorbi, mult mai important decât tot ce mi-aș fi putut imagina mental!

Așadar, atunci când mi se spun vorbe potrivite și când sunt luat în grijă de cineva în mod tranzitoriu, așa cum s-a întâmplat cu această ocazie, pot să îmi regăsesc resursele interioare!

Pot să îmi spun: foarte bine, sunt pregătit, să-i dăm drumul!

Nici măcar nu am formulat această decizie, cred că v-ați dat seama imediat, pentru că nu am conștientizat cu adevărat natura ei, aceasta rămânând pentru moment la nivel inconștient!

Mefisto, atunci când m-a înștiințat urlând: *„Eu nu exist, descurcă-te singur cu asta; nu există contratransfer cu analistul!"*, a avut cel puțin meritul de a mă face să conștientizez *nebunia celuilalt*!

Iată, așadar, cum au decurs lucrurile în ceea ce mă privește; aceasta a fost conjunctura în care, stăpânit de frică și neștiind încotro să mă îndrept pentru a descifra sensul, am venit să vorbesc cu dumneavoastră, dat fiind faptul că lucrați cu Leïla, în cadrul unei singure ședințe sau cel puțin doar una credeam eu că va fi.

Dar ce comunicare analitică mi-ați oferit în ziua aceea...

M-ați încurajat printr-un mod de a vorbi foarte lămuritor și liniștitor: „Există cu siguranță o dorință a dumitale care încearcă să se exprime pe această cale; nu este o simplă boală, ci ceva care vrea să se manifeste pentru a renaște."

Atunci, am putut să fac legătura cu ceva la care m-am gândit mereu pe parcursul acestei îndelungate perioade de gestație a cancerului meu, pentru că ea a durat un an, cu ceva pe care nu reușisem niciodată să îl consider ca fiind adevărat, fiindcă nu aveam deloc încredere în mine. Dumneavoastră mi-ați insuflat această încredere care mi-a îngăduit să îmi

spun: *iată de ce mă gândeam tot timpul că testiculul meu seamănă cu un fetus*. Pentru că acesta era adevărul!

Testiculul meu, la care mă uitam foarte des și pe care îl atingeam cu regularitate ca să verific dacă tumoarea nu s-a agravat, dar și din curiozitate, *simboliza exact un fetus*, pentru că avea forma unei boabe de fasole; aceasta era forma pe care o căpătase! Și, de jur împrejurul lui, existau un fel de circumvoluțiuni ce ar fi putut să reprezinte un soi de *geamăn placentar* sau ceva care se afla în interior și de care era însoțit.

Deci nu era deloc de mirare să merg cu asemănările până la capăt: o fasole uscată enormă care realmente era întocmai ca un *cordon ombilical, între mine și fetusul meu de referință*. Treaba asta într-un fel mă amuza!

Aveam efectiv un fetus în scrot și îmi spuneam: iată, operația mea va fi o naștere. Cred însă că nu știam absolut deloc ce anume o să nasc.

Nu mai efectuam nicio activitate psihică de destul de multă vreme; pusesem cruce acestui capitol pentru că plecasem prea furios de la Mefisto care, în plus, mă făcuse să îmi pierd o bună parte din puțina încredere pe care o mai aveam în mine: aproape că nu mai visasem deloc timp de un an de zile!

Când am venit la dumneavoastră, am stat de vorbă pe parcursul unei lungi ședințe și v-ați manifestat dorința de a mă revedea. În intervalul dintre cele două întrevederi, am avut un vis extraordinar, un vis destul de lung și foarte detaliat, în care mă aflam din nou în burta mamei de unde încercam să ies! Părăseam placenta, care era figurată printr-un fel de culcuș, o saltea străbătută parcă de o rețea de nervuri și plină cu o mulțime de lucruri bizare, dar reușeam să ies și să înțeleg în sfârșit că toate acestea se refereau la mine și la un altul!

Acesta a fost contextul în care am reușit să înțeleg că mi-ați redat încrederea ca să merg în întâmpinarea operației,

spunându-mi că, de fapt, nu va fi vorba despre o pierdere prin care îmi va fi amputată virilitatea, ci de o pierdere care ar simboliza mai degrabă o altă formă de pierdere, pe care ar urma să o descopăr pentru a îngriji pe cineva dintre ai mei.

Prin urmare, m-am dus liniștit la clinică și, lucru foarte important pentru mine, am putut trăi această experiență cu încredere, pentru că tot dumneavoastră mi-ați recomandat să nu fac anestezie generală. Aveam, într-adevăr, posibilitatea de a alege între anestezia generală și anestezia locală. Mă pregăteam să solicit anestezia generală pentru a nu păstra nicio urmă de amintire legată de operație.

Sugestia dumneavoastră s-a dovedit a fi genială! Și o să vă explic de ce.

În cazul de față, anestezia locală, cea epidurală, era pentru mine ceva traumatizant din cauza formidabilei frici pe care o resimțeam față de acele care îmi provocau o mare angoasă. Totodată, am discutat și m-ați făcut să înțeleg beneficiul pe care mi l-ar putea oferi o operație suportată cu „conștiința trează".

Ulterior, propriile mele căutări referitoare la peridurală mi-au confirmat înțelepciunea sfatului dumneavoastră, deoarece am descoperit că era vorba despre o anesteziere a membranei *dura mater*[104].

Aceasta avea legătură cu propria mea existență, cu perioada în care părinții mei au plecat în Anglia pentru a scăpa de mine, tatăl meu refuzând copilul purtat în pântece de mama. În ultimul moment, când vasul era pe cale să acosteze la țărm, mama a făcut o criză de tetanie, în urma căreia, fără îndoială, a fost „anesteziată" atotputernicia acestor „mame dure" din ea, numeroase în neamul său, și care o împiedicau să aibă acces la propria dorință de a avea un copil!

[104] Dura mater este membrana exterioară și cea mai groasă dintre cele meninge.

Când s-a trezit din această stare de modificare a conștiinței, prin care s-a reconectat la ea însăși, mama m-a salvat refuzând categoric avortul.

Da, aveați dreptate, trebuia să mă pun din nou în această situație, de data aceasta cu ochii deschiși, pentru a putea trăi astfel o experiență *„de ordin șamanic"* care să îmi redea încrederea în mine, în calitate de individ devenit conștient și responsabil de soarta sa. Trebuia să regăsesc în această operație o formă de exorcism al morții, să încetez, în orice caz, să mă complac în această formă de negare a morții, principalul meu simptom.

Îmi spuneați că, procedând astfel, o să am posibilitatea de a regăsi o legătură cu testiculele mele și, totodată, de a profita în sfârșit de ele, pentru a mă revitaliza, pentru a-mi recăpăta virilitatea!

Când mi-ați spus aceste lucruri, m-a cuprins spaima, evident, gândindu-mă că nu voi putea face niciodată față, tocmai eu, care aproape că leșinam de fiecare dată când mi se lua sânge. Iar dumneavoastră, dimpotrivă, mă îndemnați să trăiesc o asemenea experiență!

Și nu era vorba despre o operație la genunchi; urma totuși să mi se extirpe un testicul!

Cu alte cuvinte, aveam să fiu operat foarte aproape de buric; era realmente un fel de cezariană.

Mi-am spus că nu o să reușesc niciodată să fac așa ceva și, la un moment dat, când anestezistul m-a întrebat ce am ales, nu m-am putut abține să-i răspund tot cu o întrebare: „Dumneavoastră ce părere aveți?"

Iar el mi-a răspuns: „Există în prezent o nouă formă de anestezie locală care se numește «rahianestezie»; spre deosebire de peridurală, acul, deși foarte lung, nu o să rămână în corpul dumneavoastră pe toată durata operației; sigur, asta nu vă scapă de angoasă, dar o să vă reveniți în fire mai rapid decât ați face-o în cazul anesteziei generale."

Și atunci am zis bun, de acord!

Am făcut această alegere și am fost surprins să găsesc în mine un curaj de care nu îmi imaginam că sunt în stare; nu numai că am rămas treaz pe toată durata operației, dar, în plus, comunicam cu persoana care se afla în spatele meu și care mă supraveghea împreună cu asistentul anestezist. De asemenea, am putut să comunic apoi cu persoana care mă moșea, ca să spun așa, cu chirurgul meu. Când s-a încheiat operația, *am cerut să îmi văd testiculul!* Am remarcat uimirea chirurgului și chiar mi s-a părut că aud ceea ce probabil că își spunea: cum are curajul să îmi ceară așa ceva?

Exact asta am înțeles. Mă rog, mi-am imaginat, în orice caz, că își pune această întrebare.

Și atunci, chirurgul mi-a prezentat testiculul într-un lichid foarte tulbure, care semăna efectiv cu *cavoul original*, un soi de soluție complet obscură. Testiculul pe care l-am văzut era în clarobscur, dar l-am recunoscut ca fiind ceva care venea de la mine și am fost foarte mulțumit!

În plus, s-a mai întâmplat și altceva.

Printr-o întâmplare mai neobișnuită, dar care nu e tocmai ieșită din comun pe plan tehnic, am avut posibilitatea de a asista la întreaga operație!

Din cauza unui defect de asamblare a plafonierei – care, în mod normal, nu ar trebui să se afle într-o poziție care să îi permită pacientului să vadă ce se petrece cu el în timpul operației, din motive evidente de ordin psihologic – am putut să privesc intervenția chirurgicală ca și cum m-aș fi aflat în fața unui ecran de televizor, una dintre micile oglinzi ale plafonierei fiind greșit poziționată!

Parcă aș fi fost în centrul ecranului pe toată durata operației.

Am putut să asist astfel la toate manevrele; vedeam când chirurgul tăia în carne vie sau punea comprese ori cosea la loc; pe scurt, vedeam tot ceea ce îmi permitea să fac legătura

cu trăirile mele; pentru că trebuie spus faptul că sub anestezie simți totul, doar că nu te doare. Simțeam că mi se despică pielea, vedeam în același timp acea profunzime incredibilă, abisală, în care pătrundeau instrumentele și toate straturile închizându-se la loc, unul câte unul. Atunci am descoperit, în mod empiric, că se coseau mai multe părți ale pielii, eu crezând că se face doar o simplă cusătură la suprafață. Nu mă pricep deloc la medicină și nu mi-am închipuit că se coase de zece ori, la fiecare trei sau cinci milimetri. Am văzut, așadar, cum se închidea la loc, progresiv, acea rană, iar *faptul că mi se extirpa testiculul era un lucru extrem de important pentru mine.*

La sfârșit, i-am spus chirurgului că totul a decurs bine și mă bucur că am avut ocazia să urmăresc întreaga operație. L-am auzit apoi „mușcruluindu-și" asistentul, între patru ochi: „Cum ai putut să nu observi asta?"

Pentru mine, binele era deja făcut, ca să spun așa!

Spre marea surprindere a personalului clinicii, după operație, eram în plină formă, la fel cum fusesem și în timpul intervenției chirurgicale; mai târziu, l-am văzut intrând pe colegul meu de cameră, care se afla într-o stare lamentabilă după o operație similară cu a mea: era literalmente „drogat", cum se zice, era incapabil să vorbească, nu putea să se miște, în vreme ce eu mă simțeam foarte bine, eram în deplinătatea funcțiunilor și perfect treaz în postoperator, spre mirarea asistentul anestezist care mă însoțise acolo.

Asistentul mi-a spus atunci următoarele: „Faptul că sunteți plin de energie încă ar mai fi de înțeles, dar să vă mai și amintiți totul, este uluitor. Cu toate substanțele acelea amnezice care v-au fost administrate – ați fost totuși sub perfuzie – este practic imposibil fizic să vă amintiți totul!"

Dacă vă povestesc aceste lucruri, Willy Barral, o fac pentru a vă arăta că atunci când ești din nou conectat cu tine însuți, când ești conectat, prin comunicarea cu analistul, la

semnificația unei operații de acest gen, capeți o energie care depășește orice putere de înțelegere și care face posibilă o astfel de situație.

Cel puțin mie mi s-a confirmat în felul acesta că vorbirea este, într-adevăr, vitală, așa cum o arată și titlul cărții dumneavoastră: *C'est la parole qui fait vivre*[105].

Cred că mi-o doream în mod inconștient și asta m-a făcut să vin la dumneavoastră.

Nu sunt genul de om puternic în fața evenimentelor; până în acel moment, mă consideram mai slab decât marea masă a muritorilor – ce păreau a fi nemuritori în comparație cu mine – și mă simțeam fragil, sperios, în orice caz cu mult mai vulnerabil decât majoritatea celor care privesc operațiile ca pe ceva normal. Pentru mine, a fost efectiv o dovadă în plus a faptului că vorbirea este cea care întreține viața și că nu mori dacă îți amintești.

Țineam să vă spun aceste lucruri.

W.B.: *Îți mai amintești mesajul pe care ți l-am lăsat pe robotul telefonic, cu o zi înainte de a te opera?*

Arthur: L-am notat pe undeva. Mi-l amintesc cât de cât și o să-l redau din memorie, cu aproximație. Era o frază formidabilă, care m-a susținut mereu de atunci: „Să iei contact cu forțele superioare nu este oare cea mai bună cale de a te viriliza?"

Am înțeles acest lucru când am ieșit din operație; pentru că, din cauza unei organizări foarte proaste din partea clinicii, nu am știut vreme de douăzeci și patru de ore când anume voi ajunge pe masa de operație. Adică, timp de aproape o zi și jumătate, clinica a fost incapabilă să mă înștiințeze la ce oră o

[105] Willy Barral, *Françoise Dolto. C'est la parole qui fait vivre*, Paris, Gallimard, 1999.

să fiu operat. M-au anunțat în ultimul moment; iată de ce nu am putut ține legătura cu dumneavoastră înainte de operație, dar, oricum, am fost în legătură unul cu altul pe parcursul ședințelor.

Când am plecat de la cabinet eram îmbibat cu cuvintele dumneavoastră și am resimțit încă și mai puternic mesajul pe care mi l-ați lăsat pe robotul telefonic, atunci când l-am descoperit; pentru că, venit astfel, după discuția noastră anterioară, el a reprezentat pentru mine o confirmare a ceea ce îmi sugerașerăți înainte: să am încredere deplină în mine și să trăiesc relaxat această experiență care în mod sigur avea un sens, chiar dacă urma să îl descopăr abia mai târziu. Era ca și cum, ulterior, după operație, primeam o nouă încurajare din partea dumneavoastră, prin cuvinte suplimentare.

W.B.: *Vrei să îți redau întocmai mesajul pe care ți l-am adresat atunci? Mi l-am notat în carnet.*

Arthur: Mi-ar face plăcere. O să verific cum mi-a funcționat memoria...

W.B.: *Iată-l: „Când atitudinea noastră interioară corespunde cu ființa noastră profundă, atunci până și lucrurile imposibile dispar, ca și cum s-ar impune o altă lege, superioară aceleia, numită naturală." Acesta este un citat din Filon din Alexandria care, așa cum fără îndoială știi, a fondat curentul ezoteric creștin numit Terapeuții din Alexandria.*

Arthur: Am memorat bine ceea ce era mai important în acest mesaj!

Leïla: Aș vrea să îi ofer lui Arthur o informație despre care nu am avut încă timp să îi vorbesc, pentru că este recentă și pentru că m-a tulburat foarte tare!

Arthur, îți amintesc mai întâi un lucru despre care nu ai pomenit încă nimic: prima oară când mi-ai spus răspicat că

ai cancer la testicul a fost la maternitate, pe 9 februarie, mai precis la două zile după nașterea lui Isabau.

„Știi, mi-ai spus, pe cât se pare, am cancer la unul dintre testicule, testiculul stâng."

Arthur: Da, și?

Leïla: Mi se pare că există o legătură foarte enigmatică între apariția cancerului tău la testicul și conceperea lui Isabau; pe toată perioada sarcinii mele, tu dezvoltai un cancer la testicul!

Cred că s-ar putea face o legătură, dar nu știu încă de ce natură. Pe de altă parte, la scurt timp după ce am ieșit cu Isabau din maternitate, am mers la doctorița ginecolog care practică, precum știi, metoda Larroche în materie de informare și de reinformare celulară.

Ea mi-a spus că avusesem o sarcină gemelară și că pierdusem un embrion foarte de timpuriu! M-a bulversat total ce am aflat. Eram, așadar, însărcinată cu Isabau și pe geamănul ei l-am pierdut!

Iar, în timpul sarcinii mele, tu dezvolți un cancer la testicul.

Prin urmare, un singur embrion a supraviețuit! Or, ascultând cu atenție ce spuneai adineauri, am început să mă întreb dacă nu cumva ai semnalat și tu ceva în propriul tău corp, pe perioada sarcinii mele, ca și cum ai fi vrut să restaurezi în istoria ta funcția paternală lăsată neocupată de tatăl tău.

Poate că îți doreai cu ardoare un băiat, un fiu pentru paternitatea ta! Evident, e cam îndrăzneț din partea mea să îți vorbesc astfel, dar s-ar putea să existe în tine ceva rămas sub tăcere; să fie oare tocmai această dorință de a avea un fiu?

Or, noi am știut foarte devreme că așteptam o a doua fiică și tu nu ai spus nimic despre testiculul tău care te făcea să suferi; *ai ascuns adevărul acelui moment.*

Mai fac însă o asociere ciudată, încercând acum să găsesc *unghiul bun de atac* pentru a înțelege *atacul cancerului* asupra testiculului tău stâng și tăcerea ta din perioada în care, aflat în

burta mamei, trebuie să te fi făcut cât se poate de mic, ca să fi dat uitării, pentru că ea nu te voia!

Părinții tăi au plecat împreună în Anglia, cu vaporul, pentru ca mama să avorteze.

Pentru noi, care suntem preocupați de conținutul simptomatic al cuvintelor, dar și de conținutul lor fantasmatic, *„Anglia"* este un cuvânt ce poate fi înțeles, în limba franceză, pornind de la doi semnificanți pe care îi conține: *„unghi"* și *„țară"* („a tăcea")[106].

Altfel spus, probabil la nivel inconștient: *cum se poate trece sub tăcere acest unghi de atac?*

Nu știu, poate este o construcție fantasmatică delirantă, pe care o fac eu, de ce nu?

Numai tu poți știi dacă fantasmele mele îți spun ceva.

Arthur: Da, evident că îmi spun ceva, pentru că știu cum mi te adresezi, cu vorbe încărcate de dragoste, prin care chiar încerci să înțelegi, împreună cu mine, ce se întâmplă cu noi și cu Isabau, de la venirea ei pe lume!

Vorbele tale rezonează în mine, iar asocierea pe care o faci tu cu semnificantul Angliei mi se pare, într-adevăr, foarte pertinentă, cu atât mai mult cu cât am devenit totuși profesor de engleză!

Da, este adevărat, aș fi vrut un fiu, deși astăzi sunt pe deplin fericit că o avem pe Isabau.

Ai dreptate, mi-aș fi dorit, fără îndoială, să restaurez ceva în legătura de filiație cu tatăl meu, refăcând-o în alt fel și mai ales mult mai bine, cu ajutorul unui fiu, al meu!

Poate că atunci am făcut și eu un avort, prin intermediul unuia dintre testiculele mele, în urma pierderii băiatului pe

---

[106] În limba franceză, în original: *Angleterre* (Anglia), denumire pe care autorul o prezintă, în cazul de față, ca pe o alăturare a cuvintelor *„angle"* (unghi) și *„terre"* (țară, pământ), acesta din urmă pronunțându-se la fel ca verbul *„taire"* (a tăcea). (n.t.)

care îl așteptam de la tine; și este posibil ca sub acest unghi de atac să îmi fi atacat corpul: unghi-trecut sub tăcere, cum spui tu. L-am amuțit!

Cred însă că mai sunt și alte piste pe care trebuie să le explorăm, să le gândim, nu știu...

În plus, eu sunt cel care a ales, pentru fiica noastră cea mare, prenumele de Nimué, un prenume de origine engleză, mai precis celtică! Prenume întâlnit doar în Anglia... Și apoi, nu știu... [*o tăcere îndelungată și profundă*].

W.B.: *Dar ia spune-mi, Arthur, fiindcă vorbeai cu Leïla despre acest semnificant: „Unghi-a tăcea"; îngăduie-mi să intervin pentru a reveni la formidabila mânie a tatălui dumitale atunci când soția lui a decis brusc, cu puțin timp înainte ca vasul să ajungă la țărmul Angliei, să nu mai avorteze și să te lase să vii pe lume, în ciuda refuzului soțului și a furiei sale imense.*

Știi cumva dacă tatăl dumitale a avut și el parte de furii groaznice în copilăria lui, precum cele la care te-a silit să asiști când erai mic?

Cum am putea considera atunci funcția simbolică a furiilor lui Isabau?

Pentru că, așa cum știi, de bună seamă, când suntem legați de o ființă dragă printr-un simptom ce ne fixează prin corp de ea, acest lucru se întâmplă pentru că ne-am identificat, cel puțin la nivel inconștient, cu un sens ascuns care ne unește. Realitatea acestei furii care vă leagă, pe tatăl dumitale, pe dumneata și pe Isabau, este o legătură de fidelitate puternică și chiar de loialitate inconștientă între generații, cum se spune astăzi!

Când îl incorporăm pe celălalt, o facem pentru că există dragoste și totodată ură. Referindu-se la conceptul de simptom, Jacques Lacan vorbea despre „omul sfânt" care ar putea uneori să se ofere altuia, dacă se considera a fi persoana în cauză!

În ceea ce mă privește, eu cred mai degrabă că „omul sfânt" reprezintă ingeniozitatea copilului, în măsura în care simptomul lui

este echivalentul unui limbaj deghizat, destinat părinților. Atunci, corpul lui gândește!

Un corp care se exprimă, se declară, pentru ca părinții să se îngrijoreze de ceea ce ar trebui să vadă, să audă sau să înțeleagă, este, într-un fel, un corp care gândește.

Arthur: Știți, ar fi multe de spus, după părerea mea, pe tema furiei. O întreagă filiație ar avea legătură cu ea!

Ce pot spune pe scurt aici este că, evident, am lucrat îndelung asupra acestei chestiuni în cadrul analizei efectuate cu Mefisto, pentru că el însuși era un mare specialist în furie. Nu numai că m-a făcut să retrăiesc teroarea pe care mi-o provoca tata din cauza furiilor sale, dar mi-a și permis, trăindu-le din nou cu el, să înțeleg că puteam să îmi îngădui, la rândul meu, să fiu furios și să închei socotelile cu tata, dar și cu terapeutul.

În prezent, am lăsat în urmă această provocare.

Nu! Sunt în continuare convins că ar trebui să explorăm mai degrabă pista propusă de Leïla, cea referitoare la dorința de a-mi restaura filiația sau la suferința ascunsă de a nu avea un fiu.

W.B.: *Ei bine, Leïla, ca să continuăm dialogul cu dumneata, ce ai avea de spus despre simptomul lui Isabau, care te enervează în egală măsură? Acum, după ce l-am ascultat pe soțul dumitale, cum vezi situația prin prisma istoriei personale cu propriii părinți și cu travaliul analitic pe care l-ai efectuat?*

Leïla: Ce consider eu important în ceea ce ne transmite Isabau este faptul că un copil duplică cele două istorii ale părinților!

Or, în cazul de față, mă frapează că Isabau nu se identifică cu niciuna dintre istoriile noastre personale, ci pur și simplu o exprimă pe a ei proprie!

Am pomenit aici faptul că aveam o sarcină gemelară și cred că aceasta este istoria ei, lucru despre care ar trebui să vorbim.

Pentru că există ceva despre care am discutat foarte puțin astăzi, cred eu, și anume trauma pe care o constituie pentru noi toți pierderea unui copil, fratele geamăn al lui Isabau!

Așadar, ne-am dat seama, cu puțin timp în urmă, că de fapt erau doi; doi copii trebuiau să se nască! Isabau avea un frate geamăn pe care l-a pierdut când avea aproape o lună de viață intrauterină și cred că această gemelitate a creat două istorii!

Au existat două istorii în permanență: de aceea era atât de dificil să înțelegem ce anume se petrece cu Isabau. Am fi putut crede că dacă Arthur s-a ocupat de cancerul lui, făcând propriile demersuri, problema somnului lui Isabau avea să se rezolve; dar rezolvarea părea mai complicată și pentru că Isabau era prinsă, fără îndoială, în ambele noastre istorii.

Cred însă că povestea aceasta a gemenilor ar putea însemna că Isabau și-a purtat fratele care, probabil, își chestiona tatăl; în orice caz, după părerea mea, acest geamăn care a murit la o lună de viață intrauterină, a declanșat cancerul tatălui său!

Drept urmare, Arthur și-a examinat întreaga filiație.

Fratele geamăn al lui Isabau trebuie să fi purtat aceste două istorii și, fără îndoială, a renunțat; era prea complicat pentru el, era o povară prea greu de dus!

Bineînțeles, această poveste gemelară m-a frământat și pe mine; dar, ce-i drept, cancerul lui Arthur era prioritar, mă îngrijora, și boala lui m-a împiedicat să găsesc o rezolvare a simptomului și poate a depresiei lui Isabau.

Totul era atât de încurcat între cele două istorii ale noastre, a lui Arthur și a mea, încât nu reușeam să facem nimic în acest sens; toate erau atât de legate între ele încât nu mai înțelegeam nimic. Și doar atunci când am aflat, cu o lună în urmă, că au fost doi, am înțeles că problemele de somn ale lui Isabau din timpul nopții puteau fi legate și de această angoasă

a morții și de furia pe care o resimțea ea, fără îndoială, față de mine pentru că îi pierdusem fratele geamăn.

Intenționez, în prezent, să reanalizez simptomele lui Isabau, pornind de la propria mea istorie.

Cred că, așa cum am discutat amândoi în cadrul ședinței de terapie, când încă mai lucram cu dumneavoastră, că de vină este această poveste a *„nașterii albe"*.

Altfel spus, de *non-naștere a unui copil*!

Când mama nu este pregătită să se separe de copilul pe care îl poartă în pântece, există riscul unei nașteri albe, de formă, după cum mi-ați explicat în cursul terapiei.

Or, eu cred că Isabau s-a născut într-un astfel de cadru și că a existat o întreagă sublimare din partea mea în ceea ce privește această naștere care a decurs perfect.

Toată lumea mă îmbărbăta cu privire la acest eveniment, spunând că practic am născut-o fără dureri, ceea ce este incredibil.

Părerea mea actuală este că Isabau a trecut dintr-o lume într-alta fără a traversa ritualul nașterii.

Or, acest fapt face trimitere la propria mea istorie cu mama, care nici ea nu a vrut să mă nasc și care chiar și astăzi continuă să se poarte ca și cum nu m-aș fi născut.

Drept urmare, situația era mult prea complicată pentru capacitatea telepatică a unui nou-născut, capacitate despre care mi-ați vorbit!

Cu cât relația mea telepatică cu Nimué era mai puternică, cu atât lucrurile deveneau mai complicate pentru Isabau!

Cred că problemele de somn episodice ale lui Nimué erau ușoare și nu atât de deranjante pentru că eu reușeam să comunic aproape telepatic cu ea noaptea.

Cumva, ea ne spunea „bună ziua", iar eu îi răspundeam „noapte bună", ceea ce era suficient s-o facă să adoarmă la loc. În plus, aveam cu ea o *relație triangulară* pentru că Arthur era acolo, alături de mine, protejându-mă de riscul repetării unei

relații fuzionale de genul aceleia pe care o experimentasem eu însămi, copil fiind, cu propria mamă, relație de tip incestuos.

Arthur mă proteja în această privință și, prin urmare, eu consideram că Nimué are un tată prezent și puternic.

În schimb, cu Isabau, legătura de dragoste maternă putea să redevină o legătură fuzională de tip incestuos: din cauza cancerului, Arthur era preocupat de testiculul bolnav; și, fiind el însuși spitalizat, nu mai era prezent acolo pentru mine: relația încetase să mai fie triangulară!

De fapt, cred că simptomele lui Isabau au apărut pentru că Arthur nu se afla acolo cu mine, în vreme ce, la nașterea lui Nimué, Arthur fusese extrem de prezent, eram cu adevărat o triadă, deci situația aceea ne proteja de incestul maternal.

Eram protejată pentru că Arthur s-a interpus întotdeauna între mine și mama.

Am ales un om care era capabil să-i spună „nu" mamei; era important pentru mine, el mă proteja de influența ei, de temerile pe care le aveam față de ea și din cauza cărora nu-i puteam spune „nu". Iar, în ceea ce o privește pe Nimué, cred că l-am plasat pe tată între copil și mamă, între mine și copilul meu, pentru a mă proteja eu și pentru a o proteja pe ea, fiindcă mi-era frică să nu intru în această repetare a situației, în care o mamă își dă copilul propriei mame, printr-o legătură incestuoasă cu aceasta; adică printr-o legătură care nu a fost curmată!

W.B.: *Fuziunea aceasta era, așadar, cumplită ca formă de angoasă?*

În psihanaliză, ea este numită relație incestuoasă mamă-copil, nu în genitalitate, ci în fuziunea sau în nediferențierea corpurilor și a locurilor care fac ca relațiile de amor să devină infernale. Să ne amintim că termenul „incest" înseamnă literalmente: legătură necurmată; separare imposibilă, așadar... și angoasă!

Leïla: O formă de angoasă teribilă în privința lui Isabau, dată fiind angoasa mea de a-l pierde pe Arthur, tatăl copilului!

Desigur, și Nimué s-a separat cu greu; copilei i-a fost, fără îndoială, foarte dificil la vremea aceea, mai ales că fuzionase mult cu tatăl ei pentru a se plasa la distanță de mama angoasată. Acum pare mai degrabă că fuge de tatăl său pentru că, la rândul ei, este angoasată de cancerul lui.

În acest răstimp, în ceea ce-o privește pe Isabau, Arthur avea să fie spitalizat pentru operația de cancer la testicul după nici cinci luni de la nașterea fetiței și nu mai putea să o bareze pe mama, a cărei influență a revenit în mod stăruitor asupra mea după ce am născut!

Pentru că tatăl copiilor nu se mai putea ține pe picioare, mama „se înființa" din nou la poarta casei noastre, așteptând să intre!

Drept urmare, eram ca și obligată să accept fuziunea cu fiica mea, rămânând în permanență acasă cu ea!

Într-un fel, mama mă constrângea să procedez astfel și nu exista nimeni pentru a triangula relația fiicei mele cu mama, pentru că Arthur era el însuși la spital. Pentru mine, situația asta a fost teribilă fiindcă îmi era mereu teamă că îl pierd și că Isabau nu are un tată pentru a triangula relația cu mine!

Isabau a resimțit situația prin forța împrejurărilor și, în momentul în care am adus-o pe lume, am rămas în fuziune, eu cu ea și ea cu mine: nu i-am dat naștere cu adevărat, separată de mine; este ca și cum aș fi păstrat o parte din ea în burta mea.

De fapt, nașterea ei era oarecum o naștere doar de formă!

W.B.: *O naștere albă... Deci, pentru dumneata, ar fi un fel de non-naștere.*

Leïla: Exact, o non-naștere, pentru a-mi păstra copilul *in utero*!

W.B.: *Refuzai în felul acesta să accepți, să conștientizezi că s-a născut și că, începând din acel moment, ea are dreptul să se diferențieze clar de mama ei.*

Leïla: Cred că, pentru Isabau, mi-am „obiectivat" complet corpul. A fost o naștere mentală, ca să zic așa, chiar dacă durerea s-a manifestat, desigur, din plin!

Când o năsteam pe Nimué, mi-a fost foarte teamă că nu voi fi capabilă să îi deschid suficient de mult calea pentru ca ea să își găsească ușor drumul spre a se naște; din această cauză, când a venit momentul să o nasc pe Isabau, mi-am deschis atât de mult colul uterin ca să o feresc de suferință, încât probabil că ea nu și-a „realizat" cu adevărat trecerea din interior spre exterior. Pe parcursul primelor luni de viață ale lui Isabau, am fost traumatizată la gândul că am respins în mod inconștient legătura maternă cu propriul copil, așa cum făcuse mama cu mine.

Atunci, totul a început să se clatine în mine și am dezvoltat capacități mentale destul de puternice pentru a mă păzi de ideea acaparatoare de a fi mamă prin senzațiile unui corp matern.

De aceea, mă gândesc că, la rândul ei, Isabau a continuat să creadă că nu a ieșit cu adevărat din burta mea; și cred că ea îmi spune acest lucru prin tulburările de somn!

În orice caz, simptomul de insomnie nocturnă la așa ceva mă trimite cu gândul, la o naștere albă.

W.B.: *Adică, spui dumneata, ca și cum Isabau voia într-un fel să recapete puțin din acea legătură uterină securizantă, uterul evocând în cazul de față confortul în deplină siguranță; ca și cum, de asemenea, actul nașterii trebuia abordat din nou, într-o altă manieră, pentru ca venirea pe lume a copilului să aibă loc cu o mai bună conștientizare a legăturii dintre acesta și mamă.*

Leïla: Da, într-adevăr, așa resimt eu lucrurile în privința mea și a ei! Isabau îmi cere să am eu însămi un corp, corpul

unei mame bine întrupate; acesta este mesajul refuzului ei de a adormi: *trebuie să rămân trează pentru mama!*

Isabau îmi cere astfel, telepatic, să intru în propriul meu corp, să mă distanțez de mental pentru ca ea, la rândul ei, să se poată naște în corpul ei de sugar.

De altfel, e incredibil: atunci când se află în patul nostru, noaptea, ea nu adoarme decât dacă își lipește capul de al meu.

W.B.: *Pentru a te face să conștientizezi, într-un fel, că există ceva în mintea dumitale care trebuie calmat?*

Leïla: Exact! Și treaba asta era teribilă pentru mine, pentru că mă silea să îmi reanalizez propriul corp, propria istorie și să fiu cu adevărat acolo, cu ea, să accept durerea, suferința, furia. Cred că am devenit prea puternică la nivel mental!

W.B.: *Ce vrei să spui?*

Leïla: Știu să călătoresc în interiorul oamenilor. Puteam să călătoresc în interiorul suferințelor lui Arthur; știam, de asemenea, să mă transpun în fetus în corpul lui Arthur.

W.B.: *Adică vrei să spui prin asta că dumneata însăți ai păstrat un soi de „capacitate telepatică" a sugarului, din acea perioadă a vieții în care omul se consideră a fi el și celălalt în același timp?*

Leïla: Faptul că mama mea nu m-a născut fizic, deși bineînțeles că a făcut-o, sau nu m-a născut psihic în orice caz, pentru că, într-un fel, nu mă recunoaște ca fiind din ea, m-a constrâns, cred eu, ca din motive ce țin de supraviețuirea psihică, să dezvolt capacități telepatice, pe care realmente le posed!

Am un fel de capacitate de a mă cuibări în interiorul altora pentru a vedea unde și la cine aș putea să mă stabilesc psihic într-o relație mamă-copil: mă instalez atunci acolo, dar imediat plec din nou pentru că nu mă simt bine nicăieri!

W.B.: *Deci ai păstrat acea capacitate a sugarului, despre care știm că se află într-o mobilitate psihică de așa natură încât aproape că am putea-o numi „motricitate în ubicuitate": să te afli aici și totodată în altă parte, în propriul corp și în corpul celuilalt. La dumneata însă, procesul acesta are loc în deplină luciditate!*

Leïla: Da, exact! Moalele capului meu a rămas deschis, ca la sugari, ceea ce îmi permite să captez energiile oamenilor.

W.B.: *Să revenim la Isabau. Există riscul ca această capacitate să o mențină prinsă pe ea însăși într-o legătură infernală, de vreme ce mama ei devine atotputernică, depășind limitele firești? Ce părere ai de asta?*

Leïla: Sunt de acord: această formă de empatie nelimitată dintre noi nu poate să ne fie decât dăunătoare amândurora; limitele sunt prea vagi, nu mai știm care cui îi aparține și nici care este unul și care e altul.

W.B.: *Iar mama dumitale se agață azi de dumneata ca și cum ar fi sugarul care se prinde de sânul propriei sale fiice devenite mamă, pentru a-și însuși din nou un copil pe care ea însăși nu l-a adus pe lume.*

Refuzul dumitale de a i-o arăta pe nepoata ei i-a provocat, mi-ai spus, o blocare totală a întregii energii mentale, în asemenea măsură încât a suferit un accident psihic grav din cauza căruia a ajuns la spitalul de psihiatrie.

Leïla: Da, din păcate! Îmi amintiți că este vorba despre Isabau și vă mulțumesc!

Referitor la Isabau, așadar, atunci când am venit la dumneavoastră, mi-ați cerut să renunț la această capacitate telepatică înnăscută, înlocuind-o cu vorbirea; altfel spus, să reușesc să îmi iau adio de la această formă de mediumnitate, cu atât mai mult cu cât mă foloseam de ea și în cazul lui Arthur; altminteri, o să ajung să hoinăresc prin mințile oamenilor, ceea ce ar echivala cu un soi de viol psihic, îmi spuneați.

Prin urmare, am lucrat în acest sens pe perioada sarcinii; am acceptat efectiv să renunț la această telepatie, fapt ce s-a materializat în mod ciudat: Isabau se trezea în fiecare noapte, la ore fixe și, cum nu mai exista telepatia mea care să o ajute, ba chiar să o susțină, și ea și eu ne-am prăbușit într-o angoasă paroxistică!

Ne lega o furie similară.

Apoi, mai era și furia lui Arthur, din propria lui istorie.

Totul era amestecat!

Trebuie să recunosc totuși că, după ce m-ați rugat să renunț la a mai hoinări prin corpul lui Arthur, soțul meu și-a regăsit energia sexuală, iar acum avem o viață intimă foarte bună.

De altfel, de ani de zile, eu am urmărit să îmi recuperez corpul, să mă întrupez, dar nu știam care este calea potrivită pentru a reuși așa ceva!

Istoriile noastre își urmează cursul, eu și Arthur suntem mereu pe același drum, știți asta. Căutăm cu disperare să ne încarnăm mai bine, dar problema care se pune este cum să ne încarnăm când părinții nu ne vor sau când ei nu mai sunt aici? Cum să ne încarnăm în calitate de copii într-un corp de adult, cum să ne naștem singuri?

Iată de ce vom căuta toate aceste răspunsuri în cadrul terapiei.

W.B.: *Leïla, auzindu-te, aș zice că ai făcut probabil o scurtătură în ceea ce am lucrat împreună cândva. Nu despre relația mamă-sugar și despre capacitatea dumitale de comunicare telepatică îți vorbisem eu atunci. De altfel, nici dumneata nu mi-ai vorbit despre problema aceasta la vremea respectivă, ci mai degrabă despre utilizarea, pe care eu o consideram abuzivă, a capacității de medium vizavi de soț, fapt ce mă intriga. Iată de ce am analizat atunci ceea ce ar fi putut constitui, pentru el, o formă de viol psihic! Te-am*

îndemnat la vremea aceea să lucrezi asupra acestei chestiuni: arta de a-l pune în dificultate pe soțul dumitale.

Te-am oprit să îi mai vorbești despre capacitatea dumitale de a fi în corpul lui, de a călători în interiorul corpului lui și doar atunci am pomenit despre interdicția de a „hoinări" în mintea celuilalt; mă refeream la soț, nu la copil, la sugarul Nimué. Cu toate că, fiind ființe ale limbajului, consider că întotdeauna este preferabil să le vorbim copiilor, fie ei și sugari; te îndemnasem atunci să dezvolți o comunicare verbală cu Nimué.

Leïla: Da, aveți dreptate și este adevărat că această capacitate a mea l-a pus uneori în dificultate pe soțul meu. Îmi amintesc foarte bine cum a oftat ușurat atunci când i-am împărtășit interdicția dumneavoastră de a hoinări în corpul lui. Mi-a spus atunci: „Ah! În sfârșit! Să îi mulțumești terapeutului din partea mea!"

Dar ce voiam eu să spun acum este că, în urma acestei interdicții, am decis ca începând din acel moment să *îmi blochez mentalul!*

Simțeam totuși nevoia să îl utilizez pentru că fiica mea Isabau era tulburată de tot ceea ce se întâmpla acasă. Cred însă că mi-ați spus să aplic această interdicție și în ceea ce o privește, pentru că ea proceda la fel ca mama ei; mi-ați sugerat să îi spun să înceteze să mai hoinărească în felul acesta dacă vrea să poată dormi liniștită!

Isabau avea dreptul la propriul ei spațiu mental.

W.B.: *Da, pentru că altminteri există un risc de acaparare care va întârzia momentul despărțirii de „geamănul placentar"; mă refer la acea epocă a comunicării simbiotice cu mama, la care fiecare copil trebuie să accepte să renunțe: renunțarea la această formă de satisfacție simbiotică este absolut fundamentală și pentru sănătatea mentală a mamei și a sugarului, care sunt ca doi parteneri. Ceea ce înseamnă a renunța să mai fii totul în celălalt și pentru celălalt,*

pentru că, în caz contrar, o astfel de postură va ajunge să se întoarcă împotriva indivizilor implicați.

Să fii veșnic invadat de celălalt nu este un dar, ci un coșmar!

În termeni freudieni, eu pur și simplu susțineam atunci funcția simbolică a „refulării originare", necesară echilibrului mental uman.

Leïla: Da, exact, și aceasta pentru a reuși mai bine să o separ pe Isabau de mine, pentru că, mi-ați explicat, atunci când tot ce aparține unuia aparține și celuilalt, există riscul unei legături confuzionale de tip psihotic.

Or, într-adevăr, în istoria familiei noastre, toți patru, adică eu, soțul meu, Nimué și Isabau, am putea cădea uneori în acest păcat, plasându-ne sub această influență: confuzie și fuziune psihică cu Isabau, pe care am putea noi înșine să o cotropim.

E drept că Isabau a materializat toată această situație; ea a pus-o în evidență chiar fizic, pentru că nici de sân nu reușea să se despartă, vrând să sugă tot timpul, nedezlipindu-se de el, fie și doar ca să îl simtă în preajma gurii. Până în ziua în care, în sfârșit, am luat hotărârea să i-l înlocuiesc cu biberonul.

Arthur: Ceea ce spui tu, Leïla, îmi amintește de formidabila discuție telefonică pe care am avut-o când tu erai încă la maternitate. Nu mai suportam să văd această fuziune dintre tine și Isabau, această telepatie care funcționa și care s-a tradus atunci, în ceea ce te privește, printr-o confuzie între bărbat și copil, între soțul și copilul tău.

O confuzie nu numai a persoanelor, dar și între masculin și feminin: am remarcat că, în cele din urmă, vedeai în Isabau un substitut al masculinității mele și am avut impresia că ea îți servea de fapt drept falus, un falus care îți lipsea întrucâtva. Am înțeles acest lucru în ziua în care mi-ai spus: „O iubesc mult pe Isabau a mea, ea e micuțul meu chelios!" Or, micuțul meu chelios nu numai că făcea din Isabau un băiat, dar, în

plus, „micul meu chelios" este, în termeni populari, traducerea metaforică pentru penisul bărbatului!

Îmi amintesc că atunci ți-am spus: „Micul tău chelios nu este fiica ta, eu sunt proprietarul și depozitarul lui dacă vrei. În orice caz, află că lucrurile nu pot merge bine între noi dacă tu persiști pe calea asta!" Cred că în ziua aceea ai repus ordine în ceea ce însemna fuziunea-confuzia locurilor! Dar, desigur, și tu simțeai o profundă dorință de a-ți reface ordinea din propria minte.

Inconștientul tău a fost cel care a vorbit fără știrea ta.

Leïla: Ascultă, sunt de acord, dar nu uita că noi nu știam la vremea aceea că sarcina mea era de fapt o sarcină gemelară și că pierdusem un băiat.

Descoperirea aceasta mi-a clarificat multe dintre angoasele cu care m-am confruntat pe parcursul acestei sarcini. Am înțeles, printre altele, de ce m-am simțit atât de rău în primele două luni de sarcină, de ce am avut așa de des acea teribilă angoasă de moarte care s-a reactualizat, două luni mai târziu, prin amniocenteza pe care am suportat-o foarte greu. Când am aflat, peste încă o lună, că de fapt era o fată și nu un băiat, deși noi chiar așteptam un băiat, ce decepție am avut amândoi și tu în mod special!

Iar, când a venit pe lume Isabau, nici n-am născut-o bine și tu m-ai anunțat că ai cancer la testiculul stâng.

Aveam o energie incredibilă, așteptam această naștere ca pe o a doua eliberare. Cred că și corpul meu aștepta acest lucru. Or, am trăit vestea cancerului tău ca pe un adevărat abandon. Mă simțeam abandonată pentru că nu mai puteam fi o triadă așa cum fuseserăm pentru Nimué.

În cazul lui Isabau, urma să fiu absolut singură, față în față cu un copil care deja cerea mult și pe care nu îl puteam refuza pentru că exista mereu acea angoasă de moarte ce plana deasupra capului nostru.

Cred că puteam atunci doar să încerc să o liniștesc la maximum, pentru a o face să se nască din nou. Aceasta era atunci munca mea, toată munca mea: să fiu acolo pentru ea și să o liniștesc.

E adevărat că a fost o situație foarte dificilă pentru tine, dar și pentru mine și Isabau, pentru că exista acea absență a masculinului, care se concretiza prin cancer, prin moartea ce își făcea simțită prezența odată cu cancerul.

Iar această solicitare din partea lui Isabau, exprimată prin lacrimile provocate de anxietate, nu avea sens pentru mine: nu reușeam să îi înțeleg depresia, ceea ce era cumplit. Și simțeam clar că furia față de Isabau nu servește la nimic; furia nu era o limită cum ar fi putut fi ea înțeleasă în cazul altor copii, al anumitor copii.

Eram astfel, tu și eu, ca doi poli de referință: tu erai furia și eu eram siguranța.

W.B.: *Da, înțeleg bine tot ce îi spui soțului dumitale, dar în același timp, dacă îmi permiți să prelungesc un pic acest dialog cu voi, nu cumva simțeai la vremea aceea o interdicție față de furie?*

Pentru că, în fine, din povestea asta pe care ne-o spui cu toată omenia și care nu poate decât să ne impresioneze, înțelegem că aflaseși doar de o lună, grație consultației oferite de medicul dumitale ginecolog, care avea și oarecare capacități de medium, că, de fapt, când erai însărcinată cu Isabau aveai o sarcină gemelară și că ai pierdut un embrion. Până atunci nu știuseși nimic, nu-i așa?

Leïla: Da, într-adevăr...

W.B.: *Dar, vezi dumneata, în imaginea inconștientă a corpului lucrurile astea se petrec un pic altfel.*

În prezent, la aproape o generație după Dolto, știm că, la nivel inconștient, mama cunoaște întotdeauna ceva despre simptomul copilului. Dar cum și ce poate face cu această cunoaștere care o atacă și pe ea? Mama a pierdut unul dintre cei

doi copii; oare chiar ea este cea care l-a pierdut sau o alta?

Cum să te acuzi pe tine însuți, cum să îți însușești furia ca pe un simptom de furie sănătoasă? Este extrem de dificil pentru că în cazul de față ne aflăm într-un fel de poziție cu dublă legătură, care ne-ar putea înnebuni și nu avem decât o soluție: să apelăm la gândire, fiindcă gândirea ne ajută să trăim; de unde și travaliul analitic pe care ai ales să îl reiei cu mine la acel moment.

Așadar, îngăduie-mi să îți amintesc întregul travaliu pe care l-am făcut împreună asupra furiilor interzise care, de fapt, se adresau mamei dumitale; cred că ar trebui să vorbim și despre acest lucru, pentru că fiica dumitale Isabau era probabil atunci brațul înarmat al mamei sale împotriva mamei acesteia.

Și cred că trebuie să vorbești în sfârșit și despre ceea ce se transmite pe linie maternă, despre furiile unei Leïla care se adresează mamei ei și pe care micuța Isabau le va prelungi prin intermediul dumitale; un inconștient mamă-fiică, într-un fel, împotriva bunicii, nu-i așa?

Ce părere ai despre toate astea?

Leïla: Da! Vă mulțumesc că îmi amintiți de aceste lucruri. Pentru că, desigur, un fapt foarte important în această gemelitate avortată este și existența acelui *avort dinaintea lui Isabau*, care a survenit cu două luni înainte ca eu să rămân însărcinată cu Isabau!

Este ca și cum Isabau s-ar fi născut odată cu acest copil care murise înainte. Ca și cum ea ar fi un „copil de substituție!"

Am făcut acel avort cu conștiința împăcată, pentru că îmi dădusem seama că micuțul care avea să se nască, un băiețel, urma exact aceeași schemă de naștere ca a mea și a fratelui meu.

Ca și cum se reproducea nașterea mea și a fratelui.

Pentru mine, așa ceva nu era posibil.

Nu puteam admite o asemenea repetare în istoria mea cu mama, fără să mă împotrivesc.

Am făcut un avort conștientizat, da, chiar dacă, în același timp, îmi doream acel copil, pentru că știam că va fi un băiat; dar nu voiam să reiau istoria mamei mele!

W.B.: *Povestește-ne în ce fel s-ar fi repetat istoria mamei dumitale.*

Leïla: S-ar fi repetat pentru că acel copil ar fi urmat să se nască la trei ani și zece zile după data de naștere a lui Nimué, fiica mea cea mare.

Astfel, ar fi existat între copii exact aceeași diferență de vârstă precum cea dintre mine și fratele meu mai mic; o diferență foarte precisă, aproape matematică.

W.B.: *Dacă l-ai fi lăsat să vină pe lume pe acel băiețel, a cărui dată de naștere programată dovedea matematic că l-ai conceput la aceeași diferență de vârstă față de Nimué precum cea dintre dumneata și fratele mai mic, ai fi avut impresia că riști să creezi o repetare transgenerațională a sarcinilor mamei dumitale? Aceasta era problema care te neliniștea, nu-i așa?*

Leïla: Da! Pentru mine era de neconceput ca, având o fiică mai mare, pe Nimué, să îmi asum riscul de a avea apoi un băiat care ar fi fost cu trei ani și zece zile mai mic decât ea, adică exact diferența de vârstă dintre mine și fratele meu. Nu, nu puteam concepe așa ceva!

Când am conștientizat această situație, am blocat totul în interiorul meu: eram parcă siderată, iar asta m-a paralizat.

Lucrurile nu se puteau petrece astfel: am întrerupt sarcina ca să nu îl silesc pe acel copil să retrăiască ceea ce eu și fratele meu am trăit cu mama noastră.

W.B.: *Un avort după Nimué, fiica dumitale mai mare, în care te proiectai; te înnebunea gândul că ai obliga-o astfel să experimenteze locul imposibil pe care l-ai ocupat dumneata însăți față de mama dumitale; la asta te-ai gândit, nu-i așa?*

Leïla: Da. Nu voiam ca fiica mea Nimué să trăiască așa ceva.

W.B.: *Ai lucrat asupra arborelui dumitale genealogic și ți-ai studiat linia maternă, concentrându-te pe date ca fiind semnificanți potențial periculoși?*

Leïla: Nu, nu am găsit acolo semnificanți în privința datelor.

W.B.: *Și atunci, cum îți explici această fixație morbidă pe care ai făcut-o?*

Leïla: Pur și simplu voiam mai cu seamă ca fiica mea să nu ocupe, în legătura patologică, același loc pe care l-am experimentat eu cu mama.

W.B.: *Dar este ca și cum ai fi rămas fixată într-o formă de gândire magică, un pic delirantă mai pe scurt, într-o nediferențiere a istoriilor dintre dumneata, mama dumitale și fiica dumitale!*

Leïla: Da, dar ca să mă fac bine înțeleasă: dată fiind linia mea maternă, aveam motive să nu îmi doresc repetarea riscului *unui incest maternal*. Pentru că linia mea maternă este una pe care am putea-o numi matrilineară: copii concepuți din mamă în fiică, fără tată, într-o oarecare măsură. Fiicele mai mari erau date bunicii, care le creștea singură: nici ea nu avea bărbat. De trei generații, fetița era dată de către mamă bunicii.

W.B.: *Dolto numea acest fenomen „a strânge bani albi pentru zile negre", adică pentru „zilele negre" ale propriei mame, cele în care aceasta intră la menopauză și știe că nu va mai avea copii.*

Leïla: Eu, de când Nimué, fata cea mare, a ieșit din burta mea, am rupt total orice fel de relație cu mama. Din momentul în care ea a venit să îmi ceară fata! Se „proțăpea" la ușa casei și aștepta să îmi „răpească" fiica, așa cum ea însăși a fost predată bunicii ei încă de la naștere.

W.B.: *Ca și cum alt copil trebuia să îi plătească acel tribut! Așadar, dumneata resimțeai o furie puternică împotriva mamei care te hărțuia pretextând că are dreptul asupra copilului dumitale?*

Leïla: Da! Norocul meu a fost că eu aveam un soț. Arthur nu a renunțat niciodată la dorința lui de a fi tată și, drept urmare, a reușit să o alunge pe mama, ceea ce bărbații dinaintea lui, pe linie maternă, nu au putut face niciodată.

Numai că, iată, suferința mamei s-a transformat într-un episod maniaco-depresiv și am fost nevoiți să o internăm într-un spital de psihiatrie.

De altfel, ea se află în continuare acolo. Iată drama mamei!

Pe de altă parte, mama a devenit complet bulimică, încercând astfel să mă „regurgiteze", dacă pot să mă exprim astfel; încercând, în orice caz, să mă incorporeze din nou. Ea însăși m-a dat bunicii când m-am născut, deci nu am cunoscut-o în prima perioadă a copilăriei.

Iată de ce nu voiam să risc ca fata mea Nimué să trăiască această dramă. Totuși, atunci când Nimué s-a născut, soțul meu m-a ajutat cu adevărat să mă opun mamei, în vreme ce, la nașterea lui Isabau, el nu mai era tot atât de disponibil din punct de vedere psihologic pentru că a fost spitalizat la scurt timp după aceea.

Mă temeam teribil că s-ar putea să retrăiesc un incest matern, o legătură non triangulată prin tată, de unde și angoasele mele chinuitoare atunci când Arthur m-a anunțat că are cancer.

Fără travaliul terapeutic cu dumneavoastră, care erați pentru mine ca un tată simbolic în momentul acela, aș fi putut

face ceea ce în limbaj psihiatric se numește o „psihoză puerperală[107]".

W.B.: *Vă mulțumesc foarte mult amândurora, Arthur și Leïla, pentru că ați acceptat să vorbiți despre această incredibilă istorie transgenerațională referitoare la fiica voastră Isabau și la coșmarurile ei atât de enigmatice.*

Acum, după ce v-am ascultat îndelung pe amândoi, Arthur și Leïla, îmi dați voie să intervin și eu?

Arthur, după ce te-am ascultat povestindu-ne despre simptomul coleric manifestat în egală măsură de Isabau și de tatăl ei, și pe tine, Leïla, vorbindu-ne despre propria familie, simt nevoia să vă propun o interpretare – ca ipoteză de lucru, bineînțeles; ea vă va permite să îi oferiți fiicei voastre Isabau cuvinte pe care ar fi îndreptățită să le audă de la voi, pentru a-și calma angoasele chinuitoare ce o trezesc în fiecare noapte și care vă împiedică și pe voi să dormiți!

Arthur, te-ai îmbolnăvit de cancer la testicul în timp ce Leïla era însărcinată cu Isabau și l-ai prelucrat liniștit, dacă pot să mă exprim astfel, pe toată perioada sarcinii ei.

De altfel, Leïla se întreba adineauri dacă nu cumva exista o legătură între cele două evenimente.

Cred că trebuie să ascultăm cu atenție ce are de zis, vorbele sale fiind extrem de pertinente și de lămuritoare.

Ne-ai spus mai devreme că, înainte de operație, îți priveai testiculul ca pe o boabă de fasole care te ducea cu gândul la un fetus. Chiar tu spuneai că îl resimțeai ca pe un soi de fetus și pomeneai de un „corp străin"; de aceea, fără îndoială, aveai să declari puțin mai târziu: „Iată, operația mea va fi o naștere, dar nu știam absolut deloc ce anume o să nasc."

Pe de altă parte, testiculul tău s-a întărit brusc atunci când a fost concepută Isabau sau la scurt timp după aceea, poate la o lună după concepereа ei.

[107] Postnatală. (n.red.)

În sfârșit, Arthur, când ai venit la mine, mai spuneai că ai avut un vis, imediat după ședință, vis în care te aflai din nou în burta mamei și încercai să ieși de acolo. În vis, părăseai placenta reprezentată printr-un fel de culcuș ce semăna cu o saltea străbătută parcă de o rețea de nervuri, plină cu o mulțime de lucruri bizare; în fine, ziceai așa: „reușeam să ies de acolo și să înțeleg în sfârșit că toate acestea se refereau la mine și la un altul."

Pe de altă parte, dumneata, Leïla, când ai aflat despre cancerul lui Arthur, care se dezvolta pe măsură ce sarcina avansa, te întrebai cine este acest necunoscut – devenit astăzi cunoscut?

De ce cancerul ataca doar un singur testicul, locul genitalității lui Arthur, și nu pe amândouă în același timp?

Arthur, spuneai că testiculul tău era, la vremea aceea, ca „un geamăn placentar"?

Și, atunci, se întreba Leïla, de ce uitai să faci legătura cu conceperea lui Isabau?

Totuși, Arthur, spuneai, de asemenea, că resimțeai țipetele lui Isabau ca pe o „angoasă a morții".

Și recunoști că până atunci manifestai o atitudine de negare în raport cu propriul corp.

E pentru prima oară când Leïla aude ceea ce ai spus mai devreme, pentru că nu i-ai vorbit niciodată despre așa ceva.

Eu, de fapt, mă întreb două lucruri:

– Nu exista o formă incipientă de conștientizare a unei drame inconștiente care tocmai se petrecea în corpul soției?

– Și, de asemenea, a dramei care avea loc în propriul tău corp, ca o negare a morții care te pândea?

Ne-ai vorbit chiar despre o „legătură ombilicală între tine și fetusul tău".

Uite, ascultă încă o dată ceea ce ai spus chiar tu, pentru că am notat totul foarte exact: „Acesta a fost contextul în care am reușit să înțeleg că mi-ați redat încrederea de a întreprinde această operație, spunându-mi că, de fapt, nu va fi vorba despre o pierdere prin care îmi va fi amputată virilitatea, ci de o pierdere care ar simboliza mai

degrabă o altă formă de pierdere, pe care ar urma să o descopăr pentru a îngriji pe cineva dintre ai mei."

Ei da!

Iată cunoașterea ta inconștientă, competența ta de tată...

La scurt timp după ce Leïla a născut-o pe Isabau, ai suferit, la rândul tău, propria operație, pe care ai trăit-o ca pe o zămislire, altfel spus ca pe o naștere. Într-adevăr, nu spuneai adineauri cam așa: „Sub rahianestezie puteam să comunic cu persoana care mă moșea, ca să mă exprim astfel"?

Cunoașterea dumitale paternă inconștientă îl abandona, prin intermediul testicululi, pe copilul geamăn, pe băiatul pierdut de Leïla.

Când ai acceptat, în sfârșit, să fii operat, ai acceptat totodată să trăiești cu adevărat în prezent, pentru soția și fiicele tale.

Altfel pentru ce să-l fi rugat pe chirurg să îți arate testicului dacă nu pentru a reuși să îți iei adio de la fătul mort?

Ți l-a arătat, iar tu ai pomenit de un „cavou original".

În asta constă întreaga problemă, într-o cunoaștere aproape telepatică inconștientă a sorții pe care a avut-o geamănul.

Așa cum ne-a spus Leïla, într-adevăr, la ieșirea din maternitate, ea s-a dus pentru o consultație la medicul ginecolog care utilizează metoda Larroche, numită de „reinformare celulară".

Arthur, în tine încă mai există, fără îndoială, o imensă furie în privința tatălui, dar eu mă întreb dacă nu cumva cancerul care ți-a atacat unul dintre testicule nu era de fapt decât o cunoaștere arhaică inconștientă, care s-a manifestat brusc chiar în momentul în care Leïla îl pierdea pe unul dintre gemeni, mai precis pe băiat.

Un proces de conștientizare brutală și dureroasă pe care și Leïla ne-a spus că l-a trăit recent, atunci când a aflat că a fost însărcinată cu gemeni.

Pe de altă parte, știu că decizia de a te opera, așa cum ne-ai spus mai devreme, însemna că, în sfârșit, hotărai să te bucuri de viață în loc să regresezi gândindu-te la moarte.

Îngăduiți-mi acum să vă recitesc un foarte scurt fragment din cartea pe care am scris-o în semn de omagiu adus psihanalistei Françoise Dolto și care se referă la imaginea inconștientă a corpului; este un fragment care se află la sfârșitul cărții. Îl citez aici, în capitolul pe care l-am intitulat „Imaginea inconștientă a corpului persoanei supuse psihanalizei și a psihanalistului în terapie: a situa locul corpului analistului în cadrul terapiei".

Iată pasajul respectiv în care explic cum se țese această imagine inconștientă a corpului între două ființe omenești apropiate, una de alta, fie că este vorba despre dragostea dintre sugar și părinți sau de atașamentul de transfer între analizat și analist, atunci când analistul lucrează cu trecutul îndepărtat al unei cunoașteri inconștiente din corp: „Imaginea inconștientă a corpului copilului se construiește în miezul relațiilor psihoafective pe care părinții lui o întrețin cu el, dar se elaborează, de asemenea, într-o manieră și mai subtilă încă, pornind de la imaginea inconștientă a corpului genitorilor și părinților-educatori tutelari[108]*."*

Dacă m-ați urmărit până aici, vă puteți lesne imagina ceea ce Françoise Dolto ne-a permis să afirmăm: simptomul copilului este echivalentul unui limbaj-corp destinat părinților. Dolto ne spunea: „Corpul copilului este limbajul istoriei părinților".

Cred că ați înțeles acest lucru în cazul lui Isabau: fiica voastră vă cheamă în ajutor, pentru geamănul ei mort, și totodată vă oferă ajutor în decizia pe care tu, Arthur, trebuie să o iei ca să trăiești.

Arthur: Pierderea geamănului, iată un fapt care s-a mai petrecut în familiile noastre, a mea și a Leïlei. Nu era vorba despre o fantasmă; au mai existat câteva astfel de traume în neamul nostru, cât se poate de reale.

Acest lucru m-a făcut să mă identific cu fetusul de referință, pentru că și eu mi-am pierdut sora geamănă: pierderea geamănului ne-a urmărit de-a lungul unei întregi filiații.

---

[108] Willy Barral, *Françoise Dolto. C'est la parole qui fait vivre*, *op. cit.*, p. 395.

E util însă ceea ce ne-ați semnalat aici referitor la simptomul vehiculat de Isabau și anume că această problemă a sarcinii gemelare și a pierderii geamănului suferite de ea este în primul rând problema ei.

Leïla: Și este util, de asemenea, că Willy Barral ne amintește că Isabau se adresa tatălui ei pentru ca el să trăiască!

Arthur: În orice caz, vă mulțumesc Willy Barral că ne ajutați să nu comitem aceeași greșeală precum cea pe care au făcut-o părinții noștri cu noi: nu vrem să fim, eu, în funcția mea paternă, și Leïla, în funcția ei maternă, într-o nediferențiere a locurilor din filiație.

Vrem să îi acordăm lui Isabau locul ce i se cuvine.

Ea nu trebuie să suporte istoriile noastre transgenerationale.

E necesar ca istoria ei proprie să fie recunoscută întotdeauna de către noi drept diferită de a noastră.

Fetusul de referință despre care am pomenit adineauri nu mă reprezintă pe mine în burta mamei mele, în relație cu sora mea geamănă de atunci, ci chiar pe Isabau în burta mamei ei, în relație cu propriul său frate geamăn.

De fapt, dumneavoastră ne ajutați să conștientizăm faptul că noi, părinții, avem mereu tendința să privim problema unilateral, vrând să raportăm totul la noi, în loc să fim cât mai aproape de trauma personală a copilului însuși relativă la noi.

Leïla: Interesant este că toate aceste lucruri au survenit la două zile după nașterea lui Isabau. Totul s-a întâmplat din momentul conceperii ei și până la naștere. Testiculul lui Arthur s-a întărit când ea era deja concepută, mai precis la o lună după concepere.

A existat însă ceva încă și mai surprinzător: eram însărcinată cu Isabau, dar l-am pierdut pe fratele ei geamăn în timpul acestei sarcini. Pentru că, trebuie să îți amintesc, Arthur, prima ta întâlnire cu osteopatul **J.L.** a avut loc pe 9 februarie, iar Isabau s-a născut pe 7 februarie. Ai venit la maternitate și

m-ai anunțat, ca pe un fapt indubitabil: „Cred că am un cancer testicular!"

Eu tocmai o născusem pe Isabau și mi-am spus atunci, fără a avea curajul să-ți împărtășesc ce gândeam: deci, în timpul sarcinii mele, tatăl copilului a făcut un cancer la unul dintre testicule, cel stâng. De ce? Ce anume s-o fi întâmplat cu el? Sau ce anume s-a întâmplat cu noi trei în timpul acestei sarcini? Un singur embrion a supraviețuit, Isabau.

În așteptarea interpretării sugerate de Willy Barral, mă întreb acum dacă nu cumva ai semnalat în felul acesta, în propriul tău corp, pierderea unui băiat pe care ți l-ai dorit dintotdeauna pentru a restaura funcția paternă atât de absentă în istoria ta? Evident, tu ești singurul care poate spune dacă aceste presupuneri ale mele sunt întrucâtva adevărate.

W.B.: *O modalitate de a face un avort... prin testicule?*

Arthur: Da. Și toate acestea au realmente un înțeles pentru mine!

Multe lucruri legate de un limbaj inconștient în ceea ce ne privește pe mine și pe fiica mea devin clare acum în lumina interpretării sugerate de dumneavoastră, Willy Barral.

Iată cum percep eu, la rândul meu, evenimentele; și corpul meu vibrează subit vorbind despre ele aici...

Fără a-mi da seama încă, cel puțin în mod conștient, presimțeam că eu sunt cel care trebuie să găsească și să facă legăturile între mine și Isabau, pentru că amândoi eram cuprinși de aceeași furie: simptomul ne era comun amândurora!

Ascultându-vă, realizez dintr-odată că, dacă furia pe care o manifestam avea vreo legătură cu fiica mea, ea nu corespundea cu ceea ce eu numeam „fetusul meu de referință", ci cu fetusul de referință pentru Isabau.

Să vă explic: tot străduindu-mă să dau un sens plânsului lui Isabau, mă loveam de un non-sens, pentru că eu și mama

ei ne formulaserăm deja în cuvinte ipotezele referitoare la țipetele și scâncetele pe care Isabau le scotea până asuda.

Potrivit recomandărilor oferite deja de Françoise Dolto în emisiunea organizată de France Inter în 1976-1977, cu Jacques Pradel[109], îi vorbeam lui Isabau despre tot ceea ce credeam noi că trebuie să îi vorbim și că o privea numai pe ea. Dar totul era în zadar, fiindcă Isabau continua să plângă noaptea!

Noaptea uterină... ?!

Iată probabil dezlegarea enigmei în interpretarea oferită de dumneavoastră.

W.B.: *Interpretare îndrăzneață, desigur! Într-adevăr, cum putea fi Isabau consolată pentru un geamăn mort, odată ce voi înșivă nu știați încă nimic la nivel conștient despre această pierdere?*

Arthur, fetusul de referință nu era cel din istoria ta personală, ci din istoria lui Isabau!

De fapt, așa cum afirmă Michel Larroche în cartea[110] *sa, referindu-se la astfel de situații, poate că Isabau căuta cu disperare să vă alerteze în privința unei chestiuni esențiale pentru ea: „Ce s-a întâmplat cu geamănul meu? Oare eu l-am omorât?"*

Dar și în privința unei chestiuni esențiale legate de dorința de a trăi a tatălui ei!

De unde și angoasele sale manifestate numai în timpul nopții și permanenta ei nevoie de a se „cuibări" în patul vostru.

Isabau făcea o regresie in utero, *ar spune Dolto, pe care voi, părinții, o respingeați, dar care reprezenta pentru ea singura cale de a acționa, dat fiind faptul că voi rămâneați muți, cel puțin în ceea ce privește subiectul dispariției geamănului ei.*

---

[109] Colectiv *Françoise Dolto, Anthologie radiophonique 1976-1977. Lorsque l'enfant paraît*, CD, 3 vol., Paris, France Inter/Ina/Frémeaux, 2004-2006.

[110] Michel Larroche, *Mes cellules se souviennent..., op. cit.*

În plus însă, și insist asupra acestui lucru, Isabau fiind atunci în telepatie cu mama, care, la rândul ei, era îngrijorată de soarta soțului său, fetița ajunsese să se îngrijoreze și ea de sănătatea tatălui.

Arthur: Willy Barral, dacă ipoteza dumneavoastră interpretativă este corectă, credeți că i-o putem prezenta lui Isabau pentru ca ea să își recapete liniștea și siguranța de bază?

W.B.: *Desigur, pentru că răspunsul nu se află la mine, ci în ea. Ei îi revine misiunea de a vi-l semnifica tocmai prin dispariția simptomului însuși.*

Știți bine care este părerea mea despre intuițiile clinice ale psihanalistei Françoise Dolto și despre teoria ei referitoare la imaginea inconștientă a corpului, pe care le-am considerat întotdeauna absolut geniale.

Bun, acestea fiind zise, am putea să ne oprim aici, doar dacă nu cumva mai aveți voi ceva de adăugat.

Leïla: Da, eu chiar aș vrea să adaug ceva care ar confirma ipoteza interpretativă a lui Willy Barral.

Arthur, îți amintești de cuvântul rostit de Isabau, la vârsta de patru luni, deci foarte recent, atunci când i-ai pus o anume întrebare?

A fost o idee stranie care ți-a venit, pentru că Isabau nu știa să vorbească.

Arthur: Ah, da! Este o poveste minunată și care, în cazul dat, reprezintă un exemplu absolut tulburător de transmitere a vorbirii în toate filiațiile.

Este o întâmplare realmente interesantă, pentru că ea depășește orice putere de înțelegere în ceea ce privește comunicarea tehnică și informativă ce are loc între doi indivizi, adică între două suflete. Descoperim că există uneori un psyché colectiv în familii și că acesta se transmite, de fapt, peste tot unde acest lucru este posibil.

Când Isabau avea patru luni, era deci foarte mică, iar eu nu știam cum să procedez în privința acelei probleme legate

de testicul, așadar după ce v-am întâlnit pe dumneavoastră, Willy Barral, i-am spus Leïlei că nu știu ce să fac. Stăteam așezat în fotoliul meu, Isabel era în pătuțul ei și eu am întrebat-o atunci ceva despre care nu aș putea spune cum de mi-a trecut prin minte. Preocupat de gândurile mele, în cea mai deplină confuzie și fără ca măcar să îmi dau seama ce fac, mă adresez, inspirat, aș putea spune, fiicei mele Isabau care mă privea în timp ce vorbeam cu Leïla. Și o întreb așa, direct: „Dar tu, Isabau – vorbind foarte serios – tu, fata mea, ce părere ai? Știi tu cumva ce aș putea face?"

Iar ea îmi spune foarte clar, în franceză, și vă redau aici textual (!): „Învinge"! Perfect inteligibil! Atunci, și eu și Leïla ne ridicăm brusc, în același moment, ca în filme, și o întreb: „Ce ai spus?!"

Și ea repetă: „Învinge"!

Era un cuvânt perfect audibil, nu un gângurit de sugar; era realmente verbul a învinge!

Mi s-a părut ceva incredibil și mi-am pus undeva deoparte în minte această întâmplare; nu prea știam cum să reacționez.

W.B.: *E o mare magiciană copila asta; o fetiță foarte precoce!*

Arthur: Da, absolut excepțională. Și atunci, încurajat de îndemnul fiicei mele, m-am internat în spital mândru și foarte încrezător!

Dar îmi mai aduc aminte de ceva: când am intrat în clinică, Leïla mi-a trimis o scrisoare din locul de vacanță în care se afla împreună cu fiica noastră mai mare, Nimué.

Mi-a trimis scrisoarea însoțită de o bucățică de chihlimbar pe care o găsise într-un târg, iar eu m-am trezit astfel cu o fărâmă de memorie de vreo treizeci de milioane de ani!

Ceea ce mi se întâmpla era ceva absolut inimaginabil. Pentru că testicului pe care încă îl mai aveam, deși bolnav, avea și el treizeci de milioane de ani. Mă simțeam legat la întreaga

istorie a universului, într-un fel, la întreaga și îndelungata noastră filiație umană.

Leïla îmi trimisese chihlimbarul acela, iar fiica mea Nimué, care avea atunci trei ani și jumătate, îmi făcuse un desen.

Nimué îmi desenase ceva foarte frumos pe dosul unei cărți poștale pe care era figurat Micul Prinț; o alesese ea însăși într-un supermarket, fără să știe încă să citească, desigur. Alături de desenul lui Saint-Exupéry, pe cartea poștală erau scrise aceste cuvinte: „Toți oamenii mari au fost mai întâi copii"!

Iar pe spate, Nimué își scrisese numele, dar nu în totalitate, pentru că abia începuse să învețe literele la grădiniță. Știa să își scrie doar primele trei litere ale numelui. Scrisese, așadar: „NIM", pentru că numele ei este Nimué. Și acel „NIM" era caligrafiat așa, cu majuscule, pe toată suprafața posterioară a cărții poștale! În camera mea de spital, chiar înainte de operație, am folosit această carte poștală ca semn de carte, ca să prind curaj și să o văd tot timpul; și, la un moment dat, cartea poștală mi-a căzut pe jos; o ridic de-a-ndoaselea și văd literele NIM scrise invers, adică „WIN", ceea ce în engleză înseamnă „a învinge"!

Întâmplarea aceasta m-a tulburat, cu atât mai mult cu cât, pentru mine, limba engleză este prima pe care mi-am însușit-o și nu a doua, pentru că am învățat-o aproape ca limbă maternă, eu aflându-mă atunci pe Insula Malta, o fostă colonie britanică. Acolo m-am născut și acolo, în Malta, am fost timp de un an și jumătate la grădiniță, unde se vorbea engleza, pentru că la vremea aceea nu existau încă școli franceze.

Iar eu nu trebuia să mă nasc, pentru că părinții mei hotărâseră ca mama să avorteze în Anglia, dat fiind că tata nu mă voia.

Ei bine, da, am învins, împotriva tatălui meu și datorită revoltei subite a mamei mele, fapt petrecut cu doi ani înainte de a se vota în Franța legea Veil din 1975 în favoarea întreruperilor voluntare de sarcină.

M-am născut în 1973: am scăpat ca prin urechile acului!

Leïla: Vedeți, Willy Barral, Nimué și Isabau sunt bine încadrate în vorbire încă de la început!

W.B.: *Permiteți-mi din nou, Arthur și Leïla, să vă atrag atenția asupra unui aspect esențial, care ar putea fi foarte ușor trecut sub tăcere: la ce servește telepatia sugarului?*

Pentru că, așa cum ați știut foarte bine să ne explicați referindu-vă la istoria voastră transgenerațională, dacă stabilirea unor corespondențe între generații reprezintă, fără îndoială, un fapt fundamental pentru înțelegerea simptomelor care leagă o generație de celelalte sau pentru decodarea enigmelor de tip limbaj-corp la care ne supun copilașii noștri înainte de a-și însuși limbajul verbal – cum s-a întâmplat, în cazul de față, cu Isabau care și-a pierdut geamănul in utero –, trebuie totuși să nu uităm niciodată că micuții noștri au o capacitate telepatică, al cărei rol este uneori acela de a ne veni în ajutor; un limbaj-corp pentru a ne ajuta: oare Isabau nu plângea noaptea și fiindcă simțea că tu, Arthur, tatăl ei, erai în pericol de moarte?

La vremea aceea, dumneata manifestai o asemenea respingere față de propriul corp sau, dacă vrei, atâta atotputernicie legată de imortalitate, încât cancerul tău testicular ar fi putut să se generalizeze și să te răpună. Isabau și-ar fi pierdut atunci tatăl. Or, Isabau sesiza perfect angoasele materne: Leïla ne-a spus că atunci când se afla la maternitate se temea că te va pierde!

Sunt și eu impresionat de faptul că Isabau a strigat „Învinge", ca răspuns la întrebarea dumitale: „Ce trebuie să fac, fata mea?". Și încă mai vrem să credem că sugarii nu cunosc limbajul!

Arthur: Aș adăuga chiar că ei îl cunosc adesea în mod cât se poate de surprinzătoare, de vreme ce acest limbaj nu își găsește corespondent în nicio limbă cunoscută.

Într-adevăr, există un fapt, cel mai uluitor, fără îndoială, despre care nu am vorbit încă.

Când Nimué, fiica noastră mai mare, se afla încă în burta mamei sale, mă temeam să nu fie urâtă, rea sau anormală atunci când se va naște; pe scurt, îmi era frică să nu fie un monstru.

Leïla a suferit mult din cauza acestei angoase paranoide, total nefondate, de care suferea tatăl copilului său.

În perioada în care Leïla era însărcinată cu Isabau, a doua noastră fiică, această angoasă a revenit în forță, la fel de intensă ca prima oară! Ca să îmi demonstreze cât sunt de irațional, Leïla s-a dus în secret la un laborator pentru a efectua un test de depistare a trisomiei 21, principalul simptom care mă făcuse să fiu atât de paranoic.

Pentru a-mi anihila nucleul psihotic, ca să folosesc acest termen cu referire la panica mea chinuitoare în privința trisomiei 21, soția mea a ales să nu îmi spună inițial nimic și să îmi prezinte apoi cu mândrie rezultatele care, cum desigur era ea convinsă, aveau să fie negative. Numai că, iată: acea angoasă delirantă a mea se înrădăcina în spaima ce mă cuprinsese încă din starea de fetus, că nu aș fi eu însumi suficient de frumos, de bun sau de normal ca să fiu dorit de părinții mei; ceea ce m-a determinat să cred că aș fi un monstru, sentiment care s-a menținut de altfel pe tot parcursul vieții.

Când eram copil, părinții mi-au consolidat în mod inconștient această identitate de împrumut, ridiculizându-mă în mod regulat cu porecle precum „bombănilă", „morocănosul", „martirul" etc. Au mers până într-acolo încât mi-au oferit o plăcuță care a fost pusă pe ușa camerei mele și pe care scria „camera micului monstru"!

În contextul dat, aceste cuvinte nu au rămas doar niște glume, ci au devenit vătămătoare.

În consecință și pentru că, evident, un adevăr care încearcă să iasă la lumină găsește întotdeauna mijloacele de a o face, la scurt timp după ce soția mea a fost la laborator pentru a i se

preleva sânge, s-a produs un eveniment neașteptat: împotriva tuturor așteptărilor, rezultatele testului au fost îngrijorătoare și cei de la laborator ne-au sunat pentru a ne sfătui să mergem cât mai repede posibil la un obstetrician.

Și, bineînțeles, eu am fost cel care a răspuns la telefon.

Analizele de sânge ale Leïlei indicau un nivel al markerilor serici anormal de ridicat pentru o femeie atât de tânără; un nivel întâlnit în general doar la femeile de peste cincizeci de ani!

Cu moartea în suflet, ne-am decis să facem o amniocenteză. Eram disperați. Mi se adeverea cel mai groaznic coșmar, iar Leïla își simțea trădată încrederea pe care și-o pusese într-un demers al cărui unic scop fusese acela de a mă liniști pe mine.

Înnebunit de furie, am luat telefonul și am sunat-o pe mama, cerându-i să îmi povestească în detaliu cum am venit pe lume.

Trebuie să precizez că, deși cunoșteam faptul că părinții mei plecaseră în Anglia ca să îmi curme viața, nu știam nimic despre ce se întâmplase pe vas, despre discuțiile lor sau despre cum ajunseseră la decizia de a mă lăsa în viață după ce intenționaseră să nu mă aducă pe lume.

Asupra acestui subiect plana o negare generalizată la nivelul întregii familii!

Acela a fost momentul în care mama, surprinsă de cererea mea autoritară, mi-a povestit totul: teama irațională a tatălui meu, propriile ei îndoieli legate de legitimitatea dorinței sale, criza de tetanie, apoi refuzul de a avorta care ar fi putut să îl înfurie nespus pe soțul ei și, imediat după aceea, liniștea profundă pe care au resimțit-o amândoi. Pe toată durata sarcinii, tata nu încetase să dorească nașterea mea, dar, fiind incapabil să o accepte și să și-o asume, o lăsase în mod inconștient, procedând astfel, în grija soției.

Cum de am avut intuiția, imediat după ce am aflat rezultatele analizei efectuate de Leïla, să fac legătura dintre acestea și evenimentul propriei mele nașteri?

A priori, cele două evenimente nu aveau nicio legătură unul cu celălalt. Înarmat cu noile informații referitoare la circumstanțele propriei mele gestații, am privit amniocenteza, această puncție care se realizează cu ajutorul unui ac foarte lung, ca fiind o nouă interpretare tragică, dar aparent necesară, a propriei mele istorii: vorbind cu mama, descoperisem cum, ca mai toate tinerele din vremea ei, ea își imagina că avortul pe care urma să-l facă va fi asemenea celor ce se practicau atunci clandestin în Franța și care implicau folosirea unei andrele de tricotat pentru desprinderea fătului.

Teama mea de ace, care îmi provoca teribile crize de tetanie de fiecare dată când mi se preleva sânge, își găsea în sfârșit originea și, în consecință, explicația.

De atunci, fobia mea de ace s-a atenuat mult și, mai ales, s-a disociat de simptomul tetanic, ceea ce dovedește că această actualizare a vechii mele traume a provocat în mine o formă de „deprogramare" psihică.

Abia după amniocenteză, în urma căreia am aflat că fiica mea era perfect normală, am reușit să găsesc în mine resursele necesare pentru a înțelege ce anume se întâmplase cu adevărat.

Sigur, este doar o interpretare, dar, luând în considerare toate elementele de care dispun, cred cu tărie că ea este fondată: Isabau, printr-un procedeu pe care știința rămâne incapabilă să-l explice, reușise, cu complicitatea oferită în mod inconștient de mama ei, să modifice cu gândul schema hormonală a corpului în care creștea; și a făcut acest lucru pentru a-mi transmite un mesaj în urma căruia am descoperit anumite aspecte ale propriei mele concepții.

W.B.: *Fără să recurgă nicio clipă la ceea ce noi numim în mod obișnuit „limbaj", fiica ta Isabau a intrat în legătură cu o cunoaștere transgenerațională și, totodată, cu dorința mamei ei de a-și liniști soțul cu privire la propria lui „normalitate", dacă pot să mă exprim așa.*

Altfel spus, ea a reușit, prin intermediul unui corp care nu era destinat să fie al ei, cel al Leïlei, să comunice cu un corp pe care îl părăsise deja, cel al tatălui său.

Cred că este un subiect suficient de întemeiat pentru a reconsidera amploarea reală pe care o poate căpăta „fața ascunsă" a limbajului...

La scurt timp după această discuție îndelungată pe care am purtat-o amândoi, părinții m-au sunat pentru a mă anunța că Isabau doarme din ce în ce mai liniștită. Șase luni mai târziu, ei aveau să mă înștiințeze că fetița doarme de-acum toată noaptea, singură în camera ei. Comunicarea traumei sale originare *in utero*, pe de o parte, și efectuarea operației chirurgicale la care tatăl acceptase să se supună, pe de altă parte, își făcuseră, în sfârșit, efectul!

Calmul și seninătatea s-au instalat după perioada de zbucium.

Pentru cei cărora le plac imaginile, rezumăm în schița de pe pagina următoare acest ciudat simptom transgenerațional al lui Isabau.

Ei bine, iată! După treizeci de ani de la seria de emisiuni radiofonice ale postului France Inter, intitulate „Când apare copilul", în cadrul cărora Françoise Dolto răspundea ascultătorilor pentru a-i convinge pe părinți să își respecte copiii în calitate de indivizi care se exprimă încă din momentul conceperii, putem spune că ar fi timpul să nu mai privim patologia sugarului ca și cum corpul acestuia ar fi neputincios, ca și cum acest corp neputincios ar fi cel ce se află la originea dificultăților relaționale ale copilului.

Lucrurile stau exact invers, spunea Françoise Dolto.

Tulburările în relația cu adultul tutelar, responsabil de el, sunt cele care perturbă dezvoltarea fizică și psihică a copilului.

Latura afectivă este atât de dominantă la majoritatea ființelor omenești încât ea poate să modifice comportamentul

Arheologia unui simptom enigmatic

biologic al unui copil: pofta de mâncare, digestia, motricitatea, tonusul, toate acestea depind de comunicarea cu persoana care se ocupă de el.

Bineînțeles, capitalul genetic are și el o contribuție, ca de altfel și metabolismul.

Să nu mai facem însă interpretări eronate.

Spiritul unei ființe omenești este, într-un fel, pe deplin matur încă de la apariția lui pe lume.

El este sortit suferințelor din cauza disparității dorințelor sale incomensurabile și a imposibilității de a le satisface.

Dar, prin vorbire, prin simbolistică, prin creație, omul reușește să își depășească sentimentul de neputință.

„Copiii se află la izvoarele cunoașterii, scria Dolto în *La Cause des enfants*. Ei sunt metafizicieni. Sunt ființe care pun întrebări adevărate. Ca și cercetătorii. Ei caută răspunsuri."

Câtă dreptate avea!

Françoise Dolto a greșit într-o singură privință: a fost în avans cu o generație față de toți psihanaliștii vremii!

Capitolul XX

Problema „păcatului originar"

Isabelle Yhuel: *La începutul acestei întâlniri, ne-ați spus că o să reveniți asupra problemei „păcatului originar".*

Willy Barral: Da, într-adevăr, am promis că o să o abordez din nou, pentru că sunt convins că această problemă își găsește locul aici. Aș vrea să se înțeleagă că anumite tulburări psihosomatice din perioada de început a copilăriei, ba chiar unele tulburări de personalitate, sunt direct legate de ne-spusurile cu privire la origini, pentru că, așa cum v-am explicat deja: corpul gândește.

Stați liniștită, nu o să fac nici cea mai mică digresiune teologică, ci o să vă ofer doar o altă interpretare pe care o dau eu în prezent, în calitate de profan, dar fără a profana, acestei ciudate expresii din cultura noastră creștină. „Păcatul originar" este o pură invenție din secolul al IV-lea a Sfântului Augustin; să ne amintim totuși că acesta nu era un mare erudit în materie de cultură elenistică, de unde și eroarea lui de interpretare în ceea ce privește gândirea paulinică[111].

Spun „fără a profana", pentru că, evident, înțeleg sensul simbolic al acestui mit adamic primar, dar consider că este greșit să îl oferim spre învățare copiilor noștri ca pe un crez.

În Vechiul Testament se afirmă că Adam și Eva au fost izgoniți din Grădina Edenului pentru că nu i-au dat ascultare

[111] Doctrina Sfântului Pavel (n.t.).

lui Dumnezeu, care le poruncise să nu se atingă de Pomul Cunoașterii. Ei au văzut atunci că sunt goi și s-au rușinat. Aici se face o referire precisă la corp, din punct de vedere simbolic, ceea ce le va permite mai târziu Părinților Bisericii, urmați de întreaga creștinătate, să ne separe de corpul nostru printr-o altă afirmație aberantă, și anume: „Păcatul este în corp."

Ei bine, nu! Este într-adevăr vorba despre corp, însă nu așa cum considera Sfântul Augustin.

Acest episod mitic bine cunoscut de toată lumea, cel puțin în cultura noastră creștină, mi-a dat mereu de gândit când eram copil. Ne-am „născut păcătoși" cu toții, insista Sfântul Augustin, ceea ce va „înnegura" întreaga cateheză pe care le-o predăm copiilor.

De unde această idee că un copil se naște cu un „păcat originar", când el este un descendent?

De ce să fie făcut responsabil copilul, în mod precis, și el să se considere apoi, pe cale de consecință, „rățușca cea urâtă"?

Nu cumva există deja aici o violență inconștientă și insidioasă din partea societății adulto-creștine? O violență suficientă, cred eu, pentru a perverti inteligența copilului!

Pentru mine, care îmi păstrez cu drag percepția de copil rebel, cuvântul „păcat", *pesha* în ebraică, înseamnă literalmente „țintă greșită". Dar dacă păcatul originar este o „carență de vorbire despre origini", atunci problema capătă o cu totul altă turnură și problema aceasta mă preocupă mult: părinții ar fi cei care săvârșesc un „păcat originar" față de copiii lor, dacă trișează în privința originilor concepției acestora. Iată care este ținta greșită!

Adam și Eva au „fătat", cum este numită în limbaj popular aducerea pe lume a nou-născuților la mamifere.

Cunoaștem nenorocirea care avea să urmeze, conținută deja în însuși mitul adamic ebraic. Cain și Abel, care nu au fost concepuți în vorbire, ci doar în corpuri, vor avea de suferit: Cain îl va ucide pe Abel din gelozie.

Set, al treilea copil, conceput în vorbire, va avea o descendență cunoscută, care va constitui cea dintâi genealogie în Biblie. Pentru că un copil trebuie conceput în vorbire înainte de a fi conceput în corp!

Părinții trebuie să își comunice unul altuia dorința de a avea un copil, dacă vor să îl conceapă viu și bine încarnat în propria lui vorbire mai târziu.

Este oare cazul să vă mai amintesc cum formulez eu acest lucru și să vi-l spun din nou aici?

– Tatăl visează la copilul pe care ar vrea să îl conceapă.

– Mama visează la copilul pe care îl poartă în pântece.

– Copilul visează la ziua în care va vedea lumina.

Și dacă nu visează toți trei împreună, viața nu își va face apariția pe lume!

Vedeți dumneavoastră, când un copil nu își cunoaște originile, el este hemiplegic de tată sau de mamă sau paraplegic de părinți, dacă aceștia din urmă l-au abandonat la naștere prin „naștere sub numele de X[112]".

Apoi, părinții adoptivi trebuie să restituie copilului istoria respectivă, pentru ca el să poată depăși această încercare, ceea ce copilul va reuși întotdeauna să facă.

I.Y.: *Ascultându-vă, îmi dau seama cât de actuală și de arzătoare este această problemă în prezent, date fiind toate aceste nașteri prin procreare asistată medical sau, mai mult, aceste donări de ovocite anonime, aceste mame purtătoare, de asemenea, pentru ca orice femeie sau oricare bărbat – în cadrul cuplurilor homosexuale – să poată avea un copil.*

W.B.: Da, bineînțeles. Dar nu procreările asistate medical reprezintă obstacolul propriu-zis. Nu, nu cred. Ceea ce

[112] „Nașterea sub numele de X" sau „nașterea sub anonimat" este o ficțiune juridică în dreptul francez prin care o mamă ce dă naștere unui copil are posibilitatea să nu își declare propria identitate în fața autorităților de stare civilă. (n.t.).

împiedică echilibrul psihic al unui copil este secretul originilor sale, acele *ne-spusuri la nivel generațional*. Întotdeauna copilul trebuie să își cunoască părinții biologici.

I.Y.: *Inclusiv atunci când este vorba despre copilul rezultat în urma unei transgresiuni incestuoase sau a unui viol? Totuși, Codul Napoleonian îi interzicea ofițerului stării civile să înscrie numele patronimic al tatălui, în caz de incest...*

W.B.: Copilul trebuie să își cunoască originile, oricare ar fi ele, pentru a reuși să își înscrie încarnarea într-o dublă filiație parentală fiabilă! Copilul este perfect capabil să treacă apoi peste această încercare, atunci când cunoaște adevărul despre originile sale, mai ales dacă vorbele pe care i le adresează părinții sunt animate de o reală dorință de umanitate. Va fi o „provocare a lui personală" căreia îi va putea face față, prin „capacitatea lui de reziliență", cum se spune acum, dacă este bine acompaniat în vorbire de către adulți tutelari credibili.

I.Y.: *Da, este foarte adevărat! „Orice copil are dreptul să își cunoască tatăl sau mama", afirmă, încă de la primul său articol, Convenția internațională a drepturilor copiilor, care a fost semnată de ONU în noiembrie 1989.*

W.B.: Referitor la procrearea asistată medical, problema ne-spusurilor la nivel generațional merită, după părerea mea, încă o precizare importantă, legată, de data asta, de viața fetală. Fiindcă nu ar trebui să uităm că viața nu începe la naștere: există viața prenatală, care stă la baza ființei noastre.

Și aș vrea să revin asupra afirmațiilor făcute de Jean-Marie Delassus, relative la fetusul privit ca „ființă intimă":

„Pornind de la aceste lucruri, trebuie să luăm în considerare ceea ce viața fătului ne învață despre noi înșine. Noi am avut o primă existență care a fost experiența totalității. Mediul prenatal nu este o simplă stare biologică de fabricare a

individului: el este o lume pe care noi nu o să o mai cunoaștem după aceea, dar care reprezintă cea dintâi experiență a noastră și întreaga materie a memoriei noastre." Jean-Marie Delassus, care nu poate fi suspectat că ar avea o opinie personală în numele unei oarecare poziții metafizice, ne demonstrează, prin lucrările și cercetările sale, că „fetusul reprezintă structura memoriei noastre".

Or, vă aminteam la începutul întâlnirii că Françoise Dolto definea ea însăși imaginea inconștientă a corpului ca fiind o memorie emoțională și deci relațională a celor dintâi legături psihoafective arhaice, o memorie confecționată de copil prin întâlnirea lui cu părinții tutelari. Fetusul este, așadar, o ființă psihică încă de la origini, fapt care o determina pe Dolto să îl numească *„subiect autonom doritor încă din momentul conceperii"*.

Ei bine, Jean-Marie Delassus ne va spune, la rândul lui: „Imaginea inconștientă a corpului este spirit. [...] Această origine este păstrată pentru că ea ne-a structurat ca spirit. Spiritul nu este o putere sau o funcție intelectuală, ci, la început și înainte de orice, el consituie forma ființei care răspunde senzației de totalitate, simțul dobândit de percepere a acestei totalități. Spiritul acesta ne determină și ne face de acum înainte solicitanți ai unui lucru care nu există, dar care nu poate să nu existe. Cerem acel ceva de la un altul, care ne poate răspunde în măsura în care, prins și el în aceeași solicitare, o poate auzi și înțelege pe a noastră. Acest acord, această înțelegere atenuează pierderea totalității și o reinstalează la un alt nivel: nivelul uman. Fetusul indică sensul spiritului[113]."

În ceea ce mă privește, eu mă simt îndemnat de aceste afirmații să formulez altcumva problema păcatului originar: viața prenatală ar fi un fel de *nostalgie după starea originală de înger*

[113] Jean-Marie Delassus, *Le génie du foetus. Vie prénatale et origine de l'homme*, Paris, Dunod, 2001, p. 180.

fetal, ceea ce ar putea da un alt sens expresiei „păcat originar", atunci când părinții nu confirmă prin vorbire ceea ce copilul ar ști deja în mod inconștient, pentru că el și-a păstrat *memoria de amprentare*. Corpul nostru ar gândi și ar ține minte; prin urmare, el nu ar putea minți!

I.Y.: *Deja amețesc! Mă întreb dacă nu le-ați putea prezenta din nou cititorilor un caz clinic care să ilustreze această situație. Un caz care să ne ajute pe noi toți să înțelegem gravitatea lucrurilor pe care le susțineți cu atâta putere și convingere, bazându-vă pe experiența dumneavoastră clinică.*

W.B.: Ei bine da, o fac cu plăcere.

Capitolul XXI

Povestea unei patologii foarte grave

O să aleg anume un caz patologic extrem de grav, pentru că este vorba despre o psihoză infantilă. Dar, pentru a vi-l expune, trebuie mai întâi să vă prezint evoluția lui, altminteri nu veți putea înțelege implicațiile dramatice ale situației în care se afla copilul respectiv.

Cum știți, munca mea de psihanalist se desfășoară adesea și în cadrul unor spitale pentru copii sau adulți autiști, psihotici sau cu handicap grav. Vinieta clinică despre care o să vă vorbesc se referă la un caz cu care m-am confruntat când eram la Toulon. Echipa educativă și medico-psihologică îmi povestește în ziua aceea despre un băiețel psihotic, în vârstă de șapte ani, care se află deja de un an în spital. Echipa nu știe nimic despre istoria nașterii acestui copil, pentru că acolo, ca în multe alte instituții spitalicești, din păcate, istoria pacienților le este cunoscută doar medicilor... și asta doar în cazurile fericite în care au fost informați de către serviciile administrative.

În orice caz, copilul acesta are un frate cu trei ani mai mare decât el, absolut normal pe plan psihic, dar care are o hemiplegie a brațului stâng. Cu voia dumneavoastră, o să-l numim pe acest copilaș psihotic Frédéric.

Membrii echipei sunt uimiți că Frédéric nu își folosește niciodată brațul stâng și și-l ascunde de cele mai multe ori, retrăgându-și mâna stângă în interiorul mânecii, deși nu el, ci fratele mai mare suferă de hemiplegie!

De ce? – mă întreabă ei.

Probabil pentru că Frédéric îl consideră pe fratele său mai important decât orice și simte nevoia să se identifice cu el ca să crească. Poate și pentru că, în imaginația sa, Frédéric nu își îngăduie să aibă un braț funcțional deoarece fratele lui nu îl are, iar el vrea să păstreze dragostea fratelui mai mare; se numește nevroză de transfer, chiar dacă termenul este rezervat în general unei terapii analitice clasice. Freud considera că nevroza de transfer este specifică doar terapiei: la nivel inconștient desigur, analizantul transferă asupra analistului său ceea ce are nevoie să transfere – elemente psihoafective engramate, tot la nivel inconștient, în primii ani ai copilăriei, în funcție de părinții săi tutelari și de frați, în măsura în care aceștia există, sau chiar de ascendenți și descendenți, dacă pacientul este căsătorit și are copii; pe scurt, în funcție de orice figură tutelară care a contat din punct de vedere afectiv în viața pacientului sau a pacientei.

Fiecare ființă omenească efectuează un astfel de transfer, fără să știe și în mod absolut natural, asupra persoanelor care se ocupă de ea în copilărie sau care constituie pentru ea referenți credibili. Astfel, acest mecanism pe care Freud l-a rezervat curei analitice și care va face în mod precis obiectul terapiei analitice, poate fi pus în funcțiune în orice formă de relație psihoafectivă inconștientă din cadrul unei constelații familiale, la fel și al unei dinamici de grup instituționale, ca în cazul de față.

Pe scurt, în mediul familial, copilul Frédéric putea foarte bine să fi transferat, în mod subtil, asupra fratelui mai mare, o dragoste nevrotică, pentru a-i asimila hemiplegia, într-un proces numit de „identificare prin încorporare isterică"!

Povestea se complică însă mult atunci când aflu că acest copil este subiectul unor conflicte instituționale frecvente, pe o temă recurentă, constituită în jurul unui semnificant

repetat de el cu bună știință uneori, iar, alteori, fără o cauză vizibilă. Frédéric se plimbă pe culoarele instituției și se lovește cu pumnul în cap strigând: „Incompetento!" Când insulta este adresată unei educatoare sau uneia dintre membrele personalului de îngrijire, doamnele respective nu o apreciază deloc... Pentru că mereu este vorba despre femei, iar semnificantul „incompetento" este întotdeauna pronunțat la genul feminin.

De altfel, doctorița psihiatru îmi spune că, în calitatea ei de medic șef, a fost nevoită, cu șase luni în urmă, să se despartă de una dintre infirmiere, din cauza „incompetenței" acesteia.

„Copilul a judecat corect", îmi spune ea.

Apoi, cu altă ocazie, a fost vorba despre asistenta socială care ținea legătura cu familiile. Și de ea a trebuit să se despartă, iar copilul Frédéric s-a dovedit a fi și în cazul respectiv deosebit de priceput și de perspicace.

O întreb pe doctorița psihiatru dacă le aprecia pe aceste două foste colaboratoare și ea îmi răspunde că avusese dificultăți în colaborarea cu ele. Întrebarea mea o face însă să își reconsidere propria atitudine pentru că, îmi spune ea, o a treia situație este pe cale să se acutizeze în instituție: „Intenționez din nou să mă dispensez de o educatoare, care de altfel se află astăzi aici, cu noi, și care știe foarte bine ce am de gând să fac; încep să îmi pun însă unele întrebări și simt nevoia să vorbesc despre asta.

— Iertați-mi îndrăzneala, doamnă doctor, e ca și cum dumneavoastră ați fi singura persoană competentă, nu-i așa?

— Nu aș formula lucrurile astfel, dar cred că există într-adevăr în mine ceva de genul acesta, în orice caz la nivel inconștient.

— Ați pronunțat cuvântul «inconștient». Puteți să îmi spuneți de ce? Dar, mai ales, cunoașteți istoria nașterii acestui copil Frédéric?

—Nu, nu îi cunosc istoria și nu cred că ea ne-ar putea lămuri în privința comportamentului meu legat de responsabilitatea medicală pe care o am în cadrul acestui spital, în calitate de medic-șef.

—Dar ce părere aveți despre «transferul» copilului Frédéric asupra persoanei dumneavoastră, ca medic «competent sau incompetent»? Este o problemă care pare să-l obsedeze pe Frédéric, pentru că el se plimbă cu semnificantul acesta prin instituția pe care o conduceți, lovindu-și capul cu pumnul.

Să fie oare copiii autiști sau psihotici mai puțin umani decât alții? Să nu fie, așadar, competenți, în asemenea măsură încât să își deplaseze, să își transfere, și ei tot în mod inconștient, problemele psihoafective asupra persoanelor care îi îngrijesc?

În ceea ce mă privește, eu cred că faceți din Frédéric un copil orb, pentru că, probabil, dumneavoastră însevă sunteți orbită de conflictele instituționale pe care le aveți cu echipa.

De câte ori nu am observat eu însumi, când mă aflam la conducerea unui spital psihiatric pentru copii autiști și psihotici, că ceea ce numim tensiuni sau conflicte de echipă erau efectiv preluate și puse în scenă de copii, în funcție de istoria lor!

Așadar, pista interpretativă pe care v-aș propune-o eu astăzi ar fi aceea de a culege informații legate de istoria nașterii lui Frédéric, până la următoarea noastră întâlnire. Ceva îmi spune că acest copil, foarte inteligent de altfel, încearcă să vă facă să înțelegeți un lucru pe care dumneavoastră nu ați reușit încă să îl înțelegeți. O singură problemă îl obsedează: «Incompetență»! De ce?"

Trei luni mai târziu, am făcut din nou o vizită la acest spital din Toulon.

Numele orașului este inventat, o să înțelegeți de ce!

Doctorița psihiatru, foarte dornică să îl înțeleagă pe Frédéric, a reușit să afle în sfârșit istoria nașterii lui, ținută în secret de personalul de îngrijire al spitalului.

Cei doi părinți ai lui Frédéric erau medici, foarte cunoscuți la Toulon, mai cu seamă tatăl chirurg. Soția lui avea o soră, infirmieră de profesie, cu care tatăl avusese câteva relații extraconjugale, în urma cărora femeia „rămăsese însărcinată", cum se spune! Familia aceasta, foarte catolică, nu poate concepe întreruperea unei sarcini. De altfel, la vremea respectivă, legea în favoarea avorturilor nu era încă votată în Franța. Pe de altă parte, medicul și soția lui sunt prea bine cunoscuți în oraș pentru a risca să își „păteze" în vreun fel onoarea!

Pe scurt, medicul îi mărturisește soției că a lăsat-o însărcinată pe cumnata lui. Nimeni nu cunoaște încă situația. Ce e de făcut?

Scenariul imaginat de cei trei este următorul:

Cele două surori sunt suficient de tinere încă pentru ca pretextul continuării studiilor medicale în străinătate, pe o anumită perioadă, să fie plauzibil. Ele vor pleca așadar împreună în Statele Unite pentru a-și perfecționa pregătirea printr-un doctorat medical.

Nașterea ar fi putut avea loc la New York. Soțul va ajunge acolo când se va naște copilul și toți trei se vor întoarce împreună cu acesta la Toulon.

Scenariul, convenabil pentru toți, a fost pus în practică.

Onoarea era salvată...

O singură omisiune în programul medical: inconștientul celor două surori!

Imediat după nașterea lui Frédéric, acestea au început să se certe „ca la ușa cortului", acuzându-se reciproc de incompetență. Care dintre cele două surori se putea declara într-adevăr competentă: cea care îl hrănea la sân pe Frédéric sau cea care îl creștea?

Pe scurt, Frédéric a luat contact cu limbajul prin intermediul unui „semnificant puternic" pe care îl auzea rostit cu insistență: „Incompetento!"

Sigur, acest fapt nu reprezenta singura cauză a patologiei lui, pentru că, așa cum ne-a învățat Lacan, un individ se constituie printr-o „înlănțuire de semnificanți". Iar Dolto adăuga, cu harul ei clinic: copilul se constituie prin rostirea adevărului pe care genitorii săi i-l adresează!

Iată vinieta clinică ce v-ar putea convinge în final de necesitatea de a le spune copiilor adevărul despre nașterea și originea lor, pentru a le asigura echilibrul mental.

Frédéric, care nu a avut acces la informația referitoare la originile sale, s-a trezit prins într-o furtună magnetică ce i-a perturbat toate reperele care l-ar fi ajutat să se constituie într-o încarnare bine echilibrată.

Concluzie

Copilul se află angrenat într-un proces de continuă devenire și dorește să comunice cu o altă persoană; încă din momentul conceperii, el este supus dorințelor, după cum afirma Françoise Dolto.

Perpetua căutare a sensului vieții noastre constituie motivul întâlnirii cu o altă persoană care, prin simpla ei prezență, ne luminează cursul vieții.

Referitor la enigma mutațiilor ce au loc în procesul de creștere și la misterul destinului omenesc, în diferite perioade ale istoriei personale, Dolto ne spune că aceste întâmplări ascund evenimente interioare trecute și demult încheiate. Ea fundamenta astfel transgenerationalul: „Sunt evenimente care s-au petrecut între bunicii individului și genitorii acestuia, la fel și evenimente întâmplate de-a lungul vieții lui, dar care au rămas nespuse pe măsură ce au avut loc schimbările survenite în viață. Corpul este cel care pare că ne împiedică să trăim, dar nu el în sine este cauza, ci ne-spusurile pe care le reprezintă.

[...] Enigma vieții – a tuturor și a fiecăruia – în relația care se creează, prin propriul corp, cu corpurile celorlalți și, prin limbaj, cu ceilalți indivizi, prin mijlocirea celor mai substanțiale lucruri și până la cele mai subtile priviri și sunete, enigma aceasta rămâne [...].

Să fie oare această necunoscută tocmai subiectul verbului A FI?"

Și atunci, cine suntem noi cu adevărat?

„Pentru mine, este suficient să mă mir de misterele sale", declara Albert Einsten la sfârșitul vieții.

Cu prilejul unei întâlniri cu mai mulți filosofi care au invitat-o la congresul lor de filosofie, Françoise Dolto stabilea punctul de intersecție între filosofie și psihanaliză printr-o întrebare esențială, rezumată în mod impresionant astfel: „Unde-este-acel-ceva-prin-care-îmi-voi-găsi-esența?".

Sper că toate aceste istorii care au în centrul lor problema originilor le vor permite cititorilor să repoziționeze corpul în sfera cunoașterii.

Această repoziționare va estompa, cel puțin așa nădăjduiesc, nefastele speculații metafizice care ne-au negat pneuma și energia vitală; altfel spus, ea ne va determina să reconsiderăm pneumatismul[114] grec și energia qi din tradiția chineză.

În legenda lui Oedip sau a Antigonei există o înțelegere profundă a mitului, a Greciei, a moștenirii noastre, dar, la nivel extrem de fin, și o pneumă similară Suflului din gândirea chineză, care călătorește cumva între primul pol – cel al mitului – și al doilea pol, cel al inconștientului.

[114] Cuvânt derivat de la grecescul *pneuma* (πνεῦμα), care mot a mot înseamnă suflu, dar și suflet. Pneumatism – gândire centrată pe ideea de suflet. (n.red.)

MULȚUMIRI

din partea Isabellei Yhuel

Willy Barral, țin să vă exprim întreaga mea recunoștință pentru interviul pe care mi l-ați acordat. După toate aceste istorii care vă jalonează cartea, mă simt la fel de fascinată, încântată, emoționată și încrezătoare în viață ca la sfârșitul basmelor pe care le ascultam când eram mică. În momentul în care mătușa sau nașa mea închideau cartea din care scoseseră, rând pe rând, cuvintele pe care le rosteau apoi pentru a-mi depăna basmul tulburător, știam că fantasticul de care mă simțeam impregnată era mai real decât realitatea de zi cu zi, pentru că vraja lui mă învăluia; și, oricâtă cruzime ar fi răzbătut din basm, vraja aceea îmi dădea speranță, adică lucrul cel mai important. Este exact sentimentul pe care mi-l insuflă această carte pe care ați oferit-o tuturor; o carte pe care o susțineți cu numeroase „cazuri" care permit fiecăruia dintre noi, oricât de străini am fi de universul psihanalizei și, în mod special, de cel al psihanalizei propuse de Françoise Dolto, să înțeleagă cum viața însăși poate țâșni chiar din suferința descrisă de simptomele ce blochează, handicapează, duc către moarte. Psihanaliza, această psihanaliză anume, pare a fi o continuare a basmului din copilărie, numai că, de data asta, bagheta magică este observată, cercetată în amănunt și îți este clarificat modul în care funcționează. Și, departe de a te simți decepționat de această divulgare, cum se întâmplă, de exemplu, atunci când descoperi că Moș Crăciun nu există, simți că încântarea sporește. Cu cât mai mult se destramă vraja, cu

atât mai bine înțelegi care este mersul lucrurilor și cu atât mai tare jubilezi.

Cartea aceasta este un balsam pentru că ea nu îi face nicidecum pe părinți să se simtă vinovați sau rușinați, ci îi învață să manifeste un curaj sănătos, asemenea celui despre care vorbește Rilke în *Scrisori către un tânăr poet*: „De fapt, singurul curaj care ni se cere este acela de a face față necunoscutului, miraculosului, inexplicabilului întâlnite în cale. Cum să uităm miturile antice de la începutul istoriei tuturor popoarelor? Miturile acelor balauri care, în momentul culminant, se transformă în prințese? Poate că toți balaurii vieții noastre sunt de fapt prințese care așteaptă să devenim frumoși și curajoși."

Un copil se naște! În cel mai bun caz, părinții l-au dorit, l-au așteptat cu bucurie și sărbătoresc evenimentul – nu întotdeauna idilic – și, ce e mai grav, bebelușul suferă la nivel corporal și dezvoltă simptome care îi complică viața, a lui dar și a părinților. Pentru că părinții suferă din cauza suferinței copilului și, evident, încearcă să i-o ușureze. Acestea sunt situațiile în care curajul se dovedește a fi necesar. Ceea ce nu înseamnă să alegi cea mai ușoară cale, pentru că unele dintre tratamentele actuale promit a suprima simptomele, cel puțin parțial, sau, în orice caz, a le face mai suportabile. Există siropuri calmante pentru bebelușii care nu vor să doarmă, remedii mai mult sau mai puțin eficiente pentru problemele pielii sau operații chirurgicale în cazul altor afecțiuni. Dar a acționa astfel înseamnă a bloca mesajul pe care copilul încearcă să îl transmită părinților, un mesaj realmente important, de vreme ce copilul riscă să se îmbolnăvească încercând să îl transmită; este un mesaj încărcat de istorii familiale necunoscute de copil, dar care ies la iveală prin simptomele corporale pe care le manifestă, copilul dobândind capacitatea de a le dezvălui printr-o moștenire de la inconștient la inconștient, de-a lungul generațiilor. Părinților le revine sarcina de a recunoaște în

aceste simptome balaurii pe care ei au misiunea să îi îmblânzească. Iată marea provocare. Pentru că fiecare dintre noi se lasă amăgit de speranța unei vieți ușoare, nădăjduind că părinții ne vor fi transmis numai lucruri bune, că urmașii noștri vor crește la fel de viguroși ca brazii, că totul se va construi în liniște și fără griji. De aceea, atunci când întreprinderea acestui travaliu analitic anevoios, a acestei cercetări care ne obligă să răscolim atâtea amintiri și atâtea emoții se dovedește a fi indispensabilă, ne putem ușor simți descurajați, urmând eternele întrebări: de ce mi se întâmplă asta tocmai mie? De ce trebuie să mă ocup eu de aceste lucruri?

Dar când părinții sunt îndeajuns de iubitori pentru a sesiza că suferința copilului, uneori insuportabilă, este cauzată de ne-spusuri care îl împiedică să își înțeleagă istoria, boala copilului se dovedește a fi o șansă; și aceasta pentru că, prin travaliul pe care îl vor întreprinde, părinții vor descoperi o parte din trecutul familiei care le creează și lor dificultăți psihologice, deși s-au obișnuit cu ele. Pentru fiecare dintre membrii familiei respective, acest travaliu este aproape ca o a doua naștere, ca să preluăm expresia lui Jean-Jacques Rousseau din *Émile*[115]: „Ne naștem, ca să spun așa, de două ori, o dată pentru a exista și a doua, pentru a trăi." Pentru noi, copiii sunt revelatori formidabili ai vieții, fiindcă această chestionare impusă de bolile lor ne permite să devenim părinți mai buni, adulți mai buni, oameni mai buni. Așa se transformă balaurul în prințesă.

Nicio situație nu este iremediabilă și m-a emoționat până la lacrimi să văd cum rostirea acționează, vindecă, simpla rostire, cuvintele care spun adevărul. Toată această putere pe care o au cuvintele! Și ea se află la îndemâna fiecăruia dintre noi. Dintr-odată, pentru copil, la fel și pentru părinți, cerul este mai amplu, respirația mai ușoară. Dar numai după o astfel

[115] *Emil, sau despre educație*, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

de experiență. Numai după ce acceptăm să ne cufundăm și să răscolim în toate aceste istorii ale ascendenților noștri – care au făcut ce au putut ei, lucruri imperfecte adesea, în contextul în care se aflau –, să trecem din nou prin toate acele emoții și senzații chinuitoare. Și fără să uităm că o parte din enigmă dăinuie veșnic. Din fericire! Căci ce ar fi o viață în care toate ar avea răspuns? Dar ce frumos este atunci când din toate aceste complicații omenești țâșnește, la un moment dat, ce e mai viu. Arthur exprimă cel mai bine acest lucru în ultima relatare: dintr-odată, ca prin minune – după ce el și soția sa dovediseră o răbdare incredibilă, o curiozitate nesățioasă pentru a rezolva enigma, fără a se îndoi vreodată, în ciuda oboselii și a furiei – elemente diverse din istoria lui încep să capete sens, devin mai clare. Iar el spune: „Și corpul meu vibrează subit vorbind despre ele aici..."; corp străbătut de certitudinea că se află pe drumul cel bun, că travaliul înfăptuit nu a fost în zadar. M-am gândit atunci la *Electra* lui Giraudoux[116], după comiterea tuturor acelor crime. Narsida întreabă: „Cum se numește oare, când se face zi, ca azi, și când totul este prăpădit, e pustiit, și când totuși aerul se respiră și când ai pierdut tot, când cetatea arde și când nevinovații se ucid între ei, dar și când vinovații trag să moară, într-un colț al zilei ce mijește?

ELECTRA: Întreabă-l pe cerșetor. El știe.

CERȘETORUL: Poartă un nume foarte frumos. Se numește Aurora."

Psihanaliza, cea propusă de Françoise Dolto și de dumneavoastră înșivă, este ca o nouă aurore ce se înalță pe cerul omenirii, pentru a dezvălui faptul că vorbirea este cea care ne face să trăim și că păcatul originar, departe de a fi o vină pe care am trage-o după noi ca pe o ghiulea, ar putea consta, ca o consecință indirectă, în absența vorbirii.

[116] Hippolyte Jean Giraudoux, scriitor francez.

În momentul în care apare un copil în viața noastră, nu ne dorim decât să fie sănătos, fericit, să nu întâmpine, pe cât posibil, niciun obstacol. Problemele ne iau însă pe nepregătite, ne simțim confuzi și neputincioși. Ce ar fi trebuit să știm, însă nicio carte nu ne-a făcut cunoscut, este impactul pe care existența noastră înainte de concepere și cea din timpul sarcinii îl au asupra sănătății copilului. Este vorba nu despre alimentație, ci despre tot ce compune existența viitorilor părinți: fizic, psihologic, relațiile cu ceilalți, deciziile luate în cadrul cuplului, neînțelegeri de familie nerezolvate, conflicte latente.

Pornind de la o afirmație a lui Françoise Dolto, unul dintre mentorii săi, privind influența istoriei părinților asupra corpului copilului, Willy Barral construiește în această carte un adevărat sistem explicativ al cauzelor nevăzute și neimaginate care se află la baza tulburărilor psihosomatice ale celor mici, încă din perioada prunciei. Barral recurge la experiența sa clinică, alături de copii autiști, și la cea ulterioară, de psihanalist, transpunând informația într-o lectură extrem de plăcută. Cartea conține o succesiune de dialoguri între psihanalist și pacient, din care se deduc limpede concluziile autorului, cititorul având ocazia de a face singur aceleași constatări.

Din aceeași colecție, vă mai recomandăm:

ISBN: 978-606-8560-45-8

www.philobia.com